

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO IN ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

KRANJ, 2010

DARJA OVSENIK

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO IN ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO
**GEOGRAFSKA IN SOCIOLINGVISTIČNA ANALIZA
IDENTITETE KOROŠKIH SLOVENCEV.
PRIMER DVOJEZIČNE TRGOVSKE AKADEMIJE V
CELOVCU**

Študijski program:
GEOGRAFIJA – D
SLOVENISTIKA – D

Mentorja: izr. prof. dr. Jernej Zupančič,
red. prof. dr. Marko Stabej

KRANJ, 2010

DARJA OVSENIK

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

Darja Ovsenik

ZAHVALA

»Gravitacijsko zaledje« moje zahvale sega daleč na vse strani mojega okolja – vse od staršev, ki so mi omogočili dolgoletno nabiranje znanja in me podpirali v času študija; moža Tomaža, ki je ves čas zaupal v moje delo in z miselnim sodelovanjem sprožil marsikatero vprašanje; profesorjev dr. Jerneja Zupančiča in dr. Marka Stabeja, ki sta me s svojim znanjem usmerjala in mi hkrati puščala dovolj raziskovalne svobode; ravnateljice Dvojezične zvezne trgovske akademije v Celovcu mag. Maje Amrusch Hoja, ki je bila največji vir informacij, povezav, ponudb in osebno angažirana za moje delo; dr. Teodorja Domeja, ki je z odgovori na vprašanja in kvalitetnimi pripombami že na začetku terenskega dela usmerjal raziskovanje; Damjane Kern, ki je z mano delila svoje poznavanje in poglede na avstrijsko Koroško; končno pa tudi dijakom Dvojezične zvezne trgovske akademije, ki so bili pripravljeni svoje podatke in mnenja deliti v raziskovalne namene. Tako kot sta zaledje šole in njena usmeritev razpredena široko na območje alpsko-jadranske regije, se tudi moja zahvala ne more ustaviti le na omenjenih mejah, ampak jo izrekam tudi vsem tistim, ki so me v času priprav spodbujali in (včasih nevede) pomagali s svojimi pogledi na preučevane vsebine. Hvala, ker ste mi avstrijsko Koroško pomagali odkriti v povsem novi in nepoznani luči.

Bilo mi je v veselje sodelovati z vami!

GEOGRAFSKA IN SOCIOLINGVISTIČNA ANALIZA IDENTITETE KOROŠKIH SLOVENCEV.

PRIMER DVOJEZIČNE TRGOVSKE AKADEMIJE V CELOVCU

Izvleček:

V diplomskem delu je interdisciplinarno – z vidika geografije manjšin in sociolingvistike predstavljena raba, vloga in funkcionalnost enega najbolj vidnih elementov narodne identitete, tj. jezika, in sicer na vzorcu dijakov Dvojezične trgovske akademije v Celovcu. Prvi del teoretično predstavi geografsko členitev in značilnosti avtohtone poselitve slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, znanstvene pristope pri preučevanju narodnih manjšin, identitete, jezika, dvojezičnosti, vlogo sociolingvistike ter teorije o izbiri in ohranjanju jezika znotraj dvojezičnega okolja. Orisana je zgodovina manjšinskega šolstva na dvojezičnem območju in delovanje izbrane šole. Empirični del diplomskega dela temelji na analizi podatkov, pridobljenih z metodami vprašalnikov, vodenih intervjujev, pogovorov z dijaki in vodstvom šole ter preučuje geografsko zaledje šole, socialno-ekonomsko sestavo in jezikovno kompetenco dijakov ter njihovih družin, zvrstnost in pogostost rabe slovenščine v okoljih bivanja ter delovanja dijakov, njihovo aktivnost in sodelovanjem v manjšinskih organizacijah, motive za vpis na izbrano šolo in učinke dvojezičnega šolanja na rabo jezika v prihodnosti. Delo preučevane vsebine na podlagi empiričnih rezultatov, pridobljenih na šoli z alpsko-jadransko usmeritvijo, povezuje s teorijami ohranjanja in izbire jezika znotraj dvo- in večjezičnega okolja ter funkcionalnosti jezika v sodobnem življenju pripadnika manjšine na avstrijskem Koroškem.

Ključne besede:

narodna manjšina, dvojezičnost, identiteta, Dvojezična trgovska akademija v Celovcu, avstrijska Koroška

GEOGRAPHICAL AND SOCIOLINGUISTIC IDENTITY ANALYSIS OF THE IDENTITY OF CARINTHIAN SLOVENES. THE CASE OF THE BILINGUAL COMMERCIAL SCHOOL IN KLAGENFURT

Abstract:

The diploma paper presents – in an interdisciplinary approach embracing both minority geography and socio-linguistics – the use, role and functionality of one of the most noticeable elements of national identity, ie. the language, as studied on a sample of students of the Bilingual Commercial School in Klagenfurt, Austria. The first part contains a theoretical presentation of the geographic division and characteristics of autochthonous population of the Slovene minority in Austrian Carinthia, scientific approaches employed in the study of national minorities, identity, language, bilinguality, role of sociolinguistics as well as the theory on the choice and maintenance of the language within a bilingual environment. It also contains an outline of the history of the minority education in the bilingual region and operation of the selected school. The empirical part of the paper is based on the analysis of data obtained using questionnaires, guided interviews, conversations held with pupils and the management team of the school; it studies the geographical background of the school, the socio-economic structure and language competence of the students and their families, register and frequency of use of the Slovene language in the environment of the students' dwelling and activity, their activity and participation in minority organisations, their motivation to enter the selected school and the consequences of bilingual education for the future use of the language in Austrian Carinthia.

This work relates the analysed subject, based on empirical results obtained on a school with an Alps-Adria orientation, with the theories of language preservation and selection within a bi- or multilingual setting and the functionality of the language in a modern life of a member of a minority in Austrian Carinthia.

Key words:

national minority, bilinguality, identity, Bilingual Commercial School in Klagenfurt, Austrian Carinthia

KAZALO

1 UVOD	3
1.1 IZHODIŠČA, NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA	3
1.2 METODOLOGIJA DELA	5
1.3 PREDSTAVITEV ANKETNEGA VPRAŠALNIKA	8
1.4 PREDSTAVITEV STATISTIČNEGA VZORCA	9
2 GEOGRAFSKI ORIS NASELITVENEGA OBMOČJA SLOVENCEV V AVSTRIJI	11
2.1 FIZIČNOGEOGRAFSKA ČLENITEV Z DRUŽBENOGEOGRAFSKIMI POVEZAVAMI	11
2.1.1 CELOVŠKA KOTLINA	11
2.1.2 DRUGI DELI SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	14
2.2 DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA	17
2.2.1 DEMOGEOGRAFIJA IN POSELITEV	17
2.2.1.1 POPISI PREBIVALSTVA IN SLOVENSKA MANJŠINA	20
2.2.2 PRAVNA UREDITEV POLOŽAJA SLOVENSKE MANJŠINE V AVSTRIJI	22
2.2.3 SOCIALNO-EKONOMSKI STATUS MANJŠINE IN POSELITVENA DINAMIKA	23
3 TEORETIČNE OSNOVE PREUČEVANJA MANJŠIN	29
3.1 MANJŠINE	29
3.2 IDENTITETA	33
3.2.1 VEČPLASTNOST POJMA IDENTITETA	33
3.2.1.1 NARODNA IDENTITETA	34
3.2.2 MERLJIVOST IDENTITETE	37
3.3 SOCIOLINGVISTIČNI VIDIKI PREUČEVANJA MANJŠIN	38
3.3.1 SOCIOLINGVISTIKA	38
3.3.2 JEZIK IN NJEGOVA RABA V JEZIKOVNO MEŠANIH OKOLJIH	40
3.3.3 JEZIKOVNA IDENTITETA – JEZIKOVNA ZAVEST, IZBIRA IN OHRANJANJE JEZIKA	44
3.3.4 DVOJEZIČNOST NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	50
4 DVOJEZIČNO ŠOLSTVO NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	52
4.1 AVSTRIJSKI DRŽAVNI IZOBRAŽEVALNI SISTEM IN DVOJEZIČNI POUK	52
4.2 ZGODOVINA MANJŠINSKEGA ŠOLSTVA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	54
4.2.1 SREDNJE IN VIŠJE DVOJEZIČNO ŠOLSTVO	59
4.3 STATISTIKA PRIJAV K DVOJEZIČNEMU POUKU IN STANJE MANJŠINSKEGA ŠOLSTVA V ŠOLSKEM LETU 2008/09	59
4.4 DVOJEZIČNA TRGOVSKA AKADEMIJA IN VIZIJA »DVOJEZIČNOST POMENI PREDNOST«	62
4.5 UČINKI DVOJEZIČNEGA ŠOLSTVA NA SLOVENSKO MANJŠINO	64
5 GEOGRAFSKA IN SOCIOLINGVISTIČNA ANALIZA IDENTITETE DIJAKOV DVOJEZIČNE TRGOVSKE AKADEMIJE (DTA) V CELOVCU	67
5.1 GEOGRAFSKO ZALEDJE DVOJEZIČNE DTA	67
5.1.1 MIGRIRANJE DRUŽIN	71
5.2 DRŽAVLJANSTVO DIJAKOV DTA	73
5.3 SOCIALNA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA	77
5.3.1 IZOBRAZBENA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA	77
5.3.2 POKLICNA ALI ZAPOSLOVNA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA	81
5.4 JEZIKOVNA SESTAVA IN KOMPETENCA DIJAKOV DTA	85
5.4.1 MATERNI JEZIK STARŠEV	85

5.4.2 ZNANJE JEZIKOV DIJAKOV PO SAMOOCENJEVALNI LESTVICI SVETA EVROPE	87
5.4.3 ČAS IN OKOLJE PRIČETKA UČENJA SLOVENŠČINE.....	93
5.5 RABA SLOVENSKEGA JEZIKA V OKOLJIH BIVANJA IN DELOVANJA DIJAKOV DTA	96
5.5.1 SPORAZUMEVANJE V DRUŽINSKEM IN PRIJATELJSKEM KROGU	98
5.5.2 SPORAZUMEVANJE V ŠOLSKEM OKOLJU	101
5.5.3 SPORAZUMEVANJE V OKOLJU DELOVANJA ALI AKTIVNOSTI DIJAKOV	105
5.5.4 JEZIK SPORAZUMEVANJA Z NEZNANO OSEBO	115
5.5.5 ZNANJE KOROŠKIH NAREČIJ.....	116
5.5.6 POGOSTOST RABE SLOVENSKEGA JEZIKA GLEDE NA SPORAZUMEVALNE POLOŽAJE	119
5.5.6.1 POGOSTOST SLIŠANIH BESEDIL	119
5.5.6.2 POGOSTOST BRANIH BESEDIL	123
5.5.6.3 POGOSTOST TVORJENJA BESEDIL	125
5.6 ZVRSTNOST IN RABA SLOVENSKEGA JEZIKA DIJAKOV DTA	129
5.7 AKTIVNOST DIJAKOV DTA V ORGANIZACIJAH SLOVENSKE IN AVSTRIJSKE NARODNE SKUPNOSTI.....	134
5.8 PREDVIDENA RABA SLOVENŠČINE DIJAKOV PO KONČANEM ŠOLANJU NA DTA.....	138
5.9 MOTIVI ZA VPIS DIJAKOV NA DTA	140
5.10 POLOŽAJ SLOVENŠČINE V AVSTRIJI PO VSTOPU SLOVENIJE V EVROPSKO UNIJO	145
5.11 DODATNA MNENJA DIJAKOV.....	147
6 SKLEPI	149
7 LITERATURA IN VIRI	155
8 SEZNAM PREGLEDNIC, GRAFIKONOV, ZEMLJEVIDOV, FOTOGRAFIJ IN PRILOG	162
8.1 PREGLEDNICE.....	162
8.2 GRAFIKONI.....	162
8.3 ZEMLJEVIDI.....	164
8.4 FOTOGRAFIJE	165
8.5 PRILOGE.....	165

1 UVOD

Narodne skupnosti in manjšine, ki bivajo zunaj meja svoje nacionalne države so bile, so in verjetno tudi še bodo predmet mnogih raziskav, razprav in hkrati tudi izmenjav različnih mnenj in pogledov na njihovo ohranjanje, zamiranje, nastajanje, delovanje, vključevanje v večinsko družbo, zaščito ipd. Tematika ima dolgo zgodovino (vsaj od nastanka nacionalnih držav naprej) in je hkrati ves čas aktualna, saj človek kot del družbe, kot socialno bitje z izraženo težnjo po oblikovanju in pripadnosti skupnosti s seboj nosi tudi zavedanje o lastni identiteti, ki jo običajno poskuša živeti na njemu lasten in družbeno sprejemljiv način. Narodne manjšine so kot specifične skupnosti, ki jih zaznamujejo drugačne lastnosti pri uresničevanju svoje identitete kot t. i. večine, pomemben del bivanja in delovanja vsake človeške skupnosti, s tem pa tudi pomemben predmet preučevanja, ki lahko širi obzorja in odpira nova vrata pri vzpostavljanju svetovnega, evropskega in (med)regionalnega miru ter medkulturnega dialoga, ki pomagata vzpostavljati ne- oziroma manj konfliktno odnose na nekem geografskem območju. Naše delo je bilo usmerjeno v raziskovanje identitete na območju avstrijske Koroške, kjer kot avtohtona skupina živi slovenska narodna skupnost. Analizo smo osnovali na teoretičnem pregledu literature in empirični raziskavi na vzorcu dijakov Dvojezične zvezne trgovske akademije v Celovcu. Upamo, da je tudi take vrste raziskava v svojem skromnem obsegu in dometu lahko del mozaika (s)poznavanja in spoštovanja 'sosedov' in s tem boljšega sožitja med narodi. Ena izmed ugotovitev okrogle mize (28. marca 2007 s Svetovnega slovenskega kongresa v okviru Večerov izza Kongresa) z naslovom Znanost in politika: sodelovanje pri reševanju odprtih vprašanj koroških Slovencev je bila, da je potrebna podpora prizadevanjem inštitucij, kot je Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki s svojo dejavnostjo koristno prispeva k ohranjanju in razvoju slovenske manjšine, in za svojo uspešnost potrebuje več znanstvenih raziskav predvsem s področja sociolingvistike in pedagoških znanosti.

1.1 IZHODIŠČA, NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Narodne skupnosti in manjšine so s skupnega gledišča geografije in slovenistike na prvi pogled morda nenavaden predmet raziskave. Proučevanje slovenskih manjšin zunaj meja Republike Slovenije (prav tako tudi drugih manjšin znotraj države) z vidika posameznih znanosti je namreč na primeru slovenske manjšine v Avstriji razmeroma dobro zastopano na različnih področjih znanstvenih ved, avtorji in raziskovalci pa vedno bolj poudarjajo pomen interdisciplinarnosti proučevanja manjšinske problematike, saj je sodelovanje različnih

znanosti pomembno z vidika podajanja celostne podobe življenja in procesov, ki se odvijajo znotraj manjšin. Geografija se v svojem mnogoplastnem raziskovanju družbenih procesov (demogeografija, politična geografija, ekonomska geografija, geografija manjšin in manjšinska politika idr.) posveča tudi jeziku kot sredstvu sporazumevanja in hkrati lahko tudi identifikatorju (narodne) identitete, kar pa je z vidika jezikoslovja (v našem primeru slovenistike) in znotraj njega sociolingvistike prav tako eno od področij raziskovanja jezika. Sociolingvistika je pravzaprav mejno jezikoslovno področje med znakovnimi in družbenimi vedami, ki svojo pozornost namenja tudi preučevanju jezikovnih skupnosti, jezikovni variantnosti (glede na govorni položaj), jezikovnim navadam, jezikovni normi in kulturi, jezikovni politiki, narodnim skupnostim, vplivu družbenih dejavnikov na izoblikovanje vrednostnih meril za jezikovno delovanje, jeziku in narodni identiteti, prostorskemu in socialnemu jezikoslovju, jezikom v stiku, bilingvizmu, diglosiji in tudi boju za pravice jezika slovenskih manjšin. V njenem polju raziskovanja so tudi pojmi, ko so narodni, državni, uradni, regionalni, manjšinski jezik, dialekt, idiolekt idr. Na tovrstnem stiku geografije manjšin in sociolingvistike temelji pričujoče diplomsko delo.

Odločili smo se za preučevanje na primeru manjšine koroških Slovencev na avstrijskem Koroškem. Za Dvojezično trgovsko akademijo v Celovcu (v nadaljevanju DTA) raziskav z vidika združevanja obeh ved na temo identitete še ni bilo (več glej poglavje 5.5.2 Sporazumevanje v šolskem okolju), zato smo si izbrali ustanovo, katere vplivi na tem znanstvenem področju še niso bili empirično raziskani preko anketnih vprašalnikov in/ali intervjujev. Naša izhodišča so tako temeljila na teoretičnem pregledu literature s področja identitete, jezika, manjšin, manjšinskega in dvojezičnega šolstva in empirični raziskavi na DTA v Celovcu v šolskem letu 2008/09.

Namen diplomskega dela je bilo raziskati teoretične vidike preučevanja manjšin in jezika, dosedanje dogajanje na področju manjšinskega srednjega šolstva na območju bivanja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem ter preko analize anketnih vprašalnikov in intervjujev dobiti kvantitativne in kvalitativne rezultate o stanju jezikovne pripadnosti, identitete dijakov, rabe slovenskega jezika znotraj šolskega, družinskega in družbenega življenja dijakov, prisotnosti jezika mladih med koroškimi Slovenci, socialnem in izobrazbenem statusu družin dijakov, aktivnosti v slovenskih organizacijah ter vplivu, gravitacijskem zaledju šole, učinku dvojezičnega šolanja na uporabo jezika v prihodnosti dijakov idr. Preko pogovorov z dijaki in osebjem šole smo imeli priložnost marsikaterega od kvantitativnih rezultatov tudi dodatno vsebinsko osvetliti ter izpostaviti nekatere vidike rabe jezika, ki se kažejo v življenju sodobnega manjšinca in niso vedno prekrivni s splošnim

mnenjem ter sliko stanja, ki jo oblikujejo mediji, ko izhajajo iz statistik in poročajo o slovenski manjšini v Avstriji.

Cilj diplomskega dela je bil poleg teoretične preučitve literature s področja slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem tudi empirična preverba naslednjih hipotez:

1. Gravitacijsko zaledje DTA ne obsega le dvojezičnega območja avstrijske Koroške in Celovca, temveč tudi bližnje regije Republike Slovenije (Gorenjsko in Osrednjeslovensko statistično regijo), s čimer se potrjuje alpsko-jadransko usmeritev šole.
2. Socialno-ekonomski status koroških Slovencev je soliden, zato manjšinsko prebivalstvo večinoma ni več umeščeno v primarnem in sekundarnem sektorju dejavnosti, temveč terciarnem in kvartarnem, kar je tudi posledica boljše izobrazbe.
3. Znanje slovenščine kot jezika »sosed« v alpsko-jadranskem prostoru predstavlja ekonomsko in kulturno dobrino, zaradi katere se vedno več ljudi odloča za učenje slovenščine.
4. Mladi koroški Slovenci so aktivni člani slovenskih organizacij na avstrijskem Koroškem, a svoje rabe slovenščine ne enačijo s pripadnostjo slovenskemu narodu – jezika se ne oprijemajo nujno kot identifikatorja narodne identitete, zato le-ta ostaja na ravni uporabe knjižnega jezika v šoli in narečja v domačem okolju.

1.2 METODOLOGIJA DELA

Začetki našega ukvarjanja s tematiko koroških Slovencev segajo na področje pridobivanja informacij preko literature, spremljanja aktualnega dogajanja preko medijev (dvojezičnega radia in časopisov v zamejstvu in Sloveniji), pregledovanja prispevkov na konferencah, udeležbe na Slavističnem kongresu (2008), Kongresu narodnih skupnosti (2009), pogovorov z raziskovalci in končno tudi pripadniki manjšine. Na začetku smo se posvetili predvsem preučevanju jezika z vidika sociolingvistike, od koder smo lahko črpali nekatere povezave z načinom raziskovanja jezika v manjšinskem prostoru. Tovrstnih raziskav je v Sloveniji veliko, prav tako tudi geografskih, kjer je velik delež s svojo monografijo in izčrpnimi prispevki v geografski literaturi doprinesel dr. Jernej Zupančič. Glede na razvitost manjšinske tematike živahne razprave na obeh straneh meje potekajo že dolgo, prav tako marsikateri

čezmejni projekti, tako da naša področja raziskovanja niso osamljen primerek iskanja odgovorov na vprašanja o slovenski manjšini na avstrijskem Koroškem. Je pa večino lingvističnih raziskav po besedah Brigitte Busch usmerjenih predvsem na paradigmo nacionalne države, ki se v luči globalizacije seveda močno preobraža in jo nekateri sodobni raziskovalci kritizirajo, saj večjezičnost pojmuje kot odklon od lingvistične norme. Kot navaja, se je težišče raziskovanja preusmerilo v raziskovanje večjezičnosti v vsakdanjiku, a žal težišča raziskovanja ostajajo vrtci, šole in druge raziskovalne ustanove. Naše diplomsko delo naj bi preko združevanja sociolingvističnih in političnogeografskih usmeritev naloge poskušalo prikazati predvsem aktualno stanje narodne identitete na avstrijskem Koroškem pri mladih na vzorcu anketnih vprašalnikov in intervjujev, opravljenih na Dvojezični trgovski akademiji v Celovcu (v nadaljevanju DTA) v šolskem letu 2008/09.

Nadaljnje smernice in izhodiščna vprašanja smo dobili ob pogovoru z mentorjema izr. prof. dr. Jernejem Zupančičem ter red. prof. dr. Markom Stabejem. Sledilo je navezovanje stikov z dr. Teodorjem Domejem, koroškim deželnim nadzornikom za pouk slovenščine v srednjih in višjih šolah, ki je z dobrim poznavanjem manjšinskega šolstva pomagal izoblikovati vprašalnike in navezati stike z DTA. Na šoli smo se povezali z ravnateljico mag. Majo Amrusch Hoja, ki nam je ves čas priprave diplomskega dela pomagala s posredovanjem podatkov iz šolskega arhiva in razjasnitvijo marsikaterega vprašanja, ki so se porajala tekom priprave diplomskega dela. Ravnateljica pa nam je s svojo pripravljenostjo za bolj intenzivno sodelovanje odprla še mnoga vrata in omogočila nekajmesečno redno sodelovanje z dijaki in šolo preko vodenja plesnega tečaja in priprave maturantskega plesa za maturante DTA (od septembra do novembra 2009). Hkrati smo preko sodelovanja v projektu Evropske unije Sosed/Nachbar, s katerim smo bili povezani preko časopisnega podjetja Gorenjski glas, s sooblikovanjem strategije sodelovanja med regijama Gorenjsko in avstrijsko Koroško (projekt temelji na ideji širjenja informacij o dogajanju v obeh regijah preko spletnega portala in časopisa) ter sodelovanjem s partnerskimi organizacijami v Avstriji pridobili mnogo novih stikov, s tem pa tudi priložnosti za spoznavanje življenja in delovanja koroških Slovencev.

Priprava vprašalnikov je potekala po pridobivanju informacij iz literature o manjšini na avstrijskem Koroškem, pomembne usmeritve pa so bile predvsem predhodne raziskave (geografa prof. dr. Jerneja Zupančiča, slovenista prof. dr. Marka Stabeja, avstrijske jezikoslovke Brigitte Busch, geografinje in slovenistke Damjane Kern, jezikoslovke dr. Sonje Novak Lukanovič, prispevki raziskovalcev na kongresih, seminarjih in srečanjih na področju raziskovanja manjšin in narodnih skupnosti) ter konkretni predlogi in opozorila poznavalca manjšinske problematike in koroškega Slovenca dr. Teodorja Domeja.

Ena temeljnih dilem terenskega dela v diplomskem delu je bila, ali lahko po tako majhnem vzorcu koroških dijakov sklepamo o identiteti, ki s svojo paleto vsebinsko različnih interpretacij, ki jih najdemo v literaturi s področja obravnavanja identitete in z njo povezanih tematskih polj, ne daje enoznačnega in kvantitativno dokazljivega odgovora o tem, kakšno je aktualno stanje slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Do sedaj nam ni znano, da bi še kdo delal enako raziskavo na tem območju (vsaj kar zadeva združevanje področij geografije in slovenistike), sicer pa je raziskovalnih del, tako geografskih kot sociolingvističnih, precej. Na primeru dijakov Dvojezične trgovske akademije v Celovcu so bile doslej opravljene tri raziskave (ena je še v delu): Martine Habernik je pisala o Akademiji na splošno, Angelike Fenkart je leta 2008 izdelala diplomsko nalogo, v kateri se je ukvarjala z dvojezičnim poukom kot primerjavo med pravico do njega in dejanskim stanjem na šoli (Bilingualer Sachfachunterricht – Curriculumanspruch und Unterrichtswirklichkeit am Beispiel der zweisprachigen Handelsakademie in Klagenfurt ali Dvojezični strokovni pouk – pravica in stvarnost na primeru Dvojezične trgovske akademije v Celovcu), s področja zgodovine pa po besedah ravnateljice Maje Amrusch Hoja nastaja tudi disertacija.

Preko osebnega pristopa k dijakom pri reševanju anketnih vprašalnikov smo poskušali na primeru DTA v šolskem letu 2008/09 dobiti reprezentativni vzorec mladih na avstrijskem Koroškem, tj. z vzorcem večjim od 100, in priti do kvantitativnih rezultatov za tipične predstavnike populacije, kljub temu da vzorec dijakov DTA ne predstavlja velikega odstotka mladih na avstrijskem Koroškem. Avstrijska statistika kaže, da je bilo leta 2008 v deželi Koroški število mladostnikov v starosti od 6 do 18 let 80.221 ali 14,3 % vsega koroškega prebivalstva, število otrok v starosti dijakov DTA (od 14 do 19 let) pa 40.896 ali 7,3 %, torej naš statistični vzorec, tj. 149 dijakov, predstavlja okoli 0,4 % vse populacije te starosti na Koroškem in 18 % vseh dijakov, ki so vpisani na dvojezične srednje šole na Koroškem (Zvezno gimnazijo, Trgovsko akademijo in Višjo šolo za gospodarske poklice). (Statistik Austria, 2008) Vzorec dijakov DTA je kljub majhnosti in dejstvu, da vsi niso pripadniki koroške manjšine, lahko kazalec nekaterih sodobnih procesov s področja raziskovanja živosti jezika, učinka manjšinske dvojezične šole na ugled jezika v družbi, praktične rabe jezika v javnem življenju ter samega zaledja šole, ki sega na območje več kot ene države.

Ob tem velja še kritično dodati opombo, da vsi rezultati o izbiri in rabi jezika glede na pogostost izvajanja anket na DTA kljub večinski uporabi kvantitativnih metod lahko kažejo popačeno sliko stanja, saj raziskovanje dvojezičnosti in sporazumevanja zahteva eksperiment, ki je po svoji naravi precej bolj zapleten in zahteven, kot so anketni vprašalnik in intervjuji, z

njim pa bi se lahko pokazalo tudi tisto, kar lahko brez tovrstnih podatkov le domnevamo – da dijaki lahko odgovarjajo tudi vsečno ali tako, kot mislijo, da pričakuje avtor vprašalnika.

1.3 PREDSTAVITEV ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

Empirična raziskava je temeljila na pripravi ankete in izvedbi na DTA. Kot instrument ankete smo izbrali vprašalnik z večino vprašanj zaprtega in nekaj vprašanj odprtega tipa. Pri vseh vprašanjih zaprtega tipa smo dijakom z možnostjo lastnega odgovora omogočili tudi izbiro in oblikovanje odgovora pod navedbo drugo, sicer pa so imeli odgovore nanizane po alinejah z eno ali več možnostmi ali opisnimi kategorijami (npr. samo slovensko, samo nemško, večinoma slovensko, večinoma nemško, mešano nemško-slovensko in drugo) ali opisnimi in numeričnimi lestvicami (4 – redno, 3 – pogosto, 2 – občasno, 1 – nikoli).

Vprašalniki so bili zasnovani v dveh sklopih, od katerih je prvega sestavljala preglednica z opredelitvijo osebnih in družinskih podatkov. Drugi del smo usmerili na iskanje podatkov o znanju jezikov (uporabili smo samoocenjevalno lestvico, saj preverjanje jezikovne kompetence dijakov zaradi varovanja osebnih podatkov po avstrijski zakonodaji ni bilo mogoče, prav tako smo iz podobnih raziskav ugotovili, da je preverjanje kompetence metodološko bolj zahtevno, kot bi bilo v okviru diplomskega dela primerno), rabi jezika: jezikovnem okolju oz. priložnostih za rabo jezika, jezikovnih okoliščinah ter tudi raziskovanju sodobne uporabe jezika preko različnih medijev, med njimi npr. na svetovnem spletu, v telefonskih pogovorih ipd., rabi različnih socialnih zvrsti jezika dijakov, predvideni rabi slovenščine po končanem šolanju, motivom za vpis na DTA, mnenju o odnosu do slovenščine. Prevod vprašalnika v nemščino po priporočilu ravnateljice DTA ni bil potreben, saj je znanje slovenščine dijakov dovolj dobro, da so razumeli vsebino vprašalnika, naša in pomoč učiteljev pri izpolnjevanju pa je bila večinoma namenjena razjasnitvi nekaterih vsebinskih nejasnosti. Takšnega nivoja jezikovnega znanja slovenščine sprva nismo pričakovali, besede ravnateljice pa je v neformalnem pogovoru potrdil tudi šolski inšpektor dr. Teodor Domej, ki je pohvalil kvalitetno znanje slovenščine na pričajuči šoli.

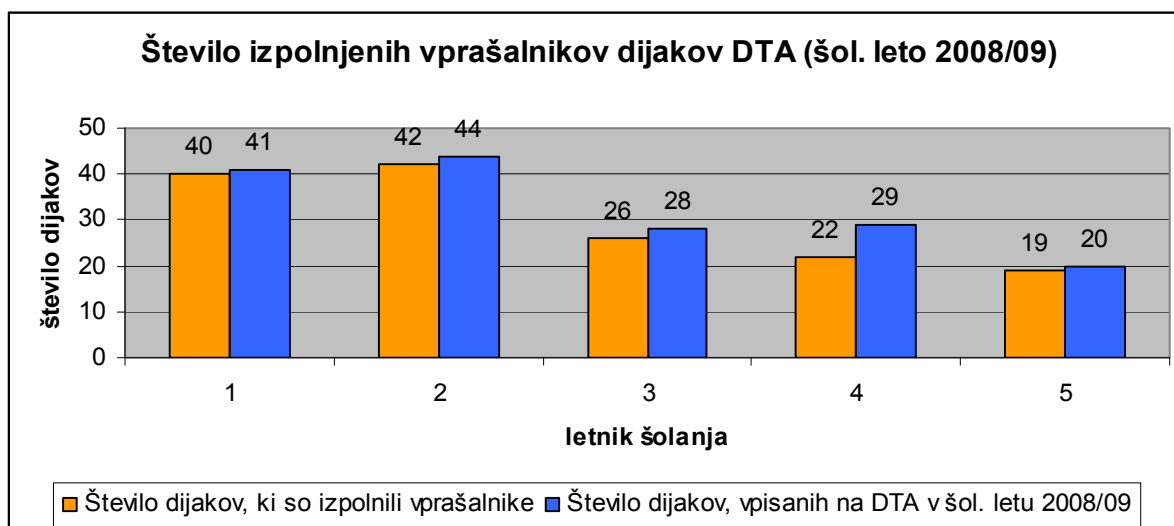
Pridobivanje podatkov dijakov DTA je potekalo v maju 2009, drugo terensko delo pa smo v presledkih opravljali v obdobju od februarja do novembra 2009. Terminsko čas morda ni bil najbolj primeren, saj je v maju prisotnost dijakov petih letnikov bistveno zmanjšana, ker se po ločenih skupinah pripravljajo na maturo. Kljub temu smo s pomočjo ravnateljice in učiteljev pridobili tudi nekaj vprašalnikov petega letnika, kar so na šoli opravili sami, ki so nam jih nato posredovali. Najbolj zahtevno in dolgotrajno delo je sledilo po opravljenih anketah z

vnašanjem podatkov v elektronsko obliko, izbiro oblike vnašanja podatkov, ki je primerna tudi za nadaljnjo uporabo v raziskovalne namene ter njihovo analizo. Za razvrščanje podatkov, oblikovanje grafikonov in računanje smo uporabljali program Excell, za oblikovanje zemljevida pa Adobe Illustrator CS3. Pri statistični obdelavi smo večino podatkov razvrščali glede na državo stalnega bivanja dijakov (pojavile so se tri skupine: dijaki iz Avstrije, Slovenije in tisti, ki tega podatka niso želeli posredovati), nekaj pa tudi po drugih primerjalnih kriterijih (letnik šolanja, jezik sporazumevanja s starši idr.). Pri analizi smo ves čas pazili na to, da preko posredovanja podatkov nismo razkrili ali morebiti nakazali na identiteto posameznega dijaka.

1.4 PREDSTAVITEV STATISTIČNEGA VZORCA

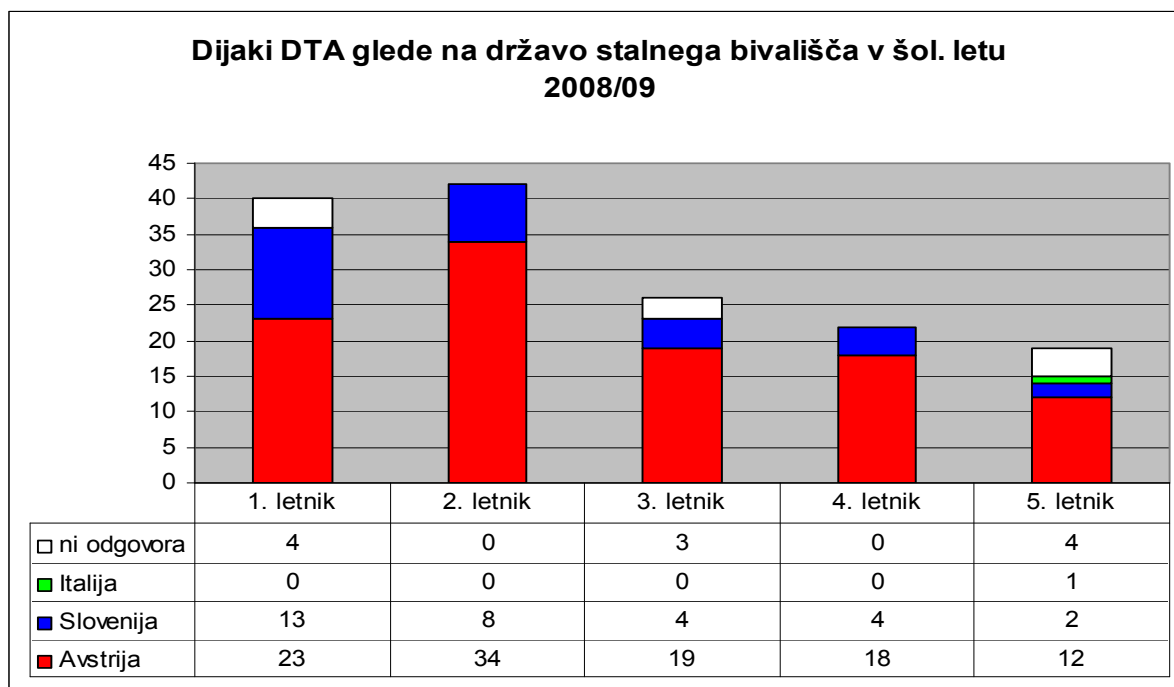
V šolskem letu 2008/09 je DTA obiskovalo 162 dijakov v petletnem programu. Vprašalnik je izpolnilo 149 dijakov ali 92 % vseh vpisanih, iz prvega 40, iz drugega 42, iz tretjega 26, iz četrtega 22 in iz petega letnika 19 dijakov. Dijaki petega letnika so vprašalnike izpolnjevali brez naše prisotnosti, kar pa vsebinsko ni vplivalo na odgovore, saj večjih težav pri razumevanju vprašalnikov niso imeli, več so jih imeli predvsem dijaki prvih letnikov, saj niso vsi govorci slovenskega jezika.

Grafikon 1: Število izpolnjenih vprašalnikov dijakov, ki so bili v šol. letu 2008/09 vpisani na DTA

Vir: Arhiv Dvojezične trgovske akademije (N = 162) in Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009 (N = 149)

Grafikon 2: Dijaki Dvojezične trgovske akademije glede na državo stalnega bivališča v šolskem letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

V prvem letniku je vprašalnice izpolnilo 13 dijakov iz Slovenije, 23 iz Avstrije, od štirih pa nismo dobili odgovora, v drugem letniku osem iz Slovenije in 34 iz Avstrije, v tretjem letniku štirje iz Slovenije, 19 iz Avstrije, od treh nismo prejeli odgovora, v četrtem letniku 18 dijakov iz Avstrije in štirje iz Slovenije ter v petem letniku 12 iz Avstrije, dva iz Slovenije, en iz Italije, od štirih pa nismo dobili odgovora. V statističnem vzorcu dijakov DTA jih tako 106 ali 71 % prihaja iz Avstrije, 31 ali 21 % iz Slovenije, en dijak, ki predstavlja 0,7 % našega statističnega vzorca, ima stalno prebivališče v Italiji, 11 ali 7,3 % dijakov pa ni posredovalo odgovora o državi stalnega prebivališča. Dijaki tako prihajajo iz treh različnih držav, večina iz Avstrije.

2 GEOGRAFSKI ORIS NASELITVENEGA OBMOČJA SLOVENCEV V AVSTRIJI

2.1 FIZIČNOGEOGRAFSKA ČLENITEV Z DRUŽBENOGEOGRAFSKIMI POVEZAVAMI

V Avstriji živijo Slovenci kot avtohtono prebivalstvo na 2573 km² ozemlja na jugu Koroške in na 85 km² na skrajnem južnem robu Štajerske (v Radgonskem kotu) ter na območju Lučan in Sobote. Območje je bilo v zgodovini precej obsežnejše in se je zaradi več sto let trajajočega ponemčevanja zelo skrčilo. Območje je bilo po propadu kneževine Karantanije pod frankovsko nadoblastjo, nato pa skoraj tisočletje pod habsburško monarhijo vse do njenega razpada leta 1918. Sedanja meja je določena na podlagi rezultatov plebiscita oktobra leta 1920. Preučevano območje obsega ozemlje, kjer slovenska avtohtona manjšina poseljuje prostor zvezne dežele Koroške (Kärnten).

Pokrajine na južnem Koroškem delimo na zahodni del (center je Beljak/Villach), osrednji del (Celovec/Klagenfurt) in vzhodni del (z dvema starima in manjšima žariščema Velikovec/Völkermarkt in Pliberk/Bleiburg). V zahodnem delu so tri pokrajine: Kanalska dolina, Ziljska dolina in t. i. Beljaška sovođenj. Pokrajine osrednje južne Koroške pa sestavljajo Osojsko-glinsko podolje, Osojsko-vrbsko hribovje, celovška ravan z obrobjem, Gure in karavanško podgorje. Pokrajina vzhodne južne Koroške obsega tri glavne pokrajinske enote: Velikovško Čezdravje (severno od Drave), Podjuno, Mežiško Podravje, ki pa je upravno že del Slovenije. (Ilešič, 1971)

2.1.1 CELOVŠKA KOTLINA

Celovška kotlina (Klagenfurter Becken) je po svojem reliefnem položaju središče Koroške in poleg Dravske doline v Rožu najnižja koroška pokrajina v višini okrog 450 m nadmorske višine (od 380 do 510 m) in je okoli 70 km dolg in 20 do 30 km širok predel notranjealpske kotline v Vzhodnih Alpah na avstrijskem Koroškem. Gre za ugreznino med Centralnimi Alpami in Južnimi Alpami. Drava, ki teče čez kotlino, se je vrezala v lastne nanose med Velikovskim Čezdravjem in Podjunsko ravnino, s tem pa ustvarila zadosten strmec, da zapusti Celovško kotlino v višini 350 m nadmorske višine. (Ilešič, 1971)

Fotografija 1: Pogled na železniški most čez Dravo v Spodnjem Rožu in naselje Struga (Strau)

Vir: Ovsenik, 2009

Na njenem ravnem predelu leži Celovško polje z mestom Celovec, ki se na zahodu nadaljuje v turistično preoblikovano pokrajino ob Vrbskem jezeru, na jugu pa v Vetrinjsko polje, ki vodi proti prehodu čez žihpoljsko pretržje ter proti Rožu in Ljubelju. V ravnini je več mokrotnih predelov. Celovška kotlina je na dnu precej bolj razgibana od Ljubljanske (ravnina, podolja, griči, osamelci, gorske planote na obrobju ...), nastala pa je z neenakomernim tektonskim ugrezanjem, rečnim ter ledeniškim preoblikovanjem, zato je dno pokrito z morenskimi nanosi in posledično oblikovanimi jezeri, od katerih se jih je precej ohranilo, nekaj pa se jih je spremenilo v mokriščna tla in mokrotne kotanje. V osrednjem delu prevladujejo gričevja, hribovja in podolja. Ob gorskih hrbtih Dobrača (2166 m) na zahodu, Svinje (2079 m) in Golice (2140 m) na vzhodu ter ob Karavankah na jugu prehaja kotlinsko dno neposredno v visokogorje. Celovška kotlina je nastala z delovanjem ledenikov in tektonike. Današnjo podobo je dobila v zadnji ledeni dobi, ko sta površje izoblikovala dravski in ziljski ledenik, ki sta kotlino napolnjevala z morenskimi nanosi do Pliberka, ter zapustila v reliefu obilo kotanj, v katerih so ostala večja jezera. (Ilešič, 1971, Klagenfurter Becken, 2008) Ledenik v Celovski kotlini je razmeroma hitro razpadel, kar je povzročilo, da so razpadli kosi ledu s prodrom zaježili reke, ki so pritekale s severa in juga in nastali so t. i. kosi mrtvega ledu, ki so potem, ko se je led stopil, pod sabo pustili kotanje, ki jih je zalila voda. Zato je na Koroškem veliko jezer, v času umikanja ledenika pa jih je bilo še več kot danes. Pri večjih

jezerih, kot sta npr. Vrbsko in Osojsko, je svoje delo opravila tudi mlada tektonika, ko so se manjši deli območja v neogenu in kvartarju ugrezali. Vrbsko jezero, ki leži zahodno od Celovca, je v času umikanja ledenika segalo vzhodneje kot danes, torej na območje današnjega mesta, potem pa je reka Glina zasipavala vzhodni del jezera, ki se je spremenilo v močvirje. Da je temu tako, priča tudi sam simbol mesta Celovec – zmaj kot mitološko bitje močvirij. (Gams, 1971) Nanosi dravskega in ziljskega ledenika členijo kotlino na več delov. Na zahodu se Celovška kotlina nadaljuje v Ziljsko dolino, večje planote in doline pa so Gure, Podjuna, Rož in Gospodsvetsko polje. Celovška dolina se odvodnjava v Dravo s pritoki. Največje območje slovenskega etničnega ozemlja v Avstriji je v Celovški kotlini, kjer so naravne razmere zelo pestre in dajejo različne možnosti za gospodarski razvoj. (Ilešič, 1971)

Fotografija 2: Celovška kotlina

Vir: Ovsenik, 2009

Zaradi kotlinske lege je podnebje Celovške kotline precej celinsko, prevladuje zmerna celinska klima z relativno velikimi temperaturnimi nihanji med letnimi časi. Nadpovprečno dolg toplotni obrat povzroča nizke nočne temperature (povprečno se gibljejo od sedem do osem stopinj, najnižje januarske pa od $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$ do $-7\text{ }^{\circ}\text{C}$), nastajanje in dolgotrajnejše zadrževanje megle v kotlini. V zgodnji in srednji jeseni gre pretežno za talno meglo, medtem ko se pozno spomladi in pozimi večinoma pojavlja visoka megla. Značilna je tudi slaba prevetrenost kotline, ki še pospešuje zadrževanje megle. V primerjavi z avstrijskim povprečjem hladne zime občasno omili pihanje toplejšega fena preko južno ležečih Karavank.

Gre za veter, ki je suh in topel, pojavlja se na zavetrni strani orografskih pregrad. Zrak se ob oviri dviga, ohlaja, doseže kondenzacijski nivo (pogoj je, da se to zgodi pod vrhom pregrade), tako da se pojavijo oblaki s padavinami na privetrni strani gorskih ovir (Alp), na zavetrni pa se suh zrak spušča in adiabatno segreva. V osrednjem hribovitem delu Celovške kotline je nadpovprečno veliko sončnih ur, tako da se površina jezerske vode Vrbskega jezera ogreje tudi do 24 °C. Letna množina padavin se znižuje od okoli 1500 mm na zahodu do okoli 800 mm na vzhodu. (Klagenfurt am Wörthersee, 2008)

2.1.2 DRUGI DELI SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Na skrajnem severozahodu sega današnje slovensko etnično ozemlje na južna pobočja Ziljskih Alp (Gailtaler Alpen), dolgega in ozkega ozemlja iz triasnih apnencev in dolomitov, ki se vleče med Dravsko dolino na severu in Ziljsko dolino na jugu od kraja Sillian na zahodu do Beljaka/Villach na vzhodu. Proti Celovski kotlini se stopničasto spušča zakrasela planota Dobrač, znana predvsem po velikem podoru leta 1348, ki je zasul vasi v dolini in se globoko zapisal v ljudsko zavest prebivalcev. Ostale vzpetine se strmo spuščajo v Ziljsko dolino (Golec/Golz, Negal/Spitzegel, Belški vrh/Vellacher Egel, Gradaščica/Grasslitzten, Čegla gora/Tschekelnock). Na jugu ledeniško preoblikovane Ziljske doline se dvigajo Karnijske Alpe/Karnische Alpen, ki jih na vzhodu prečno preseka dolina Ziljice, in jih loči od Karavank, Kanalska dolina pa od Julijskih Alp. Po Ziljski dolini v soteski teče reka Zilja/Gail, nad njo pa se dvigajo terase, ki so precej široke in poseljene. V njenem zgornjem delu je dno široko, mokrotno in poplavno. Slovensko etnično ozemlje sega le v vzhodni del Karnijskih Alp, ki so v severnem in osrednjem delu zgrajene predvsem iz mehkih paleozojskih skrilavcev in peščenjakov, zaradi česar so južna pobočja pokrita s preperelino, s čimer so omogočila razvoj zimskega turizma in planinskega pašništva (v preteklosti se je na planine preselila skoraj desetina prebivalcev doline). Na južnem delu je več apnencev, površje je strmo. Z višjega obrobja so pritoki Zilje nanесли številne vršaje, kjer danes stojijo vasi (višje pa le še samotne kmetije). Pod Šmohorjem (Hermagor), ki je središče Ziljske doline, se začne spodnja Ziljska dolina, ki je že del slovenskega etničnega ozemlja. Med Šmohorjem in Čajno (Nötsch) je dolina na levi strani in vznožju Ziljskih Alp sušna, obdelana in dobro poseljena. Desna stran, kjer teče Zilja, pa je popolnoma drugačna – zamočvirjena in poseljena le na redkih vršajih potokov, zaradi česar se je tu razvila konjereja (s tem povezano je ljudsko izročilo štehvanja, ki se ohranja še danes) in z njo povezano furmanstvo. Jugozahodno od

Podkloštra (Arnoldstein) se ob potoku Ziljica odpirajo prometno zelo pomembna Megvarska vrata, ki peljejo čez Kanalsko in Belsko dolino v Italijo, kjer tudi živijo Slovenci, proti Jadranu, čez Savsko dolino pa proti Ljubljanski kotlini in naprej proti vzhodu. Pod Podkloštrom se dolina zopet razširi in odpre v Celovško kotlino.

Kjer se stikata Ziljska in Dravska dolina, se razprostira Beljaška ravan z največjim prometnim vozliščem na Koroškem in pomembnim industrijskim mestom Beljak. Na dnu je površje zamočvirjeno, na robovih pa se dviguje v bolj sušne in poseljene kvartarne terase. Beljaška ravan se na severovzhodu odpira proti Osojskemu podolju z Osojskim jezerom (Ossiacher See). Na jugovzhodu se odpira prehodno ozemlje med Rožem in Ziljsko dolino.

Na severni strani Drave se med Osojskim in Vrbskim jezerom dvigajo položne Osojske Ture iz paleozojskih skrilavcev, ki so ponekod prekrite z morenskimi gradivom. Porasle so predvsem z iglastim gozdom, značilne so tudi krčitve gozda, ki segajo tudi do 1000 m visoko. Osojske Ture so precejšnja prometna ovira med severozahodnim in osrednjim delom Celovške kotline, zato se je narodnostna meja tu dolgo ohranila nespremenjena. Južno od Osojskih Tur se razteza Vrbsko podolje z Vrbskim jezerom (Wörter See), ki je tudi največje jezero v Celovski kotlini. Vrbsko podolje je prometno odprto, gosto poseljeno, značilno po razvoju turizma, ki je pomembno vplival na začetek germanizacije. Proti vzhodu se podolje razširi v Celovško ravnino z Gosposvetskim, Grabštajnskim in Tinjskim poljem. Na jugu se dvigajo Gure, na severu pa iz nasipine molijo živoskalne vzpetine iz kristalastih skrilavcev. Na zahodnem delu leži mesto Celovec/Klagenfurt – koroška prestolnica in kulturno središče koroških Slovencev. Leži na širokem vršaju reke Gline na sredini Celovške kotline in na vzhodnem delu Vrbskega jezera.

Med Vrbskim podoljem in Dravo ležijo Gure, kjer se dvigujejo zaobljeni vrhovi, pogorje pa poraščajo gozdovi, redka naselja so le na prisojnih planotah. Južno leži Hodiško podolje s Hodiškim jezerom (Keutschach See), okrog katerega so močvirne ravnice s travniki, naselja so nekoliko umaknjena na prisojnih poljih nad dnem. Na vzhodnem delu Gur je strm svet s prečnimi dolinami in na zahodu prometno pomembno žihpoljsko pretržje.

Na jugu med Gurami in Karavankami leži pokrajinska enota Rož (Rosental), ki je dolga več kot 40 km, široka pa le 2 km (le na zahodu 4 km). Gre za dolino Drave, ki sega do sotočja z Belo. Ob Dravi je nasipina, ki je obdelana z njivami in gosto poseljena, v katero je Drava vrezala okrog 5 m globoko strugo. Med desnima pritokoma Malo Suho in Borovnico je Spodnji Rož, kjer leži naselje Borovlje (Ferlach), staro obrtno središče, znano po puškarstvu.

Tudi Karavanke so poseljene s Slovenci. Po sredini potekata v smeri karavanške vzhodno-zahodne slemenitve Selsko in Kapelsko podolje z nizom razširjenih dolin in zaobljenih slemen, kjer so nastali številni zaselki in samotne kmetije.

Med Dravo na severu, Belo na jugu in Jezernico na vzhodu leži konglomeratno Šentprimoško hribovje s Klopinijskim (Klopeiner See), Zablaškim (Turner See) in Goslinjskim jezerom (Gösselsdorfer See). Pokrajina je vzhodno nadaljevanje Gur, od njih jih loči le Drava. Na robovih je veliko morenskega gradiva, vasi so majhne, na policah so njive in travniki, drugod pa gozdovi. Šentprimoško hribovje se šteje že k Podjuni (Jauntal) – dolini, ki se razteza med Dravo in Peco (Karavanke) in ki je eno najpomembnejših kmetijskih območij Koroške. Nasuli so jo reki Drava in Bela ter potoki s Karavank, ki so oblikovali tudi številne vršaje. Tu je nekoč tekkel dravski ledenik in ustvaril čelno kotanjo ter za sabo pustil veliko gradiva in neraven relief. Med Žitaro vasjo (Sittersdorf) in Dobrlo vasjo (Eberndorf) je pas rodovitnega in obljudenega sveta, na vzhodnem delu pa so zakisane starejše dravske terase porasle z gozdom (Dobrava). Na robovih so vidni ostanki bočnih in čelnih moren dravskega ledenika. Na vzhodu se Podjuna zoži, kjer je nekaj pomembnih naselij, kot so Dobrla vas (Eberndorf), Žitara vas (Sittersdorf), Pliberk (Bleiburg), Globasnica (Globasnitz), Šmihel pri Pliberku (St. Michael) ... Nad Pliberkom se dviguje Strojna iz kristalastih kamnin in je razdeljena na avstrijski in slovenski del ter porasla z gozdom, vmes pa so samotni zaselki in kmetije.

Severno od Podjune in Drave leži Velikovško Čezdravje iz gričev in vmesnih ravnic z ostanki ledeniških moren. Poseljeni in obdelani so sušnejši predeli, med njimi je največje naselje Velikovec (Völkermarkt), ki leži na robu würmske terase, skoraj 100 m nad dnem dravske doline. Severno od Velikovca se vzdigujejo gorska pobočja Svinje s slemenitvijo sever–jug (prečno na alpsko slemenitev) in spadajo že pod Centralne Alpe. Zgrajena so iz skrilavega gnajsa z žilami kristalastega apnenca. Svinja je posejana s samotnimi kmetijami, ki se zaradi prisojnih leg nahajajo precej visoko (tudi nad 1000 m), obdane so s pašniki (ki segajo celo do 1600 m). Območje je najsevernejši del slovenske avtohtone poselitve na avstrijskem Koroškem. Nekaj manj na sever sega slovenska poselitev zahodno od doline Krke na Štalenski gori. Dviguje se skoraj 1100 m visoko in je podobno kot Svinja naravna pregrada, ki je zadrževala ponemčevanje. (Geografija Slovenije, 1998)

Območja s poselitvijo Slovencev so fizičnogeografsko zelo raznolika in pokrajinsko razgibana, kar ima številne posledice z vidika družbene geografije – poselitve, demografskih značilnosti, območij koncentracije prebivalstva, gospodarske strukture in tudi ponemčevanja oz. asimilacije slovenske avtohtone manjšine v Avstriji.

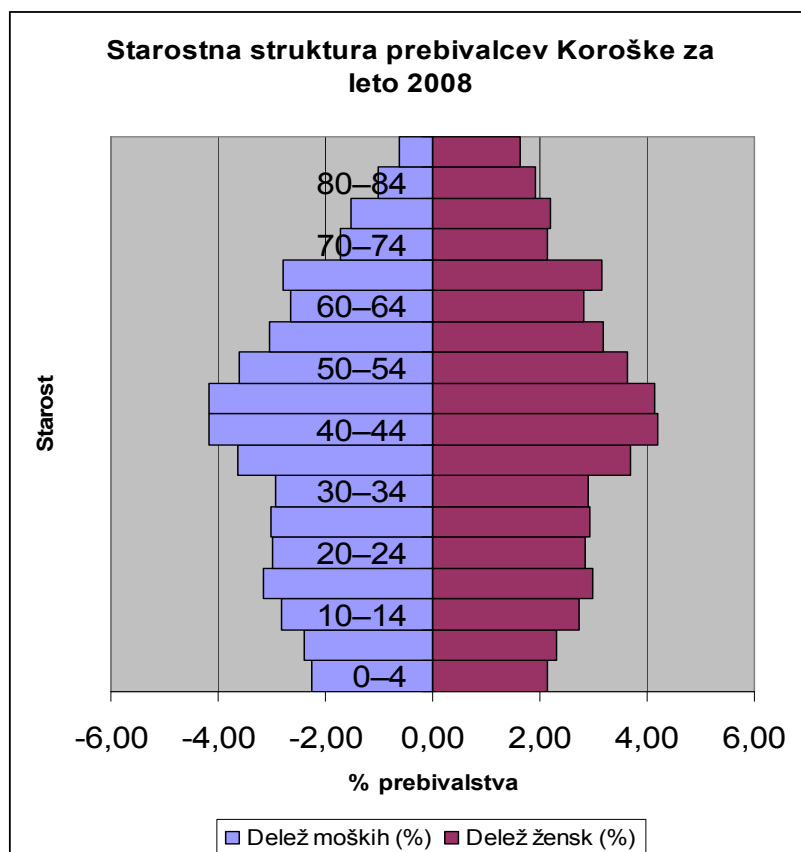
2.2 DRUŽBENOGEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI OBMOČJA

2.2.1 DEMOGEOGRAFIJA IN POSELITEV

V Avstriji je leta 2008 bivalo 8.331.930 ljudi (33.000 več kot leto prej, značilni sta rast selitev in nizek naravni prirastek) in se je od konca 19. stoletja skoraj podvojilo (leta 1869 je bilo 4.497.880 prebivalcev). Avstrijsko demogeografijo trenutno zaznamujejo precejšnje regionalne razlike: zahodne dežele beležijo tako prirastke v rojstvih kot mednarodnih selitvah, na vzhodu in jugovzhodu države pa so bili prirastki najprej posledica mednarodnih selitev in nato presežka števila rojstev nad številom smrti. Popolnoma drugačen vzorec se pojavlja na ravni mest: za suburbana območja ostaja značilno, da pozitivno rast prebivalstva zaznamuje presežek rojstev in selitveni prirastek. V večjih mestih je pozitivna rast prebivalstva večinoma posledica priselitev iz drugih držav, sicer pa jih zaznamuje upadanje števila rojstev in odseljevanje v suburbana območja. Alpske regije Štajerske in robna območja spodnje Avstrije ter južne Gradiščanske že več let zaznamuje upad prebivalstva. Sedanji kazalci sprememb v prebivalstvu se počasi odražajo tudi na starostni strukturi, za katero je značilno staranje: nadaljnje upadanje rodnosti pomeni nadaljnje zmanjševanje števila mlade populacije, kar se povzroča višanje povprečne starosti prebivalstva, ki je po podatkih Avstrijskega statističnega zavoda (Bundesanstalt Statistik Österreich) z dne 1. 1. 2008 znašala 40,9 let. Demografsko staranje prebivalstva upočasnjujejo mednarodne selitve predvsem priseljencev v starosti aktivnega prebivalstva. Pozitivno neto rast prebivalstva zaznamuje nadaljnje povečevanje deleža tujcev, ki je leta 2008 predstavljal 10 % populacije (vsak šesti prebivalec Avstrije je bil ali rojen v tuji državi ali je imel tuje državljanstvo). (Bevölkerungsstand, Statistik Austria, 2008)

Dežela Koroška je imela leta 2008 560.579 prebivalcev (6,7 % avstrijskega prebivalstva), največji del pa je predstavljala generacija delovno aktivnih odraslih in starejših odraslih v starosti med 20 in 64 leti. Leta 2008 so beležili 4.718 rojstev in 5.385 smrti, kar pomeni, da je bil naravni prirastek že deseto leto zapored negativen (−677 ali −1,2 na 1000 prebivalcev), čeprav število prebivalstva na račun priselitev počasi raste. Delež tujcev je bil leta 2008 nižji kot v povprečju Avstrije (6,4 %) in prav tako počasi raste. (Bevölkerungsstand, Statistik Austria, 2008)

Grafikon 3: Starostna struktura prebivalcev zvezne dežele Koroške (leto 2008)

Vir: Bevölkerungsstand, Statistik Austria, 2008

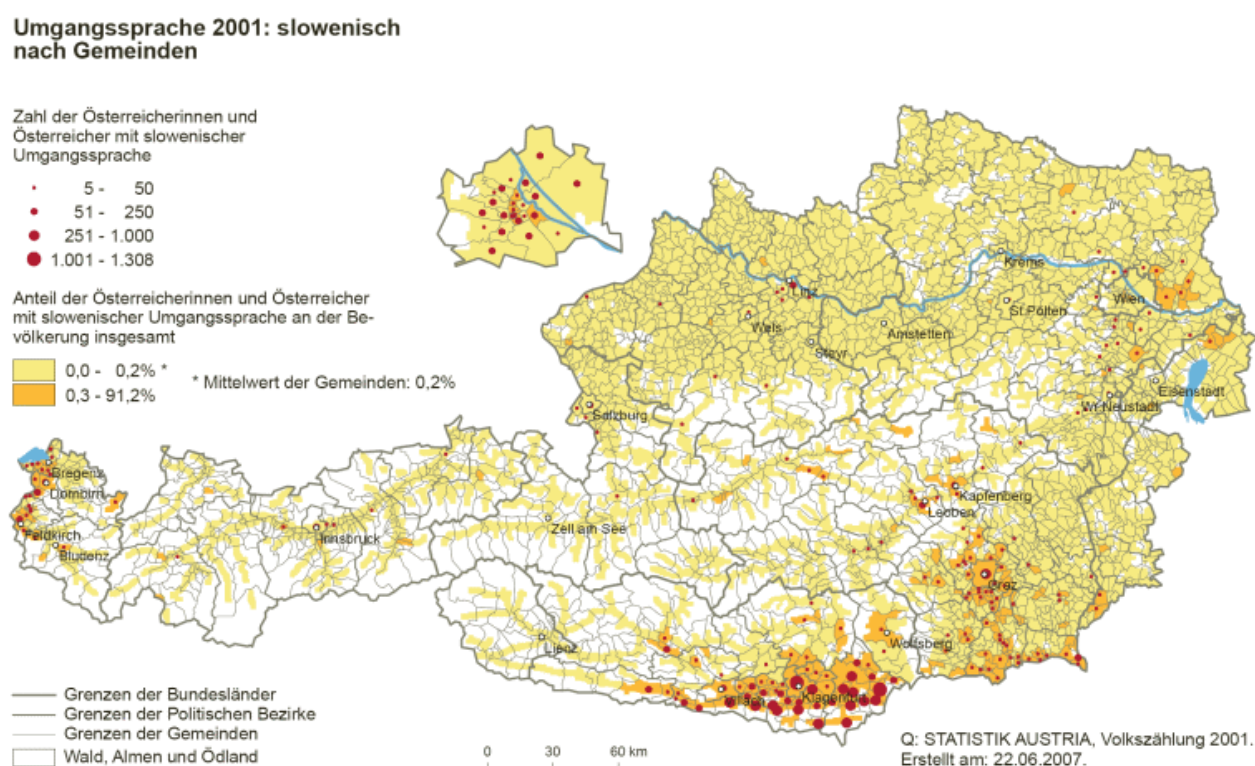
Avtor: Ovsenik, 2010

Starostna struktura pripadnikov manjšine prav tako kaže neugodno sestavo: delež starejših od 60 let je večji od deleža mladega prebivalstva in je tudi manjši kot pri večini. (Domej, 2000/2001) Iz podatkov avstrijskega statističnega urada lahko v starostni piramidi Grafikona 3 vidimo, da na Koroškem največji delež prebivalstva (tako moških kot žensk) predstavlja razred starosti od 40 do 50 let, torej zrelo prebivalstvo. Starostna piramida tako sploh nima več oblike piramide, temveč vaze, kar je posledica zmanjšanja rojstev, podaljševanja življenjske dobe in posledično večanja deleža starejših v višjih starostnih razredih.

Poselitveno območje slovenske manjšine (glej tudi Dvojezični zemljevid avstrijske Koroške, Priloga 2) je v političnem okraju Velikovec (Völkermarkt), delih političnih okrajev Celovec – podeželje (Klagenfurt-Land) in Beljak – podeželje (Villach-Land), ki ležijo v glavnem južno od Drave oziroma Vrbskega jezera (z nekaj občinami na drugi strani), kot tudi v spodnji Ziljski dolini do Šmohorja (Hermagor). Ti deli so bili v zgodovini vedno obrobno in nehomogeno območje. Predvsem kmetijsko območje s slabo prometno infrastrukturo je bilo znotraj države dejansko na avstrijskem obrobju. Kljub temu, da so v glavnem mestu Celovec

(Klagenfurt) skoncentrirane tako izobraževalne kot upravne, prometne in gospodarske funkcije, pa v slovensko poselitveno območje pravno ni bilo vključeno. Deželno glavno mesto je tudi za Slovence najpomembnejše osrednje naselje, v katerem živi in dela predvsem velik del slovenske inteligence. Danes je narava poselitvenega območja slovenske manjšine bistveno spremenjena, predvsem kot posledica vloženih naporov v infrastrukturo in prizadevanja za lociranje gospodarskih družb v mestno regijo Celovec–Beljak (Klagenfurt–Villach). (Reiterer et al., 2004)

Zemljevid 1: Območja, kjer so udeleženci popisa leta 2001 kot občevalni jezik izbrali slovenščino

Vir: Bevölkerungsstand, Statistik Austria, 2008

Včasih kompaktno ozemlje avtohtone slovenske poselitve je danes močno spremenjeno, govorimo o razpršeni poselitvi – število slovensko govorečih se je po popisu 1991 v tretjini občin (11 od 36) povečalo, to pa so bile občine, kjer je bila njihova prisotnost že tri desetletja nizka (pod 10 %), v mestih Celovec, Beljak ter v primestnih občinah. Vsa ta območja so gospodarsko in prebivalstveno dinamična, Slovenci pa v njih živijo prostorsko razpršeno. V mestih gre predvsem za doseljevanje mladih, višje izobraženih, ki so v tuje jezikovno okolje prinesli in uspeli obdržati jezik ter identiteto. (Steinicke, Zupančič, 1994/95) Značilnost

slovenske manjšine je tudi prostorska mobilnost – tako v selitvah za daljše časovno obdobje kot dnevnih selitvah. Po podatkih za leto 1991 je le petina dnevnih migrantov z dvojezičnega območja v njem tudi bivala. Glavni cilj dnevne selitve so Celovec (Klagenfurt), nekoliko manj Beljak (Villach) in glavna mesta okrajev. V zadnjih desetletjih se je veliko koroških Slovencev odselilo z območij avtohtone poselitve. Znana so tudi zgostitvena območja zunaj avtohtonega poselitvenega območja, a ker tam ni omogočeno elementarno šolanje v slovenskem jeziku, starši pa se ne odločajo za vpis otrok v manjšinske šole (kljub možnostim bivanja v dijaškem domu), Domej meni, da »se bo tradicionalno zaledje za manjšinske šole postopno krčilo s selitvenimi tokovi, upadom natalitete in nadaljnjo asimilacijo« (Domej, 2000/2001, str. 44). Po podatkih za leto 1991 jih je zunaj avtohtonega območja živelo več kot 5.000, največ na Dunaju (1813 s slovenskim občevalnim jezikom) in Gradcu (939). (Nacionalni atlas Slovenije, 2001) Na ta območja so se pripadniki avtohtone slovenske manjšine začeli seliti zaradi študija ali zaposlovanja, s tem pa so oblikovali nova poselitvena jedra manjšinske družbe v Avstriji.

V času, ko je bila slovenska skupnost na avstrijskem Koroškem še tipično agrarna, je veljalo, da je bil prostor poselitve tisti dejavnik, ki ji je pomagal ohranjati slovenski jezik in z njim identiteto, kar pa ne velja več za današnje procese. Za agrarno družbo je bila značilna intenzivna navezanost na razmeroma majhno območje, kjer so bili stiki med člani skupnosti številni in raznoliki, zunaj območja pa skoraj niso segali. Z industrializacijo in urbanizacijo pa so se razmere bistveno spremenile: Pripadniki slovenske skupnosti so se začeli vključevati v družbeno dogajanje večine (šolstvo, zaposlitev, mediji ...), kar je bil tudi eden od dejavnikov pospešene asimilacije, ki je žal sovpadel tudi s povečanim političnim pritiskom na manjšino. (Steinicke, Zupančič, 1994/95)

2.2.1.1 POPISI PREBIVALSTVA IN SLOVENSKA MANJŠINA

Spremljanje prebivalstvenega razvoja Slovencev zunaj meja Slovenije je razmeroma težko, saj različne statistične metodologije, ki so želele prikazati nižje število pripadnikov slovenske manjšine, onemogočajo realen prikaz stanja. Za popise prebivalstva pred prvo svetovno vojno je značilna enaka metoda popisovanja v ogrskem (Porabje) in avstrijskem delu Avstro-ogrske monarhije (s Slovenci poseljena območja na Štajerskem in Koroškem v današnji Avstriji in Furlaniji Julijski krajini na ozemlju današnje Italije). Pri popisih na ozemlju Avstro-ogrske in kasneje na ozemljih po razpadu monarhije v avstrijskem delu so popisovali prebivalstvo po občevalnem jeziku, razen leta 1934, ko so popisovali po kulturni pripadnosti. Posebna

značilnost popisov v Avstriji so strokovno neutemeljene kategorije občevalnega oz. materinega jezika, ko so leta 1951 poleg slovenskega in nemškega jezika uvedli kategorijo »vindišarskega« jezika oz. »vindiš« in druge kombinacije jezikov (slovensko-nemški, nemško-slovenski, vindišarsko-slovenski ...). Zato smo se pri ugotavljanju števila Slovencev na območju avtohtone slovenske manjšine prisiljeni orientirati tudi po ocenah, ki pa imajo svoje slabosti, v prvi vrsti svojo nepreverljivost in nenatančnost. (Geografija Slovenije, 1998) Podatki popisov obstajajo vse od leta 1846, ko je nastala t. i. Czoeringova statistika, in v katerih so vse do danes večinoma uporabljali merilo občevalnega jezika (Umgangssprache). S tem so jezik postavili nad vse elemente, ki opredeljujejo narodno identiteto in mu s tem dali pomembno vlogo, a hkrati tudi edino, saj so manjšinsko problematiko s tem omejili zgolj na jezikovno-kulturno komponento, ki sama zase ne more pojasnjevati narodne pripadnosti. Sama kategorija občevalnega jezika je bila opredeljena ohlapno, saj je lahko pomenila vse od družinskega jezika do jezika okolja ali jezika, ki ga je popisovana oseba največ uporabljala. Prav tako se je včasih jezikovno opredeljevanje precej bolj povezovalo tudi s socialnim položajem, statusom, položajem v poklicu in tudi z voljo popisovalca, načinom popisa ipd. Če k temu prištejemo še različne pritiske, ki so jih pripadniki slovenske manjšine doživljali, je to še dodatno vplivalo na popisne rezultate, ki so izkazovali znatno upadanje števila manjšine. (Zupančič, 1999)

Uradne statistike štetij prebivalstva so bile med koroškimi Slovenci slabo sprejete, saj je zgodovina ponemčevanja in prisilne asimilacije pustila sledi tudi preko pritiskov ob popisih, a po teh statistikah število Slovencev v današnjih mejah Koroške od 20. stoletja naprej močno pada. Leta 1900 je statistika kazala 75.136 oseb s slovenskim občevalnim jezikom, 1934 pa le še manj kot 25.000, leta 1951 42.092 (v vseh jezikovnih kategorijah), leta 1961 24.911, leta 1971 17.011, leta 1981 14.204, leta 1991 (kamor so všteti tisti pripadniki slovenske manjšine, ki so slovenščino uporabljali kot občevalni jezik, kamor je bila všteta tudi kategorija vindiš/windisch) okrog 15.000 (na Koroškem 14.850, na južnem Štajerskem 246), po slovenskih ocenah pa precej več – na Koroškem od 45.000 do 50.000 in na Štajerskem okrog 1000, ter ob zadnjem popisu leta 2001 12.554 (vsi, ki so kot svoj občevalni jezik izbrali slovenščino, v statistiko pa niso všteti tisti, ki so izbrali kategorijo vindiš/windisch). (Bevölkerungsstand, Statistik Austria, 2008; Malle, 2000/2001; Nacionalni atlas Slovenije, 2001) Že v obdobju 30 let (od 1880 do 1910) se je število Slovencev znižalo na 66.463, kar so pripisali stagnaciji prebivalstva, delnemu izseljevanju in porastu nemških elementov v družbi na dvojezičnem ozemlju. V popisu leta 1961 so vzroke za nazadovanje iskali v spremembah

gospodarsko-socialne strukture prebivalstva ter učinkih manjšinskega šolskega zakona in zakona o sodnem jeziku.

Statistika popisov ni enoznačna, saj so kategorije in opredeljevanje koroških Slovencev temeljili na različnih kategorijah (leta 1939 so uvedli kategorijo windisch) in kot posledica različno močnih asimilacijskih pritiskov na manjšino. Vsako obdobje popisa je imelo svoje vzroke za nihanje števila tistih, ki so se prištevali k slovenski narodnosti. Na primer popisi v obdobju monarhije so temeljili na spraševanju po pogovornem jeziku.

2.2.2 PРАВNA UREDITEV POLOŽAJA SLOVENSKE MANJŠINE V AVSTRIJI

Avstrija je parlamentarna demokratična zvezna republika, sestavljena iz devetih zveznih dežel z lastnimi deželnimi vladami. Sedanja ustava je bila sprejeta 1. oktobra 1920 in ponovno uvedena 27. 4. 1945. Volilno pravico imajo vsi državljani, starejši od 18 let. Predsednika republike izvolijo na neposrednih volitvah za dobo šestih let. Vsaka od zveznih dežel ima svoj deželni zbor, v katerega volijo poslance za pet let. Upravo zvezne dežele vodi deželna vlada, sestavljajo jo deželni glavar, njegov namestnik in deželni svetniki. (Natek, Natek, 2000) Avstrija je od leta 1995 članica Evropske unije. Koroška je ena od zveznih dežel, v kateri je osem političnih okrajev in 132 občin.

»V raziskovanju narodnostnega vprašanja je pravni vidik pomemben, saj kaže, koliko časa je država pripravljena zagotoviti posameznim narodnostnim skupnostim, samim skupnostim pa daje osnovo za uveljavljanje individualnih in kolektivnih pravic« (Klopčič, 1990, str. 36). Zgodovina urejanja pravnega položaja slovenske manjšine sega vsaj do plebiscitarnega leta 1920. Najpomembnejših pogodb ali uredb je več. Historično najstarejša je Senžermenska pogodba iz leta 1920, ki v 68. členu zagotavlja primeren delež sredstev iz proračuna za vzgojo, verske ali dobrodelne dejavnosti. Največ razprav in polemik na obeh straneh meje pa tudi danes sproža Avstrijska državna pogodba (ADP) iz leta 1955, s katero je bila obnovljena državnost Avstrije. Do tega je lahko prišlo tudi zaradi zagotovitve, da bo Avstrija izpolnjevala svoje dolžnosti do manjšin. ADP je v členih 7 in 5 Slovence na Koroškem in Štajerskem opredelila kot manjšino s posebnimi lastnostmi. Manjšinam je zagotovila iste pravice kot večinskemu prebivalstvu, v kar je bila vključena pravica do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem jeziku. Prav tako je opredelila pravice manjšin do šolanja v svojih jezikih: »Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol« (cv: O položaju koroških Slovencev 2006, str. 5).

Poleg tega je ADP opredelila možnosti rabe manjšinskih jezikov kot uradnih na območjih s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom, postavitev dvojezičnih topografskih napisov in prepovedala delovanje organizacij, ki bi s svojimi aktivnostmi skušale kratiti pravice manjšin. Leta 2000 je izšel tudi zvezni ustavni zakon, ki je poudaril spoštovanje in varovanje narodnih skupnosti v Avstriji. Nekaj določbam je Avstrija zavezana tudi zaradi članstva v Evropski uniji ter razsodb avstrijskega ustavnega sodišča. (O položaju koroških Slovencev 2006, 2006)

Gombos poudari še pomemben vidik, ki ni neposredno povezan s pravom, tj. sprejemanje večjezičnosti in priznavanje večkulturnosti v okoljih, kjer so prisotne manjšinske skupnosti – pojaviti se mora razmišljanje o manjšini kot delu družbene predstave o »nas« in ne vedno kot »drugih«. Gre za menjavo perspektive, ki pa je v veliki meri ni zaznati, če opazujemo dogajanje okoli dvojezičnih napisov, čeprav je to pravica koroških Slovencev, opredeljena v ADP. (Gombos primer navaja le kot del intenzivnega dogajanja na področju dvojezične politike na Koroškem.) (Gombos, 2007)

Od vstopa Avstrije v Evropsko unijo pa državo zavezujejo tudi nekateri skupni dokumenti, med njimi npr. Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih (iz leta 1992, ki jo je parlament Republike Avstrije sprejel leta 2001 in ima mednarodnopravno veljavo), Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin, ki sta jo leta 1995 podpisali tako Slovenija kot Avstrija in je pravno zavezujoča, idr. Še danes poteka mnogo razprav in veliko je nerešenih vprašanj izpolnjevanja zgoraj navedenih pravnih aktov in razsodb sodišč, vendar pa z vidika obravnavane tematike v diplomskem delu lahko zaključimo, da je pravica do osnovnega pouka v ljudskih šolah in sorazmernega števila srednjih šol zagotovljena in izvedena v praksi, kar dokazuje tudi obstoj Zvezne gimnazije za Slovence, Višje šole za gospodarske poklice in Dvojezične zvezne trgovske akademije,.

2.2.3 SOCIALNO-EKONOMSKI STATUS MANJŠINE IN POSELITVENA DINAMIKA

Socialno-ekonomski status je v prvi vrsti vezan na izobrazbeno sestavo določene narodne skupnosti in je odločilni element, ki opredeljuje razvoj in obstoj slovenske skupnosti v Avstriji, saj so dosednji procesi pokazali, da je etnično preživetje v veliki meri odvisno prav od izobrazbene ravni manjšine. Po podatkih za leto 1991 je bila izobrazbena sestava slovenske manjšine v primerjavi s celotno Avstrijo na različnih stopnjah izobraženosti precej drugačna, kot je bila v času pred terciarizacijo slovenske manjšinske družbe. Delež oseb z

osnovno izobrazbo je bil enak deležu v celotni Avstriji, delež univerzitetno izobraženih nekoliko nižji, večje razlike pa so se pokazale v deležu nižje poklicno izobraženih, kjer je delež Slovencev bistveno višji (tretjina) od avstrijskega (petina), s strokovnimi in višjimi šolami pa manjši (približno šestina, avstrijsko povprečje pa nad četrtino). Precejšnje razlike so bile tudi v statistikah mesta Celovec, kjer je bil delež tistih z osnovnošolsko izobrazbo nižji, četrtina z nižjo poklicno šolo, skoraj tretjina pa fakultetno izobraženih, s čimer se v slovenski manjšini že vse od osemdesetih letih govori o t. i. eliti Slovencev v Celovcu (zelo podobno velja tudi za glavno mesto Dunaj, ki sicer ne leži na Koroškem, a ima glede izobrazbenih značilnosti podobne karakteristike kot Celovec). (Zupančič, 1999) Višja izobrazba koroških Slovencev je v veliki meri posledica leta 1957 ustanovljene slovenske gimnazije, tako da je danes delež maturantov in akademsko izobraženih večji od koroškega povprečja. (Reiterer et al., 2004)

Socialno-etnični položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem zaznamujejo različna obdobja zgodovine. V začetku 20. stoletja je bila manjšina večinoma del agrarne družbe in njena poselitev statična, postopoma pa se je v okviru vaše skupnosti začela oblikovati tudi narodna zavest, ki se je razvijala znotraj družine, Cerkve in ljudske kulture. Socialna in prostorska mobilnost kmečkega prebivalstva je bila nizka, s tem pa tudi asimilacija. V 30. letih je prišlo do značilne preobrazbe koroške družbe iz agrarne v industrijsko (najintenzivneje je potekala v 50. in 60. letih). Na avstrijskem Koroškem so se začeli razvijati manjši industrijski obrati, turizem in promet, s tem se je povečala tudi germanizacija kot posledica boljšega ekonomskega položaja večine in selitvenih tokov s podeželja v urbana in industrijska središča. Na kmetijah se je začela oblikovati nova oblika mešane delavsko-kmečke družbe, ki pa v prvi generaciji še ni bila povezana z izobrazbo. Predvsem dnevne migracije, čas, preživet v tujejezičnem okolju, socialna odvisnost – običajno od delodajalca, ki je bil pripadnik večine, zaradi vključevanja v ustanove večinske družbe, relativno nizek izobrazbeni nivo in s tem nizko znanje o jeziku, kulturi in zgodovini lastnega naroda so vplivali na jezikovno preobrazbo in spremembo identitete slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem, zato je bila v tistem času prisotna močna asimilacija. Še večje spremembe so sledile ob selitvi določenega dela manjšinskega telesa v mesta, s tem pa sprememba rabe jezika, ki so ga večinoma omejili na družinsko, kasneje tudi na šolsko okolje (tam, kjer so omogočili dvojezični pouk). Za tretje obdobje v 70. in 80. letih je bila značilna preobrazba slovenske manjšine iz industrijske v terciarizirano postindustrijsko. V prostorskem smislu je prišlo do intenzivne suburbanizacije in s tem povezane dnevne selitve, ki jo je omogočil razvoj motorizacije in infrastrukturnega omrežja. Hkrati se je intenzivno razvijal

turizem, ki je obsegal skoraj celotno območje slovenske poselitve na avstrijskem Koroškem. (Zupančič, 1992) Prav ta panoga je povzročila gospodarski vzpon koroškega podeželja – Koroška je postala tipična turistična pokrajina, predvsem kar se tiče turistične infrastrukture. Pri tem je bila pomembna povezava s Slovenijo in odprtost meja, ki je omogočila obisk turistov iz Slovenije. Šlo je večinoma za zimski in t. i. nakupovalni turizem, ki pa danes kaže popolnoma drugačno podobo. (Steinicke, Zupančič, 1994/95)

Fotografija 3: Zaprti trgovski in gostinski lokali ob cesti Ljubelj–Celovec so slika časov, ko je bil nakupovalni turizem Slovencev na avstrijskem Koroškem v 80. letih 20. stoletja cvetoča gospodarska panoga.

Vir: Ovsenik, 2009

Slovensko-avstrijska meja je imela pred pridružitvijo Slovenije Evropski uniji in uvedbe schengenskega območja 16 mednarodnih in več lokalnih mejnih prehodov in je danes odprta meja, ki jo zaznamuje tranzitni promet, čeprav tretjina prehodov leži v hribovitem svetu. Enosmerni nakupovalni turizem v 80. letih se je preobrazil v dvosmerno ter komplementarno izmenjavo in pretok dobrin, storitev in informacij. (Zupančič, 1997) Konkurenčna ponudba blaga in storitev v Sloveniji je bistveno večja kot v 80. in 90. letih, predvsem pa je vstop Slovenije v EU odprl mnoge priložnosti za gospodarsko izmenjavo z drugimi članicami Unije ter vstop večjih mednarodnih korporacij na slovenski trg, s tem pa zmanjšanje potrebe po izdelkih z avstrijskega trga. Zgovoren dokaz so zapirajoči se gostinski in trgovinski obrati ob glavnih cestnih vpadnicah na poti iz Slovenije v Avstrijo, ki kažejo minljivo podobo nekoč

uspešne trgovske aktivnosti in odvisnost od dogajanja na slovenskem trgu, ki se je od osamosvojitve Slovenije in vstopa v prosto trgovinsko območje EU bistveno spremenil.

Podeželje, ki je predstavljalo večji del slovenskega poselitvenega območja, je večinoma izgubilo svojo agrarno in pridobilo turistično-rekreativno in ekološko varovalno funkcijo kot posledica suburbanizacije in širjenja mestnega načina življenja na podeželje. V tistem času je prišlo tudi do preseljevanja večinskega prebivalstva v ta območja, kar je spet vplivalo na spremembo jezikovnih razmer med prebivalstvom v prostoru, ki je bilo prvotno poseljeno z večinsko slovenskim prebivalstvom. Posledice tega procesa so bile tudi pozitivne, saj se je hkrati spremenil tudi socialni in izobrazbeni status manjšine. S tem so dobili tudi večjo vlogo v kulturnem udejstvovanju, s čimer so nadomeščali izgubljanje komunikativne vloge slovenščine, več so se lahko vključevali v inštitucije večinske družbe in s tem v mednarodne gospodarske, politične in kulturne tokove, s čimer se je vloga slovenske manjšine prostorsko okrepila, zmanjšali so se tudi konflikti med večinskim in manjšinskim prebivalstvom. Pri ohranitvi narodne identitete v takšnih razmerah je veliko pripomoglo dvojezično šolstvo, ki je poleg notranje preobrazbe manjšine oblikovalo neke vrste kulturno, politično in gospodarsko elito slovenske manjšine in okrepilo njeno prisotnost v Celovcu. V strukturi slovenske manjšine se tako izrazito kaže značilna generacijsko pogojena sestava – starejša generacija, v kateri prevladujejo kmečki in delavski poklici in je prostorsko manj mobilna, ter mlajša generacija, ki je mobilna, integrirana v strukturo večine, z njo v stalnem stiku, po eni strani bolj izpostavljena asimilaciji, po drugi pa dobro izobražena v obeh jezikih in izgubo komunikativne vloge slovenščine kompenzira z večjo dejavnostjo in vključenostjo v kulturno življenje manjšine, s čimer vzdržuje svojo narodno identiteto, pa čeprav je prisotnost rabe slovenščine relativno nižja kot včasih. Zupančič meni, da je pri statusu manjšine pomembna slojevitost manjšinske družbe, saj tisti, ki so nižje na socialnoekonomski lestvici prispevajo k ohranjanju jezika in dela kulture, tisti, ki so višje, pa prispevajo k ugledu, vplivajo na politični položaj, pri čemer vedno obstaja bojazen, da se ta sloj začne identificirati z večino, kar jim da novo identiteto. (Zupančič, 1992)

Prostorsko se je slovensko prebivalstvo z relativno majhnega poselitvenega območja ob meji z nekoliko slabšimi naravnimi danostmi na koroškem podeželju, ki je predstavljalo klasično območje slovenske poselitve sčasoma razširilo in okrepilo v Celovcu, Beljaku, obmestnem pasu in s tem v prebivalstveno in gospodarsko zelo dinamičnih ter kvalitetnih bivalnih okoljih. (Steinicke, Zupančič, 1994/95)

Položaj v poklicu je eden izmed bolj pomembnih dejavnikov za narodnostno obnašanje in ravnanje manjšine. V preteklosti sta bila predvsem neugoden socialni položaj in velika

ekonomska odvisnost tista, ki sta povzročala odpovedovanje slovenščini in drugim elementom narodne identitete in sčasoma vodila v popolno asimilacijo. (Zupančič, 1999)

Avstrija je tipična predstavnik terciarizirane družbe, saj je že več kot polovica Avstrijcev zaposlenih v različnih storitvenih dejavnostih. Delež zaposlenih v kmetijstvu se je v vseh deželah zmanjšal že pod 10 %, čeprav je predvsem pomen kmetijstva v alpskih in najbolj turističnih območjih Avstrije velik. Koroški Slovenci so bili že tradicionalno vezani na kmetijstvo in tudi danes jih je enkrat več kot v koroškem povprečju, čeprav njihovo število pada (leta 1991 jih je bilo 12 %). (Zupančič, 1999) Po podatkih iz leta 1991 je bila slaba tretjina koroških Slovencev zaposlena v industrijskih panogah sekundarnega sektorja in 57 % v terciarnih dejavnostih. (Zupančič, 1999) Leta 1999 pa so bili že v zahtevnem poklicnem razredu (tehnični in medicinski strokovni kader, učitelji, vodilni kader) sorazmerno bolj zastopani kot pripadniki večine. Manj zastopani pa so bili v pisarniških poklicih in storitvenih dejavnostih, medtem ko v poklicih z materialno proizvodnjo (razen že tradicionalnega presežka v kmetijskih dejavnostih) ni bilo pomembnejših razlik (podatki iz leta 1999). (Reiterer et al., 2004)

Po mnenju Reitererja pa se socialna struktura ne kaže v klasifikaciji poklicev, ampak v njihovi porazdelitvi po položaju: tako npr. samozaposleni vključujejo tudi zaposlene na področju kmetijstva, ki jih je na Koroškem veliko. Ta vključuje precej tradicionalno zastopane kmetijske delavce, v storitveni in informacijski družbi pa so uslužbenci in uradniki kategorija, ki se po obsegu zelo spreminja. Na visokokvalificiranem področju, na področju z akademsko izobrazbo je delež slovenskih zaposlenih dvakrat večji kot pri večinskem prebivalstvu. Tudi pri uslužbencih/uradnikih z maturo je delež med Slovenci večji kot pri večinskem prebivalstvu. Pri tistih, ki so samo izučeni, pa je delež med slovenskimi zaposlenimi za polovico manjši. Pri delavcih so razlike minimalne (slovenski delež se nagiba k temu, da preseže delež večine). Skoraj polovica na Koroškem živečih Slovencev je zaposlena kot tehnični ali medicinski kader, učitelji in vodilni kader, kar predstavlja dvakrat večje število kot pri nemško govorečih. Pri ostalem prebivalstvu so poklici razporejeni podobno kot pri večini, podobno velja za delež brezposelnosti. (Reiterer et al., 2004) Posebnost je tudi Celovec, kjer so v terciarnih dejavnostih zaposlene več kot tri četrtine mestnega prebivalstva in več kot 80 % Slovencev, med njimi je skoraj tri četrtine nameščencev, najmanj pa je pomožnih delavcev. (Zupančič, 1999) Mestna populacija Slovencev ima večinoma višje poklice in pripada srednjemu sloju (pravniki, zdravniki, učitelji, profesorji, prevajalci, umetniki, inženirji ipd.). (cv: Steinicke, Zupančič, 1994/95)

V povezavi z izobrazbo in položajem v poklicu so Slovenci po socialnoekonomskem statusu v povprečju na enakem ali višjem položaju kot večina, kar po nekaterih raziskavah pomeni tudi, da je tudi njihov dohodek višji od povprečja večine. Predvsem se tako stanje kaže pri pripadnikih mlajše generacije, ki se je v nasprotju s starejšo »modernizirala, in vedno bolj kaže značaj socialne elite, ki bo v prihodnje določala podobo etnične skupine« (Reiterer et al., 2004, str. 239). Do tega je prišlo zaradi velike socialne, prostorske in politične preobrazbe manjšine, njene socialne razslojitve in izenačenja s pripadniki večinskega prebivalstva, delovanja Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu in pod vplivom povečane prekomejne gospodarske izmenjave med Koroško in Slovenijo. (Steinicke, Zupančič, 1994/95)

Slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem je doživela socialnogeografsko preobrazbo, s katero se je izoblikovala v socialno strukturo, ki se je sposobna vključevati v sodobne gospodarske, politične in kulturne tokove ter na ta način sooblikovati prostorske strukture. To jim daje možnosti za ohranjanje in razvijanje svoje narodne identitete v tercijarizirani in mobilni družbi. (Zupančič, 1993)

Manjšina je tako še vedno v procesu spreminjanja in notranje socialne in ekonomske preobrazbe, kar ji prinaša nove funkcije v prostoru, kjer živi in deluje. Da bi lahko potegnili vzporednice z vplivom teh procesov na identiteto koroških Slovencev, smo pregledali nekaj od bogate literature, ki se na teoretski ali empirični ravni ukvarja z manjšinsko tematiko.

3 TEORETIČNE OSNOVE PREUČEVANJA MANJŠIN

3.1 MANJŠINE

Oprelitev vsebine besede manjšina je najmanj toliko, kolikor je družboslovnih znanosti, zato enotne definicije manjšine ni, so pa opredelitve pojma z vidika različnih družboslovnih znanosti, v katerih so poudarjeni določeni aspekti pojma glede na vejo znanosti, ki se ukvarja z manjšinsko problematiko (zgodovina, pravo, sociologija, psihologija, geografija, jezikoslovje, etnologija ...).

Po leksikonu Geografija je manjšina »skupina prebivalcev, ki se od večine prebivalcev določene države ali kakšne druge upravne enote oz. skupnosti, v kateri živi, razlikuje po določenih osebnostnih lastnostih, npr. rasi, narodnosti, jeziku, veri, kulturni tradiciji, socialnih razmerah ... Zaradi tega jo večina, pogosto tudi zaradi predsodkov, diskriminira. V skrajnih razmerah je lahko odnos večine do manjšine tako sovražen, da pripelje do poskusov in udejanjanja njenega iztrebljanja (npr. Judov v nacionalistični Nemčiji in njenih zaveznicah). Izraz se največkrat uporablja v zvezi z narodno manjšino« (Geografija, 2001, str. 264). Geografija kot le ena izmed znanosti, ki se ukvarja s preučevanjem narodnih manjšin, ima v tem kontekstu vlogo umeščanja problematike v prostor in prostorskega vidika proučevanja etničnosti in mednarodnih odnosov (predvsem govorimo o politični geografiji). V. Klemenčič opredeli vlogo geografije pri preučevanju narodnih manjšin v izpostavljanju naslednjih področij: prostor poselitve in družbenoekonomska struktura manjšine, specifičnost družbenogospodarskega razvoja (v povezavi z dinamiko v prostoru), povezanost in soodvisnost narodnostno mešanega območja z okolico, funkcija obmejne lege s stališča družbenogospodarskega in kulturnega razvoja manjšine, povezanost manjšine z večinskim narodom ob uveljavljanju funkcionalne dvojezičnosti, analizo socialne integriranosti, vključenost manjšine v družbenogospodarski razvoj z večinskemu narodu ustreznim socialnim prestrukturiranjem. (cv: Zupančič, 1992)

Ena izmed definicij manjšine, kot jo je opredelilo Glavno tajništvo Združenih narodov leta 1950 (Definition and Clasification of Minorities), je, da se »naziv manjšina običajno uporablja za opredelitev narodnostne ali podobne skupnosti, ki se loči od prevladujočega dela prebivalstva v državi. Taka manjšina je običajno nastala tako, da je prej sama imela državnost ali da je prej živela kot del kakega naroda v okvirih njegove države in je bila s spremembo meja vključena v okvir druge narodnostno tuje države (npr. koroški Slovenci) ali pa je manjšina raztreseno naseljena skupina z lastnimi posebnostmi, ki se ni asimilirala v prevladujoče prebivalstvo (npr. Judje)« (cv: Vratuša, 1990, str. 179). V Poročilu kot

povezovalne člene narodnih manjšin, ki imajo svoje pravice, omenja skupno poreklo, jezik, kulturo ali versko prepričanje ipd., v tem pa se čutijo drugačne od ostalega prebivalstva in to želijo ohranjati in razvijati. Prav tako so to državljani države, v kateri živijo in ki jim mora zagotavljati določene pravice, za pridobitev katerih ni potrebno določeno število ali delež prebivalstva. (Vratuša, 2004) Hkrati z novimi procesi globalizacije in evropeizacije v skupnem političnem prostoru Evropske unije pa se namesto pojma manjšina, ki počasi »dobiva vedno bolj pejorativen prizvok manjvrednosti, subalternosti, podrejenosti, ki so ga narodne in jezikovne skupnosti že skozi desetletja morda celo stoletja zdaj bolj zdaj manj uspešno otepajo«, pojavlja pojem **narodna skupnost** za poimenovanje etnične številčno od državnega naroda šibkejše skupine ljudi z drugim jezikom in lastno kulturo. (Vospernik, 2009)

Manjšine lahko delimo glede na posedovanje teritorija na:

- manjšine z lastnim teritorijem:
 - tiste, ki jih od matičnega naroda v drugi državi loči državna meja (npr. Slovenci v Avstriji),
 - manjšine, ki živijo teritorialno ločeno od države matičnega naroda (npr. Nemci in Madžari v Transilvaniji),
 - narode ali etnične skupine, ki nimajo svoje države, živijo pa v dveh ali več državah v sklenjenem območju (Baski v Španiji in Franciji),
 - skupine brez lastne države, ki živijo v eni državi (Lužiški Srbi v Nemčiji),
 - etnične skupine kot ostanek domorodcev (Indijanci v ZDA in Kanadi);
- manjšine, ki nimajo svojega teritorija:
 - manjšine, ki že dolgo živijo v diaspori, vendar imajo lastno državo (npr. Židje),
 - manjšine, ki že dolgo živijo v diaspori in nimajo lastne države (npr. Romi),
 - manjšine, ki so nastale z novjšimi selitvami v gospodarsko bolj ugodna območja (npr. nove skupine priseljencev iz afriških držav v Franciji).

(cv: Zupančič, 1992)

Bufon manjšine deli na ozemeljske in neozemeljske ter avtohtone in neavtohtone. Pri ozemeljskih razlikuje:

- manjšine z lastnim, bolj ali manj politično opredeljenim avtonomnim ozemljem (npr. Katalonci, Valižani),

- nacionalne manjšine, kjer lahko pride do zrcalne (na primer Nemci na Danskem, Danci v Nemčiji) ali enostranske distribucije (Nemci v Italiji in Franciji),
- ozemeljsko strnjene manjšine, ki živijo v več državah (Baski, Laponci),
- izvorno enotne, a ozemeljsko bolj ali manj deljene manjšine (Retoromani, Frizijci, Kelti),
- manjšine znotraj manjšin (Ladinci na Južnem Tirolskem, Nemci v dolini Aoste). (Bufon, 1997)

Državne meje se le redko prekrivajo z narodnostnimi, zato živijo deli nekaterih narodov na območjih svoje avtohtone poselitve kot t. i. narodne manjšine. Zaradi hotenj večinskih narodov po asimilaciji manjšin, krčenju njihovega poselitvenega prostora ter oviranju ali celo onemogočanju njihovega kulturnega, socialnega in političnega razvoja je prihajalo v zgodovini in tudi danes do napetosti ter sporov med manjšino in večinskimi narodi. Glede na različnost okolja pri vseh narodih Klemenčič loči štiri kategorije prebivalstva:

- avtohtono prebivalstvo, ki stoletja poseljuje sedanji državni teritorij svojega naroda,
- avtohtono prebivalstvo, ki kot manjšina tradicionalno poseljuje prostor v drugi, sosednji državi,
- alohtono prebivalstvo, ki se kot del naroda odseli v druge države in tam stalno biva,
- alohtono prebivalstvo, ki se kot del naroda začasno izseli v drugo državo. (Klemenčič, 1993)

Slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem je zgodovinsko pogojeno del slovenskega naroda, ki jo je zgodovinski razvoj z nastankom več (nacionalnih) držav pustil zunaj države matičnega naroda, zato zanjo uporabljamo izraz narodna manjšina. (Zupančič, 1992) Glede na to, da je nastala zaradi zgodovinsko-političnega razvoja dogodkov na severnem delu poselitve slovenskega naroda in z razmejitvijo, govorimo o t. i. avtohtoni narodni manjšini (kljub temu, da enotnega merila o tem, kdaj oz. po kako dolgem bivanju določene etnične skupnosti na nekem prostoru lahko govorimo o avtohtonosti in ne več alohtonosti).

Dr. Wolfgang Petritsch v zborniku Varstvo in uveljavitev pravic narodnih manjšin opredeli pet načinov odnosa do narodnih skupnosti: eliminiranje, asimilacija, toleriranje, zaščita in pospeševanje. Nekateri strokovnjaki pri tem opozarjajo še na pravico do kolektivne, skupinske zaščite in pomemben element, ki omogoča izvajanje pravice v praksi – izterljivost zajamčenih pravic. (Vospersnik, 2008) Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu je za reševanje manjšinskega vprašanja opredelil tri možnosti: pasivno integracijo ali večinsko asimilacijo manjšine (kar pomeni kulturno uničenje in izginotje le-te kot avtonomne skupnosti), izolacijo

in zaprtje manjšine same vase (kar lahko pripelje do osamitve) ter aktivno integracijo kot najboljšo možnost (pri kateri je potrebno mirno soočenje z večino v skupnem interesu in spodbujanje narodnostne identitete manjšine, kar lahko iz manjšine ustvarja pomemben dejavnik za pozitivno sodelovanje med sosednjima večinama in mir v mednarodnih odnosih). (Vratuša, 2004)

Po podatkih iz let 2005 in 2007 je današnja Evropa domovina 353 narodnim skupnostim z zelo širokim spektrom in različnim številom pripadnikov, od večmilijonskega ruskega prebivalstva v Ukrajini, ki je postalo manjšinsko šele po osamosvojitvi države, do skupin v baltških državah ali Skandinaviji, ki štejejo nekaj deset članov. (Vospernik, 2009)

Slovenska manjšina v Avstriji ni avtentičen posnetek matičnega naroda, čeprav je del njega in jo z njim povezujejo jezikovni, kulturni in drugi elementi, niti zrcalna podoba matičnega naroda, kljub temu da imajo skupen poselitveni prostor, gospodarsko-politične, ideološke, kulturne in zgodovinske značilnosti. (cv: Zupančič, 1992)

Manjšinsko vprašanje ni enostaven problem družbeno-zgodovinskih odnosov, temveč ima družbeno-politične, ekonomsko-socialne, kulturne, prostorske, psihološke in splošne civilizacijske razsežnosti. Manjšine nastanejo kot sestavni del družbeno-zgodovinskih tokov in se ves čas razvijajo, če ostajajo za to ugodni družbeni pogoji. Gre torej za nikoli zaključen proces in ne za vedno (ne)urejeno stanje. V interesu tako manjšine kot večinskega naroda je, da s skupno voljo ustvarjata ugodne pogoje za svoboden razvoj narodnih manjšin in za njihovo nemoteno udejstvovanje v družbi ter za demokratično reševanje problemov. (Vratuša, 2004) Klemenčič poudarja tudi pomen manjšin v širšem političnogeografskem smislu: če je manjšina transnacionalnega pomena, s tem prispeva k integraciji širšega evropskega prostora, zato naj manjšine v prihodnosti ne bi predstavljale ovire v mednarodnih odnosih, temveč naj bi jih celo utrjevale. (Klemenčič, 1993)

Slovenski manjšinski prostor je občutljiv zaradi strukturnih slabosti (npr. demografske ogroženosti), ki izhajajo iz regionalnega razvoja. Dejavniki, ki povzročajo zmanjševanje možnosti za visoko kvaliteto bivanja se najprej odražajo na regiji in običajno v še večji meri na manjšini, ki v njej živi in posledice že zaradi svoje specifičnosti občuti bolj kot večinska narodna skupnost. Vendar pa so se procesi tudi tu v dobi informacijske družbe, evropskih integracijskih povezav in globalizacije bistveno spremenili, saj se je s tem tudi spremenil način življenja prebivalstva v tem prostoru. V prvi vrsti gre za večjo selitveno mobilnost, s katero se je razširilo območje, kjer prebivalci opravljajo različne funkcije, npr. delo, izobraževanje, družabno življenje in sprostitve. Vse to lahko zdaj prebivalci opravljajo zunaj svojega naselitvenega prostora. (Vratuša, 2004)

3.2 IDENTITETA

3.2.1 VEČPLASTNOST POJMA IDENTITETA

Identiteta je pogosto pojem, ki se uporablja v vsebinah in vprašanjih znotraj etničnosti, nacionalnosti, manjšin, jezikov idr. ter zaznamuje široko pomensko polje – vse od telesne, osebne, spolne, družinske, socialnoekonomske, razredne, lokalne, regionalne, verske, etnične, rasne idr. identitete. Po Velikem splošnem leksikonu pojem identiteta izvira iz latinske besede za istovetnost in v splošnem pomenu označuje »popolno ujemanje«, v psihološkem pa »nezamenljivost in enkratnost posameznika, ki ju sam doživlja kot svoj poseben slog in način vedenja, mišljenja in doživljanja ob vseh osebnostnih spremembah« (Veliki splošni leksikon, 1997, str. 1569) in se v različnih vedah pomensko različno uporablja. Južnič identiteto pomensko razčleni v dve osnovni skupini: na osebno in skupinsko identiteto, znotraj katere opredeli tudi nacionalno identiteto, ki jo sopostavlja ob etničnost, pri obeh pa izpostavi njuno kompleksnost in pogostost njunega neujemanja. (Južnič, 1993) Černe opredeljuje identiteto, ki je vezana na prostor, torej prostorsko identiteto kot »identifikacijo s prostorom«, kjer posameznik pripada določenemu geografskemu območju, ki je opredeljeno s krajem, v katerem posameznik živi, krajem, kjer dela, in ljudmi, s katerimi deli svoje življenje. Bivanje tako pomeni »identifikacijo z okoljem«, zato je odkrivanje, spoznavanje in razumevanje različnih pomenov, ki so potencialno prisotni v različnih geografskih območjih, pomembno za posameznika. Ti pomeni na nek način tvorijo prostorsko identiteto, ki je opredeljena z medsebojnim prepletanjem izjemnosti, posebnosti in univerzalnosti. Geografska območja tako lahko delujejo kot mnemonika, ki je povezana s pomeni, na katerih posameznik gradi občutek za regionalno in prostorsko identiteto ter družbene vrednote skupnosti. (Černe, 1999)

V dolgotrajnem procesu socializacije posameznik pridobiva različne elemente narodne oziroma etnične identitete, kar pa se ves čas spreminja pod vplivom okolja. Pripadnik manjšine v procesu socializacije sprejema dvojno vsebino lastne narodne identitete oz. identiteto svoje izvirne skupine in elemente identitete večinskega naroda, v katerega je vključen preko različnih gospodarskih, političnih, izobraževalnih in kulturnih ustanov. V tem dvojnem procesu zato pripadnik manjšine razvija večplastno identiteto, ki je sestavljena iz dveh ali več identitet, ki se pojavljajo istočasno. Elemente identitete Zupančič deli v skupine, ki jih imenuje komponente, in so razvrščene po zaporedju, ki hkrati pomeni tudi ohlapno hierarhijo odnosov med njimi: kulturno jezikovna, zgodovinska (izvor), prostorska, gospodarska, socialna in politična. Vse komponente je mogoče tudi ločiti na objektivne (na zunaj razpoznavne) in subjektivne elemente (opredelitev posameznika, predvsem njegova

zavest pripadnosti in volja). Pri večinskih narodih so ti elementi prisotni v polnosti, pri manjšinah (tudi izseljencih in zdomcih) pa se elementi lastne identitete prepletajo z elementi večinske narodne skupnosti, zato je le-ta pri pripadnikih manjšin drugačna. Zunanja (objektivna) znaka sta jezik in prepoznavna kultura poleg samega opredeljevanja in narodne zavesti. Subjektivno pa se pripadnik manjšine ves čas odloča za njeno vzdrževanje in ohranjanje. (Zupančič, 1998)

3.2.1.1 NARODNA IDENTITETA

Narodna identiteta poleg človekove identitete, ki jo v grobem sestavljajo osebna rast, poklicna izobrazba, življenjski standard, vključuje: jezik, kulturo, narodno zavest (pripadnost narodu, kar je nenehno subjektivno odločanje za vzdrževanje in ohranjanje narodne identitete), državotvornost (nacija z državo, narodnim prebivalstvom, teritorijem in organiziranim javnim življenjem), narodni konsenz (ne samo v bistvenih vprašanjih notranje politike, temveč zlasti zunanje politike in obrambe), življenjski standard na evropski in globalni ravni. Narodna identiteta tako vključuje etnične, teritorialne in državljske vidike. (Vršaj, 2004) Pomembna razlika, ki zadeva manjšino na Koroškem, je opredelitev za lastno narodnostno identifikacijo – zavestno dejanje, ki ni samo po sebi umevno. Pripadniki narodnosti so na nek način prisiljeni izbirati. (Beltram, 1984)

V srednji Evropi se je v drugi polovici 19. stoletja izrazito izoblikovala zavest, da sobivanje in sožitje različnih etničnih in jezikovnih skupnosti pomeni nevarnost, ki državo slabi od znotraj. S tem je tudi jezik postal najpomembnejši temelj osebne in skupinske identitete, s čimer pa se je izoblikovala delitev 'ali – ali': odločitev posameznika za eno in proti drugi skupnosti. Iz tega izhajajoč je deloval tudi državni sistem novonastalih držav, v katerih so dominantne nacionalne skupine do manjšin vzpostavile asimilacijski odnos kot svojo legitimno pravico. Njihov cilj je bil jezikovno poenotiti prebivalstvo. (Domej, 2000/2001)

Po leksikonu Geografija je narodna ali nacionalna identiteta »nezamenljivost in enkratnost« določenega naroda, ki ju sam doživlja kot svoj poseben način mišljenja, vedenja in doživljanja ob vseh sodobnih družbenih spremembah v določeni širši upravno-politični skupnosti. Narodna identiteta je posamezniku dodeljena z rojstvom v neki že ustaljeni skupnosti; od njenih članov se pri vključevanju v družbo te skupnosti navzame komponent, ki sestavljajo identiteto. Pripadnost določenemu narodu si je mogoče zagotoviti tudi s sprejetjem državljanstva, s tem da si posameznik zavestno želi postati pripadnik določenega naroda. Pri narodni identiteti gre za večdimenzionalnost: glavna merila njenega oblikovanja so

zgodovinsko opredeljeno ozemlje, skupni miti in zgodovinski spomin, splošno razširjena kultura, skupni gospodarski sistem s socialno in prostorsko gibljivostjo članov ter zagotovljene pravice in dolžnosti. »Pri posameznih narodih razlikujemo matični narod v lastni nacionalni državi, avtohtone narodne manjšine v drugih (sosednjih) državah, izseljenske skupnosti po svetu in zdomske skupnosti kot posebno, vmesno obliko« (Geografija, 2001, str. 312, 313). Opredeljevanje za pripadnost nekemu narodu pomeni pozunanjanje vsebine identitete, subjektivno sprejemanje objektivnih lastnosti, okoliščin, vsebin in norm, ki veljajo za skupnost, kateri želi posameznik pripadati. Imeti mora vsaj nekaj objektivnih in (ali) subjektivnih elementov določenega naroda, te pa si posameznik skozi proces socializacije pridobiva in spreminja vse življenje. (Zupančič, 1992)

Etničnost (etnična identiteta, etnična pripadnost) je zgodovinski, torej spreminjajoči se pojav. Pojem etničnosti (gr. Ethos – ljudstvo) teoretiki pojmujejo zelo različno. Vsem pa je skupno postavljanje etničnosti v razmerje z nacionalnostjo in etnične skupnosti z narodom (ki ima tudi veliko definicij). Zelinsky poudarja, da se je pojem etničnosti pojavil v anglosaški literaturi leta 1941 v študiji sociologa M. Lloyda Warnerja. Pred tem so etnografi preučevali nenavadne (eksotične) skupnosti, ki so jih pojmovali kot primitivne ali so jih opisovali s podobnimi pojmi, a nikoli s terminom etničnost. Drugi avtorji so uporabljali izraze in opise, ki so opredeljevale imigrantske skupine, tuj trg, manjšine, nacionalnosti ipd., vedno pa v povezavi z drugačnostjo in tujostjo ali celo primitivnostjo. W. Zelinsky meni, da je etničnost družbeni konstrukt, ki je značilen le za določeno obdobje in je le eden v družini družbenih identitet, ena od poti, kako opredeljujemo sebe in druge. (Zelinsky, 1993) Južnič etnično identiteto postavlja ob bok nacionalni in ugotavlja, da sta v soodvisnosti ali v razmerju kompleksni ravno zaradi različnih prehodnosti v razvojnem smislu. Narod naj bi se od etnije razlikoval v tem, da so v njem že izpostavljene politične in ideološke razsežnosti in občutki pripadanja, v etniji pa še ni prave ideološke razčlenitve o enkratnosti, zgodovinski avtonomnosti in kontinuiteti. Etnije Južnič vidi kot vselej potencialne narode. (Južnič, 1993) James G. Kellas piše o tem, da se danes pojem etničnosti uporablja predvsem v povezavi z manjšinami znotraj države, ki si niso uspele pridobiti statusa naroda (primer: etnična politika v Veliki Britaniji se nanaša na črnske priseljence, nacionalizem pa na Angleže, Škote in Valežane). Etnično skupnost razume kot običajno manjšo skupino ljudi skupnega izvora z nekaterimi vrojenimi razsežnostmi, zaradi česar je bolj ekskluzivna od narodne skupnosti, ki je zasnovana predvsem na kulturnih in političnih temeljih. Ob tem odpira vprašanja izvora etničnosti in človekove narave, saj je delitev ljudi po etničnosti pojav, skupen vsemu človeštvu. Ugotavlja tudi, da je pojem etničnosti bolj zaznamoval zgodovino kot

nacionalizem, ki je pojav, povezan z določenim prostorom in časom ter ni tako splošen oz. univerzalen kot pojem etničnosti. (Kellas, 1991) Filozofu in politologu Willu Kymlicki etnična skupnost predstavlja priseljske skupine in na tej osnovi ločuje avtohtono prebivalstvo od neavtohtonega, bodisi da gre za narod ali narodno manjšino in priseljence. Razlikuje med dvema vrstama držav: multinacionalne in polietnične države. Multinacionalne države so države, v katerih živijo nacionalne manjšine, ki so posebne nacionalne skupine s svojim jezikom, kulturo, teritorijem ... Polietnične države pa so države, ki so doživele imigracijo oz. priseljevanje. Priseljske skupine so t. i. etnične skupine in ne nacionalne skupine, ker imajo svojo kulturo in jezik, ne pa svojega ozemlja ali zahteve po lastništvu določenega ozemlja. Etnične skupine se običajno integrirajo v večjo družbo, medtem ko nacionalne skupine običajno ostanejo posebne, svojske – država običajno stopi v stik z njimi bodisi preko sporazuma bodisi dogovora, lahko pa tudi preko podjarmljenja. Mnogo držav ima lastnosti obojega – so multinacionalne in polietnične, Kymlicka navaja npr. Kanado s francosko (in britansko) in inuitsko skupino. Skupine ponavadi predlagajo tri vrste zahtev za posebno obravnavo: nacionalne skupine velikokrat predlagajo pravico do samoodločanja ali avtonomije, etnične skupine običajno želijo zaščito svoje kulture in jezika, tako da integracija v prevladujočo kulturo ne zahteva opustitve lastnih običajev, obe vrsti skupin pa lahko zahtevajo posebno zastopstvo v vladi (npr. določeno število sedežev) za zaščito posebnega statusa (v primeru nacionalnih skupin) ali zaščite pred večino zaradi maloštevilčnosti (v primeru obeh vrst skupin). (Kymlicka, 1995)

Zavezanost etnični dediščini (poreklu, kulturi, socialnim normam in vrednotam etnije, jeziku itd.) je tesno povezana z razumevanjem svojega položaja in položaja skupine, v katero je človek vrojen. Ob tem igra pomembno vlogo tudi dojemanje oziroma primerjava s položajem druge etnije, s katero manjšina živi v neposrednem stiku. Intenzivnost težnje po spreminjanju lastnega položaja oziroma smeri spreminjanja etničnega (ohranjanje, opuščanje ali ponovno uveljavljanje določenih elementov etnične identitete) torej izhaja iz narave odnosov med etnijama v stiku ter družbenega položaja posameznih skupnosti, razmerij družbene moči, (ne)uravnovešenosti družbenega položaja skupnosti, ki živita na skupnem ozemlju. Kranjc tem težnjam pripisuje največji vpliv na tendenco spreminjanja etničnega istovetenja. (Kranjc, 2000)

3.2.2 MERLJIVOST IDENTITETE

V očeh posameznika in skupnosti so glede na vsakokratne družbene okoliščine etnična pripadnost, njena vsebina in pomen podvrženi preverjanju in reinterpreteraciji, še posebno v današnjih časih, ko pojem nastopa kot pomemben del integracijskih procesov, globalizacije, ki s seboj prinaša nacionalno identiteto, ki ni več tako enotna, nedvoumna, temveč postaja pluralna, fragmentarna, večplastna, marsikdaj jo celo zasenčijo lokalne, etnične, spolne idr. identitete. (Mikolič, 2004) Pri tem se pojavi tudi vprašanje znanstvene merljivosti identitete, saj se pojavljajo zadržki ob analizi gradiva, zbranega s statističnimi popisi, terenskimi metodami in tehnikami zbiranja podatkov. Do sedaj so bile namreč etnične statistike podvržene mnogim kritikam, hkrati pa so prinesle tudi opozorila o načinu znanstvene in strokovne rabe teh podatkov. Kljub vsemu takšno gradivo omogoča osnovni vpogled v številčno in prostorsko naselitvena razmerja, strukturo in procese etničnih skupin in njihovih poselitvenih območij. Zupančič meni, da je identiteta tako pod določenimi pogoji in z upoštevanjem določenih omejitev merljiva. (Zupančič, 1998)

Zupančič identiteto opredeli s komponentami, ki jih deli v dve skupini: na zunanje in notranje, objektivne in subjektivne, ter jih razčleni na: kulturno-jezikovno, zgodovinsko (izvor), gospodarsko-socialno in politično komponento identitete. Osnovni komponenti sta jezikovno-kulturna in zgodovinska. Za Slovence v Avstriji velja, da jih je po izvoru, jeziku in kulturi več, kot se jih subjektivno priznava, kar je značilnost večine manjšin. Preostale komponente imajo višji delež subjektivnih elementov, najskromneje pa je med Slovenci v Avstriji zastopana gospodarsko-socialna, ki kaže na močno integracijo v večinsko družbo. Zmanjševanje znakov identitete kaže na proces spreminjanja značaja identitete ali celo na njeno okrnitev, morda celo izgubljanje. »Manjšinska skupnost se mora zaradi ogroženosti objektivnih prvin gospodarske in politične komponente narodne identitete dodatno naslanjati na jezik in kulturo ter vzgojo zavesti pripadnosti, če hoče etnično preživeti (Zupančič, 1998, str. 256).

Kot smo že omenili, se pri pripadnikih manjšin razvija večplastna identiteta, ki jo lahko merimo le na podlagi njihovega subjektivnega opredeljevanja. Po raziskavi Zupančiča iz leta 1995 so se anketiranci na avstrijskem Koroškem opredeljevali za štiri identitete: kot Slovenci (ne glede na državo bivanja), koroški Slovenci (manjšinska identiteta, ki vsebuje tako narodno kot regionalno), Korošci (regionalna/deželna identiteta brez narodnih implikacij) in Avstrijci (državna in obenem tudi nacionalna identiteta). Največ se jih je opredelilo za koroške Slovence in Avstrijce. Zanimiv rezultat je bil predvsem pri opredeljevanju za koroške

Slovence pri tistih, ki živijo na Dunaju in Gradcu ali prihajajo iz Slovenije, pa se vseeno še vedno opredeljujejo za regionalno identiteto. Razlogi za opredeljevanje za Slovence in Avstrijce pa so seveda različni: Slovenci so zaradi jezika, kulture, čustvene navezanosti, izvora (tako objektivne kot subjektivne prvine), Avstrijci pa iz stvarnih razlogov: državljanstva in državljanskih pravic, lojalnosti, vključenosti v gospodarski, kulturni, politični, izobraževalni in medijski svet avstrijske družbe, sprejemanja avstrijskih državnih simbolov, ugleda Avstrije kot države itd. V tem pomenu si slovenska in avstrijska identiteta nista v nasprotju, niti nista v hierarhičnem odnosu, ampak sta vzajemni – pripadniki manjšine ju čutijo kot celoto, čeprav se zavedajo, da je za slovensko identiteto zaradi socializacijske moči večinske družbe potreben določen napor. (Zupančič, 1998)

Razmerja med jezikom in etničnostjo so predmet teoretskih konstruktov in empiričnih preverjanj na disciplinarni in meddisciplinarni ravni. Jezik je ena od najbolj razvidnih sestavin etničnega, zato raziskovalci velikokrat povezujejo stopnjo istovetenja rojenih govorcev določenega jezika z odnosno etnično/jezikovno skupnostjo. (Kranjc, 2000) Identiteta se v primeru našega raziskovanja neločljivo navezuje na jezik in s tem na sociolingvistično preučevanje, zato nadaljujemo s pogledom na omenjene vidike identitet še z vidika jezikoslovne znanosti.

3.3 SOCIOLINGVISTIČNI VIDIKI PREUČEVANJA MANJŠIN

3.3.1 SOCIOLINGVISTIKA

Predmet sociolingvistike je preučevanje strukture in rabe jezika v družbenem in kulturnem kontekstu. Področja in zakonitosti jezikovne rabe pa ni mogoče razlagati in raziskovati samo s pojmi iz jezikoslovne znanosti, zato stroka vključuje odnose in delovanje med jezikovnimi in družbenimi odnosi ter pritegne širše kulturno in antropološko vedenje. Sociolingvistika v širšem smislu pomeni celotno interdisciplinarno področje na široki relaciji jezik – družba: raba jezika v danem socio-kulturnem okolju in razlaganje družbeno določljivih dejavnikov jezikovnih sprememb. Sociolingvistika raziskuje korelacije med jezikovnimi in družbenimi strukturami ter kulturnimi značilnostmi. Težišče je na jezikovnih pojavih, ki so odsev družbenih vplivov in obratno – tudi jezikovnih pojavov, ki so lahko sprožilci družbenih procesov. . Izhodišče je jezikovno, a hkrati je veda interdisciplinarna. Njene metode so podobne tistim v večini ved: analitična, sintetična, induktivna, deduktivna, komparativna, deskriptivna, empirična, statistična. Drugačno izhodišče pa ima npr. sociologija jezika (socialna lingvistika), ki posreduje spoznanja sociologije, ki pa so jezikovno izražena. Njeno

izhodišče je družboslovno, cilj pa s proučevanjem jezika priti do določenih spoznanj o družbi. (Unuk, 1997)

V sociolingvistiki se tako kot v splošnem in opisnem jezikoslovju pojavljajo različne metode raziskovanja: geografska (kartografiranje), jezikovni opis (inventarizacija jezikovnih enot, lastnosti sestave, funkcioniranje), integralna (celostna analiza) in primerjalna metoda (analitično primerjanje). Ob tem so pomembne tudi direktne metode, ki so prav tako značilne za različne družboslovne vede, ki za svoje raziskovanje uporabljajo terensko delo: akustično zapisovanje govora, informatorji, anketiranje z vprašalniki, intervjuji, eksperimenti ... (Unuk, 1997)

Za razumevanje sociolingvističnega položaja govorcev slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem je treba opredeliti dva temeljna pojma, ki zadevata področja obravnavanja jezikov v stiku oz. status jezika, ki se uporablja na ozemlju, kjer je prisotna dvo- ali večjezičnost. Prvi termin je dvojezičnost ali bilingvizem, drugi dvojezičje ali diglosija.

Pogorelec meni, da se dvojezičnost začne ob stiku dveh različnih jezikov. O kolektivni dvojezičnosti pravi, da se oblikuje, ko prihaja do bivanjskega stika med jezikoma A in B zaradi sožitja več narodnih skupnosti v isti pokrajini in/ali državi. Diglosijo opiše na primeru stanja slovenskega jezika v 18. stoletju, ko so ga slovenski meščani uporabljali v povsem določeni funkciji, tj. na ravni izrazno omejenega koda, najnižjega sporočanja ali v nekakšni latentni obliki, medtem ko je javno in kulturno življenje obvladoval z nemškim jezikom. Ob tem izpostavi, da razvoj slovenskega jezika kaže, da je za bilingvizem potrebno formalno priznavanje obeh jezikov. (Pogorelec, 1984) Po Chomskem je idealni dvojezični govorec tista oseba, ki popolnoma obvlada dva jezika, usvoji dva načina mišljenja in navade, ki so vezane na dve kulturi. Idealni dvojezični govorec tako pravzaprav sploh ne obstaja in da dvojezični govorec delno usvoji dva jezika ter se tako le delno infiltrira v drugo kulturo in način mišljenja. (cv: Baloh, 1995) »Dvojezičnost je obvladovanje (aktivno, pasivno, delno) dveh jezikov, npr. slovenščine ali nemščine, načeloma za vsa funkcijska področja. V zvezi s tem so različne vrste in stopnje dvojezičnosti: dvojezičnost posameznika proti dvojezičnosti skupnosti (kolektivna dvojezičnost), eno- in obojestranska dvojezičnost itd. Skupnostno dvojezičnost najdemo zlasti na jezikovnih mejah, npr. pri Slovencih v Italiji, v Avstriji, na Madžarskem. /.../ Dvojezičje – raba različnih jezikov za različna funkcijska področja, npr. slovenskega v praktičnem ali privatnem, nemškega ali italijanskega v uradnem ali javnem sporočanju. Velja tudi za rabo socialnih zvrsti (npr. knjižne in narečne) istega jezika« (Toporišič, 1992).

3.3.2 JEZIK IN NJEGOVA RABA V JEZIKOVNO MEŠANIH OKOLJIH

»Jezik je dialektično protisloven pojav: je most in je zid. Združuje pripadnike enega naroda, s tem pa obenem ločuje ta narod od drugih« (Dmitrijevič Duličenko, 2009). Interlingvist Dmitrijevič Duličenko jezik postavlja v dvojno, na prvi pogled protislovno vlogo, ki pa se v življenju pripadnikov narodnih skupnosti, ki živijo v dvo- ali večjezičnem okolju udejanja vsak dan. Slovenska skupnost se je na avstrijskem Koroškem s takšno protislovnostjo pogosto srečevala, zdajšnji procesi medkulturnega dialoga in prizadevanja za sožitje med narodi EU pa kažejo na to, da se vloga jezika v večjezičnem okolju spreminja oz. se vsaj na institucionalni ravni (s pravnimi instrumenti) poskuša doseči spoštovanje vseh v Evropi živečih narodnih skupnosti. Poleg v zakonodaji opredeljenih pravic je EU s sprejemom vseh nacionalnih jezikov kot uradnih naredila korak v smer približevanja k spoštovanju jezika kot pomembnega elementa identitete vsakega evropskega naroda. Stabej podobno protislovje postavi v evropski okvir: »Večjezičnost je hkrati blagoslov in pokora, hkrati uganka in rešitev. Večjezičnost je evropsko dejstvo in evropska vrednota, toda kompleksna in problematična« (Stabej, 2008)

Stabej se pri eno- ali večjezičnosti sprašuje o razmerju med ekonomičnostjo in demokratičnostjo oziroma zadostovanju znanja le slovenskega jezika za funkcioniranje v družbenem življenju njegovih uporabnikov. Enojezičnost je po eni strani bolj demokratična in manj ekonomična, saj tistim, ki znajo le en jezik omogoča dostop do celote informacij, po drugi strani pa je večjezičnost v eni od diglosijskih oblik bolj ekonomična in manj demokratična, saj je takemu uporabniku nabor določenih informacij dostopen le v enem jeziku, ki se ga mora šele naučiti (prvega pa je usvojil iz okolja). Prav tako pa Stabej ugotavlja, da je tudi enojezičnost lahko nedemokratična in večjezičnost neekonomična. (Stabej, 2001a)

Marsikatera od nacionalnih držav ima zgodovino, v kateri ne manjka diskriminacija vseh nenacionalnih in netradicionalno manjšinskih jezikovnih skupnosti na svojem ozemlju, pa tudi omaleževanje tujih jezikov znotraj lastnega (ponavadi namišljenega) enojezičnega prostora. (Stabej, 2008) Prav tako pa je pomemben sodoben položaj nacionalnih jezikov v EU, s čimer se v eni od razprav ukvarja tudi Vidovič Muha, ki prinaša predvsem jasno klasifikacijo pojmov državni, drugi, globalni, materni, nacionalni, regionalni/lokalni, svetovni, tuji, uradni jezik in jezik etničnih skupin. Z vidika avtohtonih manjšin izpostavlja regionalni/lokalni jezik, ki je določen z javnimi govornimi položaji in področji, njegov pravni položaj pa označuje kot manjšinski uradni jezik. V primeru Slovenije sta taka jezika italijanščina in madžarščina, ki

sta jezika sosednjih držav. V EU gre za »implicitni hipernim funkcijsko, družbeno in seveda statusno različnih jezikovnih pojavnosti, /.../ od izvorno državnih, do manjšinskih (izvorno regionalnih – lahko tudi uradnih), etničnih idr.« (Vidovič Muha, 2003, str. 12). Pojem znotraj EU, kjer notranje državne meje usihajo, dobiva novo referenčno polje – zasedajo ga lahko tudi izvorno državni/nacionalni jeziki, nepripravljeni na zasedbo in sploh vzdrževanje formalno možnega statusa uradnega jezika. Regionalni/lokalni jezik tako opredeli s teritorialnega (poselitvenega) vidika kot jezik avtohtonih manjšin s potencialnim statusom uradnega jezika. (Vidovič Muha, 2003)

Bernjak opozarja na negativne razvojne tendence za tiste [M1]jezike v današnjem svetu, ki imajo drugačen status, npr. manjšinskega jezika – v integracijskih in globalizacijskih procesih se pojavlja konkurenčen boj med jeziki in kulturami, izid boja pa je odvisen od nosilcev boja. Pozitivno pri njem je, da vključevanje v evropske integracije prinaša tudi uveljavljanje regionalnega razvoja in sočasno tudi proces etničnega in/ali regionalnega prebujanja manjšin. Govori o t. i. Evropi regij, kjer se vzpostavljajo tudi telesa, ki se posvečajo vprašanju varstva manjšin in ohranjanju ter širjenju manjšinskih jezikov. (Bernjak, 2003)

V večini držav sveta uporabljajo več kot en jezik, torej gre za nek običajen in v zgodovini stalno prisoten pojav. Ursula Plassnik (sedanja avstrijska zunanja ministrica) je celo mnenja, da je enojezičnost kot ideja neke vrste samopoškodba. (Vospernik, 2009) Na statističnem uradu RS so zapisali, da je jezik eden izmed najbolj prepoznavnih prvin identitete in kulture. Danes se o temah jezik, kultura in medkulturni dialog v veliki meri posvečajo institucije Evropske unije, ki jo zaznamuje večjezičnost. (Vertot, 2008)

EU zaradi zgodovinskih danosti, ki temelji na povezovanju in ne ločevanju, nima neke enotne in obsežne jezikovne politike, vsaj ne na eksplicitni formalnopravni ravni. Je pa dobro urejeno področje zaščite avtohtonih manjšinskih nedržavnih jezikov oziroma jezikovnih in narodnih skupnosti v državah članicah (s čimer se ukvarja t. i. Evropski urad za manj rabljene jezike, The European Bureau for Lesser Used Languages, <http://www.eblul.org>). Toda tudi tu najdemo določeno mero diskriminatornosti: do zaščite so upravičene le t. i. avtohtone jezikovne skupnosti, pri čemer kriteriji za avtohtonost niso jasno opredeljeni. Poleg tega EU na tem področju pesti tudi problem udejanjanja deklarativnih določil, saj se rešitve uveljavljajo na lokalni ravni, ta pa je v dvojezičnih oziroma manjšinskih situacijah pogosto zaznamovana z lokalno politiko, ki se z deklarativnimi smernicami ne strinja oziroma jim celo bolj ali manj odkrito nasprotuje. (Stabej, 2003a)

Glavne jezikovne družine v Evropski uniji so germanski, romanski, slovanski, baltski in keltski jeziki. V 27 državah članicah Evropske unije je 23 uradnih jezikov, obstaja pa še

mnogo drugih, ki se uporabljajo manj pogosto. EU v svojih strateških dokumentih in programih podpira rabo več jezikov. Najbolj razširjen tuji jezik v državah EU je angleščina, govori jo 51 % prebivalcev držav članic EU (38 % kot tuji jezik), sledita ji francoščina in nemščina (kot materni jezik govori nemščino 18 % državljanov EU). Konverzacija prebivalcev EU poteka v 91 jezikih (po podatkih Ethnologia pa 239), tretjina teh je državnih, več kot polovica pa je takih, ki se ne morejo opirati na kak matični narod (mdr. jezik Lužiških Srbov, Baskov, Bretoncev ...). V EU približno 40 milijonov prebivalcev (tj. 10 %) uporablja katerega od regionalnih ali manjšinskih jezikov, večina teh ima manj kot 300.000 govorcev, kar je po mnenju nekaterih raziskovalcev spodnja meja za možnost obstoja jezika. Od približno 6000 jezikov na svetu, jih polovica šteje manj kot 10.000 govorcev, vsako leto jih v povprečju utihne (izumre) deset. Na tem mestu Vertot izpostavi misel, da z vsakim jezikom izumre tudi njegova kultura, ki sloni na jezikovnem izročilu (kulturno identiteto pogojno naveže na jezikovno pripadnost). (Vertot, 2008) Načelno se z njegovo mislijo strinjamo, če gre za popolno izumrtje jezika v svetovnem smislu (ne obstaja niti en govorec jezika več), lahko pa dodamo vidik izgube jezika znotraj neke manjšine (bodisi zamejske ali izseljenske), kjer ta povezava ni nujno tako enoznačna. Po osebnih izkušnjah s Slovenci v ZDA lahko rečemo, da so pripadniki s slovenskimi koreninami v drugem in tretjem rodu skoraj v celoti izgubili jezik (niso več aktivni govorcei), kulturo pa preko društev in v družinah ohranjajo naprej (npr. organizirajo kulturne in folklorne prireditve za Slovence, imajo bogato razvito zborovsko petje v slovenščini, kljub temu da jezika ne znajo, organizirajo obiske Slovenije ...). Seveda pa to ni primer popolnega izumrtja jezika, temveč le dela določene skupnosti, ki je zaradi takšnih ali drugačnih razlogov kot manjšina organizirano zunaj matične domovine, hkrati pa gre za ohranjanje dela kulture, ki je sicer precej obsežen pojem, v tem primeru pa lahko rečemo, da gre za njen zožan del, lahko bi rekli folklore.

Raziskovanje sporazumevanja v narodnostno mešanih/večkulturnih okoljih se je obsežneje začelo v 70. letih 20. stoletja., ko so družbene spremembe v 60. letih povzročile tudi intenzivnejše prebujanje misli o etničnih skupnostih in postopno opuščanje ameriškega modela t. i. talilnega lonca (ang. melting pot), ki je stremel k zlivanju kultur in jezikov. Namesto tega so se pojavile teorije o strpnem sobivanju različnih kultur, kjer so pomembno vlogo odigrali tudi lingvistika oz. predvsem sociolingvistika in psiholingvistika. Tako so se npr. v ZDA s povezavo lingvistike in etnologije začeli razvijati modeli za opis in pojasnjevanje povezanosti med jezikovnim in družbenim položajem manjšinskih skupnosti, podobno v Kanadi (zaradi etničnih konfliktov med angleško in francosko etnijo), Franciji (s poudarkom na etnostereotipih, rasizmu, ksenofobiji) idr. Jezikovni in etnični pluralizem sta

spodbudila interdisciplinarno raziskovanje sporazumevanja v večkulturnem okolju. Nećak Lük izpostavlja tri teorije: teorijo analize domen, interakcijsko teorijo, teorije s področja socialne psihologije. **Teorija analize domen** izhaja iz dejstva, da je izbira jezika v večjezičnih okoljih povezana z govornimi domenami/področji jezikovnega vedênja, tj. enotami družbene organiziranosti: družino, prijatelji, sosedstvom, šolstvom ... Posledično se pripadniki večjezičnega okolja pri izbiri jezika ravna po precej trdnem sistemu norm in družbeno-kulturnih pričakovanj. Tak pristop omogoča raziskovanje jezikovnega obnašanja neke skupnosti na velikih vzorcih in odkriva splošne značilnosti govornega obnašanja pripadnikov različnih jezikovnih skupnosti, s tem pa napoveduje tudi razvoj ohranjanja ali opuščanja manjšinskega jezika. **Interakcijska teorija** (znana tudi kot etnografija govora) je oblikovana na funkciji jezikovne izbire. Izhaja iz sporazumevalne zmožnosti (kot sistema poznavanja pravil sporazumevanja), ki govorcem omogoča različnim družbenim položajem primerno obnašanje, kamor vključujemo tudi izbiro ustreznega jezikovnega sredstva. Izhodišče modela tako predstavljata posameznik in družba oziroma položaj posameznika v njej. Osrednji koncept je družbena mreža ali (po sociolingvistiki) govorna mreža, ki je sociogeografska enota z vzajemno razporeditvijo vlog in skupno interakcijo v okviru govorne skupnosti. **Teorije s področja socialne psihologije** raziskujejo subjektivne razloge, ki vplivajo na ohranjanje ali opuščanje jezikov. Sem sodi vloga t. i. jezikovnih stališč, tj. stališč pri izbiri jezika, teorija o etnolingvistični vitalnosti, ki temelji na upoštevanju teorije o jezikovnem prilagajanju (govorci prilagajajo govor sogovornu in modificirajo svoje govorno obnašanje) in teorije o medskupinskih odnosih (pripadniki družbeno podrejenih skupin primerjajo svoj položaj in položaj drugih družbenih skupnosti in želijo biti pozitivno ovrednoteni kot posebna skupina). Skupine s šibko vitalnostjo lahko izgubljajo zmožnost razlikovanja od drugih skupin. Vse teorije stremijo k cilju, da preko analize socialno psiholoških sestavin jezikovnih stikov pridejo do pojasnjevanja razmerij med jezikom in etnično identiteto. (Nećak Lük, 1994)

Manjšina se po mnenju Beltrama vedno sreča z dvojezičnostjo, saj se večino njenega življenja odvija v večinskem okolju, ki uporablja večinski jezik, zadovoljevanje kulturnih potreb običajno poteka mešano, tako v večinskem kot manjšinskem jeziku, hkrati pa ima manjšina svoje institucije, ki pomagajo ohranяти in razvijati manjšinski jezik, narodno zavest in identiteto. (cv: Zupančič, 1992) Fischer obravnava jezik in jezikovno zavest na nivojih v življenjskem ciklusu pripadnika manjšine: socialno-časovni (otročstvo, šolska doba, cerkev, običaji, delo), materialni življenjski pogoji (bivanje, prehrana, oblačenje, preživljanje prostega časa, društveno življenje ...) in jezik, jezikovna zavest: raba jezika (občevalni jezik, dialekt;

emocionalni jezik; funkcionalna vrednost jezika; pisna in usta raba jezika, jezik v družini in javnosti), jezikovna zgodovina (spremembe jezika: zgodovina imen, spremembe v obliki sporazumevanja), literatura (analize tekstov iz vsakdanje rabe, biografije; pesmi, leposlovje ...), težnja po jezikovni kreativnosti (pripovedi; predavanja ...). (cv: Zupančič, 1992)

3.3.3 JEZIKOVNA IDENTITETA – JEZIKOVNA ZAVEST, IZBIRA IN OHRANJANJE JEZIKA

Izmed elementov narodne (etnične) identitete je jezik med najbolj vidnimi in prepoznavnimi, zato ga velikokrat vsebinsko enačijo z narodno (etnično) pripadnostjo, kar je razumljivo, saj je navzven osnoven razpoznavni zank in mnogokrat povezovalc manjšine od znotraj. Jezik pa mora imeti dovolj veliko funkcionalnost, sicer lahko izgubi eno od svojih osnovnih vlog. Tako je ogroženost jezika tudi vprašanje identitete in preživetja manjšine. »Ker sodita jezik in jezikovna komunikacija med najpomembnejše in obenem tudi najoprijemljivejše elemente identitete, je ugotavljanje komunikacije ključnega pomena pri ugotavljanju pogojev ohranjanja narodne oziroma etnične identitete« (Zupančič, 1998, str. 259). O tem ima načelno mnenje tudi Kranjc, ki pravi, da s povezovanjem teoretičnih vidikov jezikovne zavesti, izbire in ohranjanja jezika z identiteto, ugotovimo, da jezik kaže našo pripadnost in je simbol naše zasebne in javne identitete. Z izbiro jezikovnih sredstev lahko kažemo svojo starost, spol, osebnost in inteligenco, pa tudi regionalno pripadnost, kajti način govora odraža tudi posameznikovo provenienco. V jeziku se odražajo tudi stereotipi, ki sta jih izoblikovala družba in posameznik v njej, ti pa vplivajo na rabo jezika v konkretnih govornih položajih. Preko jezika torej vzpostavljamo lastno identiteto, izoblikovana identiteta pa nam omogoča najti svoje mesto v družbi, v kateri živimo, in pomaga ohranjati stik z narodno skupnostjo, njeno kulturo, zgodovino, torej z njeno civilizacijo, ki je identiteto nenazadnje pomagala izoblikovati. (Kranjc, 2000) Stabej pa svoje poglede na jezik in identiteto razširi in ugotavlja, da gre za veliko bolj kompleksen pojav, pri katerem jezika in identitete ne moremo enačiti, ampak lahko govorimo le o njuni povezanosti, ki ni enoznačno vezana na nacionalno identiteto : »Jezik in identiteta sta seveda povezana, vendar nikakor ne le na področju kolektivne (etnične, nacionalne) identitete, temveč tudi pri marsikaterih identitetnih procesih pri posameznikih in manjših oziroma drugačnih skupinah in skupnostih. /.../ Simbolna, identitetna razsežnost jezika je zmeraj večplastna in ni povezana samo z nacionalno identiteto. Slovenistično jezikoslovje še zmeraj posveča sorazmerno malo pozornosti raziskovanju celovitosti avtentične jezikovne rabe ter drugih realnih sestavin slovenske jezikovne situacije

(npr. vprašanja jezikovne zmožnosti in jezikovnega repertoarja govorcev, njihovih vrednot in stališč do jezika ipd.)» (Stabej, 2007, str. 13, 14). Stabej piše o jeziku kot gradniku kolektivne identitete na podlagi dejstva, da je jezik sporazumevalno sredstvo in sporazumevalna ovira hkrati – sredstvo za tiste uporabnike jezika, ki ga govorijo, in ovira za tiste, ki ga ne. Podobno kot Dmitrijevič Duličenko v njem vidi tako most kot oviro. Slednjo predvsem kot sredstvo, ki ločuje eno skupnost od druge: »Mi se razumemo, oni nas ne; tudi če se oni razumejo, jih mi ne.« Na tak način jezik kot skupni sporazumevalni kanal postane bolj pomemben, cenjen in trajnejši povezovalni dejavnik kot dejansko sporazumevanje samo. Tako se lahko zgodi, da jezik v določeni skupnosti zagotavlja enotnost tudi takrat, ko se znotraj nje na drugih področjih dogajajo delitve. (Stabej, 2007) »Hkrati pa jezik praviloma tudi soomogoča identiteto neke skupnosti; ljudje z istim jezikom so povezani v isto skupnost (tako v sodobnosti kot preteklosti), ki se od drugih skupnosti razlikuje tudi ali predvsem po jeziku. Tako jezik kot družbena skupnost sta izrazito razplateni in dinamični pojavnosti, kar razpravljanje o njuni prepletenosti še dodatno otežuje. In še manj upravičuje kakršnokoli spekulacijo o načelni nepotrebnosti kateregakoli že obstoječega jezika« (Stabej, 2001a, str. 256).

Jezikovna zavest je komponenta govorca jezika, ki se izraža v izrabljanju jezikovnih možnosti, ki jih manjšinskemu govorniku nudi dvojezično okolje – ni dovolj, da jezik le zna, ampak mora graditi t. i. pozitiven odnos do jezika, da te možnosti prepozna in jih uporablja za izražanje v manjšinskem jeziku. Jezikovne skupnosti, včasih pa tudi posamezniki z izredno razvito jezikovno zavestjo odpirajo nove priložnosti za rabo. Kadar teh priložnosti ni, se jezik ne more ohranjati, torej so **priložnosti za rabo jezika** nujni pogoj ohranjanja jezika. Govorimo tudi o t. i. **funkcionalnosti jezika** – če ima jezik manjšine vlogo posrednika informacij, medijev, kulture je uporaben v gospodarskih stikih ipd., ga v določeni meri uporablja tudi večina, s tem pa se možnosti za rabo povečujejo. Ohranjanje jezika je po mnenju Baše funkcija priložnosti za rabo jezika in jezikovnega znanja pripadnikov jezikovne skupnosti. Ta splošna formula je za dvojezično skupnost nekoliko drugačna kot za enojezično: Ko skupnost uporablja en sam jezik in so priložnosti za njegovo rabo popolne, je raba jezika samoumevna (pripadniki jezika brez pomislekov uporabljajo svoj jezik ob vseh priložnostih), jezikovno znanje pa se pridobiva s posnemanjem in je torej položeno v vsakdanjik uporabnika jezika. S tem se jezik prenaša skozi generacije in se ohranja. Pri dvo- ali večjezičnih skupnostih pa je ohranjanje manj rabljenega jezika manj gotovo. Priložnosti za rabo so omejene in zaradi tega jezikovno znanje upada. Tako raba jezika ni več samoumevna.

(Baša, 1990) Tudi Stabej izpostavi močno povezanost med statusom in funkcionalnostjo jezika, ki jo opredeli kot usposobljenost jezika za široko javno rabo, ki vključuje tudi t. i. jezikovno infrastrukturo, in kot jezikovno zmožnost govorcev nekega jezika. Jezik mora v tem pomenu zadovoljevati posameznikove sporazumevalne in socializacijske potrebe in s tem do njega graditi pozitiven odnos, ki ga ne more doseči z zapovedovanjem, da naj ceni jezik zaradi tradicije, ponosa na lasten jezik, prednikov, identitete ali česa drugega. To so namreč čustveni dejavniki, ki kratkoročno resda vplivajo na izbiro jezika, dolgoročno pa zasidranost jezika v javnem življenju lahko pričakujemo le, če govoriec jezik izbira brez vsakokratne načelne odločitve zanj. (Stabej, 2007) Ob tem navaja tudi sociolingvistični dokaz »da v sodobnih družbenih razmerah jezik, ki ne živi polnega javnega življenja, sčasoma preneha živeti tudi v intimnih, zasebnih okoliščinah, kar lahko žal spremljamo v prenekateri situaciji v slovenskem zamejstvu« (Stabej 1999, str. 21).

Po drugi strani pa pri ohranjanju jezika in jezikovni zavesti v večjezičnih skupnostih lahko govorimo tudi o **lojalnosti do jezika**. Do jezika bomo lojalni takrat, ko bomo motivirani za razvijanje svoje jezikovne zmožnosti v tem jeziku in ko bomo imeli možnosti, da ga uporabljamo, pa četudi le v ozkem krogu svojega ožjega družbenega okolja. Seveda je pomembno zavedanje, da človek veliko bolje deluje v družbi, ki upošteva in spoštuje njegovo drugačnost in posebnost, in da je veliko več koristi od procesa akomodacije kot asimilacije. (Kranjc, 2000) Jezikovna lojalnost tako v najširšem smislu izraža pripravljenost ali odločitev govorcev, da uporabljajo nek jezik v sporazumevalnih okoliščinah, kjer bi lahko uporabil tudi kateri drug jezik – poenostavljeno pomeni zvestobo nekemu jeziku. Kako lojalen pa je govoriec do svojega jezika pa je odvisno od dveh dejavnikov, ki se povezujeta med seboj: prestiž ali ugled jezika v družbi ali njenem delu, in jezikovna zmožnost govorcev. Na ta način je jezikovna lojalnost lahko spodbujevalec usvajanja jezikovne zmožnosti pa tudi obratno. (Stabej, 1999)

Prisotnost dveh ali več jezikov na določenem območju privede do **jezikovnega stika**, ki hkrati nujno vodi k jezikovni izbiri, ki jo poleg posameznikovega subjektivnega mnenja oblikujejo tudi psiholingvistični in sociolingvistični dejavniki, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo. **Jezikovna izbira** je rezultat družbenih, psiholoških in jezikovnih procesov v večjezičnem okolju in ima posledice za posameznika in skupino. V določenih okoljih lahko prevlada določenega jezika privede do jezikovnega konflikta. Študije, ki so obravnavale jezikovni stik, so bile sprva osredotočene le na jezik kot sistem, Howard Giles (1977) pa je dodal še družbenopsihološki vidik: jezikovni stik ni le stik dveh ali več jezikov, dveh ali več abstraktnih sistemov jezikovnih znakov, ampak je tudi stik dveh skupin, katerih medsebojni

odnos odseva uravnotežen ali neuravnotežen družbeni položaj posamezne skupine. Svojo teorijo je imenoval **akomodacijska teorija oz. teorija prilagajanja**, ki izhaja iz domene, da so posamezniki v družbeni interakciji motivirani, da prilagodijo oz. spremenijo svoj govorni stil ali jezik glede na sogovorca z namenom, da bi dosegli enega ali več ciljev – da bi izzvali poslušalčevo priznanje, da bi zmanjšali ali pa poudarili svoje jezikovne (in posredno tudi družbene) razlike, dosegli sporazumevalno učinkovitost med udeleženci interakcije ali ohranili pozitivno družbeno identiteto. Domena torej posledično vodi tudi v sklep, da posameznikova percepcija drugega določa odločitev posameznika v interakciji. Glede na teorijo govorci spreminjajo svojo izbiro jezika ne zaradi konteksta (vsebine), ampak največkrat zaradi osebe, na katero naslavlja govor. Takšna teorija torej širi problematiko s področje jezika na družbena okolja vključno s kognitivnimi in čustvenimi procesi. Teorija zajema dve strategiji prilagajanja: konvergenco in divergenco. **Konvergenca ali primikanje** je strategija, kjer se posamezniki prilagodijo drug drugemu v komunikacijskem obnašanju v širokem nizu najrazličnejših oblik (tako jezikovnih kot neverbalnih), **divergenca ali odmikanje** pa je definirano kot proces odmikanja (jezikovnega ali psihološkega) posameznika od drugega. S tem govorci poudarijo govorne ali neverbalne razlike med njimi in drugimi. Z divergenco se govorec odmakne od sogovorca in ohrani svoj jezik. Giles je teoriji dodal koncept komplementarnosti, ki pomeni, da jezikovni strategiji primikanja in odmikanja lahko simultano delujeta na različnih jezikovnih dimenzijah (simultano se odmakniti od jezika in se premakniti proti drugemu jeziku). Divergenca je pomembna zlasti za pripadnike manjšin na narodno mešanih območjih. Teorija je bila razširjena na podlagi empiričnih raziskav in tudi interdisciplinarno nadgrajena. (Novak Lukanovič, 2003)

Drugo teorijo se prav tako pogloblja v jezikovno izbiro na podlagi jezikovnega prilagajanja na narodnostno mešanih območjih. Družbena stvarnost in vloga posameznih jezikov sta na narodnostno mešanih območjih lahko izražena s strukturnimi spremenljivkami (Giles navaja: demografija, status, institucionalna podpora), za resnično sliko okolja in jezikov v njem pa je treba objektivno stanje primerjati s subjektivnim pogledom večine in manjšine, kajti etnični skupini imata lahko različno percepcijo realnosti in prav zato tudi različno jezikovno obnašanje in odnos do jezika. Pri tem je treba upoštevati, da za izbiro jezika v jezikovno heterogenem okolju stojijo različni interesi, bodisi po ohranitvi etnične identitete, ekonomski, statusni interesi idr., ki posameznika motivirajo k jezikovnemu prilagajanju. Pri prevladi določenega interesa v posameznem okolju pa obstajajo razlike, ki se nanašajo na status jezika in subjekte, ki jezik izbirajo. (Novak Lukanovič, 2003)

Jezikovno prilagajanje na stičnih območjih poleg družbenih zaznamujejo tudi individualni dejavniki, zato je treba upoštevati posameznika – govorca, njegovo sporazumevalno zmožnost in njegova stališča do jezika. Novak Lukanovičeva jih razvršča v dve skupini:

A) Dejavniki, ki indirektno vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja (subjektivna dimenzija):

- ocena prisotnosti jezika v javnem življenju,
- subjektivna ocena znanja jezika večine in manjšine,
- stališča do pomena znanja večinskega in manjšinskega jezika (v našem primeru nemškega in slovenskega jezika),
- stališča do dvojezičnosti,
- jezik in dvojezično izobraževanje.

B) Dejavniki, ki direktno odražajo strategije jezikovnega prilagajanja (objektivna dimenzija):

- izbira jezika ob prvem stiku,
- izbira jezika v različnih govornih položajih. (Novak Lukanovič, 2006)

V diplomskem delu smo na primerih izpolnjenih vprašalnikov na DTA v Celovcu preučevali predvsem vidik lastnega znanja manjšinskega jezika na avstrijskem Koroškem, prisotnost slovenščine v različnih govornih položajih govorcev, izbire med nemščino in slovenščino v različnih vrstah sporočanja – tudi preko medijev, ki so poznani in prisotni v življenju mladih, izbire jezika ob prvem stiku ter mnenje o tem, kakšen je aktualni položaj slovenščine na avstrijskem Koroškem.

Pri izbiri jezika je treba opredeliti tudi pomen usvajanja jezika, ki se začne v zgodnji otroški dobi in vpliva na kasnejše odločitve za določen jezik ali jezike. Jezik, ki se ga otrok nauči v najzgodnejši dobi svojega življenja, predstavlja temelj njegove identitete, ta proces uzavedanja tega dejstva pa poteka počasi. Nanj vplivajo zunanji dejavniki – zaviralni ali spodbujevalni, poleg staršev in ožjega družbenega okolja pa sta pomembna dejavnika tudi vrtec in šola. Poleg otroka igrajo v razvoju govora aktivno vlogo starši, ki za otroka naredijo prvo izbiro jezika. To je še posebej pomembno v dvojezičnih družinah. Jasno je, da se otroci učijo jezika tudi od drugih govorcev, ki sodelujejo v komunikacijskem procesu. Zelo pomembno je, da se otrok srečuje s prvim jezikom ne srečuje le v družini, temveč tudi v situacijah, ko se ta jezik razlikuje od uradnega ali jezika okolja (npr. v gledališču, knjigi ...). Tako se bo s prvim jezikom lažje identificiral in ga ohranjal. V nasprotnem primeru, ko bo

prvi jezik prisoten le v družini, se lahko kmalu zgodi, da bo postal to drugi jezik, dokler ne bo popolnoma izginil. (Kranjc, 2000)

Materinščine se človek najprej uči v neposrednem družinskem okolju in v bližnjem življenjskem okolju. Tu gre za spontano **lingvistično socializacijo**, ki jo Chomsky (cv: Sedmak, Sussi, 2000) primerja s sesanjem materinega mleka. Sledi obdobje sekundarne socializacije, ko se mora otrok načrtno in sistematično učiti materinščine v šolskem sistemu. V primeru manjšine pa učenje materinščine ne poteka pod takimi pogoji – njihova jezikovna socializacija ne poteka v jezikovno homogenem okolju, socializacijski dejavniki so lahko kontradiktorni, kar predstavlja posebno dinamiko in zato na otrokov jezikovni razvoj učinkujejo drugače kot v enojezičnem okolju. Dejavniki s svojo interferenco v materinščino vnašajo določene elemente, ki lahko ovirajo usvajanje materinščine s strani otroka. Zunanji vplivi okolja, toleranca, politični pritiski, asimilacijski tokovi, tudi vpliv množičnih medijev in današnja informatika imajo pri usvajanju materinščine pomembno, včasih celo dominantno vlogo. (Sedmak, Sussi, 2000)

Na razvoj **jezikovne zmožnosti**, ki je ena od bistvenih prvin posameznikove identitete, vplivajo različni dejavniki, ki jih delimo v dve skupini, in sicer na notranje – psihološke in fiziološke ter zunanje – socialne in sociološke. Pri notranjih gre za prirojene predispozicije: razvoj govora, motivacijo posameznika za učenje nekega jezika in njegovo čustveno stanje (še posebej v situacijah dvojezičnega okolja, ko se prvi in uradni jezik ter s tem jezik okolja razlikujeta). Od zunanjih dejavnikov pa sociološki dejavniki vplivajo tudi na nekatere psihološke (notranje) dejavnike, sicer pa gre pri zunanjih dejavnikih za socialni položaj družine, izobrazbeno strukturo staršev in širše družbeno okolje, v katerem živi družina. (Kranjc, 2000) Model dejavnikov vsebuje shemo, ki je zaradi narave našega preučevanja poenostavljena in ne zajema niti vseh osnovnih dejavnikov, ki vplivajo na oblikovanje posameznikove jezikovne zmožnosti.

Pri oblikovanju odnosa posameznika do jezika, kot poročajo tudi drugi viri, ima zelo pomembno vlogo sam jezik; kakšen je, oziroma ali ga lahko opredelimo kot mednarodni jezik. Prav **status jezika** vpliva na njegovo prestižnost pri govornikih. Novak Lukanovič, ki je delala raziskavo pri pripadnikih italijanske manjšine v Sloveniji, je prišla do zaključka, da pragmatično vrednost jezika zaznamujeta ekonomski interes za učenje in znanje jezika (koristi pri poslovanju, vstop v EU). Glede na analizo rezultatov in predvidevanja njene raziskave so izstopali rezultati, ki se nanašajo na italijanski jezik. Prav prestižna in pragmatična vrednost italijanščine je zaznamovala stališče vprašanih, da je tudi za Slovence potrebno, da se enako dobro naučijo italijanskega in slovenskega jezika. (Novak Lukanovič, 2003)

3.3.4 DVOJEZIČNOST NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Skoraj vsi pripadniki slovenske narodne skupnosti na Koroškem so dvojezični. Slovenščino kot standardiziran knjižni jezik v različnem obsegu (pogostosti) uporabljajo v šolah, javnem življenju, sredstvih javnega obveščanja in na drugih javnih področjih. Predvsem v družinah in krajevnih skupnostih govorijo avtohtone slovenske krajevne govore, ki so združeni v tri skupine (rožanski, podjunski, ziljski), ki se med seboj močno razlikujejo in kažejo še lokalne posebnosti. Ljudi, ki govorijo samo slovenščino, najdemo v generaciji nad šestdeset let in le v nekaterih naseljih. Poleg tega pa tudi težav v komunikaciji, do katerih realno prihaja zaradi različnih dialektov, ne rešujejo več z rabo nemškega jezika, temveč s slovenščino kot sporazumevalnim jezikom. Reiterer in drugi pišejo o ugotovitvah nedavnih raziskav, ki kažejo, da v mlajših družinah in bolj urbanem okolju starši z otroki ne govorijo več večinoma v narečju, temveč v slovenskem knjižnem pogovornem jeziku. Pomemben razlog za to je zagotovo socialnoekonomska preobrazba znotraj narodne skupnosti, upočasnitev asimilacije in višja jezikovna kompetenca, ki je povezana z višjo izobrazbo, ter tudi izoblikovanje podobnih socialnih struktur in podobnih trendov kot v večinskem prebivalstvu. (Reiterer et al., 2004) Slovenščina na Koroškem namreč ni več le eden od dveh deželnih jezikov, ampak je njen pomen širši. Slovenščina je uporaben in zato tudi vedno bolj iskan jezik v sodelovanju med Koroško oziroma Avstrijo in Slovenijo ter tudi v sodelovanju z drugimi slovanskimi narodi. (Košnjek, 2008) Že od osemdesetih let 20. stoletja naprej, ko so se na južnem Koroškem močno razvili turizem, trgovina in promet ter so se stiki s Slovenijo okrepili, je slovenščina začela dobivati ne le vlogo narodnostnega simbola temveč tudi poslovnega jezika, v katerem tako pripadniki manjšine kot večine bolj vidijo dobroto, ki predvsem v ekonomskem smislu lahko prinese koristi in je posledica povpraševanja po visokokvalificirani delovni sili, ki je dvojezična. Zupančič in Steinicke izpostavljata vpliv in povezanost jezika z drugimi elementi družbenega dogajanja: »Dvojezičnost je tako za marsikoga postala prednost. Modernizacija manjšine, povezana z gospodarsko dinamiko njenega poselitvenega ozemlja in okrepljenimi stiki s Slovenijo, je pomembno vplivala na zadržanje jezika in narodne identitete in obenem pripomogla tudi k zmanjševanju konfliktov med večino in manjšino« (Steinicke, Zupančič, 1994/95, str. 118).

Koroški Slovenci se zanimajo in so tudi motivirani za raznovrstno ekonomsko in kulturno sodelovanje s Slovenijo tako iz etničnih kot kulturnih razlogov: Slovenski jezik je v tem času postal ekonomsko uporaben jezik. Njegova vloga se je bistveno spremenila: iz manjšinskega jezika, uporabnega za »zidovi doma in cerkve«, se je razvil v uporaben jezik ekonomskih stikov, še posebno zaradi spremenjene socialne strukture manjšine, v kateri je veliko koroških

Slovencev zaposlenih v bančništvu, zavarovalništvu, agencijah, menedžmentu in drugih aktivnostih. S pomočjo tovrstnih kontaktov so se razvili različni ekonomski projekti na individualni ravni, ki pa so z leti prerasli v dobro čezmejno sodelovanje. (Zupančič, 1997)

4 DVOJEZIČNO ŠOLSTVO NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

4.1 AVSTRIJSKI DRŽAVNI IZOBRAŽEVALNI SISTEM IN DVOJEZIČNI POUK

Izobraževanje se v Avstriji lahko začne že v vrtcu (neobvezno), v katerega se vpisujejo otroci od tretjega do šestega leta starosti. Od šestega do desetega leta so v osnovni šoli, od desetega do štirinajstega v nižji srednji šoli, od štirinajstega do osemnajstega ali devetnajstega leta pa v višji srednji šoli. Pri petnajstem letu lahko šolanje zaključijo z enoletnim predpoklicnim usposabljanjem.

Pravno gledano šolstvo sodi pod državno upravo (ne deželno), tako da s šolami upravlja državna uprava z jasno določeno hierarhijo in visoko stopnjo poseganja v določanje pravil, kar se odraža v stabilnosti in vsesplošnem konsenzu, po drugi strani pa tudi v okostenelosti in togosti šolske zakonodaje. Zato je leta 2005 po javni razpravi o spremembah izobraževalnega sistema, ki je bila posledica slabih rezultatov avstrijskih učencev v raziskavi PISA, prišlo do spremembe šolske zakonodaje. (Friehs, 2005)

Stopnje izobraževalnega sistema in predviden dvojezični pouk:

1. **Ljudska šola** (6–10 let): večinoma integrirani razredi (ob otrocih, ki so prijavljeni k dvojezičnemu pouku, so učenci, ki imajo za učni jezik nemščino), kjer večino časa poučujeta dva učitelja dvojezično (za učence prijavljene k dvojezičnemu pouku); potrebna je le prijava k dvojezičnemu pouku, predznanje slovenščine ni pogoj za vpis (po zakonu o narodnostnih skupnostih je namreč prepovedano kakršno koli preverjanje etnične pripadnosti).

2. **Druga stopnja (srednje in višje šole):**

I. 10–14 let:

a) glavna šola,

b) nižja stopnja splošno izobraževalne višje šole;

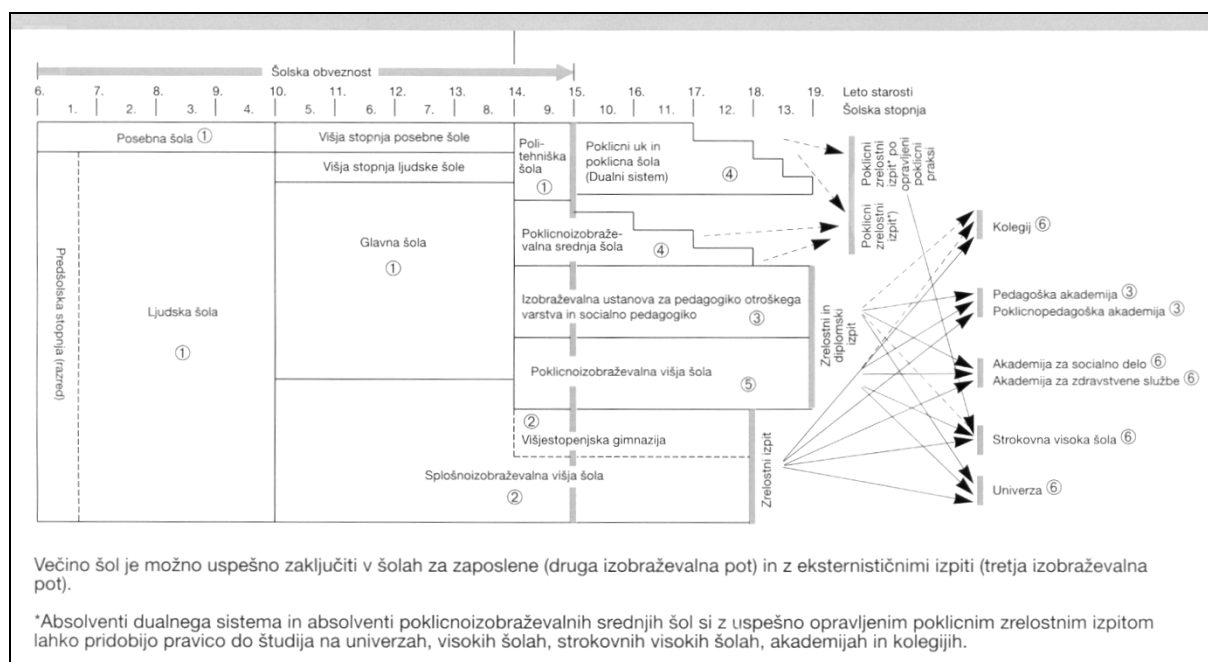
II. 14–15/16/17/18/19 let:

poklicne srednje, poklicne višje šole, višja stopnja splošno izobraževalne višje šole;

3. **Tretja stopnja** (od 18/19 let naprej):

univerze, visoke strokovne šole, posekundarni tečaji za poklicno izobraževanje, akademije; (Kurzdarstellung des österreichischen Bildungssystems, 2008)

Preglednica 1: Shema avstrijskega izobraževalnega sistema

Vir: Šolska psihologija, Izobraževalno svetovanje (zgibanka), 2000

Osnovno šolanje traja devet let, začne se s šestimi leti. Ljudska šola (Volksschule) traja štiri leta. Zatem izbirajo med dvema vrstama šol: glavno šolo (Hauptschule) ali nižjo stopnjo splošno izobraževalne višje šole – SVŠ (allgemeinbildende höhere Schule – AHS) – obe trajata štiri leta. SVŠ v primerjavi z glavnimi šolami posredujejo bolj obsežno in širšo splošno izobrazbo, po obeh pa učenci izbirajo med splošnimi in poklicnimi šolami. Nato učenci lahko nadaljujejo šolanje na višji stopnji splošno izobraževalnih višjih šolah (Oberstufe allgemeinbildender höherer Schulen), kot so npr. gimnazija (Gymnasium), realna gimnazija (Realgymnasium), realna gimnazija za gospodarske vede (Wirtschaftskundliches Realgymnasium) – šolanje na tej stopnji se zaključi z maturo ali pa izbirajo med poklicnim izobraževanjem po dualnem šolskem sistemu (imajo možnost, da po petnajstem letu končajo šolanje, če opravijo enoletno predpoklicno usposabljanje, nato pa tri leta usposabljanja za nepolni delovni čas – vajeništvo, ki poteka hkrati s poklicnim usposabljanjem v podjetju) ali svoje šolanje nadaljujejo na eni od srednjih poklicnih (trajajo od enega do štirih let) ali višjih poklicnih srednjih šol (berufsbildende mittlere oder berufsbildende höhere Schulen – BHS), ki se lahko zaključijo z maturo. Ponudba teh šol je raznolika: kmetijske, gozdarske šole, šole za socialne, različne tehnične, gospodarske in umetniške poklice. Na koncu šolanja pridobijo kvalifikacijo za izvajanje določenega poklica. Prav tako lahko učenci zaključijo svoje obvezno šolanje deveto leto na enoletni predpoklicni šoli (Polytechnische Schule), ki je

prehod v vajeniško izobraževanje (le-to obsega delo v delovni organizaciji in poklicni šoli (Berufsschule)). Od leta 1997 obstaja s poklicnim zrelostnim izpitom (Berufsfähigkeitsprüfung) za strokovne delavke in delavce dodatna možnost dostopa do visokošolske izobrazbe (univerza ali visoka strokovna šola). Zanimivost sistema v primerjavi s slovenskim je, da se učenci relativno hitro ločijo na dve skupini že pri 10 letih – glavna šola ali nižja stopnja splošno izobraževalne višje šole. Današnje gledanje na tako ločevanje v javnosti pa je v Avstriji vedno manj sprejemljivo, kot ugotavlja Barbara Friehs: »Danes na avstrijsko Allgemeinbildende höhere Schule ne moremo več gledati kot na elitno ustanovo, katere edini cilj je priprava učencev na uspešen univerzitetni študij. Na urbanih območjih, kakršni sta denimo graško ali dunajsko, se vsaj 80 % učencev šola najmanj štiri leta na Allgemeinbildende höhere Schule, medtem ko jih na ruralnih območjih, kjer je manj Allgemeinbildende höhere Schulen z nižjo srednješolsko stopnjo, 70 % ali več začne šolanje na Hauptschule. V Avstriji je javna skrivnost, da pet od osmih Hauptschulen s kmetijskih območij pogosto ponuja boljše programe kot Allgemeinbildende höhere Schulen v večjih mestih. Avstrijski učenci se v večjih mestih izogibajo šolanju na Hauptschulen, nanje pa se večinoma vpisujejo otroci priseljencev. Friehs ugotavlja, da v Avstriji še vedno obstaja ločevalni sistem, ki ga sama ne zagovarja, a po javnomnenjski raziskavi v letu 2005 (v časopisu Die Presse) se z odpravo dveh vrst šol ni strinjalo kar 59 % Avstrijcev. (cv: Friehs, 2005)

Na terciarni stopnji, kamor dijaki pridejo z opravljeno maturo ene od SVŠ ali VPŠ ali opravljeno poklicno maturo, imajo dostop do akademij (Akademien), ki izobražujejo za učitelje, ali posekundarnih tečajev za poklicno izobraževanje (Kollegs), visokih strokovnih šol (Fachschulen) in univerz (Universitäten). Od jeseni 2001 je za visoke strokovne šole in univerze treba plačati šolnino. Novi zakoni o študiju predvidevajo za višje strokovne šole in univerze 3-letne študijske programe prvostopenjskega študija »bachelor« in v nadaljevanju tega ena- do dvoletne drugostopenjske »master« študijske programe. Na višjih strokovnih šolah so možni tudi dodiplomski študijski programi. Absolventi drugostopenjskega »master« študija ali dodiplomskega študijskega programa imajo na univerzah možnost pridobiti doktorat. (Friehs, 2005)

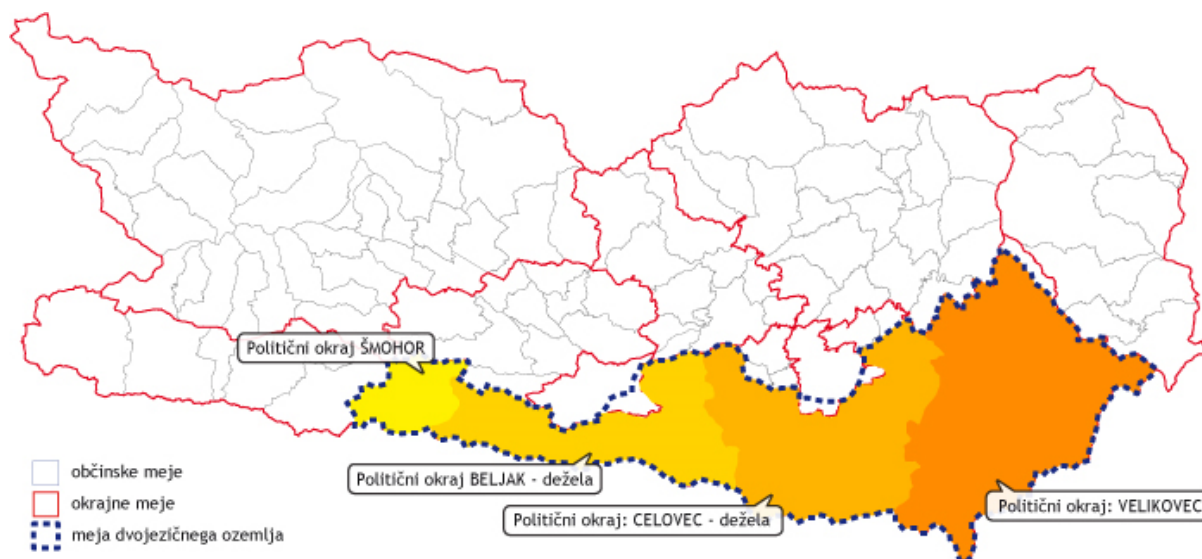
4.2 ZGODOVINA MANJŠINSKEGA ŠOLSTVA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Tradicija osnovnega šolstva sega v čas reform razsvetljenega absolutizma. Leta 1774 je habsburška cesarica Marija Terezija uvedla načelo splošne šolske obveznosti. Proces je bil dolgotrajen, saj posebno na podeželju šol prej niso imeli. Na območju poselitve Slovencev so

se uveljavile t. i. utrakvistične šole. Njihova naloga je bilo predvsem osnovno opismenjevanje otrok, ki so ga najprej izvajali v slovenščini, saj otroci slovenskih staršev nemškega jezika niso znali, hkrati pa je bila nemščina učni cilj utrakvističnih šol. Tako so jih sčasoma in postopno navajali (zgolj) na nemščino. Kljub pravnemu varstvu manjšine preko zakona iz leta 1867, ki je priznaval enakopravnost vseh jezikov monarhije v šoli, uradih in javnem življenju, je šlo za močno asimilacijo. (Domej, 2000/2001) Do razpada monarhije leta 1918 s pravnega vidika ni mogoče govoriti o manjšinskem šolstvu v pravem pomenu besede. Ob koncu prve svetovne vojne, ko so se ustvarjale narodne države, je bila po besedah Domeja »manjšina dolgoročno za obe strani moteč faktor, kratkoročno pa možnost teritorialno razširiti oblast« (Domej, 2000/2001, str. 28). Do prve svetovne vojne so na avstrijskem Koroškem delovala predvsem društva, kjer so se ukvarjali z zborovskim petjem, odrsko dejavnostjo, tamburaštvom, telovadbo, ustanavljali so knjižnice in skrbeli za splošno ter družbenopolitično izobraževanje. S tem so vsaj nekoliko nadoknadili tisto, česar jim ni dajala šola. 10. oktobra 1920 je prišlo do plebiscita na območju strnjene poselitve slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. 59,04 % ali 22.025 volilnih upravičencev se je odločilo za Avstrijo, 40,96 % ali 15.279 pa za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Po plebiscitu se je stanje še poslabšalo – že splošno vzdušje ni bilo naklonjeno manjšini, v šolah pa se je to le še stopnjevalo. Kljub zmagi večinskega prebivalstva, je to sprožilo nov val asimilacijskih procesov, ki so imeli namen dvigovati koroški deželni patriotizem in nemško nacionalno gibanje (v dobi Avstro-Ogrske je država vendarle bila večnacionalna, po plebiscitu pa se je Avstrija imela za nemško državo). Avstrija je nad učitelji in duhovniki začela izvajati etnično čiščenje, mnogo jih je moralo zapustiti deželo. Prav tako se niso uresničevala načela varovanja manjšine senžermenske državne pogodbe (10. septembra 1919 sklenjena mirovna pogodba med zavezniki in Avstrijo), da mora biti za pripadnike manjšine pouk v njihovem jeziku ne glede na šolsko stopnjo, ampak se je še naprej uveljavljala utrakvistična šola. Položaj nemščine se je tako še krepil, znanje slovenskega jezika pa je ostajalo na ravni krajevnih narečij, poleg tega pa je v šolah še vedno manjkalo za dvojezični pouk usposobljenega kadra, prav tako je prevladovalo neprijazno vzdušje do slovenskega jezika in kulture. (Domej, 2000/2001) V času do leta 1938 so društva poskušala delovati z jezikovnim izobraževanjem v t. i. nedeljskih šolah, a so bile s priključitvijo nemškemu rajhu (t. i. anšlusom) prepovedane. Slovenska prosvetna zveza, ki jo je leta 1937 vodil šolnik dr. Joško Tischler in s kulturnim prevzel tudi politično zastopanje manjšine, je organizirala kulturne prireditve, gospodarske in gospodinjske tečaje ter splošno in jezikovno izobraževanje. (Destovnik, 2008) Potekala so sicer pogajanja o kulturni avtonomiji Slovencev na Koroškem, a niso prinesla sprememb,

poleg tega pa so leta 1938 oblast v Avstriji prevzeli nacionalni socialisti, kar je prineslo še dodatno novost: uvedbo vrtcev z namenom, da otroke čim prej seznani z nemščino. Še slabše razmere so bile v času priključitve Avstrije k Tretjemu rajhu. Slovenščina je bila popolnoma umaknjena iz javnega življenja. V času Hitlerjevega Tretjega rajha so nad Slovenci izvajali represijo – predvsem izobražence in duhovnike so zapirali in pregnali s Koroške. Podobno se je godilo tudi na okupiranih območjih Slovenije. Slovenščina je bila izbrisana iz javne rabe. Tako stanje je trajalo sedem let – do leta 1945. Po koncu druge svetovne vojne se nacionalni konflikt ni končal, z odredbo pa je bil v osnovnem šolstvu predpisan dvojezični pouk, kar je uspelo doseči takratnemu predsedniku Slovenske prosvetne zveze Tischlerju. S podpisom Avstrijske državne pogodbe (ADP) 15. maja leta 1955 so se razmere začele nekoliko bolj urejati na področju pravne ureditve manjšinskega šolstva na območju poselitve Slovencev. Vsebuje poseben člen, ki okvirno določa posebne pravice slovenske in hrvaške manjšine: »Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem in hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol.«

Zemljevid 2: Območje veljavnosti šolskega zakona o dvojezičnem pouku na avstrijskem Koroškem

Vir: KAGIS, 2009
 Avtor: Ovsenik, 2009

Na formalni ravni je člen ADP poskrbel za pravico do dvojezičnega šolstva, a praksa je bila drugačna. Že leta 1958 je zaradi napovedanega bojkota pouka na pobudo organizacije Koroškega Haimetdiensta deželni glavar Ferdinand Wedenig izdal odlok, s katerim so

staršem, ki se niso strinjali z dvojezičnim poukom, omogočili odjavo otrok. Posledica tega je bil velik upad učencev z dvojezičnim poukom (ostalo jih je le še približno 17 %). Zaradi nastalih razmer je avstrijski parlament leta 1959 namesto odjave z zakonom uvedel prijavo k dvojezičnemu pouku. S tem je bil uveden enojezični nemški pouk. Število prijav k dvojezičnemu pouku se je tisto leto spet zmanjšalo, kar kaže na to, da je načelo prijavljanja mnogo otrok, ki jim je bila slovenščina prvi jezik, prikrajšalo za možnost dvojezičnega pouka (seveda kot posledica izbire zakonitih zastopnikov otrok). S tem so ustvarili vzdušje masivnega pritiska na pripadnike manjšine, da bi tudi oni odjavili oz. ne prijavili svojih otrok od/k pouku manjšinskega jezika. (Domej, 2000/2001)

Pokazal se je še drug problem, in sicer pomanjkanje usposobljenih dvojezičnih učiteljev. Dogajalo se je celo, da so na šolah namenoma zaposlovali nemške begunce z območja nekdanje Jugoslavije, ki so znali enega od južnoslovanskih jezikov, ne pa slovenščine. Tako se je spet ustvarjalo podlago za napetosti med manjšino in večinskim prebivalstvom. Kljub temu, da so leta 1946 uvedeni dvojezični sistem desetletje pozneje ukinili, je izraz dvojezična Koroška ostal – predvsem kot označitev teritorija, na katerem naj bi bila slovenska skupnost deležna uresničevanja manjšinskih pravic. (Zupančič, 2007) Pritiski se tudi po uvedbi prostovoljnega pristopa k dvojezičnemu pouku niso prenehali. Organizacija Heimatdienst je leta 1984 zahtevala, da se uvedejo šole, ki bodo ločene po jeziku, vse pa je izhajalo iz bojazni, da bi se družbena vrednost slovenskega jezika preveč zvišala in s tem ogrozila nemški jezik ter da njihovi otroci ne bi imeli slabših pogojev za izobraževanje kot otroci izven dvojezičnega šolskega območja. Sledili so protesti, zborovanje in celo zbiranja podpisov na obeh straneh za izvedbo referendumov. Pri svojih zahtevah so se sklicevali na 2. odstavek 7. člena ADP, po katerem »imajo [avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem] pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku ...«. Kärntner Heimatdienst je med ljudmi širil nezaupanje do šolskega sistema na različne načine, npr. z letaki in naslovi v časopisih, kot je: »Koroški grozi prisilni slovenski pouk ...«. Raziskave, ki so kazale, da otroci dvojezičnih šol dosegajo celo boljše rezultate od enojezičnih, in prizadevanja demokratično usmerjenih Avstrijcev pa so opozarjali, da didaktično in pedagoško ni mogoče utemeljiti zahteve nemškonacionalnih krogov na Koroškem po ločitvi nemško govorečih otrok od slovenskih. Tudi takratni (sicer protislovensko naravnani) deželni glavar Leopold Wagner je nekatere take zahteve kategorično zavračal in jih označil za neustrezne. Po mnogih usklajevanjih je Wagner leta 1985 javnost seznanil, da se je deželna vlada odločila ohraniti načelo skupne šole na dvojezičnem ozemlju, hkrati pa bi zaposlili pomožne (asistenčne) učitelje za pouk v nemščini.

Ta asistent naj bi v času, ko bi se učitelj v razredu ukvarjal s slovensko govorečimi učenci, utrjeval snov v nemščini. (Klemenčič, Klemenčič, 2006/2007) Ta učitelj naj bi poučeval v mešanih razredih, ki jih obiskujejo k dvojezičnemu pouku prijavljeni in neprijavljeni učenci. Medtem ko dvojezični učitelj poučuje prijavljene k dvojezičnemu pouku v slovenskem jeziku, poučuje drugi učitelj neprijavljene učence v nemškem jeziku. Oba pa poučujeta v isti učilnici. Pouk naj bi potekal v nemškem in slovenskem jeziku v približno istem obsegu. Zaradi znižanja najvišjega števila učencev v razredu na dvajset in določila, da je treba pri najmanj devetih prijavljenih oziroma neprijavljenih otrocih odpreti jezikovno enotne paralelne razrede, so v številnih šolah odprli nove razrede. (Feinig, 1995) S tem so omogočili, da neprijavljeni otroci nimajo nikakršnega stika s slovenskim jezikom in kulturo. Obe slovenski organizaciji – Narodni svet koroških Slovencev in Zveza slovenskih organizacij sta skupno nastopili proti tem spremembam, a nista bili uspešni. Po treh letih ukvarjanja s šolsko problematiko so v šolskem letu 1987/88 (po sprejetju novele Manjšinskega šolskega zakona za Koroško junija 1988) v Avstriji uvedli sistem ločevanja po učnem jeziku. 8. aprila leta 2001 je bil sprejet deželni zakon o skladu za pospeševanje dvo- in večjezičnih otroških vrtcev, v ljudskih šolah pa predvideva dvojezični pouk za vse štiri stopnje (če je k dvojezičnemu pouku na 1. do 4. šolski stopnji prijavljenih vsaj devet otrok ali pa jih prav toliko ni prijavljenih, je treba odpreti paralelne razrede). Kjer se k dvojezičnemu pouku prijavljeni učenci poučujejo skupaj z neprijavljenimi, je po tem zakonu nameščen dodatni (timski) učitelj za samostojno, odgovorno učno in vzgojno delo v obveznih predmetih (izvzet je verouk). Timski učitelj opravlja 14 ur na teden. Kljub dobro zasnovanemu dvojezičnemu pouku pa nekateri opozarjajo, da s tem še niso rešena vsa vprašanja dvojezičnega pouka, npr.: zanemarjanje glavne šole, druge veje avstrijskega obveznega šolskega sistema, kjer je slovenščina omejena le na nekaj tedenskih ur prostega predmeta; preverjanje doslednosti časovne in vsebinske enakovrednosti poučevanja v obeh jezikih, ki se ga sedaj premalo izvaja; usposabljanje pripadnikov manjšine za določene poklice; strokovna usposobljenost dvojezičnih učiteljev, ki se je ne preverja; pomanjkanje dvojezičnih šol v določenih poklicih (predvsem rokodelskih) idr. (Wakounig, 2008) Danes je delež visoko izobraženih Slovencev višji od koroškega povprečja, a če trenutno beležijo trend večanja števila visoko izobraženih, ki prihajajo iz ekonomskih šol, in ne, kot bi pričakovali, z gimnazij, bo za nadaljevanje pozitivnega razvoja stopnje izobraženosti Slovencev v Avstriji tudi s tega vidika treba poskrbeti tudi za več možnosti dvojezičnega izobraževanja v poklicnoizobraževalnih srednjih in višjih šolah. (Ovsenik, 2009) Domej opozarja tudi na manjšo zastopanost slovenskih strokovnjakov s področja naravoslovja, tehnike, komunikacijskih ved in podjetništva (tudi v gospodarstvu

večinoma prevladujejo združna podjetja ali podjetja, ki so tesneje povezana z narodnimi organizacijami). (Domej, 2000/2001)

4.2.1 SREDNJE IN VIŠJE DVOJEZIČNO ŠOLSTVO

Najdaljšo tradicijo predmetnega pouka slovenščine ima celovška prva gimnazija, ki sega vse v leto 1848. Temu so sledile celovška realka, beljaška in šentpavelska gimnazija. Kot učni jezik se je slovenščina (razen redkih in kratkih povojnih izjem, kot sta enoletno delovanje gimnazije in učiteljišča v Velikovcu v času jugoslovanske uprave 1919/20 in taboriščna begunska gimnazija v Spittalu ob Dravi po letu 1945) kot učni jezik pojavila po podpisu Avstrijske državne pogodbe. Pred letom 1957 sta s poukom slovenščine za slovensko izobrazbo intelektualcev skrbeli le gimnazija na Plešivcu (Tanzenberg) in v Št. Pavlu v Labotski dolini. (Domej, 2000/2001) Do leta 1957, ko so ustanovili Slovensko gimnazijo v Celovcu, manjšina ni imela nobenih možnosti poklicnega izobraževanja v lastnem jeziku.

Privatno šolstvo se je razvijalo že vse od konca 19. stoletja dalje, čeprav številčno nikoli ni predstavljalo večinskega deleža v šolstvu. Do prve svetovne vojne sta delovali ljudski šoli v Šentrupertu pri Velikovcu in v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu, ki pa sta do leta 1920 prenehali delovati. Do prve ustanovljene dvojezične višje poklicnoizobraževalne šole so obstajali predvsem različni tečaji na področju gospodinjstva, šiviljstva in kmetijstva (Šentrupert, Šentpetr, Tinje, Podravlje). Za prvo tako šolo velja **Višja šola za gospodarske poklice** v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu, ki so jo ustanovile šolske sestre leta 1889. **Gimnazija za Slovence** so ustanovili leta 1957 in je bila kar nekaj časa edina višja šola s slovenskim učnim jezikom. Kmalu so se pojavile zahteve po javni dvojezični poklicnoizobraževalni višji šoli. V šolskem letu 1990/91 je začela delovati **Dvojezična zvezna trgovska akademija** v Celovcu. (Domej, 2000/2001)

4.3 STATISTIKA PRIJAV K DVOJEZIČNEMU POUKU IN STANJE MANJŠINSKEGA ŠOLSTVA V ŠOLSKEM LETU 2008/09

Do druge svetovne vojne je bilo število otrok s slovensko materinščino okoli 1.250 na letnik, v času nacionalsocialistične Nemčije pa le še 800. Do leta 1960 se je število teh prepolovilo. Padec skupnega števila ne gre le na račun padanja rodnosti, temveč tudi na račun jezikovne asimilacije. Ob tem Domej postavlja tudi vprašanje o reprodukcijski sposobnosti manjšinske skupnosti, saj je delež mladih pri manjšini manjši kot pri večinskem narodu. (Domej, 2000/2001) Zanimivo je, da v letih največjih sprememb, dogovarjanj in nasprotovanj od leta

1981 do 1991 delež prijavljenih otrok k dvojezičnemu pouku ni upadel. Na tako stanje je verjetno vplivalo več dejavnikov, npr. odklonilen odnos velikega dela večinskega prebivalstva do zahtev nemških nacionalistov po ločevanju otrok na jezikovni osnovi, vse večji vpliv v večjezičnost usmerjene evropske politike, spremembe družbenih in političnih sistemov v državah srednje in vzhodne Evrope. V preteklosti je bil namreč precej močan odklonilni dejavnik za avstrijske državljane negativna propaganda, ki je slovenščino povezovala s komunizmom (t. i. smrtnim sovražnikom koroškega domoljubja). Vstop Slovenije v Evropsko unijo pa je začel podirati tudi predsodke o manjvrednosti slovenščine. (Klemenčič, 2006/2007)

V šolskem letu 2008/09 se je slovenskega jezika znotraj šolskega sistema na avstrijskem Koroškem učilo **3878 otrok** (v šol. letu 2007/08 pa nekaj več, tj. 3897). Na veljavnem območju manjšinskega šolskega zakona za Koroško je delovalo 74 (74) ljudskih šol, od tega 9 (7) podružnic in dodatno 2 (2) dvojezični ljudski šoli v mestu Celovec/Klagenfurt-Stadt (ki je sicer zunaj območja veljavnosti zakona o dvojezičnem šolstvu), ki jih je skupaj obiskovalo 4686 (4853) šolarjev. Dvojezični pouk je nudilo 68 (66) ljudskih šol, od tega 9 (7) podružnic, prijavljenih pa je bilo 1835 (1892) šolarjev, kar je predstavljalo **41,12 %** (40,55 %) in je bil največji delež doslej. V absolutnih številkah je bilo to sicer manj kot leto poprej, saj trend števila šoloobveznih otrok v deželi Koroški upada. Če prištejemo še Celovec, je bilo število prijavljenih na ljudskih šolah 2043 (2079). Na šestih ljudskih šolah na tem območju ni bilo niti ene prijave za dvojezični pouk, sicer pa je bilo po vsem avstrijskem Koroškem 44 (38) otrok prijavljenih za neobvezne vaje iz slovenščine. Slovenski pouk na 15 (14) glavnih šolah je obiskovalo 337 (354) otrok.

Na Zvezni gimnaziji in Zvezni realni gimnaziji za Slovence v Celovcu je bilo prijavljenih 535 (543), na Dvojezični zvezni trgovski akademiji v Celovcu 161 (159) (po statistiki šole 162, op. a.) in na privatni dvojezični Višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru 133 (128) dijakov. Na splošnih izobraževalnih poklicnih višjih šolah zunaj ozemlja zakona o dvojezičnem šolstvu je bilo k prostemu predmetu slovenščine prijavljenih 625 (596) šolarjev. V šolskem letu 2007/08 je število prijav za dvojezični pouk na avstrijskem Koroškem prvič preseglo mejo 40 %, odkar so leta 1958 na pritisk nemško-nacionalnih sil s koroškim Heimatdienstom (KHD) na čelu ukinili obvezen nemško-slovenski pouk za vse otroke na ozemlju veljavnosti zakona o dvojezičnem šolstvu. Takrat je delež prijavljenih otrok vsako leto močno upadal, počasi pa narašča zadnjih petnajst let. (Egger, 2009; Košnjek, 2008)

Fotografija 4: Ljudska šola v Slovenjem Plajberku (Windisch Bleiberg), kjer so bili leta 2001 k dvojezičnemu pouku vpisani vsi učenci šole.

Vir: Ovsenik, 2009

Nova šolska nadzornica Sabina Sandrieser je za slovenski program radia ORF septembra 2009 povedala, da tudi v novem šolskem letu pričakujejo rahel porast prijav k dvojezičnemu pouku, a ob tem opozorila na pereč problem kvalitete poučevanja slovenščine na avstrijskem Koroškem. Opažajo namreč, da se kvaliteta znanja slovenščine niža, kar je posledica več dejavnikov (tudi zgodovinskih), zato si prizadevajo za usmerjanje pouka v enem jeziku za daljše časovno obdobje, saj so primeri dobre prakse pokazali, da bolj kot mešani dvojezični pouk deluje poučevanje v enem jeziku v daljšem časovnem obdobju. (Radio ORF, 14. 9. 2009) V tedniku Novice Sandrieserjeva navaja, da vedno manj otrok pride v šolo z znanjem slovenščine, število tistih, ki se po štirih letih ljudske šole tudi res naučijo slovensko, pa je relativno nizko. Šolski zakon predvideva dvojezični pouk v obsegu polovico časa v slovenščini in polovico v nemščini, trenutno pa poskušajo uvesti tudi druge modele poučevanja v dveh jezikih. Kot enega večjih problemov izpostavlja glavne šole, kjer obstaja slovenščina le kot predmetni pouk, čeprav manjšinski zakon daje vse možnosti za dvojezični pouk. Nadzornica navaja tudi podatek, da je dober kazalec za dvojezično šolstvo tudi veliko primerov otrok, ki od doma niso znali slovensko, po štirih letih šolanja pa aktivno uporabljajo slovenščino. (Kumer, 2009) Ob vsem tem se pojavlja tudi vedno več razprav o pomanjkanju dvojezičnih učiteljev in kvaliteti njihovega znanja slovenščine, zaradi česar je znanje učencev na različnih šolah zelo različno in velikokrat nezadovoljivo. Ravnateljica Mohorjeve ljudske

šole, ki je zasebna katoliška šola navaja: »Večina otrok je iz Celovca, le od 10 do 15 odstotkov naših učencev živi zunaj mesta. V šolo jih vozijo starši, ki imajo službo v Celovcu. En dan poteka pouk v nemščini in en dan v slovenščini. Naši učitelji morajo brežhibno obvladati oba jezika, kar na nekaterih podeželskih šolah ni običaj. Največkrat je to posledica pomanjkanja dvojezičnih učiteljev, kar je vedno hujši problem koroškega dvojezičnega šolstva« (Košnjek, 2008).

4.4 DVOJEZIČNA TRGOVSKA AKADEMIJA IN VIZIJA »DVOJEZIČNOST POMENI PREDNOST«

Zvezna trgovska akademija se nahaja na Professor Janežič Platz 1, v isti stavbi kot tudi Zvezna dvojezična in zvezna realna gimnazija za Slovence. Vizija šole je s sodobnim konceptom dvojezičnega pouka v nemščini in slovenščini, zaradi katerega ima posebno mesto med avstrijskimi oz. nasploh šolami v alpsko-jadranskem prostoru, stremeti k večjezičnosti kot kulturni dediščini in evropski identiteti prihodnosti. Njeno poslanstvo je posredovati sodobno gospodarsko kompetenco z najnovejšimi spoznanji na področju učnih vsebin, pri čemer osrednjo vlogo igrajo jeziki. Temeljni vzrok za takšno usmeritev šola gradi na predpostavki, da je v današnjem svetu uspešno uveljavljanje v dvo- ali večjezičnem okolju pogoj in prednost za uveljavljanje v mednarodnem delovnem svetu. »Upoštevamo tako globalizacijske procese kot tudi proces razširjanja Evropske unije in učimo naše učence in učenke, da mislijo in delujejo preko regionalnih in nacionalnih meja. Naša izobraževalna ponudba odpira naši mladini poklicne možnosti za prihodnost in jim omogoča vstop v večjezični delovni svet alpsko-jadranskega prostora ali pa v delovni svet še bolj oddaljenih regij« (Report HAK-TAK, 2007/08). Šola nudi splošno in strokovno izobrazbo. Zaenkrat ima dve strokovni usmeritvi: športni in kulturni menedžment ter informacijsko tehnologijo. Za šolo je značilno, da poleg teoretičnih vsebin skrbi tudi za praktično pridobivanje znanja svojih učencev preko sodelovanja z gospodarstvom (tako v Avstriji kot v mednarodnem merilu preko projektnih nalog za tuja podjetja), partnerskimi šolami in udeleževanja jezikovnih tednov v tujini. Sodelujejo tudi s Slovenijo (npr. z vsakoletnimi ekskurzijami v povezavi s Filozofsko fakulteto v Ljubljani). Eden od vzgojnih namenov šole je pomembna kulturna komponenta šole, s katero poskušajo preko vživljanja v drugačne načine mišljenja in sporazumevanja doseči spoštovanje in sprejemanje drugačnosti kot vrednote. (Report HAK-TAK, 2007/08)

Fotografija 5: Stavba, v kateri sta dvojezični gimnazija in trgovska akademija.

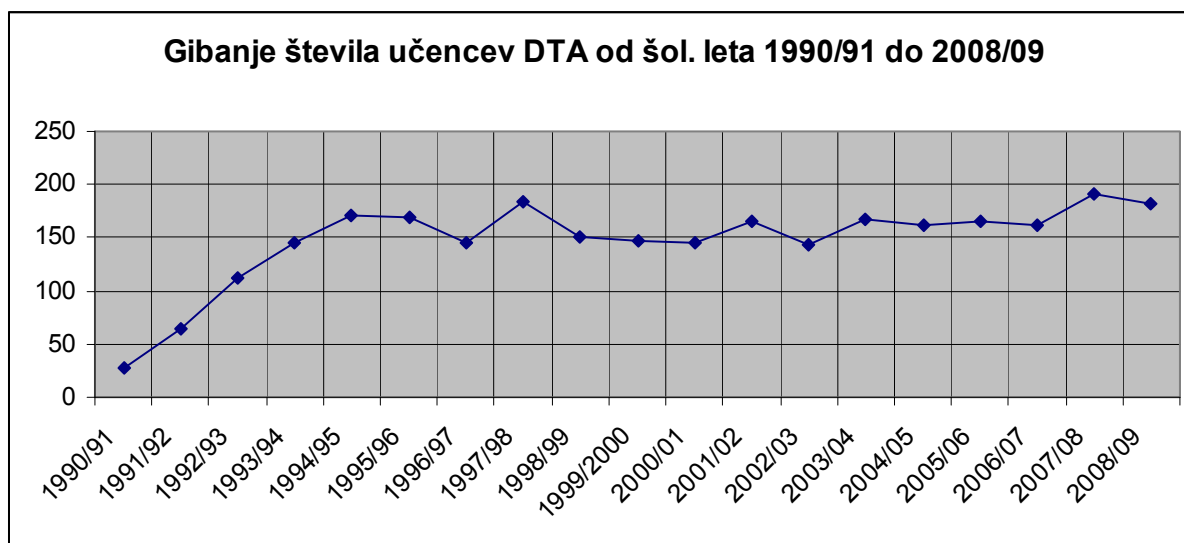
Vir: Ovsenik, 2009

Preglednica 2: Statistika števila učencev Dvojezične trgovske akademije

Šolsko leto	1. letnik	2. letnik	3. letnik	4. letnik	5. letnik	Skupaj
1990/91	27	0	0	0	0	27
1991/92	37	27	0	0	0	64
1992/93	55	40	17	0	0	112
1993/94	56	44	29	17	0	146
1994/95	33	39	42	23	17	154
1995/96	24	29	40	36	20	149
1996/97	27	17	27	39	18	128
1997/98	40	19	19	25	40	143
1998/99	31	36	18	19	23	127
1999/2000	36	23	32	18	19	128
2000/01	26	32	20	33	17	128
2001/02	30	22	28	21	32	133
2002/03	26	30	22	26	20	124
2003/04	44	22	28	21	26	141
2004/05	31	41	18	27	22	139
2005/06	33	31	33	19	25	141
2006/07	33	27	28	33	20	141
2007/08	45	29	27	25	33	159
2008/09	41	44	28	29	20	162
Skupaj						2446

Vir: Arhiv DTA

Grafikon 4: Gibanje števila učencev Dvojezične trgovske akademije od šol. leta 1990/91 do 2008/09

Vir: Arhiv DTA

Iz podatkov gibanja števila učencev DTA vidimo, da je bilo doslej največje število učencev prav v času našega raziskovanja na šoli v letu 2008/09, tj. 162 učencev, ter v šol. letih 2007/08: 159 učencev in 1994/95: 154 učencev. Število učencev od ustanovitve šole počasi raste, kar kaže na povečano zanimanje za vpis na DTA ter dvojezično šolanje. Po takem gibanju vpisa na šolo, lahko na primeru DTA rečemo, da s kakovostno večjezično in strokovno izobrazbo pridobiva nov krog uporabnikov in s tem ohranja dobro ponudbo, o čemer je pisal tudi Domej, da tako zasnovan »manjšinski šolski sistem lahko v kulturi in gospodarstvu izkaže kot vezni člen med sosednjimi regijami« (Domej, 2000/2001, str. 44).

4.5 UČINKI DVOJEZIČNEGA ŠOLSTVA NA SLOVENSKO MANJŠINO

Razvoj šolstva je slovenski manjšini razmeroma hitro prinesel mnogo sprememb, ki se odražajo tudi v sedanjem stanju. Gre tako za večje možnosti samouresničevanja kot boljšo materialno osnovo, socialno-ekonomski status in končno tudi ugled in vpliv pripadnikov manjšine. Predvsem ustanovitev državne gimnazije za Slovence je sprožila izjemno povečano zanimanje za dvojezično izobraževanje pri tistih pripadnikih južnih Korošcev, ki so se opredeljevali za Slovence. (Domej, 2000/2001)

Prav manjšinsko srednje šolstvo ima velik pomen za socialno strukturo slovenske manjšine – na vseh treh dvojezičnih šolah je do sedaj šolanje opravilo približno 4000 dijakov, ki so zavzeli najpomembnejše položaje v gospodarskem, družbenem, političnem in kulturnem

življenju manjšine. Na ta način se je oblikovala manjšinska elita, ki je pomembno prispevala k socialni preobrazbi manjšine in južne Koroške v celoti. Poseben pomen ima v tem pogledu Slovenska gimnazija, iz katere so dijaki nadaljevali študij na avstrijskih univerzah, predvsem na Dunaju, v Gradcu, pa tudi Innsbrucku in Salzburgu, veliko tudi na v osemdesetih letih ustanovljeni Univerzi v Celovcu. Oblikoval se je sloj slovenske manjšinske inteligence (po številu sicer ne velike, a močne v znanju), ki se je zaposlila v šolah, vrtcih, bankah, zavarovalnicah, trgovinah, agencijah, javni upravi, kulturi, znanosti in tudi politiki, dobro so zastopani tudi v svobodnih poklicih kot odvetniki, zdravniki in arhitekti. (Zupančič, 2007)

Danes se celo govori o t. i. manjšinski eliti, ki pomembno prispeva k preobrazbi manjšine in tudi južne Koroške na splošno. Po izobrazbeni strukturi je (po podatkih zadnjega popisa leta 2001) manjšina prehitela večinsko prebivalstvo, saj je delež tistih, ki so opravili maturo ali dosegli višjo stopnjo izobrazbe in je njihov pogovorni jezik slovenščina, višji kot pri tistih z nemškim pogovornim jezikom. Pri tem Domej izpostavi pomembno dejstvo, da je pripravljenost za izražanje pri popisu navedene slovenščine kot pogovornega jezika rasla s stopnjo izobrazbe, s tem pa je bila večja tudi njihova samozavest v primerjavi s tistimi, ki so se rodili v slovenskih družinah, niso pa dosegli višje izobrazbe. Izobraževalni proces je tudi znotraj manjšine sprožil diferenciacijo, saj je določenemu delu prebivalstva, ki v slovenščini ni doseglo stopnje pismenosti na ravni aktivnega obvladovanja jezikovnih zvrsti, temveč je ostal na ravni krajevnega narečja in povzročil celo odtujitev od tistih, ki so se naučili uporabljati slovenski knjižni jezik. (Domej, 2000/2001) Lahko rečemo, da boljša izobrazbena struktura slovenske manjšine dviga samozavest za izražanje pripadnosti slovenski manjšini preko uporabe občevalnega jezika, tj. slovenščine, s tem pa je uspela pozitivna integracija mlajšega dela slovenske manjšine v avstrijsko družbo, v kateri nastopajo bolj samozavestno kot generacije pred njimi, za katero je značilna nižja izobrazbena raven. Domej to ugotovitev strne v misel: »Znanje slovenskega jezika ni več sinonim za kmeta in delavca /.../. Razvoj se nagiba vedno bolj v smer, da za člana manjšinske jezikovne skupnosti ne bo več narodnostnega preživetja brez visoke stopnje izobrazbe« (Domej, 2000/2001, str. 46). Eden od pomembnih učinkov manjšinskega šolstva je tudi podatek, da še nikoli doslej ni toliko Slovencev na Koroškem aktivno obvladalo knjižnega jezika, kar se odraža tudi v kulturni ustvarjalnosti (po mnenju Domeja nekoliko bolj v gledališki dejavnosti, ki je na visoki ravni, in manj na literarno-ustvarjalnem področju). Enotni knjižni jezik, ki so ga učili na dvojezičnih šolah, je v prvi vrsti deloval kot povezovalec med zelo raznolikimi koroškimi narečji, čeprav je bil sprva nesprejet in označen kot tuj jezik, ki so ga še pred štirimi desetletji Korošci lahko večinoma slišali le v cerkvenem okolju, kulturnih društvih in brali v slovenski periodiki. Prav

zato je med slovenskimi izobraženci do konca sedemdesetih let 20. stoletja prevladovala duhovščina. (Domej, 2000/2001)

5 GEOGRAFSKA IN SOCIOLINGVISTIČNA ANALIZA IDENTITETE DIJAKOV DVOJEZIČNE TRGOVSKE AKADEMIJE (DTA) V CELOVCU

5.1 GEOGRAFSKO ZALEDJE DVOJEZIČNE DTA

Glede na to, da je Celovec/Klagenfurt centralno naselje z vsemi upravnimi, gospodarskimi in izobraževalnimi funkcijami, je razumljivo, da nekaj dijakov, ki so reševali vprašalnik, prihaja z območja Celovca, natančneje 15,4 % (23 dijakov), ostali dijaki, ki prihajajo iz Avstrije, a niso iz Celovca, pa predstavljajo 68,5 % (102 dijakov), torej več kot polovico v raziskavo vključenih dijakov DTA, kar pomeni, da lokacija šole zunaj lastne občine ne predstavlja večje ovire pri odločitvi za izbiro DTA. Statistika stalnega bivališča v Avstriji po občinah kaže na to, da največ dijakov iz Avstrije prihaja iz občine Celovec/Klagenfurt, tj. 23, druga po številu pa je občina Pliberk/Bleiburg, od koder prihaja 17 dijakov, iz občine Dobrla vas/Eberndorf sedem, iz občin Železna Kapla - Bela/Eisenkappel-Vellach in Sele/Zell Pfarre po šest, iz ostalih koroških občin pa po štirje ali manj dijakov. Iz slovenskih občin ima največ dijakov stalno bivališče v občini Jesenice, tj. šest, pet dijakov prihaja iz občine Ljubljana, štirje iz občine Domžale, iz drugih slovenskih občin pa posamično prihajata po dva ali en dijak. Dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji prihajajo iz 24 različnih avstrijskih občin, dijaki iz Slovenije pa iz 15. Dijaki iz Slovenije ne prihajajo le iz Gorenjske statistične regije, kar bi lahko sklepali iz bližine območja Celovca, temveč tudi iz Osrednjeslovenske, Savinjske, Pomurske, Obalno-kraške in Koroške statistične regije. Če prištejemo še dijaka iz Italije, lahko zaledje šole geografsko in jezikovno označimo za široko, kar nakazuje že sama usmeritev šole, ki je dvojezična (torej so njena ciljna skupina tako nemško kot slovensko govoreči), prav tako pa usmerjena tudi v druge jezike alpsko-jadranskega prostora (italijanščina in globalni jezik angleščina) in alpsko-jadranska: »Naša izobraževalna ponudba odpira naši mladini poklicne možnosti za prihodnost in jim omogoča vstop v večjezični delovni svet alpsko-jadranskega prostora ...« (Report HAK-TAK, 2007/08, str. 6) 16 dijakov na vprašanje stalnega bivališča ni odgovorilo.

Preglednica 3: Občine stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

AVSTRIJA	Št. dijakov	SLOVENIJA	Št. dijakov
Celovec/Klagenfurt	23	Jesenice	6
Pliberk/Bleiburg	17	Ljubljana	5
Dobrla vas/Eberndorf	7	Domžale	4
Sele/Zell Pfarre	6	Kranjska Gora	2
Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach	6	Radovljica	2
Bilčovs/Ludmannsdorf	4	Slovenj Gradec	2
Globasnica/Globasnitz	4	Celje	1
Škocijan/St. Kanzian	4	Gornji Grad	1
Št. Jakob v Rožu/St. Jakob i. R.	4	Lendava	1
Bistrica v Rožu/Feistritz i. R.	3	Medvode	1
Borovlje/Ferlach	3	Piran	1
Kotmara vas/Köttmannsdorf	3	Prevalje	1
Vrba/Velden	3	Ravne na Koroškem	1
Bistrica n. Pliberkom/Feistritz ob Bleiburg	2	Žiri	1
Galicija/Gallizien	2	Žirovnica	1
Suha/Neuhaus	2		30
Žrelec/Ebenthal	2		
Bekštanj/Finkenstein	1		
Bistrica n. P./Feistritz o. B.	1	ITALIJA	
Rožek/Rosegg	1	Ronke Ronchi dei Legionari	1
Štalenska Gora/Magdalensberg	1		
Velikovec/Völkermarkt	1	ni odgovora	16
Žihpolje/Maria Rain	1		
Žitara vas/Sittersdorf	1		
	102	SKUPAJ	149

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

33 dijakov DTA ali 22 % ima začasno bivališče v Celovcu, večina teh prihaja iz Slovenije (28 dijakov), dva iz drugih krajev Koroške – eden iz občine Žitara vas/Sittersdorf, drugi iz občine Suha/Neuhaus, tretji pa je tako stalno kot začasno bivališče zapisal Celovec, kar smo v vzorcu zavrgli, saj ne vemo, ali je šlo za napako ali za kakšno drugo možnost (bivanje v internatu ipd.) ter en dijak, ki ima stalno bivališče v Italiji (Ronke/Ronchi dei Legionari). Podatki kažejo na to, da se dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji (v nadaljevanju dijaki iz Slovenije ali slovenski dijaki) večinoma odločajo za začasno bivanje v Celovcu, prav tako tisti, ki prihajajo iz bolj oddaljenih krajev avstrijske Koroške ter dijak iz Italije. Štirje dijaki iz Slovenije se v šolo dnevno vozijo, trije prihajajo iz občine Jesenice, četrti iz občine Žirovnica. Iz občine Jesenice prihaja osem dijakov, pet jih ima začasno prebivališče v Celovcu, drugi trije se v šolo vozijo. En dijak, ki sicer prihaja iz občine Pliberk/Bleiburg, je zapisal, da ima začasno prebivališče prav tako na Koroškem, in sicer v kraju Letina/Lettenstätten, ki leži blizu Pliberka. 115 dijakov je označilo, da nima začasnega prebivališča, med njimi jih 15 ni

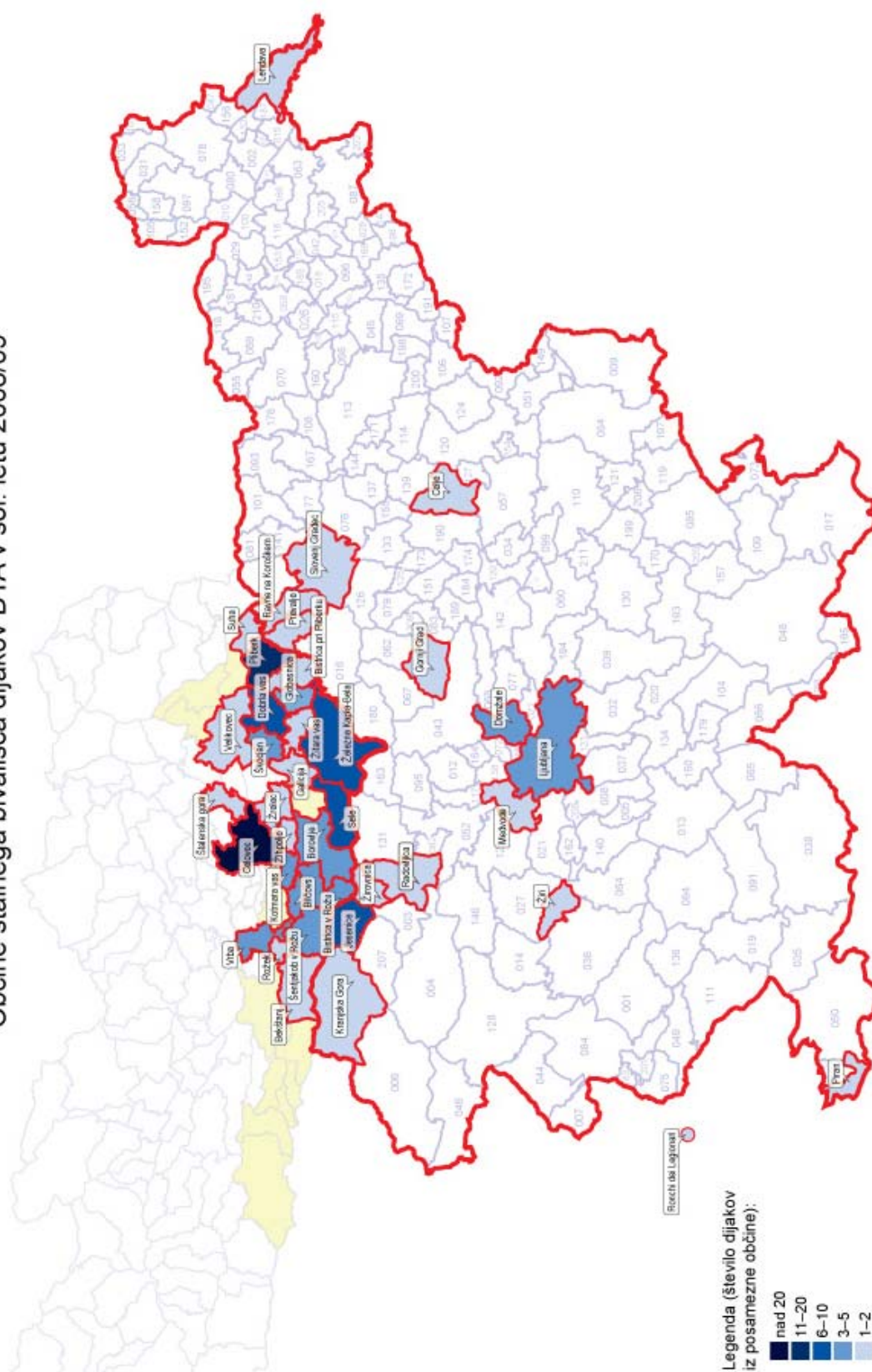
označilo niti kraja stalnega bivanja, kar štejemo kot odgovor, ki ni upoštevan pri podatkih o začasnem prebivališču. Tako lahko rečemo, da 100 dijakov ali 67 % v šolo dnevno potuje iz različnih krajev avstrijske Koroške in Slovenije, tretjina pa jih ima zaradi šolanja začasno bivališče v Celovcu. Dnevno migracijo dijakov lahko tako označimo kot visoko, tretjino, ki biva v Celovcu pa kot relativno nizek delež, saj se dijaki vozijo iz skoraj vseh občin dvojezičnega ozemlja na avstrijskem Koroškem.

Podatki, pridobljeni na DTA potrjujejo tudi misli Zupančiča, da je v zadnjem obdobju slovenske manjšine (obdobje postindustrijske terciarizirane družbe) prišlo do intenzivne suburbanizacije in s tem povezane dnevne migracije, ki jo je omogočil razvoj motorizacije in infrastrukturnega omrežja. (Zupančič, 1992)

Z zemljevida, kjer je z rumeno označeno ozemlje, ki je z zakonom opredeljeno kot dvojezično (Celovec ni del njega), je videti, da je zaledje šole skoncentrirano v Celovcu in na južnem Koroškem, manko pa se kaže predvsem v zahodnem delu dvojezičnega ozemlja, od koder v šol. letu 2008/09 ni bilo vpisanega nobenega dijaka, npr. iz občin Podklošter/Arnoldstein, Šmohor/Hermagor, in na severovzhodnem, npr. iz občin Djekše/Diex, Grebinj/Griffen, Grabštajn/Grafenstein idr. Geografsko zaledje šole sega na večino dvojezičnega območja znotraj meja Avstrije (z območja 15 občin na dvojezičnem ozemlju ni vpisan noben dijak), sega pa tudi v čezmejno območje – v Slovenijo in Italijo.

Zemljevid 3: Občine stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Občine stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

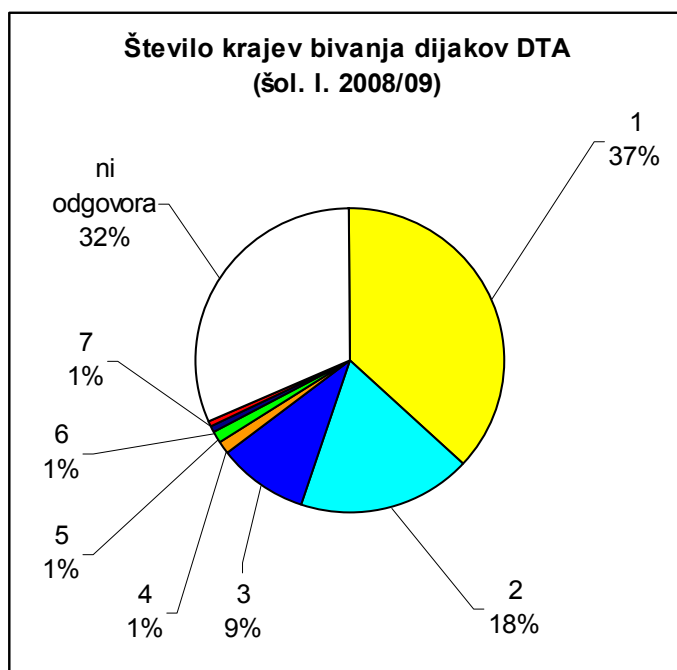
Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009

Avtor: Ovsenik, 2009

5.1.1 MIGRIRANJE DRUŽIN

Dijake družin smo v vprašalniku poleg stalnega in začasnega bivališča spraševali tudi po krajih bivanja v času njihovega življenja, iz česar smo želeli dobiti sliko mobilnosti družin dijakov. Dnevne migracije smo obdelali v predhodnem odstavku – rezultat je bila visoka stopnja dijakov, ki zaradi šolanja dnevno migrirajo v Celovec, pri rezultatih migriranja družin, pa so bili rezultati drugačni. Število krajev, v katerih so dijaki bivali, se giblje od ena (torej se družina ni selila, temveč je v času življenja dijaka stacionarna) do sedem. Največji delež dijakov, tj. 37 % (55 dijakov), se ni nikoli selil, 18 % (27) jih je enkrat že zamenjalo svoj kraj bivanja, 9 % (14) jih je bivalo v treh različnih krajih, po 1,3 % (po dva dijaka) v štirih in dveh krajih, manj kot odstotek pa jih je bival v šestih ali sedmih krajih (po en dijak).

Grafikon 5: Število krajev, v katerih so dijaki bivali v času svojega življenja (šol. leto 2008/09)

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Več kot tretjina družin oz. dijakov torej ni menjala okolja bivanja, kar lahko označimo kot relativno stacionarnost z značilno dnevno migracijo v mestna središča (v našem primeru Celovec). Kljub vsemu je odstotek tistih, ki so prebivališče menjali vsaj enkrat v življenju, okoli 31 %, kar je kvantitativno podoben podatek, kot za družine, ki niso nikoli menjale kraja stalnega bivališča. Med dijaki so tudi družine, katerih mobilnost kaže na nevezanost na regijo ali zaledje avstrijske Koroške, temveč druge države EU in tudi širše.

Dijaki so bivali v 13 različnih državah po Evropi in zunaj nje: v Avstriji, Sloveniji, na Hrvaškem, v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Italiji, Nemčiji, Švici, Veliki Britaniji, na Češkem, v Grčiji, Armeniji, ZDA in Rusiji. Podatek kaže na to, da je tisti del družin, ki se je selil, bival v različnih državah sveta ter ni ostajal le v okviru Avstrije in Slovenije. Dijaki, ki doslej niso menjali svojega stalnega kraja bivanja, večinoma prihajajo z avstrijske Koroške (42), ostali pa iz Slovenije (11). Od tistih, ki so se že enkrat selili, pa jih 16 prihaja z avstrijske Koroške, 8 iz Slovenije in dijak iz Italije. Ta skupina dijakov je večinoma bivala v Avstriji, Sloveniji, na Hrvaškem, v Srbiji, Bosni in Italiji. Skupina dijakov, ki se je selila trikrat, je poleg Avstrije in Slovenije bivala še v Grčiji, Bosni in Hercegovini, Srbiji in na Hrvaškem. Tisti, ki so selili več kot trikrat, pa so poleg naštetih držav živeli tudi zunaj držav osrednje, zahodne Evrope in Balkana. Tako je npr. eden od dijakov (ni napisal, kje živi zdaj), ki se je selil petkrat, živel v ZDA, Sloveniji, Švici, Italiji in na Hrvaškem, dijak s sedmimi selitvami (sedaj živi v Celovcu) pa v Armeniji, Rusiji, na Češkem, v Nemčiji, Sloveniji in Avstriji. Tisti, ki so se selili le enkrat v življenju, so imeli svoj kraj bivališča večinoma v Avstriji, Sloveniji in državah bivše Jugoslavije, medtem ko so dijaki, ki so se selili več kot enkrat, večinoma bivali v zelo raznolikih državah tako v Evropi kot zunaj nje. Pri vseh selitvah lahko opazimo tudi selitve znotraj regije avstrijske Koroške, med njimi tudi dijak, ki je štirikrat menjal svoj kraj bivanja. Dijaki iz Slovenije se večinoma niso selili (11 dijakov od 31, ki prihajajo iz Slovenije) ali je selitev potekala znotraj Slovenije ali so se preselili v Avstrijo (devet dijakov), večinoma v Celovec. Le en dijak, ki se je selil šestkrat, je živel v Sloveniji, na avstrijskem Koroškem in Češkem. Tretjina dijakov, ki bivajo v Avstriji, se v svojem življenju ni selila, deset jih je enkrat zamenjalo stalno prebivališče, sedem dvakrat, večkrat pa le trije dijaki. Na šoli je torej večina avstrijskih dijakov, ki se ne seli veliko, tisti, ki pa se, so se večinoma selili znotraj avstrijske Koroške, le pet se jih je premikalo zunaj meja Avstrije, od tega vsi znotraj meja Evropske unije (Italija, Nemčija, Velika Britanija, Grčija) ter balkanskih držav. Le štirje avstrijski dijaki so se preselili izven meja regije Koroške, kar kaže na relativno stalnost in stacionarnost stalnega bivališča znotraj regije. Ugotavljamo, da je bilo več notranjih selitev (tako v Sloveniji kot v Avstriji) kot zunanjih, le-te so bile maloštevilne, so pa obsegale območja sveta tudi zunaj Alpsko-jadranske regije in meja Evropske unije.

O prostorski mobilnosti slovenske manjšine govori tudi Domej, ki meni, da je le-ta močno prisotna – tako v selitvah za daljše časovno obdobje kot dnevnih migracijah. Po podatkih za leto 1991 je le petina dnevnih migrantov z dvojezičnega območja v njem tudi bivala. Glavni cilj dnevne migracije so Celovec (Klagenfurt), nekoliko manj Beljak (Villach) in glavna

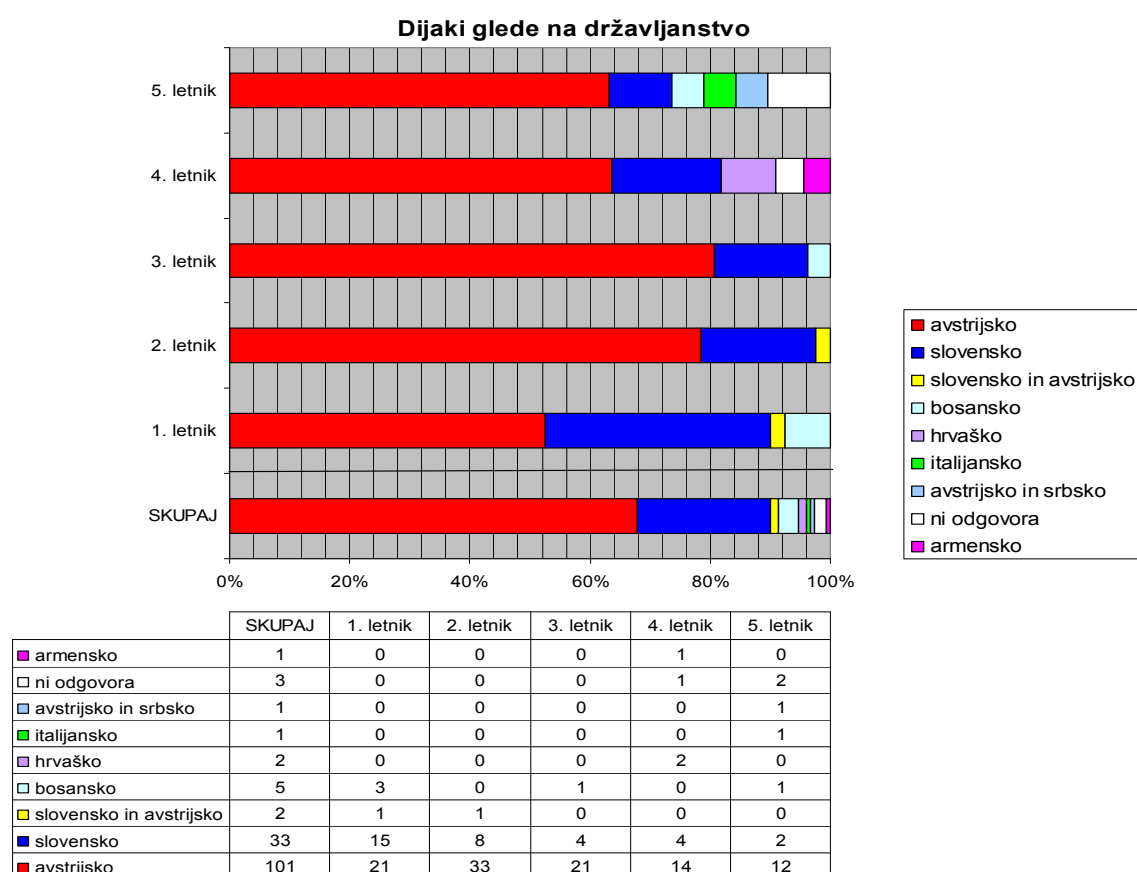
mesta okrajev. V zadnjih desetletjih se je veliko koroških Slovencev odselilo z območij avtohtone poselitve. (Domej, 2000/2001)

5.2 DRŽAVLJANSTVO DIJAKOV DTA

Državljanstvo kaže na pripadnost državi, katere državljan ima v njej stalno prebivališče, govori njen uradni jezik, v njej dela in ima sploh vse pravice državljana, ne moremo pa ga enačiti z narodno identiteto. Glede na to, da raziskujemo nepolnoletne mladostnike, ki si državljanstva niso izbrali sami, temveč so se v neki državi rodili, ali so jim starši pridobili drugo državljanstvo, državljanstvo dijakov raziskujemo skupaj z državljanstvom staršev in tako dobimo bolj popolno sliko o narodnem izvoru nekaterih družin, prav tako o zakonih oz. partnerskih skupnostih staršev (po državljanstvu homogeni ali t. i. mešani zakoni). Postavljanje vprašanja o narodnosti dijakov in staršev, ki bi nam dala uporabne podatke za povezavo med narodnostjo, jezikom in identiteto, so nam namreč zaradi zaščite osebnih podatkov v Avstriji odsvetovali.

Največ dijakov DTA je imelo avstrijsko državljanstvo – 101 dijak (67 %), slovensko 33 dijakov (22 %), dijakov z drugimi državljanstvi pa je bilo pet ali manj (manj kot 4 %). V tej skupini najdemo bosansko, hrvaško, srbsko, italijansko in armensko državljanstvo. Dvojno državljanstvo so imeli trije dijaki, med njimi dva prihajata iz Avstrije (avstrijsko, slovensko in avstrijsko, srbsko) in eden iz Slovenije (slovensko, avstrijsko). O razlogih za dvojno državljanstvo lahko le sklepamo, a vendarle lahko rečemo, da gre za (sorodstveno, poklicno ali drugo) povezavo družine z obema državama. Vsi dijaki, ki imajo avstrijsko državljanstvo, imajo stalno prebivališče v Avstriji, med slovenskimi državljani pa večinoma v Sloveniji, trije tudi v Avstriji (možno je, da so starši v Avstriji na začasnem delu, so se tja začasno preselili, ali obstajajo kakšni drugi razlogi, da dijaki s slovenskim državljanstvom stalno bivajo v Avstriji). Pet dijakov ima bosansko državljanstvo, dva hrvaško, en italijansko in en armensko. Največji delež avstrijskih državljanov po letnikih DTA je v drugem in tretjem letniku, največ slovenskih pa v prvem. Zanimive so bile tudi primerjave o državljanstvu dijakov v primerjavi z državljanstvom njihovih staršev. Primerjali smo dijake po kriteriju državljanstva, ki prihajajo iz homogenih kot tudi nehomogenih družin.

Grafikon 6: Dijaki DTA v šol. letu 2008/09 glede na državljanstvo

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Največ dijakov ima avstrijsko državljanstvo in tudi prihaja iz družin, kjer imata starša avstrijsko državljanstvo, tj. 95 dijakov (64 %), veliko pa jih je tudi s slovenskim državljanstvom – 30 (20 %). Štirje dijaki prihajajo iz družin z bosanskim državljanstvom, dva s hrvaškim, po en z italijanskim in armenskim državljanstvom. Ti podatki ne dajo slike o slovenski ali avstrijski narodnosti, temveč o tem, iz kje prihajajo družine – večinoma iz Avstrije, zastopane so tudi države Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Italija, Armenija, v nekaterih primerih pa tudi o zgodovini družine – v primerih bosanskega, hrvaškega in srbskega državljanstva lahko sklepamo na begunce iz zadnje vojne na območju nekdanje Jugoslavije. Gre za dijake, čigar starši so se preselili v Avstrijo zaradi političnih nemirov na Balkanu, sami pa so bili rojeni v času vojne (pred 15 do 18 leti), ali pa so bili takrat še otroci. Tovrsten sklep je ustno potrdila tudi ravnateljica DTA, ki dijake in zgodovino družin večinoma pozna.

Preglednica 4: Po kriteriju državljanstva homogene družine dijakov DTA v šol. l. 2008/09*

DIJAK/INJA	OČE	MATI	število
avstrijsko	avstrijsko	avstrijsko	95
slovensko	slovensko	slovensko	30
bosansko	bosansko	bosansko	4
hrvaško	hrvaško	hrvaško	2
italijansko	italijansko	italijansko	1
armensko	armensko	armensko	1
ni odgovora	ni odgovora	ni odgovora	1
		SKUPAJ:	134

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

* Pojem družine zajema samo skupnost dijaka/inje in njegovih/njenih staršev, ne pa tudi drugih članov družine.

Nekaj posamičnih dijakov ne izhaja iz homogenih družin glede na državljanstvo: štirje dijaki, ki imajo avstrijsko državljanstvo, imajo starše z različnimi državljanstvi – dva dijaka imata očeta z avstrijskim in mater s slovenskim državljanstvom, en dijak očeta z bosanskim in mater z avstrijskim državljanstvom ter en dijak očeta s srbskim in mater s avstrijskim državljanstvom.

Preglednica 5: Po kriteriju državljanstva nehomogene družine dijakov DTA v šol. l. 2008/09*

DIJAK/INJA	OČE	MATI	število
avstrijsko	avstrijsko	slovensko	2
avstrijsko	bosansko	avstrijsko	1
avstrijsko	srbsko	avstrijsko	1
slovensko	slovensko, hrvaško	slovensko, hrvaško	1
slovensko	bosansko	slovensko	1
slovensko, avstrijsko	avstrijsko	avstrijsko	1
slovensko, avstrijsko	slovensko	avstrijsko	1
avstrijsko, srbsko	srbsko	avstrijsko	1
bosansko	avstrijsko	bosansko	1
ni odgovora	slovensko	avstrijsko	1
ni odgovora	avstrijsko	avstrijsko	1
avstrijsko	ni odgovora	avstrijsko	1
slovensko	ni odgovora	slovensko	1
avstrijsko	ni odgovora	avstrijsko	1
		SKUPAJ:	15

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

* Pojem družine zajema samo skupnost dijaka/inje in njegovih/njenih staršev, ne pa tudi drugih članov družine.

Gre torej za mešane zakone, kjer ni nujno, da se v državljanstvu sploh pojavi element slovenstva, iz česar še vedno ne moremo sklepati na to, da ta element ni prisoten v družini (lahko gre za npr. družine s slovenskim poreklom, v katerih je vsaj eden od staršev doma z dvojezičnega ozemlja avstrijske Koroške in ima zato avstrijsko državljanstvo). Z gotovostjo

lahko trdimo le, da gre za mešane zakone, v katerih ni nujno vsaj eden od staršev slovenski državljan. Za podobna primera gre tudi pri dveh dijaki, ki imata dvojno državljanstvo – slovensko in avstrijsko: pri enem imata oba starša avstrijsko državljanstvo, pri drugem ima mati slovensko državljanstvo, oče pa avstrijskega (mešan zakon). Pri prvem smo iskali pravno razlago pridobitve državljanstva, a to po njih pravzaprav ni mogoče. Sprva smo sklepali, da je možnost v izpolnjevanju pogoja za pridobitev slovenskega državljanstva po izredni naturalizaciji iz nacionalnih razlogov (zaradi avstrijskega državljanstva staršev namreč ni upravičen do slovenskega državljanstva po kriteriju pridobitve državljanstva po rodu ali priglasitvi), ki dopušča možnost pridobitve slovenskega državljanstva, če je prosilec »pripadnik avtohtone slovenske narodne skupnosti v zamejstvu, ki izkaže aktivno vez z Republiko Slovenijo oziroma aktivno večletno delovanje v slovenskih društvih, šolah slovenskega jezika ali slovenskih izseljenskih, zdomskih ali manjšinskih organizacijah« (Zakon o državljanstvu Republike Slovenije, 2009). Vendar pa dijak ne izpolnjuje pogoja polnoletnosti, tako da je lahko prišlo do napake, ali pa gre za drugačen pogoj za pridobitev državljanstva. En dijak s slovenskim državljanstvom ima starša z dvojnimi državljanstvi, in sicer slovenskim ter hrvaškim in živi v Sloveniji (primer priseljencev v Slovenijo, katerih otrok nadaljuje šolanje v Avstriji). Eden od dijakov ima bosansko državljanstvo, njegov oče avstrijsko, mati bosansko, stalno bivališče v Celovcu, torej družina živi v Avstriji, otrok pa ima bosansko državljanstvo. Pet dijakov je navedlo nepopolne podatke – niso vpisali svojega ali pa državljanstva staršev.

Podatki kažejo na to, da je šola tudi po državljanstvu dijakov in prav tako njihovih staršev pestro zastopana in čeprav na tej podlagi ne moremo delati sklepov o motivih narodne identitete za vpis na dvojezično manjšinsko šolo, pa lahko vsaj za slovenski del državljanov ugotovimo, da je njihov delež 20 %, kar pomeni, da ima šola močno zaledje tudi s slovenskimi državljani, prav tako pa ji pestrost ustvarjajo tudi dijaki, ki prihajajo iz družin, kjer oba ali eden od staršev nima avstrijskega državljanstva. Posebnost je predvsem dijak z armenskim državljanstvom, ki ima tudi starša z armenskim državljanstvom, družina pa živi v Celovcu. Pestra sestava po državljanstvih v družinah dijakov kaže na to, da ima šola zaledje tudi pri pripadnikih drugih, predvsem južnoslovanskih narodih, s svojo alpsko-jadransko usmeritvijo, dvojezičnostjo in učenjem več jezikov pa priteguje ljudi, ki v njeni ponudbi vidijo dobre možnosti za poslovanje in delovanje na tem območju, kar so potrdili tudi rezultati zadnjega vprašanja v anketnem vprašalniku. Ob tem se poraja tudi vprašanje možnosti sklepanja zaključkov v povezavi rezultatov vprašalnikov na DTA in komponentami slovenske identitete, saj rezultati že pri državljanstvih kažejo na to, da v raziskavi niso

vključeni le Slovenci z avstrijske Koroške in Slovenije, temveč vsaj še južnoslovansko območje.

5.3 SOCIALNA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA

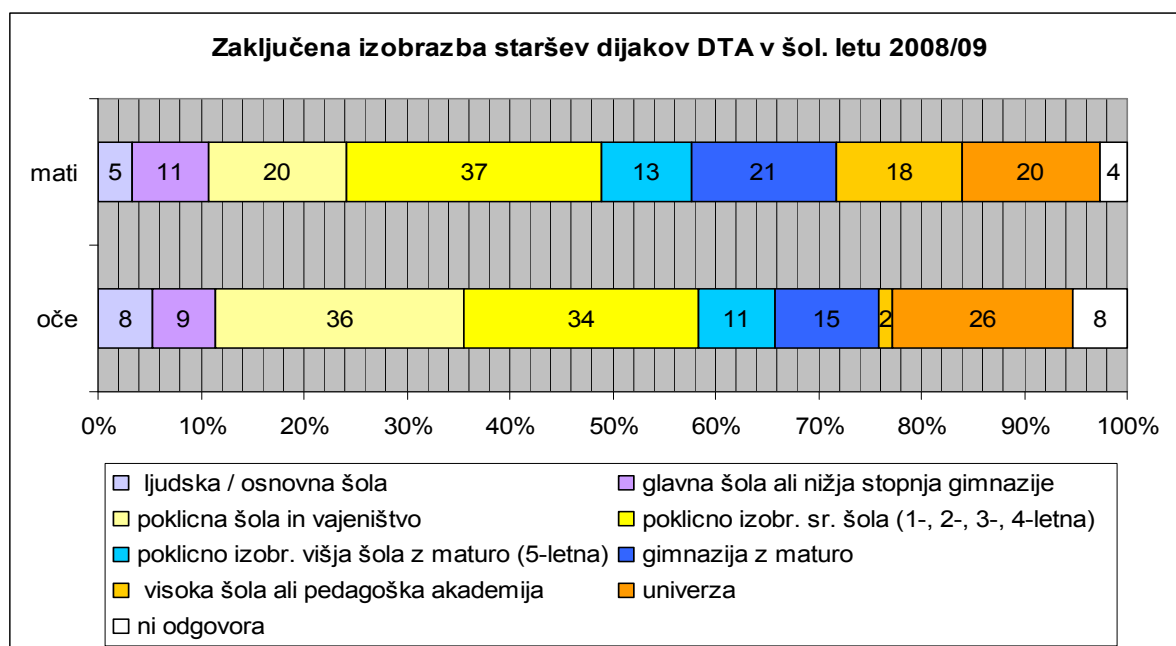
5.3.1 IZOBRAZBENA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA

Priprava vprašanja o izobrazbi staršev dijakov DTA je bila potrebna preučitve in primerjave med avstrijskim in slovenskim šolskim sistemom, ki se razlikujeta. V vprašalniku smo tako opredelili devet možnih odgovorov:

- a) ljudska/osnovna šola,
- b) glavna šola ali nižja stopnja gimnazije,
- c) poklicna šola in vajeništvo,
- d) poklicno izobraževalna srednja šola (1-, 2-, 3-, 4-letna),
- e) poklicno izobraževalna višja šola z maturo (5-letna),
- f) gimnazija z maturo,
- g) visoka šola ali pedagoška akademija,
- h) univerza,
- i) drugo.

Odločitev za takšno delitev je bila sprejeta tudi po posvetovanju z dr. Teodorjem Domejem, ki dobro pozna oba šolska sistema in nam je pomagal sestaviti rešitev, ki na stičnih točkah prikazuje oba šolska sistema – tako avstrijskega kot slovenskega. Ljudska šola v Avstriji oziroma osnovna v Sloveniji trajata od otrokovega 6. do 10. leta. Druga kategorija – glavna šola ali nižja stopnja gimnazije traja do 14. leta, v Sloveniji to ustreza končanju osnovne šole. Srednje šolstvo se razdeli na poklicno šolo in vajeništvo, ki trajata od enega do pet let, poklicno izobraževalno srednjo šolo (1-, 2-, 3-, 4-letna) in poklicno izobraževalno višjo šolo z maturo (5-letna), kamor sodi tudi DTA, v Sloveniji pa kategorije ustrezajo (nižjim in srednjim) poklicnim šolam z zaključnim izpitom ter srednjim tehničkim in strokovnim šolam s poklicno maturo. Gimnazije z maturo v Avstriji se po opredelitvi prekrivajo s slovenskimi splošnimi srednjimi šolami s splošno maturo. Na področju višjega šolstva pa avstrijskim visokim šolam in akademijam ustreza slovenska kategorija visokega strokovnega izobraževanja ali po reformi 1. strokovni stopnji, univerza v Avstriji pa univerzitetnemu izobraževanju ter podiplomskemu (magistrskemu in doktorskemu) študiju ter specializacijam v Sloveniji. Dodali smo še kategorijo drugo, če dijak ni našel ustrezne kategorije za izobrazbo svojih staršev, ali je zapisal podiplomski študij.

Grafikon 7: Zaključena izobrazba staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

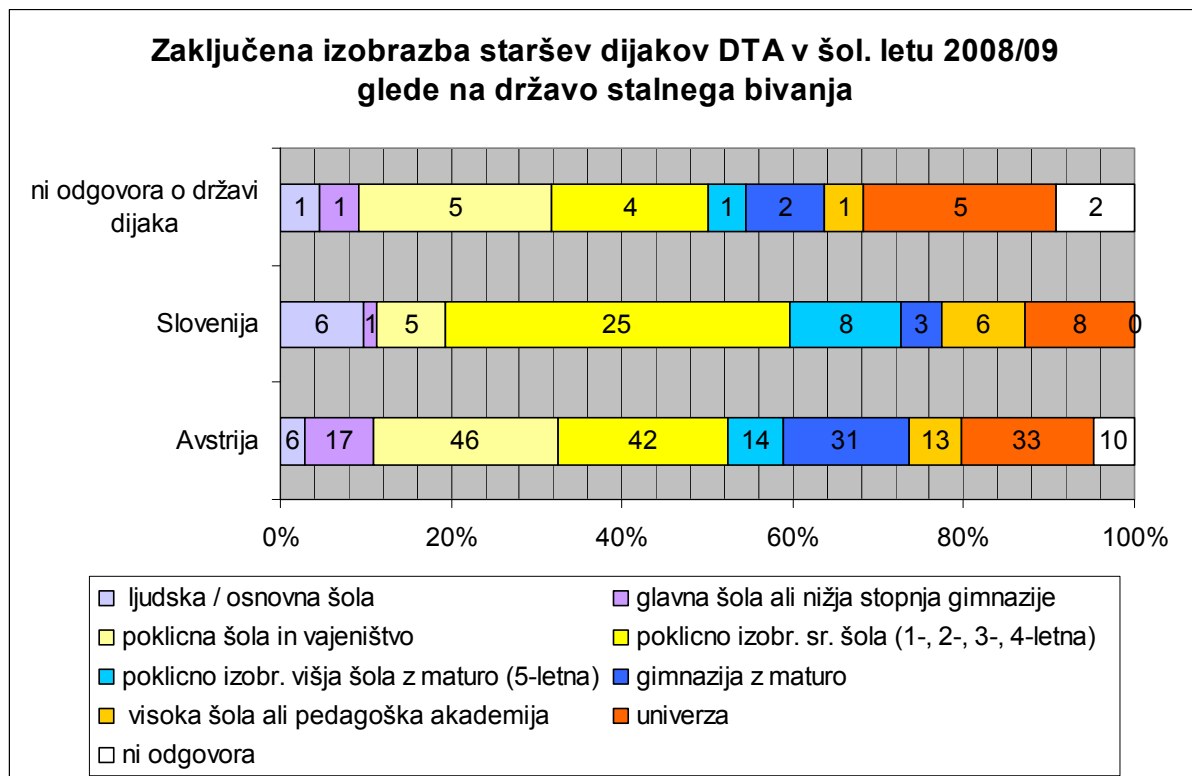

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Najprej smo izobrazbeno strukturo primerjali po spolu staršev. Po slovenskem izobraževalnem sistemu je osnovnošolsko izobraženih (združena razreda ljudske/osnovne šole in glavne šole ali nižje stopnje gimnazije) 16 mater in 17 očetov, torej razlike med spoloma praktično ni. Tudi med tistimi z zaključeno ljudsko/osnovno šolo med spoloma ni bistvene razlike (pet mater in osem očetov) in splošno ti predstavljajo majhen delež staršev anketiranih dijakov. Razlike se povečajo pri naslednji stopnji izobrazbe – pri materah je največji delež tistih s poklicno srednjo šolo, pri očetih pa tistih s poklicno šolo in vajeništvom. Če primerjamo podatke z združenim razredom poklicnih šol in vajeništva ter poklicnih srednjih šol, dobimo manj mater s srednjo poklicno izobrazbo (57) in več očetov (70). Delež očetov s srednjo poklicno izobrazbo med moškimi prevladuje (predstavljajo 47 % očetov) in jih je v primerjavi z ženskami tudi več. Prav tako ta razred izobrazbe prevladuje med ženskami, kjer ta predstavlja 38 %. Število tistih, ki so zaključili srednjo šolo z maturo (poklicna izobraževalna višja šola z maturo in gimnazija z maturo) je pri materah 34 (skupaj 23 %), pri očetih pa je nekoliko manjši, tj. 26 (skupaj predstavlja 17,5 %). Število mater z visoko šolo ali akademijo pa je bistveno večje kot pri očetih (18 mater in dva očeta), vendar pa je očetov z univerzitetno izobrazbo nekoliko več kot mater (20 mater, 26 očetov). Če seštejemo število visokošolsko izobraženih, je več takšnih mater kot očetov (38 mater, 28 očetov). Med samima spoloma sicer ne najdemo ogromnih razlik znotraj družin – npr. le pri enem dijaku se pojavi

tako velika razlika, kot je oče z osnovno izobrazbo in mati z univerzitetno, obratnega primera pa ne najdemo.

Grafikon 8: Zaključena izobrazba staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja dijakov

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 148*

* Izločili smo podatke dijakov iz Italije. V grafikonu so združeni podatki vseh staršev dijakov (tako mater kot očetov), torej gre za 296 odgovorov o izobrazbi staršev dijakov DTA (brez staršev dijakov iz Italije).

Izobrazbeno strukturo staršev dijakov DTA smo primerjali tudi glede na državo, v kateri dijak stalno biva. Pri tem je relativno visok delež predstavljala skupina dijakov, ki ni označila kraja svojega bivališča, je pa odgovorila na vprašanje o izobrazbi staršev (skupina predstavlja 7 % vseh dijakov oz. 11 dijakov, ki so izpolnili vprašalnike). Med njimi največji delež predstavljajo starši s srednjo izobrazbo (razred poklicnih šol in vajeništva ter poklicnih srednjih šol) ter staršev z visokošolsko ter univerzitetno izobrazbo. Glede na državo bivanja lahko rečemo, da malo otrok prihaja iz družin z osnovnošolsko izobrazbo vsaj enega od staršev, deleža pa sta tako za Slovenijo (nekaj več kot 11 % dijakov s stalnim bivališčem v Sloveniji) kot Avstrijo (nekaj manj kot 11 %) podobna. V Sloveniji je več staršev s končano srednjo izobrazbo, delež tistih, ki so šolanje zaključili z maturo pa je tako v Sloveniji (okoli 18 %) kot Avstriji (21 %) podoben. Tudi deleža z visokošolsko in univerzitetno izobrazbo sta

za obe državi podobno zastopana, v Sloveniji v primerjavi z Avstrijo najdemo le nekoliko večji delež staršev, ki imajo visokošolsko izobrazbo v primerjavi z univerzitetno. Zaključimo lahko, da se vzorec staršev po končani izobrazbi bistveno ne razlikuje v tem, iz katere države prihajajo starši šolajočega se otroka. Tu vključimo še dijaka, ki biva v Italiji, katerega podatkov zaradi anonimnosti ne bomo vzeli v primerjavo.

Po izobrazbi v slovenskih družinah med očeti prevladujeta zaključena poklicna šola in vajeništvo (26 %) ter univerza (22 %), med materami pa poklicna srednja šola (22 %) in gimnazija z maturo (18 %). Rezultati kažejo na to, da je izobrazbena struktura raznolika in če združimo stopnje v razrede na osnovne, srednje in visoke šole, dobimo sliko, kjer pri starših prevladuje izobrazba na srednji izobraževalni stopnji. Med očeti jih je z osnovno stopnjo 12 %, srednjo 62 %, visoko 23 %, med materami pa z osnovno 8 %, srednjo 63 % in visoko 28 %. Izobraženost staršev v slovenskih družinah je večinoma na srednji stopnji, prav tako pa delež visokošolsko izobraženih ni majhen in presega delež staršev dijakov iz Slovenije z osnovno izobrazbo.

S predstavljen strukturo in na našem statističnem vzorcu pa ne moremo povezati rezultatov z ugotovitvami v poročilu Koroška, kjer so zapisali, da je na visokokvalificiranem področju, na področju z akademsko izobrazbo delež slovenskih zaposlenih dvakrat večji kot pri večinskem prebivalstvu. Tudi pri uslužbencih/uradnikih z maturo je delež med Slovenci večji kot pri večinskem prebivalstvu. V kolikor so njihove ugotovitve vezane na statistično večji in bolj reprezentativen vzorec, lahko na našem primeru ugotovimo, da v nekaterih karakteristikah težko trdimo, da je le-ta primeren za reprezentiranje slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, za kar bi verjetno morali vzeti vzorec več dvojezičnih slovenskih šol na Koroškem (predvsem pa v vzorec vključiti le dijake iz družin, ki prihajajo iz avstrijske Koroške). Večino teh sprememb pripisujejo Slovenski gimnaziji za Slovence (Reiterer et al., 2004), medtem ko drugih dveh dvojezičnih srednjih šol ne omenjajo, kljub temu da dijaki lahko opravljajo maturo, na DTA pa pridobijo tudi pomembno poklicno izobrazbo za delovanje v gospodarstvu.

Vsekakor pa je socialno-ekonomski status vezan na izobrazbeno sestavo določene narodne skupnosti in je odločilni element, ki opredeljuje razvoj in obstoj slovenske skupnosti v Avstriji, saj so dosednji procesi pokazali, da je etnično preživetje v veliki meri odvisno prav od izobrazbene ravni manjšine. Po podatkih za leto 1991 je izobrazbena sestava slovenske manjšine v primerjavi s celotno Avstrijo na različnih stopnjah izobraženosti danes precej drugačna kot je bila v času pred terciarizacijo slovenske manjšinske družbe. (Zupančič, 1999) Prav tako kot v poročilu Koroška se tudi Zupančič nagiba k temu, da je za ohranitev identitete

dvojezično šolstvo bistvenega pomena, ki je poleg notranje preobrazbe manjšine oblikovalo neke vrste kulturno, politično in gospodarsko elito slovenske manjšine in okrepilo njeno prisotnost v Celovcu. (Zupančič, 1992)

5.3.2 POKLICNA ALI ZAPOSLOTIVENA SESTAVA STARŠEV DIJAKOV DTA

Slovenska manjšina na avstrijskem Koroškem je doživela socialnogeografsko preobrazbo, s katero se je izoblikovala v socialno strukturo, ki se je sposobna vključevati v sodobne gospodarske, politične in kulturne tokove ter na ta način sooblikovati prostorske strukture. To jim daje možnosti za ohranjanje in razvijanje svoje narodne identitete v tercijarizirani in mobilni družbi. (Zupančič, 1993)

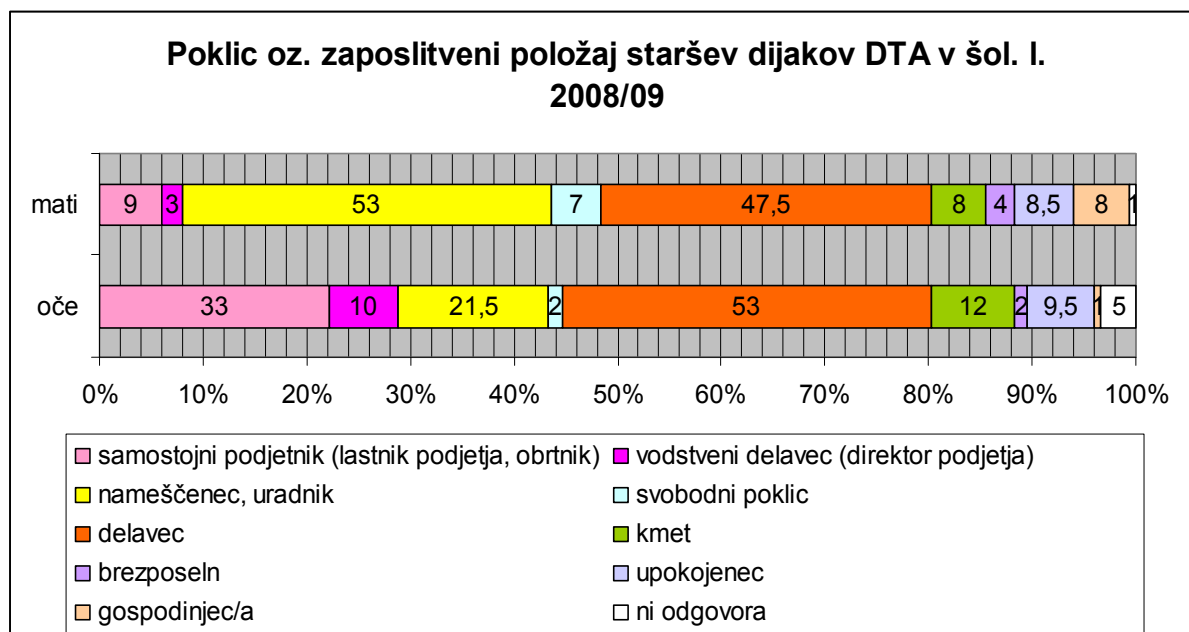
Pri vprašanju o poklicu oz. zaposlitvenem položaju staršev je imelo nekaj dijakov težave z opredelitvijo, saj so menili, da starši nimajo le enega od naštetih položajev, čeprav so navodila opredeljevala možnost le enega izbranega odgovora. Upoštevali smo oba odgovora, in sicer kot polovico vrednosti, da smo lahko dobili enotne podatke. Večinoma so se enake kombinacije pojavljale največ pri treh dijakih naenkrat, vseh dijakov, ki so izbrali po dva položaja, je bilo enajst za očete in štiri za zaposlitveni položaj matere. Kategorijo kmeta smo ločili od samostojnega podjetnika, saj bi bili sicer podatki glede umeščenosti v gospodarski sektor lahko zavajajoči (veliko kmetov ima namreč status samostojnega podjetnika), do česar pa je kljub vsemu pri nekaj primerih zagotovo prišlo.

Odgovori so pokazali precejšnje razlike po spolu (med materami in očeti) v položaju zaposlitve. Največ mater je zaposlenih kot nameščenk (36 %) in delavk (32 %), medtem ko je največ očetov prav tako zaposlenih kot delavcev (36 %), sledijo pa tisti, ki imajo svoja podjetja. Položaj moških je torej bolj zastopan v vodstvenih funkcijah, žensk pa v odvisnih položajih, kar se bistveno razlikuje od podatkov o zaključeni izobrazbi po spolu, kjer ženske zavzemajo večji delež višje izobrazbene stopnje kot moški. So pa ženske bolje zastopane med svobodnimi poklici kot moški. Delež kmetov ni velik in se tudi spolno bistveno ne razlikuje (pri ženskah predstavlja ta delež 5 %, pri moških 8 %), opazen delež pa pri ženskah predstavljajo gospodinje – 5 %, medtem ko je ta delež pri moških manj kot 1 %. Brezposelnih ni veliko, je pa med njimi več žensk kot moških.

Pojavile so se tudi kombinacije več odgovorov: samostojni podjetnik in nameščenec, uradnik; samostojni podjetnik in kmet; delavec in kmet; kmet in upokojenec; samostojni podjetnik in vodstveni delavec; nameščenec, uradnik in kmet; samostojni podjetnik in delavec. Nekatere od teh smo pričakovali – predvsem tiste, ki kombinirajo kmetijsko dejavnost z drugo

dejavnostjo. V primeru kombinacije kmet in upokojenec predvidevamo, da gre za upokojence, ki se kljub upokojitvi še ukvarjajo s kmetijstvom na svojem domu. Splošno je bila izbira v veliki meri vezana na kombinacijo s samostojno dejavnostjo, kar je v podjetniškem svetu pogosto in pravno v Sloveniji opredeljena kot dopolnilna dejavnost (nekdanji popoldanski s. p.), če jo kmet želi formalizirati oziroma poslovati kot poslovni subjekt.

Grafikon 9: Poklic ali zaposlitveni položaj staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

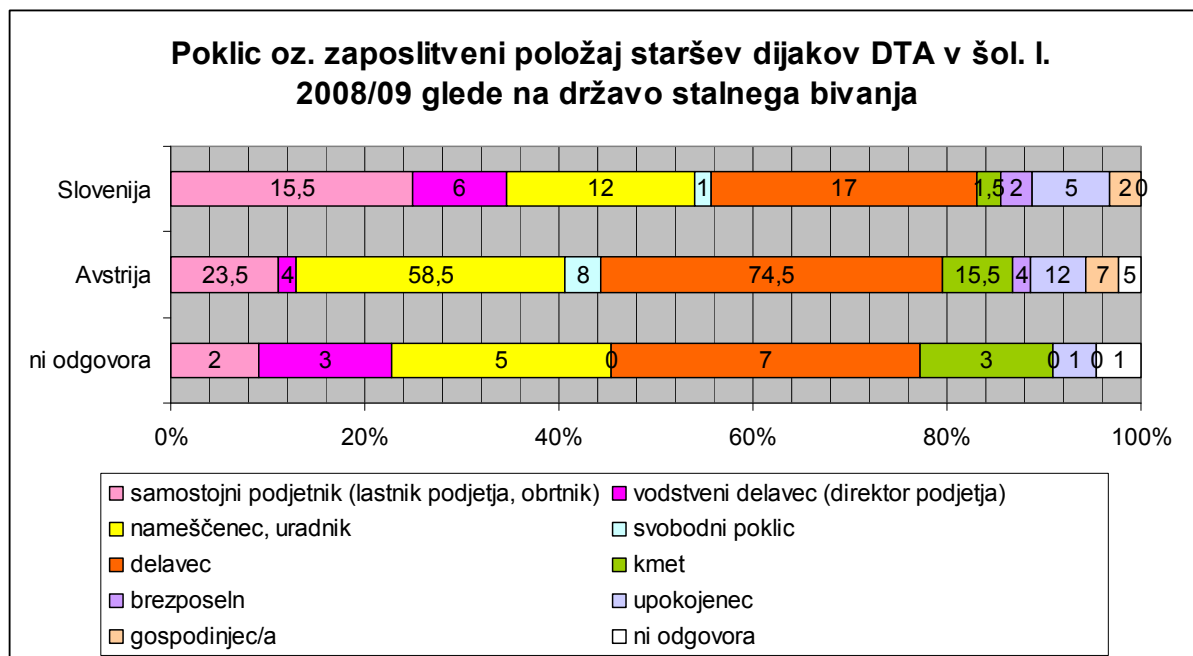

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Primerjava zaposlitvenega položaja staršev dijakov, ki prihajajo iz Slovenije, Avstrije ali niso označili države stalnega bivanja, je pokazala, da so precejšnje razlike v zaposlitvenih položajih med državama izvora. V Sloveniji je precej večji delež staršev, ki so samostojni podjetniki ali vodstveni delavci (25 %), sicer pa ni velike razlike v deležu staršev, ki so delavci: Avstrija 35 %, Slovenija 27 % – ta skupina v obeh državah predstavlja največji delež staršev. Prav tako je v obeh državah velik delež med nameščenci ali uradniki, ki v Avstriji sicer predstavljajo večji odstotek, tj. 28 %, v Sloveniji pa 19 %. Med tistimi, ki niso označili stalnega prebivališča, je prav tako največji delež staršev zaposlenih med delavci, kar vodi v zaključek, da največji delež staršev, ki vpišejo otroke na DTA ne glede na državo bivanja, predstavlja delavski razred, v Sloveniji pa tudi podjetniki. V Avstriji je tudi več staršev s svobodnim poklicem in kmetov, v Sloveniji pa več upokojencev. Glede na tradicionalno sestavo družbe na avstrijskem Koroškem, kjer je bilo včasih več žensk doma kot gospodinj,

smo pričakovali, da bo več mater gospodinj, a je delež tako v Avstriji kot Sloveniji praktično enak (3 %).

Grafikon 10: Poklic ali zaposlitveni položaj staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja dijakov

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009*; N = 148**

* Številke na stolpcih grafikona so absolutne vrednosti o starših dijakov. Polovične vrednosti so prisotne zaradi izbire dveh zaposlitvenih položajev na enega od staršev posameznega dijakov.

** Izločili smo podatke dijakov iz Italije. V grafikonu so združeni podatki vseh staršev dijakov (tako mater kot očetov), torej gre za 296 odgovorov o izobrazbi staršev dijakov DTA (brez staršev dijakov iz Italije).

Stopnja izobraženosti se na poklicni sestavi slovenskih družin ne odrazi popolnoma. Pri očetih namreč prevladujejo samostojni podjetniki (28 %) in delavci (25 %), med materami pa jih je več kot tretjina nameščenk (37 %), delež delavk je enak kot pri očetih (25 %). Stanje kaže na to, da je med starši na eni strani precej staršev z dobrim socialnim statusom (podjetniki in nameščenci), ki jih lahko uvrščamo v zgornji ali srednji socialni razred, hkrati pa ravno tako velik delež tistih, ki delajo za gospodarske družbe kot delavci (nižji ali nižji srednji razred). Stopnja brezposelnosti v slovenskih družinah je zanemarljivo majhna, še posebej če upoštevamo, da smo med brezposelne šteli tudi nekaj mater, ki so gospodinje (skrbijo za družino in dom ter nimajo enakega statusa kot brezposelne osebe, za katere velja, da so večinoma iskalci zaposlitve in je zaradi določenih vzrokov zaenkrat nimajo).

Socialno-ekonomska struktura, kot jo opisujejo drugi raziskovalci manjšinskega prostora se na vzorcu staršev dijakov DTA (posebej spremljamo dijake iz Avstrije, med katerimi jih ima večina slovenske korenine) ne odraža popolnoma. Navajamo Zupančiča in skupino raziskovalcev v poročilu Koroška:

Koroški Slovenci so bili že tradicionalno vezani na kmetijstvo in tudi danes jih je enkrat več kot v koroškem povprečju, čeprav njihovo število pada (leta 1991 jih je bilo 12 %). Po podatkih iz leta 1991 je bila slaba tretjina koroških Slovencev zaposlena v industrijskih panogah sekundarnega sektorja in 57 % v terciarnih dejavnostih. Posebnost je tudi Celovec (Klagenfurt), kjer so v terciarnih dejavnostih zaposlene več kot tri četrtine mestnega prebivalstva in več kot 80 % Slovencev, med njimi je skoraj tri četrtine nameščencev, najmanj pa je pomožnih delavcev. (Zupančič, 1999)

Slovenci na Koroškem so bili leta 1999 v zahtevnem poklicnem razredu (tehnični in medicinski strokovni kader, učitelji, vodilni kader) sorazmerno bolj zastopani kot pripadniki večine. Manj zastopani pa so bili v pisarniških poklicih in storitvenih dejavnostih, medtem ko v poklicih z materialno proizvodnjo (razen že tradicionalnega presežka v kmetijskih dejavnostih) ni bilo pomembnejših razlik (podatki iz leta 1999). (Reiterer et al., 2004)

Zupančič meni, da je pri statusu manjšine pomembna slojevitost manjšinske družbe, saj tisti, ki so nižje na socialnoekonomski lestvici prispevajo k ohranjanju jezika in dela kulture, tisti, ki so višje, pa prispevajo k ugledu, vplivajo na politični položaj, pri čemer vedno obstaja bojazen, da se ta sloj začne identificirati z večino, kar jim da novo identiteto. (Zupančič, 1992)

Pri razumevanju izobrazbene in zaposlitvene strukture prebivalstva se na avstrijskem Koroškem kaže tudi pomembna povezava s spremembo funkcije poselitvenega vzorca slovenske manjšine. Podeželje (s katerega prihaja tudi veliko dijakov DTA, npr. iz podeželskih občin Sele, Železna Kapla - Bela, Dobrla vas idr.), ki je predstavljalo večji del slovenskega poselitvenega območja, je večinoma izgubilo svojo agrarno in pridobilo turistično-rekreativno in ekološko varovalno funkcijo kot posledica suburbanizacije in širjenja mestnega načina življenja na podeželje. V tistem času je prišlo tudi do preseljevanja večinskega prebivalstva v ta območja, kar je spet vplivalo na spremembo jezika med prebivalstvom v prostoru, ki je bilo prvotno poseljeno z večinsko slovenskim prebivalstvom. Posledice tega procesa so bile tudi pozitivne, saj se je hkrati spremenil tudi socialni in izobrazbeni status manjšine. (Zupančič, 1992)

5.4 JEZIKOVNA SESTAVA IN KOMPETENCA DIJAKOV DTA

Prvo vprašanje drugega sklopa glede jezikovne kompetence je bilo treba nekoliko prilagoditi in se o njem tudi pogovarjati s pristojnimi v šoli, saj je bilo sprva mišljeno, da bomo vsaj deloma poskusili raziskati jezikovno kompetenco dijakov, kar pa zaradi zakonskih omejitev v avstrijskem šolstvu ni bilo mogoče, saj bi s tem lahko tvegali kakršno koli osebno razkritje podatkov, ki pa ni dovoljeno. Namesto tega smo se odločili za oblikovanje prirejene različice samoocenjevalne lestvice Sveta Evrope – Skupni referenčni okvir za jezike. Nadaljnjo raziskavo rabe slovenščine na ravneh, ki jih opredeljuje tudi Evropska referenčna lestvica, smo usmerili v raziskovanje enega jezika – slovenščine, na nemščino se je navezovalo le prvo vprašanje drugega sklopa pri samoocenitvi znanja jezika in vprašanju o znanju katerega od koroških nemških narečij. Za opredeljevanje jezika družine smo najprej analizirali odgovore o maternem jeziku staršev.

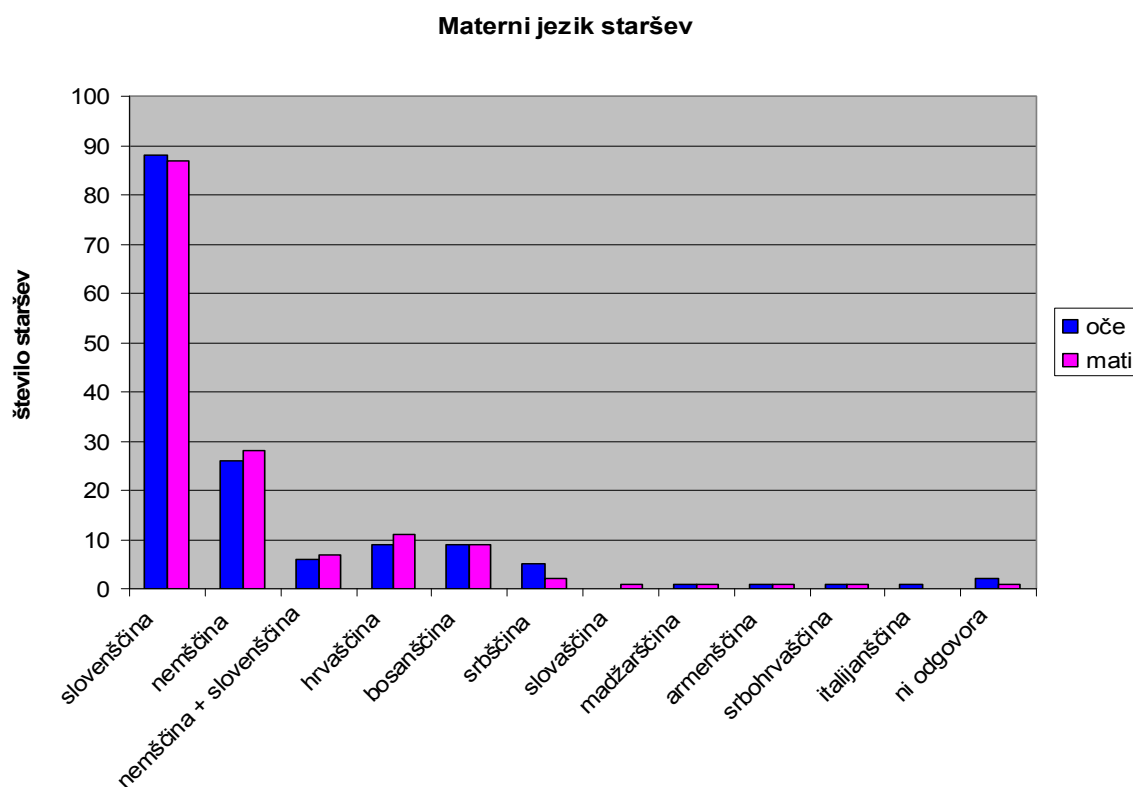
V poglavjih 5.4, 5.5 in 5.6 analiziramo rezultate vprašalnikov glede jezikovne sestave, kompetence, znanja jezikov, dvojezičnosti, rabe slovenščine v različnih okoljih, zvrstne razvejanosti jezika, kjer empirične izsledke skušamo povezati s teoretičnimi raziskavami raziskovalcev jezika. Pri vsakem od poglavij opredeljujemo tudi, katere od teoretičnih komponent raziskujemo ali kot opredeljujeta Nećak Lük: Nekaterе teorije [glej pogl. 3.3.2; op. a.] stremijo k cilju, da preko analize socialno psiholoških sestavin jezikovnih stikov pridejo do razmerij med jezikom in etnično identiteto (Nećak Lük, 1994) in Zupančič: »Ker sodita jezik in jezikovna komunikacija med najpomembnejše in obenem tudi najoprijemljivejše elemente identitete, je ugotavljanje komunikacije ključnega pomena pri ugotavljanju pogojev ohranjanja narodne oziroma etnične identitete« (Zupančič, 1998, str. 259).

5.4.1 MATERNI JEZIK STARŠEV

Vprašanje o jeziku staršev je dalo zanimive odgovore o jezikovni pripadnosti staršev dijakov. Kljub temu, da imajo večinoma avstrijsko ali slovensko državljanstvo in iz teh podatkov težko sklepamo na narodnostno oz. jezikovno identiteto družin, je slika maternega jezika staršev razkrila zelo pestro sestavo. Materni jezik največjega dela staršev je slovenščina (okoli 58 %). Sledijo nemščina z 18 %, vsi ostali pa z manj kot 7 %: hrvaščina, bosanščina, nemščina in slovenščina (oba kot materna jezika vsaj enega od staršev), srbsščina, z manj kot 1 % pa so zastopani še madžarščina, armenščina, srbohrvaščina (kot posebna kategorija po navedbi dijaka) in italijanščina. Le v 3 % zakonov najdemo pri obeh starših dva materna jezika –

slovenščino in nemščino. Okoli 1 % dijakov ni posredoval podatka o maternem jeziku staršev. Razlike v spolih niso velike: največja je pri srbsčini, ki je materni jezik petih očetov in dveh mater. Veliko jezikov ima le po enega ali dva predstavnika: slovaščina, madžarščina, armenščina, srbohrvaščina in italijanščina. Veliko je tudi jezikovno mešanih zakonov oz. partnerskih zvez, največ nemško-slovenskih: 17 (11 %), nekaj pa je tudi takšnih, kjer ima eden od staršev za materni jezik tako slovenščino kot nemščino, drugi od staršev pa nemščino: štirje (3 %) ali slovenščino: trije (2 %). Po dva ali en jezikovno mešan zakon pa najdemo tudi v kombinacijah drugih jezikov (večinoma slovanskih): po dva zakona sta srbohrvaško-slovenska (srbohrvaški jezik sicer kot jezik države ne obstaja, a so ga dijaki navajali, zato ga opredeljujemo kot posebno kategorijo) in srbsko-slovenska, po en jezikovno mešan zakon staršev dijakov pa slovensko-hrvaški, nemško-hrvaški, slovensko-italijanski in slovensko-slovaški. V večini primerov gre torej za mešanico zakonov z nemščino ali slovenščino in enega od slovanskih jezikov. Tudi sicer lahko rečemo, da je največ zastopanih jezikov južnoslovanskih (razen slovaščine, ki je zahodnoslovanski), manj pa je drugih jezikov, med njimi je od romanske skupine jezikov zastopana le italijanščina, od ugrofinske madžarščina in armenščina kot samostojna skupina (veja) indoevropskih jezikov.

Grafikon 11: Materni jezik staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

5.4.2 ZNANJE JEZIKOV DIJAKOV PO SAMOOCENJEVALNI LESTVICI SVETA EVROPE

Za oceno znanja jezikov smo uporabili osnovo samoocenjevalne lestvice Sveta Evrope – Skupni referenčni okvir za jezike, ki je tako kot naša, uporabljena za dijake DTA, šeststopenjska, a kasneje bolj natančno razdelana še na razumevanje, to pa na slušno in bralno, govorjenje – govorno razumevanje, govorno sporočanje, in pisanje (lestvica je v celoti objavljena na spletni strani Sveta Evrope: <http://www.coe.int>). Pri tem smo upoštevali, da je bila za dijake, ki za razumevanje, kaj vsaka stopnja lestvice pomeni, slovenščine ne obvladajo v zadostni meri, lestvica opisana dovolj jasno, jedrnato in razumljivo, da se razen v redkih primerih dijaki niso posluževali pomoči učiteljev, ki so jim bili sicer pripravljeni lestvico tudi sproti prevajati. Za potrebe diplomskega dela smo prilagodili skupno referenčno lestvico, ki je razdeljena na šest stopenj oz. nivojev: osnovna raba jezika – A1 in A2, samostojna raba jezika – B1 in B2, kompetentna raba jezika – C1 in C2. Stopnje si sledijo po kakovosti obvladovanja določenega jezika, vmesni stopnji 1 in 2 pa nivo razdelita še na podstopnji, kjer nižja vrednost pomeni nižjo stopnjo jezikovne kompetence govorca jezika. Dijaki se po tej lestvici niso ocenili le za slovenščino, temveč tudi za vse ostale jezike, ki se jih lahko učijo na šoli. Na koncu so lahko zapisali še katerega od nenavedenih jezikov, če jih uporabljajo, kar se je izkazalo za dobro odločitev, saj je na šoli nekaj dijakov, kjer jezik družine ni niti nemški niti slovenski, veliko dijakov pa se poleg učnih jezikov, nemščine in slovenščine, ter obveznih učnih predmetov, angleščine in italijanščine, udeležuje tudi prostega predmeta hrvaščine, poleg tega pa so se ali se še učijo tudi ruščino, španščino in francoščino. V našo samoocenjevalno lestvico smo dodali kategorijo X, ki se je nanašala na popolno neznanje nekega jezika, v lestvici pa so bila vsa sporazumevalna področja (razumevanje, govorjenje in pisanje) združena v posplošen opis sporazumevanja v določenem jeziku.

Samoocenjevalna lestvica znanja jezikov v Vprašalniku za dijake DTA je obsegala naslednje stopnje:

X: Ne znam in ne razumem tega jezika.

A1: Razumem in uporabljam pogosto rabljene, vsakodnevne besede in enostavne stavke (lahko predstavim samega sebe – kje živim, kaj delam ...). Znam se preprosto pogovarjati, če sogovornik počasi in razločno govori.

A2: Razumem in uporabljam preproste besede, s katerimi na preprost način opišem svojo družino, izobrazbo, okolje, kjer živim, in stvari, ki jih trenutno potrebujem. Sporazumevam se v preprostih situacijah, ko govorimo o vsakodnevnih stvareh, čeprav ne razumem vsega.

B1: Razumem glavne točke, ko nekdo uporablja knjižni jezik o znanih rečeh, s katerimi se srečujem v šoli ali prostem času. Preprosto in povezano se izražam (govorim in pišem) o tem, kar me zanima, in o znanih temah (npr. o vsebini filma).

B2: Razumem daljše govorjenje in predavanje, npr. zapleten pogovor o splošni temi ali večino filmov v knjižnem jeziku. Razumem literarno prozo, članke in poročila o aktualnih temah. Lahko se tekoče pogovarjam z rojenimi govorci tega jezika. Jasno znam opisati stvari s področij, ki me zanimajo.

C1: Razumem različne daljše tekste, zahtevnejše vsebine in dojamem pomen. Brez napora razumem televizijske oddaje, filme in literarna besedila. Lahko se tekoče in spontano izražam o vseh temah, oblikujem svoje misli. Znam tvoriti (govoriti in pisati) jasna besedila o zahtevnih vsebinah.

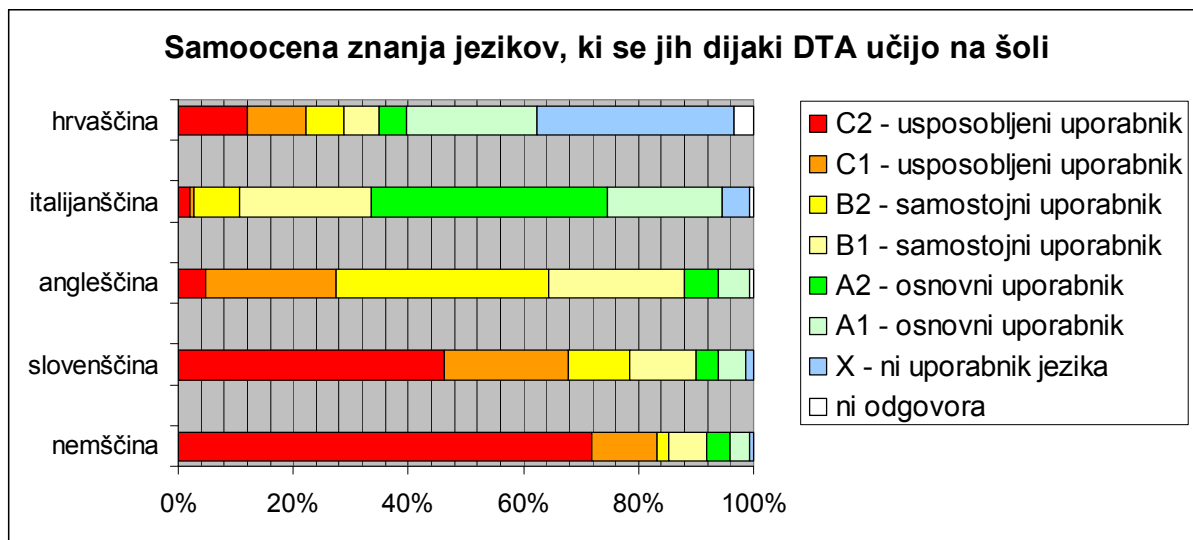
C2: Razumem vse, kar slišim ali berem, brez posebnega napora (tudi hiter ali nerazločen govor, narečje). Z lahkoto berem vse vrste besedil, tudi abstraktna in zapletena besedila (npr. priročnike, članke). Znam tvoriti jasna, tekoča, tudi zahtevna besedila.

Dijaki so izpolnjevali preglednico za jezike, ki se jih učijo v šoli: nemščino, slovenščino, angleščino, italijanščino, hrvaščino (ki je prosti oz. izbirni predmet), in kategorijo drugo, pod katero so lahko dijaki dopisali jezike, ki jih znajo bodisi zaradi maternega jezika staršev ali zaradi učenja na drug način (tečaji). Rezultati so dali zanimivo sliko samoocene jezikovne kompetence dijakov DTA, ki nas je presenetila predvsem v številu jezikov, ki jih dijaki znajo ali se jih še učijo, ter v nekaterih pogledih na znanje maternega jezika.

Pri oceni znanja nemščine, je največ dijakov ocenilo svoje znanje na najvišji stopnji usposobljenega uporabnika C2. Za stopnji C2 in C1 se je skupaj odločilo več kot 80 % (124) dijakov, medtem ko je delež tistih, ki menijo, da imajo znanje samostojnega ali osnovnega uporabnika, veliko manjši in se giblje okoli 7 do 8 % vseh dijakov DTA. Med dijaki je bil tudi eden, ki je ocenil, da nemščine sploh ne zna (prihajal je iz 1. letnika, in sicer stalno biva v Sloveniji, kar je seveda možno, saj se na šolo lahko vpišejo tudi dijaki, ki nimajo predznanja slovenščine ali nemščine). Po poizvedovanju na šoli smo izvedeli, da se lahko vpišejo tudi učenci, ki enega od jezikov ne znajo in imajo potem izredni status. Pri slovenščini so bili rezultati že nekoliko slabši, delež usposobljenih uporabnikov je bil sicer še vedno najvišji (68 %), a je bil delež samostojnih uporabnikov zato višji (22 %) kot pri odgovorih za nemščino,

osnovnih uporabnikov pa je bilo v primerjavi z istim nivojem znanja nemščine le za dober odstotek več (9 %).

Grafikon 12: Samoocena znanja jezikov, ki se jih dijaki DTA učijo pri pouku v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Glede na to, da sta nemščina in slovenščina učna jezika na DTA, so rezultati pričakovani, saj morajo dijaki splošno znanje usvajati preko teh dveh jezikov, torej je njuno predznanje prednost. Sprememba je vidna pri drugih dveh jezikih, ki sta obvezna učna predmeta: pri angleščini je največji delež samostojnih uporabnikov (60 %), sledijo pa usposobljeni (28 %). Med dijaki ni bilo nikogar, ki ne bi znal angleščine, kar se ni pojavilo pri nobenem drugem jeziku (niti pri nemščini ne). Znanje angleščine je torej ocenjeno visoko, kar pa je poleg tega, da je angleščina prisotna v življenju dijakov tudi v vsakdanjem življenju preko medijev, razumljivo tudi s tega vidika, da se angleščina na šoli pri nekaterih predmetih uporablja kot učni jezik. Pri tem velja poudariti tudi dejstvo, da je domnevna toleranca do »drugačnosti« angleškega jezika verjetno višja kot pri sporazumevanju v krajevnih jezikih. Za italijanščino se je največji delež dijakov ocenil, da so le osnovni uporabniki (60 %), nekoliko manj kot tretjina, da so samostojni uporabniki, 5 % pa jezika ne zna. Torej med tujima jezikoma, ki se ju dijaki učijo, sebe ocenjujejo kot boljše uporabnike za globalni jezik kot za regionalni, katerega učenje spodbuja šola, ki dijake usposablja za delovanje v alpsko-jadranski regiji. Pri hrvaščini sta bila deleža usposobljenih (22 %) in osnovnih (28 %) uporabnikov precej podobna, kar pa je povezano z maternim jezikom staršev: za kompetentne so se predvideno

odločili tisti, katerih materni jezik staršev je hrvaščina. Tretjina dijakov (34 %) tega jezika ne zna.

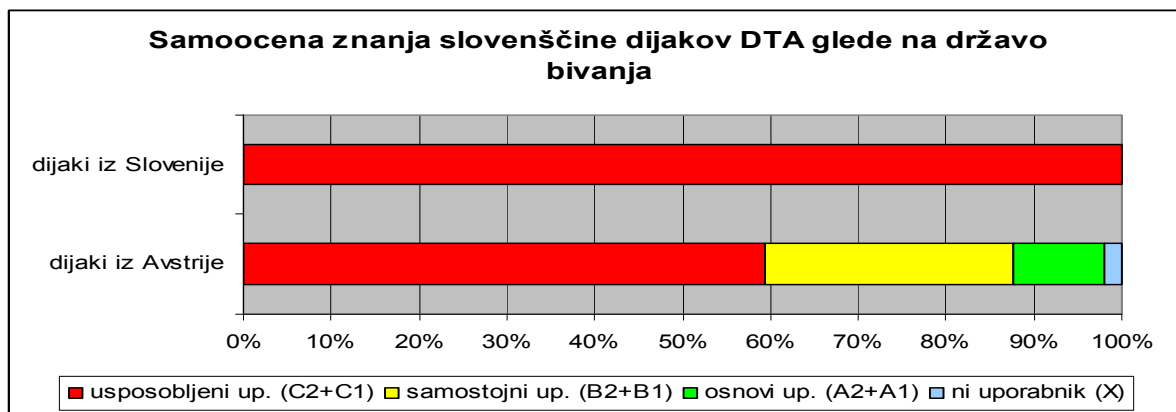
Dijaki pa ne govorijo le jezikov, ki se jih lahko učijo na DTA, ampak tudi druge – več kot 20 % dijakov zna vsaj še enega ali dva dodatna jezika. Dva dodatna jezika znajo trije dijaki. Največ jih zna še ruščino (9 %), sledita španščina (6 %) in francoščina (4 %), nato pa še jezike, ki so povezani z jezikovno pripadnostjo staršev, srbsčino, slovaščino in armenščino. Za kompetentne uporabnike se je nekaj dijakov ocenilo le pri španščini, srbsčini in slovaščini, iz česar sklepamo, da so se španščine učili že prej, za druga dva jezika pa sklepamo, da so se ju naučili od staršev. Največ osnovnih uporabnikov se je opredelilo pri ruščini (8 % dijakov DTA). Po mnenju ravnateljice DTA dr. Maje Amrusch Hoja so se ruščine in slovaščine učili doma, presenetili pa so jo rezultati španščine, saj gotovo ni jezik družin, zato sklepa, da so se je učili na jezikovnih tečajih. Naše rezultate so podprli tudi nedavni rezultati ankete, izvedene na šoli, s katero so želeli izvedeti, katere jezike se dijaki še želijo učiti kot prosti predmet, in je največje število dijakov izbralo španščino. Okoli polovica dijakov DTA ne zna nobenega dodatnega jezika.

Analizo znanja jezikov glede na državo bivanja smo omejili na znanje slovenščine in podatke primerjali z znanjem drugega učnega jezika, tj. nemščine. Vsi dijaki, ki prihajajo iz Slovenije, so svoje znanje slovenščine ocenili na najvišjem nivoju, torej se opredeljujejo za usposobljene uporabnike. Pri dijakih iz Avstrije je bilo znanje slovenščine na najvišjem nivoju samoocenjeno pri skoraj 60 %, kar je visok delež glede na to, da živijo v Avstriji in po drugi strani nizek, kot bi morda pričakovali glede na to, da je to učni jezik pri pouku. 28 % avstrijskih dijakov se je v znanju slovenščine ocenilo za samostojne uporabnike, samo 10 % za osnovne, malo manj kot 2 % (dva dijaka) pa nista uporabnika. Rezultati kažejo na to, da so skoraj vsi dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji uporabniki slovenščine, velik delež usposobljenih uporabnikov pa kaže na to, da verjetno prihajajo iz družin s slovensko narodno identiteto in da so znanje slovenščine usvajali znotraj družine, kar bodo potrdili tudi nadaljnji rezultati.

Za znanje nemščine rezultati kažejo drugačno sliko kot za slovenščino: niso se vsi dijaki, ki stalno bivajo v Avstriji, ocenili za kompetentne uporabnike (teh je bilo 98 %), dva dijaka sta se opredelila le kot osnovna uporabnika, od tega ima en dijak starše s srbskim maternim jezikom, drugi pa s slovenskim. Dijaki iz Slovenije pa so svoje znanje nemščine ocenili zelo različno – približno enaka deleža sta se razporedila med usposobljene (35 % slovenskih dijakov) in samostojne (39 %) uporabnike, 23 % pa med osnovne. Le en dijak iz Slovenije ni

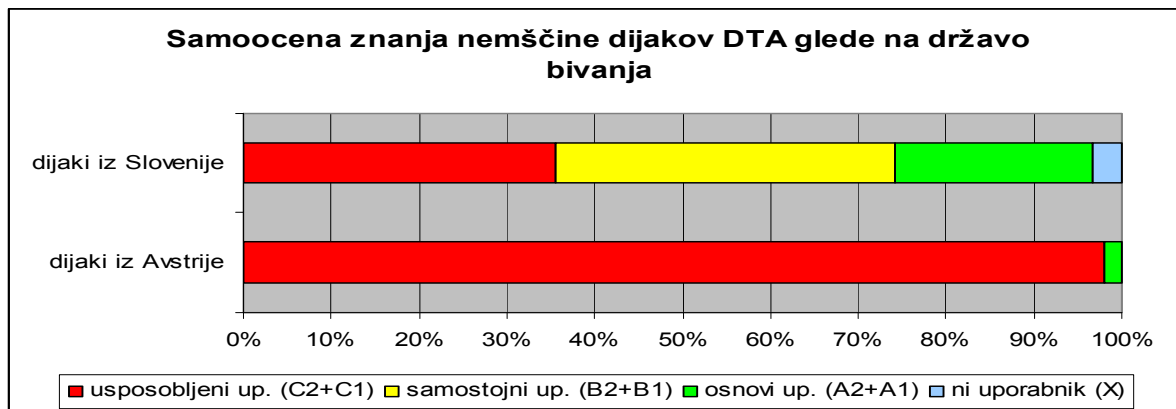
uporabnik nemščine in prihaja iz prvega letnika, kar lahko povežemo z dejstvom, da znanje nemščine ni pogoj za vpis na šolo.

Grafikon 13: Samoocena znanja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Grafikon 14: Samoocena znanja nemščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Primerjamo tudi samoocenitev znanja slovenščine dijakov, ki stalno bivajo v Avstriji, z maternim jezikom staršev. Med tistimi dijaki, ki svoje znanje slovenščine ocenjujejo na najvišjem nivoju (C2+C1), jih največ – 37 % (39 dijakov), prihaja iz družin, v katerih je materni jezik obeh staršev slovenščina; zanimiv podatek dobimo za dijake istega nivoja znanja jezika, ki izhajajo iz jezikovno mešanih zakonov (eden od staršev ima za materni jezik slovenščino, drugi nemščino ali pa eden tako nemščino kot slovenščino, drugi pa le enega od jezikov) – teh je 9 % (10 dijakov), torej precej manj kot iz slovensko homogenih zakonov.

Pri dveh dijakih oba starša kot materni jezik govorita tako nemščino kot slovenščino (ne gre za t. i. klasični jezikovno mešani zakon). Le pri dveh odstotkih tega nivoja znanja pa imata starša nemški materni jezik, 8 % pa druge jezike. Največ dijakov, ki prihaja iz zakonov, kjer imata starša za materni jezik slovenščino in nemščino, se je ocenilo na drugem nivoju – kot samostojne uporabnike (B2+B1). Pri samoocenitvi slovenščine dijakov, ki bivajo v Sloveniji, je pričakovano največji delež, tj. 65 % (20 dijakov od 31, ki prihajajo iz Slovenije), iz jezikovno homogenih, slovenskih zakonov, tretjina pa prihaja iz zakonov, kjer vsaj pri enem od staršev materni jezik ni slovenščina, temveč hrvaščina, bosanščina, srbščina ali madžarščina. Torej tudi dijaki iz Slovenije ne izhajajo le iz zakonov, kjer je materni jezik staršev slovenščina.

Primerjamo tudi samooceno znanja slovenščine po letnikih. Glede na to, da polovico pouka poteka v slovenščini, smo pričakovali večanje odstotka višjega nivoja znanja glede na letnik. Rezultati kažejo, da temu ni tako: največji delež (več kot 72 % na letnik) samoocenjenih kot usposobljenih uporabnikov je bil v tretjem, četrtem in prvem letniku, v petem letniku pa je takšnih nekoliko manj (63 %), v njem pa je tudi največji delež (glede na deleže v ostalih letnikih) tistih, ki so svoje znanje ocenili na najnižji ravni – kot osnovni uporabniki. Morda gre pri tem tudi za povezavo z dejstvom, da so sporazumevalne naloge v višjih letnikih jezikovno zahtevnejše, zato ti dijaki svoje znanje ocenjujejo na nižji ravni. Kot je bilo že navedeno, sta dva dijaka v prvem letniku, ki sta ocenila, da sploh nista uporabnika slovenščine.

Dijaki so svoje znanje jezikov ocenjevali po svojem lastnem prepričanju, torej ne gre tudi za realno ocenjeno znanje, niti iz teh podatkov ne izvemo motiva za učenje in znanje določenega jezika. Glede na razčlenjenost lestvice pa lahko rečemo, da iz pridobljenih podatkov dobimo sliko, koliko dijakov se ima za usposobljene uporabnike jezika. Motiviranost za učenje jezikov je že po usmeritvi šole visoka, saj se dijaki »morajo« učiti vsaj štirih jezikov.

Na razvoj jezikovne zmožnosti, ki je ena od bistvenih prvin posameznikove identitete, po mnenju Simone Kranjc vplivajo različni notranji (psihološki in fiziološki) ter zunanji (socialni in sociološki) dejavniki. Pri notranjih gre za prirojene predispozicije: razvoj govora, motivacijo posameznika za učenje nekega jezika in njegovo čustveno stanje (še posebej v situacijah dvojezičnega okolja, ko se prvi in uradni jezik in s tem jezik okolja razlikujeta). Od zunanjih dejavnikov pa sociološki dejavniki vplivajo tudi na nekatere psihološke (notranje) dejavnike, sicer pa gre pri zunanjih dejavnikih za socialni položaj družine, izobrazbeno strukturo staršev in širše družbeno okolje, v katerem živi družina. (Kranjc, 2000)

O individualnih dejavnikih, ki vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja piše tudi Novak Lukanovič, ki med indirektnimi omenja tudi subjektivno oceno znanja jezika večine in manjšine (Novak Lukanovič, 2006), kar so s samooceno lastnega znanja delno napravili tudi anketirani dijaki.

5.4.3 ČAS IN OKOLJE PRIČETKA UČENJA SLOVENŠČINE

Materinščine se človek najprej uči v neposrednem družinskem okolju in v bližnjem življenjskem okolju. Chomsky proces poimenuje spontana lingvistična socializacija. Sledi obdobje sekundarne socializacije, ko se mora otrok načrtno in sistematično učiti materinščine v šolskem sistemu. V primeru manjšine pa učenje materinščine ne poteka pod takimi pogoji – njihova jezikovna socializacija ne poteka v jezikovno homogenem okolju, socializacijski dejavniki so lahko kontradiktorni, kar predstavlja posebno dinamiko in zato na otrokov jezikovni razvoj učinkujejo drugače kot v enojezičnem okolju. Pri tem materinščina izgubi osrednjo vlogo v oblikovanju njegove narodne identitete. Zunanji vplivi okolja, toleranca, politični pritiski, asimilacijski tokovi, tudi vpliv množičnih medijev in današnja informatika imajo pri usvajanju materinščine pomembno, včasih celo dominantno vlogo. (Sedmak, Sussi, 2000) Ob vsem tem pa je najpomembnejše vodilo, da je za jezikovno izbiro vedno potrebno videti splet različnih dejavnikov, ki se prepletajo – gre za splet družbenih, psiholoških in jezikovnih procesov v dvo- ali večjezičnem okolju posameznika. S svojo izbiro pa tak posameznik posredno vpliva tudi na druge posameznike, s tem pa imajo ti procesi tako širši, tj. družbeni pomen.

Z vprašanji od zaporedne številke 2 naprej smo raziskovali okoliščine, v katerih so se dijaki učili slovenščine, kje in kdaj jo uporabljajo, kar je osrednji del našega vprašalnika. Zanimalo nas je, kdaj in kako se sporazumevajo v različnih okoliščinah družbenega življenja. Večino vprašanj se je nanašalo na slovenščino, eno tudi na koroško nemško narečje, s čimer smo vprašalnik nekoliko razširili tudi na komunikacijo zunaj slovensko govoreče manjšine na avstrijskem Koroškem.

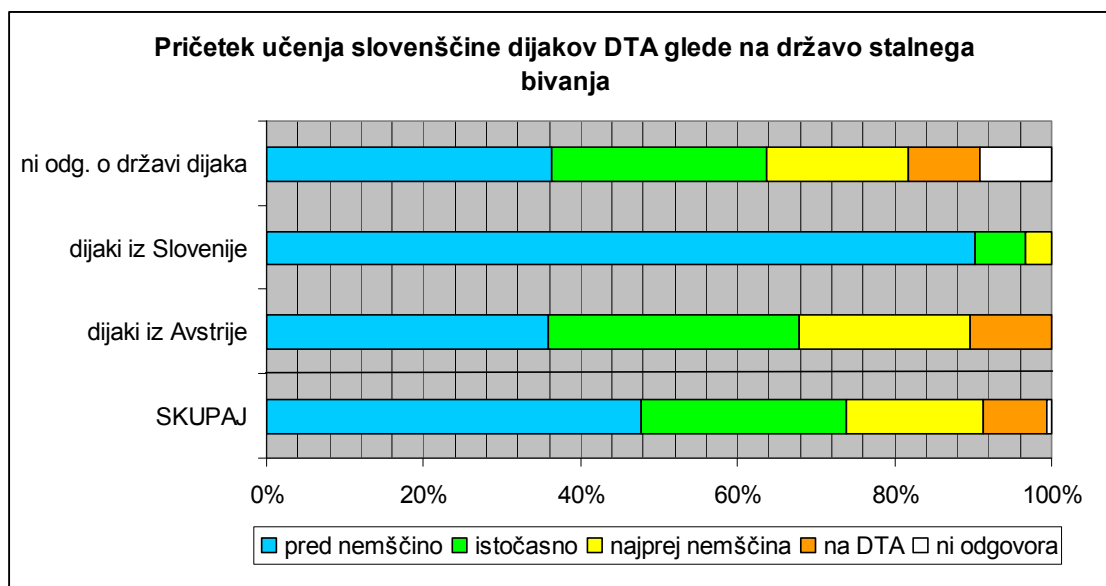
Vprašanje glede pričetka učenja slovenskega jezika je nudilo pet odgovorov:

- a) Preden sem znal nemški jezik.
- b) Učil sem se ga istočasno kot nemški jezik.
- c) Najprej sem znal nemški jezik, nato sem se začel učiti slovenskega.
- d) Do vpisa na HAK-TAK nisem znal slovenskega jezika.

- e) Drugo (dijaki so lahko vpisali katero od drugih možnosti, če med zgornjimi odgovori niso našli ustreznega).

Rezultati o pričetku učenja slovenščine ob sopostavitvi v časovni okvir z nemščino kažejo, da se je skoraj polovico dijakov (48 %) slovenščine učilo že pred nemščino, predvsem velik delež dijakov iz Slovenije (90 %), medtem ko je delež dijakov iz Avstrije pričakovano manjši (36 %). 26 % vseh dijakov DTA se je slovenščine naučilo istočasno kot nemščine, 17 % pa jih je naprej znalo nemščino, le 8 % pa se jih uči slovenščine odkar so se vpisali na DTA in predstavljajo pomembno skupino, saj pridobivajo znanje slovenščine šele zadnjih nekaj let ali morda šele prvo leto. Pri dijakih iz Avstrije je deleže tistih, ki so se slovenščine učili pred nemščino, podoben tistemu, ki opredeljuje dijake, ki so se nemščine in slovenščine učili istočasno. Zanimivi so tudi rezultati dijakov iz Slovenije, saj smo pričakovali, da bodo vsi izbrali odgovor a), a podatki kažejo, da sta dva dijaka, ki sta se slovenščine in nemščine učila istočasno, en dijak celo najprej nemščine. Med tistimi, ki niso navedli države bivanja, se je več kot tretjina slovenščine učila pred nemščino, kar nedvomno delno razkriva vsaj dejstvo, da so jo usvajali ali v domačem ali predhodnem šolskem okolju.

Grafikon 15: Čas pričetka učenja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

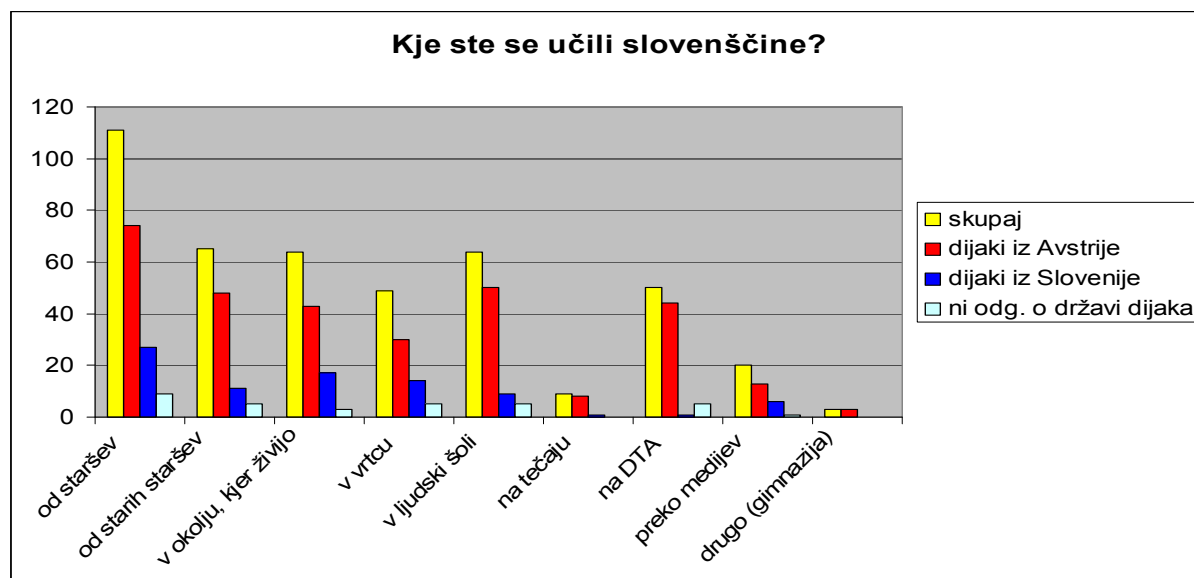
Primerjali smo še podatke usposobljenih uporabnikov slovenščine (C2+C1) iz Avstrije in podatke o času učenja slovenščine. Večina teh se je slovenščine naučila pred nemščino, nekoliko manj istočasno, le en dijak je najprej znal nemščino, dva dijaka pa do vpisa na DTA

nista znala slovenščine. Zadnji trije kažejo na dobre rezultate šole glede izobrazbe v slovenščini, saj pomeni, da jih je šola usposobila za (po njihovem mnenju) najvišjo raven rabe jezika.

Raziskave o okolju, v katerem so se dijaki učili slovenščine, je dala več različnih odgovorov, saj so dijaki lahko označili več odgovorov hkrati. Večina se je tudi odločila za takšno izbiro, zato rezultate prikazujemo po izbranih kategorijah.

Skupni rezultati vseh dijakov kažejo, da se je največji delež dijakov slovenščine učil znotraj družine, in sicer od staršev (75 %), podobni odstotki (okoli 45 %) pa veljajo za tiste, ki so se je učili v ljudski šoli, od starih staršev in v okolju, kjer dijaki živijo. Za večino torej lahko rečemo, da je bilo okolje spoznavanja slovenščine znotraj primarnega okolja (družina in kraj bivanja). Pri tem tudi ni bilo bistvenih odstopanj glede na državo stalnega bivanja (enak delež je bil tudi pri tistih, ki niso navedli države bivanja). Tretjina dijakov je navedla, da se je slovenščine začela učiti šele na DTA, od tega največji delež predstavljajo tisti, ki prihajajo iz Avstrije in tisti, ki niso navedli države stalnega bivanja. Nekaj dijakov je navedlo, da se so se slovenščine učili tudi preko medijev, nekaj pa se je je učilo tudi preko tečajev – največ teh prihaja iz Avstrije. Trije dijaki so navedli, da so se slovenščine učili tudi na dvojezični gimnaziji (torej so pred DTA obiskovali nižjo gimnazijo na dvojezičnem ozemlju).

Grafikon 16: Okolje učenja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

5.5 RABA SLOVENSKEGA JEZIKA V OKOLJIH BIVANJA IN DELOVANJA DIJAKOV DTA

Izmed elementov narodne (etnične) identitete je jezik med najbolj vidnimi in prepoznavnimi, zato ga govorci velikokrat vsebinsko enačijo z narodno (etnično) pripadnostjo, saj je navzven osnoven razpoznavni zank in povezovalac manjšine od znotraj. Jezik pa mora imeti dovolj veliko **funkcionalnost**, sicer lahko izgubi eno od svojih osnovnih vlog. Tako je ogroženost jezika tudi vprašanje identitete in preživetja manjšine. (Zupančič, 1998) O funkcionalnosti piše tudi Baša– če ima jezik manjšine vlogo posrednika informacij, medijev, kulture je uporaben v gospodarskih stikih ipd., ga v določeni meri uporablja tudi večina, s tem pa se možnosti za rabo povečujejo. Ohranjanje jezika je po mnenju Baše funkcija priložnosti za rabo jezika in jezikovnega znanja pripadnikov jezikovne skupnosti. (Baša, 1990)

Po teoriji lahko rabo jezika preverjamo po različnih pristopih, npr. z analizo domen, ki po Nećak Lük izhaja iz dejstva, da je izbira jezika v večjezičnih okoljih povezana z govornimi domenami/področji jezikovnega obnašanja, tj. enotami družbene organiziranosti: družino, prijatelji, sosedstvom, šolstvom ... Posledično se pripadniki večjezičnega okolja pri izbiri jezika ravna po precej trdnem sistemu norm in družbeno kulturnih pričakovanj. Tak pristop omogoča raziskovanje jezikovnega obnašanja neke skupnosti na velikih vzorcih in odkriva splošne značilnosti govornega obnašanja pripadnikov določene narodne skupnosti, a po kriteriju velikosti preko našega vzorca ne moremo z gotovostjo podatkov prenašati na splošne značilnosti slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Lahko pa kot podlago raziskovanja uporabimo interakcijsko teorijo, ki je oblikovana na funkciji jezikovne izbire, iz česar izhajamo pri postavljanju vprašanj o rabi jezika pri dijakih DTA. Dijaki so z opredelitvijo pogostosti uporabe jezika po teoriji izhajali iz sporazumevalne zmožnosti (kot sistema poznavanja pravil sporazumevanja), ki govorcem omogoča različnim družbenim položajem primerno obnašanje, kamor vključujemo tudi izbiro ustreznega jezikovnega sredstva. Izhodišče modela tako predstavljata posameznik in družba oz. položaj posameznika v njej. Osrednji koncept je družbena mreža oz. (po sociolingvistiki) govorna mreža, ki je sociogeografska enota z vzajemno razporeditvijo vlog in skupno interakcijo v okviru govorne skupnosti. (Nećak Lük, 1994) Po Novak Lukanovič pa odgovori v vprašanih poglavij in podpoglavij 5.5 kažejo na posameznikove dejavnike, ki direktno odražajo strategije jezikovnega prilagajanja, in sicer z izbiro jezika v različnih govornih položajih (seveda le ob predpostavki, da dijaki svojih odgovorov niso prilagajali domnevnemu pričakovanju avtorice vprašalnika, česar nismo preverjali). (Novak Lukanovič, 2006)

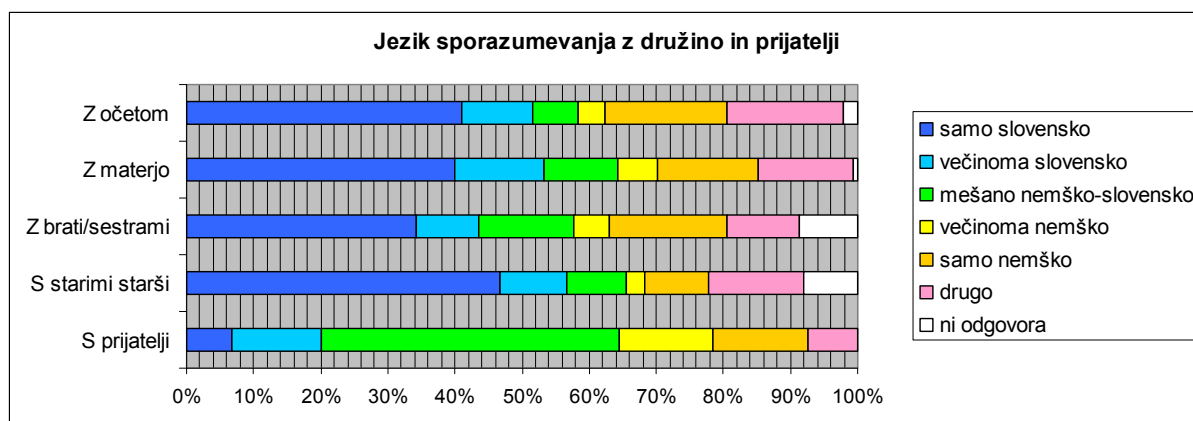
Tretja stran vprašalnika je obsegala vprašanja o rabi jezika v različnih okoljih. S tem smo po kriteriju pogostosti ugotavljali, ali dijaki slovenski jezik prepoznavajo kot funkcionalen jezik v okolju, kjer živijo. Najprej smo postavili vprašanje o rabi slovenščine v domačem, družinskem oz. osebnem krogu – kako se dijaki sporazumevajo s starši, sestrami in brati, starimi starši in prijatelji. Drugo vprašanje se je nanašalo na rabo jezika znotraj šolskega okolja – sporazumevanje z učitelji in sošolci. V zadnjih dveh vprašanjih (6 a) in 6 b)) na tretji strani vprašalnika smo dijake spraševali po izbiri jezika v družbenem okolju (prvo v okolju stalnega, drugo začasnega bivanja) – na uradih, pri nakupovanju, zdravniku, torej v okoljih, v katerih se večinoma vsi vsaj občasno gibljejo in kjer lahko pride do izbire jezika, če gre za dvojezično območje. Posebno teži ima tudi izbira na uradih, kjer je po zakonu zagotovljena raba tako nemškega kot slovenskega jezika, s tem pa so jim dali izbiro uporabe jezika v komunikaciji z uradnimi osebami. Naslednje tri kategorije so se nanašale na okolje prostočasnih dejavnosti: kulturnih in športnih ter cerkvenih – te smo izbrali zaradi zgodovinskega dejstva, da se je slovenščina mnogokrat ohranjala prav skozi dejavnosti, povezane s Cerkvijo kot ustanovo, in preko duhovnikov, ki so z ohranjanjem slovenščine zaslužni, da po nekaterih delih avstrijske Koroške ni ostala le še jezik družine ali popolnoma izginila iz nekaterih okolij. Duhovniki so bili dolgo tudi edini izobraženi ljudje v ruralnih naseljih, vaseh, zato so imeli velik družbeni ugled, z njim pa vpliv na vernike, ter hkrati zgled, da se je dalo tudi v težkih časih intenzivne avstrijske asimilacije ohraniti slovenščino. Zadnji dve kategoriji sta se spet nanašali na osebno okolje dijakov – kateri jezik uporabljajo v gostinskih objektih (lokalih, barih, gostilnah) in na zasebnih zabavah. Zanimalo nas je, kolikšen delež dijakov se tudi zunaj domačega okolja odloči za uporabo slovenščine. Vemo, da je bilo to v ne tako davni preteklosti precej tvegano dejanje, ki izhaja iz zgodovinskih dogodkov, ki so svoj pečat pustili tudi v splošnem nesprejemanju različnosti, kar je pri pripadnikih manjšine povzročalo občutek, da je slovenščina manj vreden jezik, nas pa je zanimalo, kakšno je stanje glede tega pri mlajši generaciji. Neposrednega odgovora na to vprašanje z vprašalniki nismo dobili.

Na vprašanje 6 b), ki opredeljuje izbiro jezika v začasnem okolju, je odgovorilo tudi nekaj dijakov, ki sicer nimajo začasnega prebivališča. Ker so večinoma odgovarjali enako kot pri vprašanju 6 a), smo odgovore označili kot neveljavne oz. jih nismo upoštevali. Pojavilo pa se je tudi nekaj takšnih, ki so kljub temu, da nimajo začasnega bivališča, odgovarjali na to vprašanje. Te odgovore smo si sicer zapisali v preglednice, a jih v analizo nismo vključili, saj je šlo verjetno za napačno razumevanje vprašanja.

5.5.1 SPORAZUMEVANJE V DRUŽINSKEM IN PRIJATELJSKEM KROGU

Najprej so dijaki odgovarjali na vprašanje o jeziku sporazumevanja z očetom in materjo. Za ločitev po spolu staršev smo se odločili zato, ker ta podatek kaže, da se v večjezičnih družinah pokažejo razlike v izbiri jezika med otrokom ter materjo ali očetom. Sicer zaradi ločevanja po spolu v nadaljnji raziskavi ne moremo delati analiz po kriteriju jezika družine, zato smo analize po primerjanju delali na podlagi ločevanja po državi stalnega bivanja dijaka (v nadaljevanju jih imenujemo avstrijski oz. slovenski dijaki – izraza ne opredeljujeta ločevanja po državljanstvu, temveč po državi stalnega bivališča).

Grafikon 17: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 z družino in prijatelji

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137*

* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

Dijaki so najprej odgovarjali na vprašanje sporazumevanja s starši. Rezultati kažejo, da se z očetmi največ dijakov pogovarja samo v slovenščini (41 %) oz. če prištejemo še tiste, ki se pogovarjajo večinoma slovensko, več kot polovico dijakov DTA (52 %). Zelo podobni so rezultati pri sporazumevanju z materami: 40 % samo v slovenščini, 13 % večinoma v slovenščini, torej skupaj podobni podatki kot pri sporazumevanju z očetmi. Razlika v sporazumevanju s starši se pojavi predvsem pri deležu dijakov, ki uporabljajo tako nemščino kot slovenščino – ta je večji pri materah kot pri očetih. Bistvene razlike v uporabi slovenščine torej med sporazumevanjem s starši ni, medtem ko so podatki glede bratov in sester drugačni: 43 % se jih z njimi pogovarja samo ali večinoma v slovenščini, kar je manj kot s starši. Mešano, tj. slovensko in nemško, jih z očetmi govori 7 %, z materami 11 % in z brati/sestrami 14 %. V primerjavi z uporabo nemščine (samo ali večinoma nemško z očetmi 22 %, z materami 21 %, z brati in sestrami 22 % dijakov), ki jo v sporazumevanju z družino dijaki manj

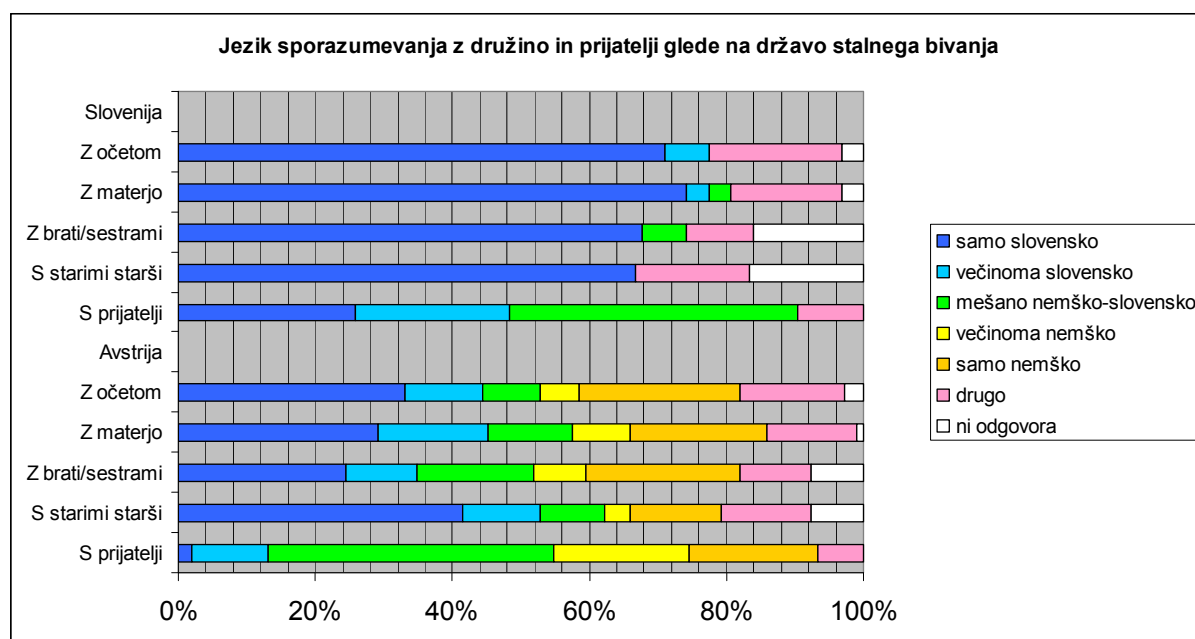
uporabljajo kot slovenščino, ugotavljamo, da so deleži precej enakomerno razporejeni. Podatki kažejo, da je več družin, kjer se dijaki s starši pogovarjajo večinoma ali samo v slovenščini, s svojimi brati in sestrmi pa jih je več, ki se pogovarjajo mešano (slovensko in nemško). Odstotek uporabe mešanega jezika je najmanjši pri sporazumevanju z očetmi, največji pa v sporazumevanju s prijatelji (44 %). Jezikovna podoba sporazumevanja s starimi starši kaže, da se jih kar 56 % pogovarja zgolj ali večinoma v slovenščini, malo pa v nemščini (12 %), kar pomeni, da je kljub jezikovno pestri sestavi družin dijakov veliko takšnih, ki so s slovenstvom povezani preko rodu (odstotek starih staršev, s katerimi se dijaki pogovarjajo v slovenščini, je večji kot delež staršev). Kljub temu pa razlika ni tako velika, kot se pokaže pri sporazumevanju s prijatelji. Kot smo že omenili, največ dijakov pri tem uporablja mešano slovenščino in nemščino, sledita zgolj ali večinoma nemščina, šele nato slovenščina. Dijaki pa doma ne govorijo le slovensko ali nemško, ampak so družine jezikovno pestre: največji delež dijakov se v drugih jezikih pogovarja z očetmi, delež mater je manjši oz. enak kot s prijatelji, glede na predhodne ugotovitve pa najmanjši s starimi starši.

Ne glede na to, iz katere države dijaki prihajajo, lahko ugotovimo, da je jezikovna sestava sporazumevanja v najbližjem, primarnem okolju dijakov pestra, velik delež pa zavzema slovenščina, ki jo največ uporabljajo pri komuniciranju s starimi starši, najmanj oz. najbolj mešano z nemščino pa s prijatelji. Dijaki tako slovenski jezik večinoma ohranjajo znotraj tistih družin, ki so kljub poskusom asimilacije očitno uspele slovenščino ohraniti in jo tudi posredovati mlajšemu rodu. Med drugimi jeziki, s katerimi se dijaki sporazumevajo z očetmi, so hrvaščina in nemščina (mešana raba), bosanski jezik, sicer pa so dijaki navajali še naslednje jezike za sporazumevanje z družino in prijatelji: bosanski in nemški, hrvaški, hrvaški in slovenski, srbski, srbski in slovenski, srbohrvaški, slovenski in srbohrvaški, italijanski, italijanski in slovenski, slovaški, nemški in slovaški, armenski in en dijak tri od teh jezikov. Glede na predhodne podatke o državljanstvu staršev je to vprašanje še dodatno poglobilo uvid v narodni izvor družin, za katerega lahko spet potrdimo, da je pester, ne le alpsko-jadranski, temveč sega na širše območje regije (če upoštevamo še dijaka z armenskimi in slovaškimi koreninami).

Primerjava rezultatov glede na državo bivanja je pokazala nekaj bistvenih razlik med dijaki v uporabi jezika. Številčno je dijakov iz Slovenije precej manj, zato primerjamo deleže posameznih kategorij glede na celotno število dijakov s stalnim bivanjem v določeni državi. Pri dijakih iz Slovenije se kategoriji večinoma nemško in samo nemško sploh nista pojavili med odgovori, torej se noben od slovenskih dijakov v krogu svojih najbližjih ne pogovarja v

nemščini, torej zgolj nemščina ni materni jezik nobenega dijaka iz Slovenije, nekaj primerov mešane uporabe slovenščine in nemščine se pojavi le v komunikaciji z materjo, nekaj več z brati in sestrami, največ s prijatelji (42 % dijakov iz Slovenije). Med slovenskimi dijaki pri sporazumevanju z materjo in očetom v slovenščini ni bistvenih razlik – največ se jih pogovarja slovensko ali večinoma slovensko, le delež uporabe drugih jezikov je pri očetih nekoliko večji, ni pa nikogar, ki bi se z očetom pogovarjal v nemščini, niti mešano nemško-slovensko. Delež dijakov iz Slovenije, ki se s svojimi družinskimi člani pogovarjajo le v slovenščini, je precej večji, kot pri dijakih z avstrijske Koroške. Pri dijakih iz Slovenije se jih samo slovensko največji delež pogovarja z materami (74 %), iz Avstrije pa s starimi starši (42 %). Povsod se pojavijo tudi podobni deleži tistih, ki se pogovarjajo v drugih, večinoma južnoslovanskih jezikih. Precej večji delež dijakov iz Avstrije se pogovarja mešano nemško-slovensko v družini, največ z brati in sestrami.

Grafikon 18: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v družini in s prijatelji glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137*

* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

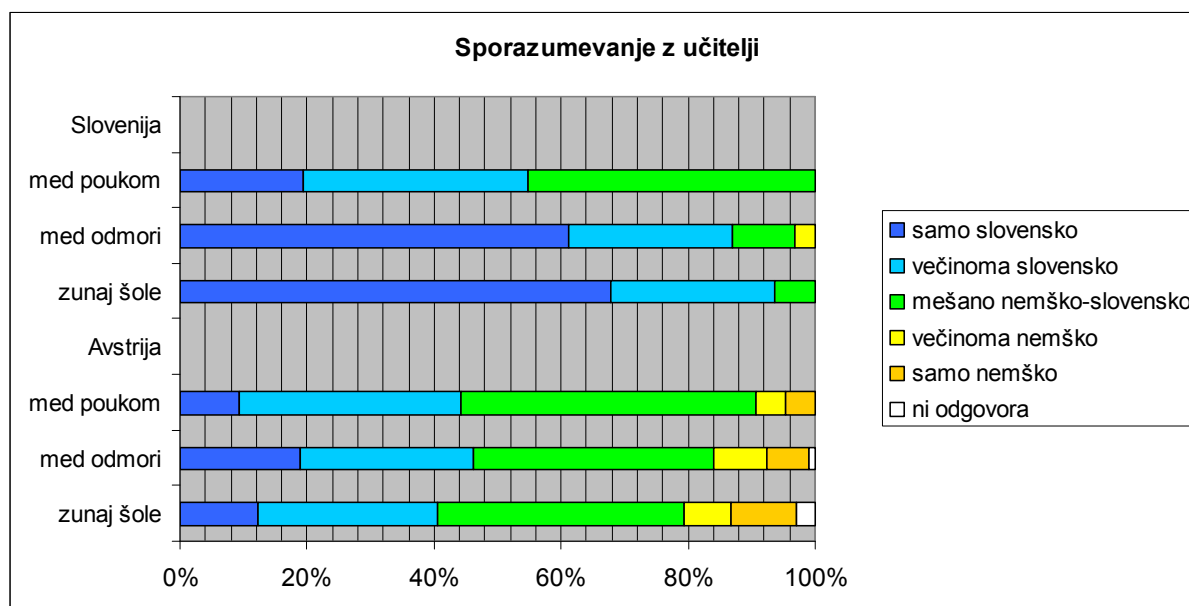
Primerjava sporazumevanja s prijatelji kaže, da se skoraj polovica dijakov iz Slovenije pogovarja v slovenščini, 42 % pa mešano, iz česar lahko sklepamo, da so med njihovimi prijatelji tudi mladi iz Avstrije, če predpostavljamo, da v Sloveniji večinoma ni mladostnikov, s katerimi bi se lahko sporazumevali v nemščini. V primerjavi uporabe slovenščine pri dijakih

iz Avstrije podatki kažejo, da je delež teh precej manjši (13 %), praktično enak pa je delež tistih, ki se sporazumevajo mešano (42 %). Delež nemščine je pri avstrijskih dijakih v družinskem okolju precej večji kot v Sloveniji, kjer samo ali večinoma nemščine sploh ne uporabljajo, a manjši od deleža tistih, ki se pogovarjajo v slovenščini, kar pomeni, da je tudi pri dijakih iz Avstrije večina takšnih, ki so slovenščino prinesli iz svojih družin. Nemščino največ uporabljajo v sporazumevanju z brati in sestrami, podobno tudi s starši, nekaj več s prijatelji, najmanj pa s starimi starši, kjer je delež uporabe slovenščine največji, torej gre pri več kot polovici dijakov za družine s slovenskimi koreninami. Deleži drugih jezikov kažejo na to, da je na šoli veliko dijakov, katerih jezika družine nista niti slovenščina niti nemščina, kot bi bilo mogoče pričakovati na usmeritev dvojezične šole na ozemlju, kjer prevladuje raba nemščine in slovenščine. Za dijake iz obeh držav lahko rečemo, da jih ima večina slovenske korenine, nekaj tudi v drugih južnoslovanskih jezikih, da pa si oboji prijatelje izbirajo tako med slovensko kot nemško govorečimi.

5.5.2 SPORAZUMEVANJE V ŠOLSKEM OKOLJU

Dijaki večino dneva med tednom preživijo v šoli, prav tako učitelji. V šoli so ves čas v komunikaciji bodisi s sošolci bodisi z učitelji. Z vprašanjem glede sporazumevanja znotraj šolskega okolja smo dobili rezultate o rabi jezika v javni ustanovi, ki ima dvojezično usmeritev, rezultat, kakšen je po njihovem mnenju delež rabe obeh jezikov znotraj šolskega okolja in za kakšen jezik se odločajo v sporazumevanju med poukom, odmori in tudi zunaj šole, a z ljudmi, ki s z njo povezani (sošolci, učitelji). Pri analizah smo iz analize izločili dijake, ki niso navedli odgovora o državi stalnega bivanja, saj smo podatke ločevali glede na državo. O tem pišeta tudi Zupančič in Steinicke: Še večje spremembe so sledile ob selitvi določenega dela manjšinskega telesa v mesta, s tem pa sprememba rabe jezika, ki so ga večinoma omejili na družinsko, kasneje tudi na šolsko okolje (tam, kjer so omogočili dvojezični pouk). (Steinicke, Zupančič, 1994/95) Ali ugotovitve držijo za šolsko okolje, kažejo naslednje ugotovitve, če pa je slovenščina res omejena le na ti dve okolji, razkrivajo rezultati v poglavjih 5.5.3 in 5.5.6.

Grafikon 19: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 z učitelji glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137*

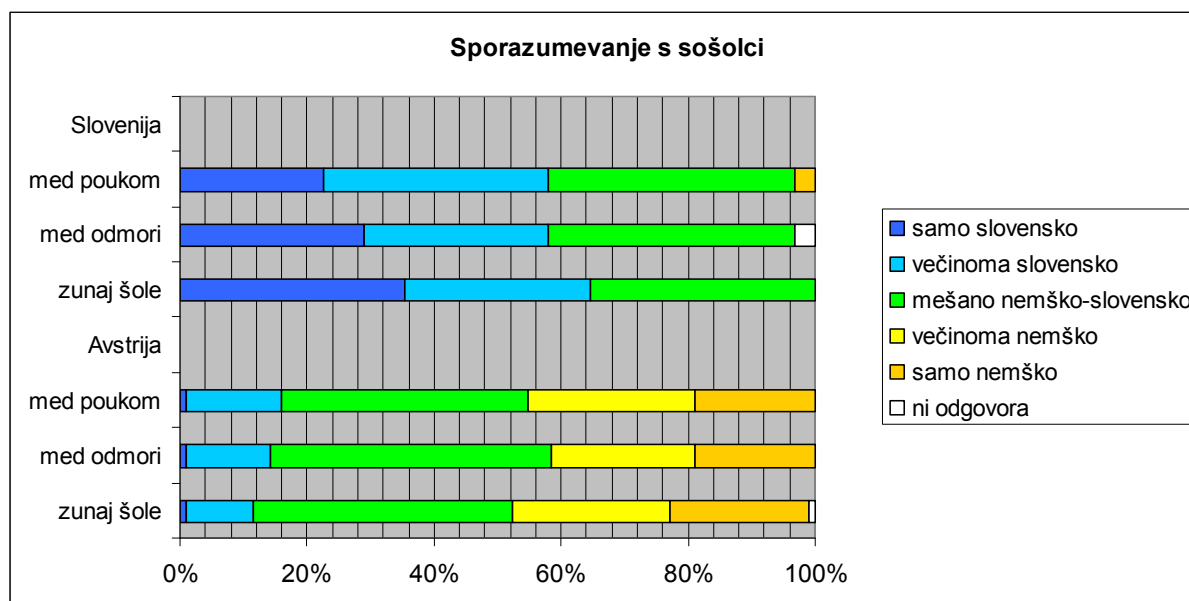
* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

Jezikovna usmeritev šole je dvojezična, nemška in slovenska, pouk po kurikulumu časovno in vsebinsko poteka enakovredno mešano (kot navajajo koroški viri 50 : 50 ali pol : pol). Popolne dvojezičnosti vsekakor ne gre pričakovati, saj je sporazumevanje preveč kompleksno področje, da bi lahko izmerili, ali dejansko polovica komunikacije poteka v slovenščini in druga polovica v nemščini. Pouk lahko tako poteka ves čas mešano, lahko pa učitelj nekatere vsebine predava nemško, druge slovensko. O tej temi je leta 2008 v svojem diplomskem delu pisala tudi Angelika Fenkart z naslovom Bilingueller Sachfachunterricht – Curriculumanspruch und Unterrichtswirklichkeit am Beispiel der zweisprachigen Handelsakademie in Klagenfurt, v katerem je preko intervjujev in spisov dijakov ugotavljala jezikovno usmeritev šole preko kurikuluma in dejanskega stanja. Fenkartova opredeljuje jezik v dvojezičnem pouku ne kot primarni cilj oz. predmet, temveč kot veliko več – dopolnilno sredstvo, s katerim učitelji učencem posredujejo vsebino. Tak nivo jezika lahko dosežemo le, če se jezik uporablja dovolj pogosto, to pa vodi v jezikovno rabo, ki je skoraj enaka maternemu jeziku. Empirični rezultati njene raziskave so pokazali, da šola nima enotne didaktične zasnove za dvojezični pouk, saj si jo vsak učitelj oblikuje sam preko leta, nato pa jo razvija naprej. Učitelji si tako sami izbirajo, kateri jezik in v kakšnem obsegu ga bodo uporabljali. Pri tem je treba poudariti, da imajo učitelji dobro predstavo o tem, kaj je dvojezičnost, saj sami prihajajo iz dvojezičnih družin.

Po izsledkih analize si jo predstavljajo kot sposobnost spontanega preklapljanja jezika, pri katerem niso potrebni prevodi, ampak se ti vršijo sproti. Dvojezičnost tako pojmujejo kot eno pomembnejših osnov, a se ne vidijo kot jezikovni učitelji. (Fenkart, 2008)

Naša analiza sporazumevanja dijakov z učitelji kaže, da se največ dijakov iz Slovenije znotraj šole po njihovi samooceni z učitelji pogovarja mešano nemško-slovensko (45 %), še večji del pa (skupaj samo in večinoma) slovensko (55 %). Podobni rezultati so pri mešanem sporazumevanju tudi pri dijakih iz Avstrije (46 %), kar kaže na to, da skoraj polovica vseh dijakov pouk spremlja dvojezično in med njim uporablja tako nemščino kot slovenščino. Razumljivo pa več dijakov iz Slovenije kot iz Avstrije uporablja slovenščino, medtem ko se avstrijski dijaki med poukom z učitelji zelo malo sporazumevajo zgolj ali večinoma v nemščini (okoli 10 %, to pa so dijaki 1. in 2. letnika, ki verjetno nimajo dobrega predznanja slovenščine). Med odmori je stanje zelo podobno, le da je delež slovenščine pri dijakih iz Slovenije še precej večji (87 %), pri avstrijskih pa je nekoliko večji delež nemščine (v primerjavi z uporabo med poukom). Slovenski dijaki se med odmori in zunaj šole z učitelji zelo malo pogovarjajo v nemščini ali mešano, pri dijakih iz Avstrije pa je ta delež večji (največ se sporazumevajo mešano). Večina dijakov, ki med odmori govorijo slovensko, tako govorijo tudi med poukom, podobno velja za sporazumevanje zunaj šole. Zunaj šole se z učitelji avstrijski dijaki presenetljivo največ pogovarjajo v slovenščini ali dvojezično, kar povezujemo s tem, da so večinoma vsi učitelji s slovenskimi koreninami, torej dvojezični (v pravem lingvističnem pomenu besede), zaradi česar se verjetno tudi dijaki večkrat odločajo za sporazumevanje v slovenščini (niso pa zavezani k temu, saj zunaj šole ne veljajo šolska pravila). Zanimiv rezultat glede rabe slovenščine je tudi ta, da raba glede na neformalnost položaja raste – zunaj šole in med odmori se več dijakov odloči za slovenščino kot med poukom, za nemščino pa velja enako: več dijakov iz Avstrije se zunaj šole odloči za komunikacijo v nemščini (a delež nemščine ostaja manjši glede na slovenščino). Povezave podatkov posameznih dijakov glede na govorni položaj (med poukom, odmori in zunaj šole) kažejo, da se večina dijakov podobno sporazumeva povsod – malo je takih, ki v položajih, povezanih s šolo, bistveno spremenijo izbiro jezika, kar še posebej drži za komunikacijo s sošolci.

Grafikon 20: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 s sošolci glede na državo stalnega bivanja

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137*

* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

Dijaki se s svojimi vrstniki v šoli sporazumevajo drugače kot z učitelji – predvsem uporabljajo več nemščine in mešanega jezika. Tudi dijaki iz Slovenije uporabljajo manj slovenščine, med poukom jih nekaj celo uporablja le nemščino za sporazumevanje s sošolci. Pri dijakih iz Avstrije je opazen porast rabe nemščine, mešanega jezika govorijo približno toliko, kot ga uporabljajo z učitelji, zelo malo se jih s sošolci pogovarja samo v nemščini, nekaj več pa večinoma v slovenščini. Pri sporazumevanju s sošolci lahko ugotovimo, da ni bistvenih razlik v izbiri jezika med poukom, odmori ali zunaj šole, kar kaže na to, da pri prostovoljni izbiri jezika dijaki več posegajo po nemščini, saj jim je komunikacija v njej očitno lažja. Pri dijakih iz Slovenije pa povečan delež pomeni, da se pri komunikaciji z vrstniki bolj prilagodijo večini (nemško govorečim), a kljub temu lahko zaključimo, da več kot polovica vseh dijakov uporablja slovenščino ali vsaj mešano, nemščino in slovenščino. Dijaki iz Avstrije, ki med poukom z učitelji večinoma govorijo mešano, se s sošolci več pogovarjajo v nemščini ali mešano, le en dijak je navedel, da med poukom s sošolci govori mešano, zunaj šole pa le slovensko.

5.5.3 SPORAZUMEVANJE V OKOLJU DELOVANJA ALI AKTIVNOSTI DIJAKOV

Manjšina se po mnenju Beltrama vedno sreča z dvojezičnostjo, saj se večino njenega življenja odvija v večinskem okolju z njegovim jezikom, zadovoljevanje kulturnih potreb je mešano, hkrati pa ima manjšina svoje institucije, ki pomagajo ohranjati in razvijati narodno zavest in identiteto. (cv: Zupančič, 1992)

Dijaki so na vprašanje jezika, ki ga uporabljajo v okolju, kjer stalno in/ali začasno bivajo, odgovarjali za različne priložnosti, v katerih stopajo v stik z drugimi ljudmi in imajo priložnost z njimi govoriti, jih poslušati oz. vzpostavljati jezikovno komunikacijo. V analizi smo vprašanje razdelili na tri sklope – prvi se nanaša na situacije, v katerih se dijaki znajdejo zaradi potreb v vsakdanjem življenju: na uradih (poštah, bankah, občinskih uradih, policiji ...), pri nakupovanju (v stiku s prodajalci in drugim osebjem pri nakupih v trgovinah, trgih) in zdravniku (z njim se pogovarjajo o bolečini, težavah, nasvetih, zdravilih, terapijah ipd. in v pogovoru razkrivajo bolj intimen del sebe kot v drugih dveh sporazumevalnih okoljih). Drugi sklop se nanaša na dejavnosti v prostem času oz. na neformalne položaje, v katerih se dijaki sporazumevajo: kulturne, športne, cerkvene in dejavnosti slovenskih društev. Kulturne dejavnosti smo opredelili kot tiste, ki so povezane z glasbo, gledališčem, plesom, ročnimi spretnostmi, pri dejavnostih društev pa kot primere navedli kulturna, športna in druga društva ter cerkvene dejavnosti (tudi pri teh prihajajo v stik z jezikom, bodisi preko duhovnikov bodisi preko dejavnosti med pripadniki cerkvene organizacije, poleg tega pa v koroških župnijah pogosto potekajo tudi druge dejavnosti, ki nimajo zgolj verskega značaja: izobraževanja, kulturne in športne dejavnosti). Tretji sklop pa se tiče preživljanja prostega časa v neorganiziranih oblikah, a na krajih, kjer se ljudje običajno družijo s prijatelji, bodisi okoljih, kjer so prisotni tudi drugi ljudje, v lokalih, barih in gostilnah, bodisi na zasebnih zabavah, kjer se običajno srečujejo ljudje, ki se poznajo med sabo, in niso izpostavljeni opazovanju in sporazumevanju z neznanci. Eno od vprašanj pa se nanaša na svetovni splet (v vprašalniku internet) – virtualno okolje, kjer vladajo posebne zakonitosti tako pisnega kot govornega sporazumevanja, t. i. internetna govorica. Po mnenju jezikoslovcev gre pri njej za približevanje govorjenemu jeziku, ki ga zaznamuje proces poenostavitve oz. ekonomičnosti, ter dejstvo, da simultanost ni možna. (Kranjc, 2001) Pri tem dodajmo, da je pri današnji informacijski tehnologiji simultanost seveda možna, saj poznamo spletna orodja in programe, ki omogočajo tako glasovni kot slikovni prenos podatkov (videokonference, spletni telefon idr.).

Pri odgovorih na vprašanji o jeziku sporazumevanja v okolju, kjer stalno in začasno bivajo, so

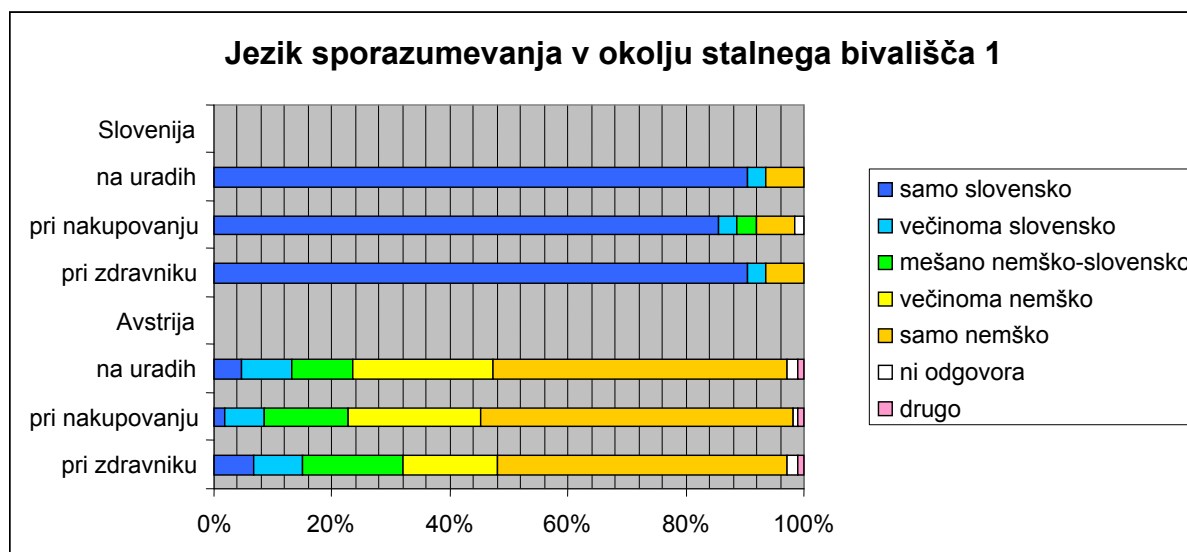
se pri devetih dijakih (osem jih prihaja iz Avstrije, en iz Slovenije), ki sicer niso označili, da imajo začasno prebivališče, pojavili odgovori za okolje, kjer začasno bivajo. Končno število se tako ne ujema z navedbami podatkov, koliko dijakov ima začasno prebivališče (33 dijakov), a smo odgovore kljub temu vzeli v analizo, saj so se večinoma razlikovali od odgovorov na vprašanja glede na stalno prebivališče (le pri dveh dijakih so bili odgovori za stalno in začasno prebivališče enaki), kar lahko povežemo s tem, da so si okolje začasnega bivanja razlagali kot okolje šolanja in ne začasnega bivanja v pomenu bivanja v Celovcu v času pouka. Tudi Slovenci nimajo vsi začasnega bivališča (28), a jih je vseh 31 odgovorilo na vprašanje o jeziku sporazumevanja v okolju začasnega bivališča.

Dijaki so najprej odgovarjali na vprašanje o jeziku sporazumevanja v okolju svojega stalnega bivališča. Dijaki iz Slovenije so večinoma navajali slovenščino kot jezik sporazumevanja tako na uradih kot pri nakupovanju in zdravniku, en dijak je navedel, da se sporazumeva večinoma slovensko, dva pa, da samo nemško, pri čemer gre za to, da morda prihajata iz obmejnega območja, kjer uporabljata nemški jezik, ali pa je prišlo do napake ali nepravilnega razumevanja vprašanja, saj je v Sloveniji redko, da bi slovenski državljani uradne stvari urejali v nemščini in ne slovenščini. Na isto vprašanje je izmed 106 dijakov iz Avstrije okoli polovica za vse tri okoliščine navedlo, da uporabljajo le nemščino, tretjina večinoma nemško, malo pa slovenščino – največ pri zdravniku (16 dijakov, 18 pa mešano).

Večina slovenskih državljanov torej v okolju svojega bivanja, ki je večinoma v Sloveniji, uporablja slovenščino, medtem ko dve tretjini avstrijski dijaki sicer uporabljajo zgolj ali večinoma nemščino, a se jih poleg tega tudi 17 % sporazumeva tako v nemščini kot slovenščini. Najmanjši delež dijakov iz Avstrije uporablja slovenščino med nakupovanjem, pojavi pa se tudi dijak, ki v vseh treh okoljih uporablja nemščino in hrvaščino.

Primerjava rezultatov med sporazumevanjem v okolju stalnega in začasnega bivališča daje precej različne rezultate, a je hkrati vzorec dijakov tudi manjši – le 11 dijakov iz Avstrije je odgovarjalo na vprašanje o okolju začasnega bivanja, vendar jih verjetno nekaj med njimi nima začasnega prebivališča, saj ga v prvem delu vprašalnika niso navedli. Pri vprašanju smo izločili tudi dijake, ki niso navedli odgovora, bodisi da nimajo začasnega prebivališča bodisi nanj niso želeli odgovarjati (razumljivo je bilo več takih dijakov iz Avstrije, saj zaradi bližine šole ne potrebujejo začasnega prebivališča). Dijaki iz Slovenije se v okolju svojega začasnega bivanja, tj. v Celovcu, večinoma sporazumevajo v nemščini (okrog 45 % v vseh treh okoljih – na uradih, pri nakupovanju in zdravniku).

Grafikon 21: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 1

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137* (N₁** = 106, N₂*** = 31)

* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

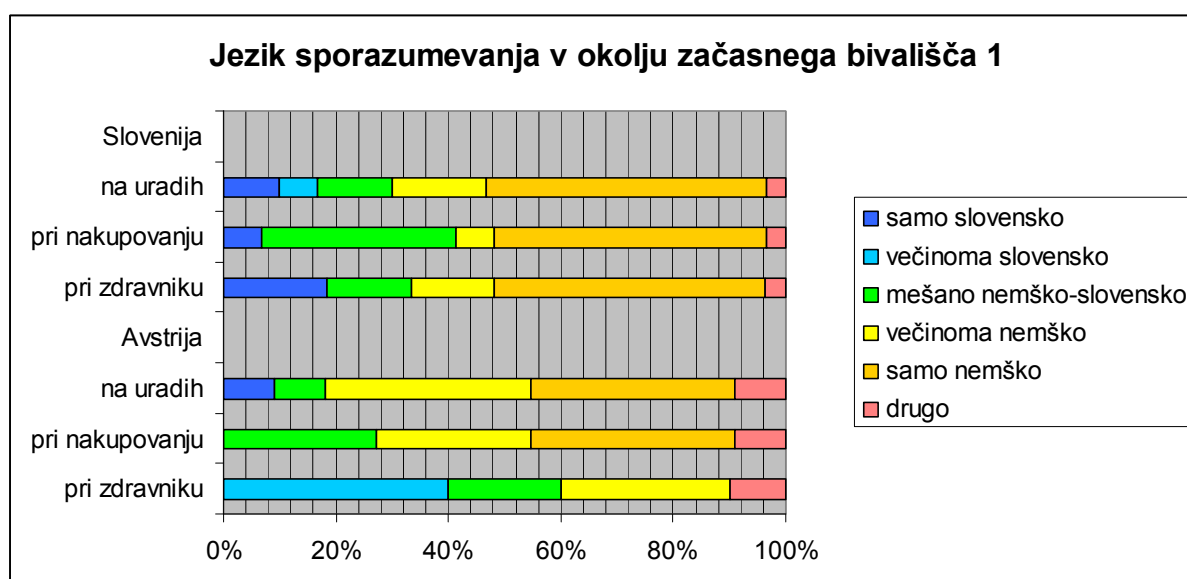
**N₁ – dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji

***N₂ – dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji

V vseh treh okoliščinah pa se poslužujejo uporabe tako nemščine, ki prevladuje, mešane rabe – največ pri nakupovanju in tudi slovenščine – največ pri zdravniku, kar se je pojavilo tudi pri avstrijskih dijakih. Podatek lahko povežemo tudi s tem, da vsi dijaki obiščejo šolskega zdravnika, s katerim lahko govorijo tudi v slovenščini in se te možnosti tudi poslužujejo. Avstrijski dijaki (vzorec je manjši od dijakov iz Slovenije) pa so navedli, da pravzaprav nič ali malo slovenščine (velikokrat tudi mešano) uporabljajo pri nakupovanju, na uradih pa le en dijak uporablja slovenščino, prav tako so večinoma (štirje dijaki) slovensko navajali v sporazumevanju pri zdravniku. Pozornost tako bolj usmerjamo na dijake iz Slovenije, ki v kraju svojega začasnega bivališča pridejo v stik z dvojezičnim okoljem in v njem prepoznavajo možnosti za rabo tako nemškega kot slovenskega jezika, a se po rezultatih za slovenščino redkeje odločijo – kot kaže, največkrat pri nakupovanju, kjer tudi dijaki iz Avstrije (v okolju svojega stalnega bivanja) sicer uporabljajo večinoma nemščino, nekaj pa se jih sporazumeva mešano. Dvojezično okolje, ki uradno na javnih položajih mora zagotavljati rabo tako nemščine kot slovenščine (pri tem opozorimo na to, da Celovec ni vključen v območje dvojezičnega ozemlja), očitno ni dovolj velik dejavnik, da bi govorce slovenščine spodbudila k večji uporabi manjšinskega jezika, se ga pa dijaki poslužujejo v sporazumevanju

z zdravnikom. Ob tem se porajajo pomisleki, ali formalnopravno omogočena raba obeh jezikov tudi zares obstaja, če je realnost glede na odgovore dijakov pravzaprav drugačna. Uporabna slovenščine pri nakupovanju pa kaže na ekonomsko vrednost jezika – prilagajanje prodajalcev na potrebe trga je dovolj močno prisotno, da dijakom daje možnosti in spodbude, da se odločijo za uporabo manjšinskega jezika.

Grafikon 22: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 1

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 42* (N₁** = 11, N₂*** = 31)

* Brez dijakov iz Italije, dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja in niso odgovarjali na vprašanje o jeziku sporazumevanja v okolju, kjer začasno bivajo.

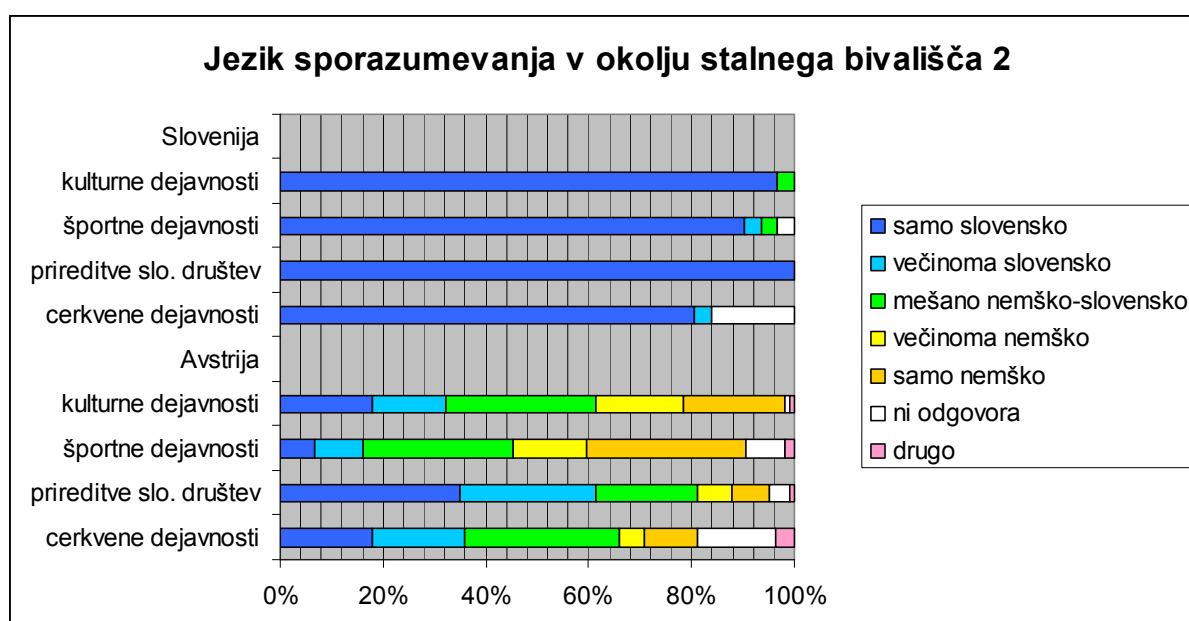
**N₁ – dijaki z začasnim bivališčem v Avstriji

***N₂ – dijaki z začasnim bivališčem v Sloveniji

Drugi sklop vprašanj sporazumevanja v okolju, se je nanašal na okolje prostočasnih dejavnosti: kulturnih, športnih, društvenih in cerkvenih. Za dijake, ki bivajo v Sloveniji so bili rezultati zelo homogeni – skoraj pri vseh dejavnostih se je kot jezik sporazumevanja pojavila slovenščina, pri prireditvah slovenskih društev zgolj slovenščina (vseh 31 dijakov). Pri dveh dijakih iz prvega letnika smo glede na odgovore o stalnem in začasnem bivališču sklepali, da sta zamenjala razumevanje stalnega in začasnega bivališča (oba imata stalno prebivališče v Sloveniji, začasno pa v Celovcu, a sta v vseh odgovorih navajala izključno slovenščino za okolje začasnega bivanja), zato smo podatke upoštevali, a zamenjali kategoriji stalnega in

začasnega bivališča. Pojavila sta se tudi odgovora istega dijaka, da pri športnih in cerkvenih aktivnostih uporablja večinoma slovenščino, s prijatelji pa prav tako uporablja večinoma slovensko, ne pa samo slovensko, drug dijak pa je označil, da pri kulturnih in športnih dejavnostih uporablja tako slovenščino kot nemščino, kar prav tako lahko povežemo z jezikom družine, kjer se z očetom sporazumeva v slovenščini, z materjo, ki govori nemščino kot svoj materni jezik, pa v mešano. Pri cerkvenih dejavnostih je pet dijakov označilo, da se le-teh ne udeležuje, ostali uporabljajo slovenščino.

Grafikon 23: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137* (N₁** = 106, N₂*** = 31)

* Brez dijaka iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

**N₁ – dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji

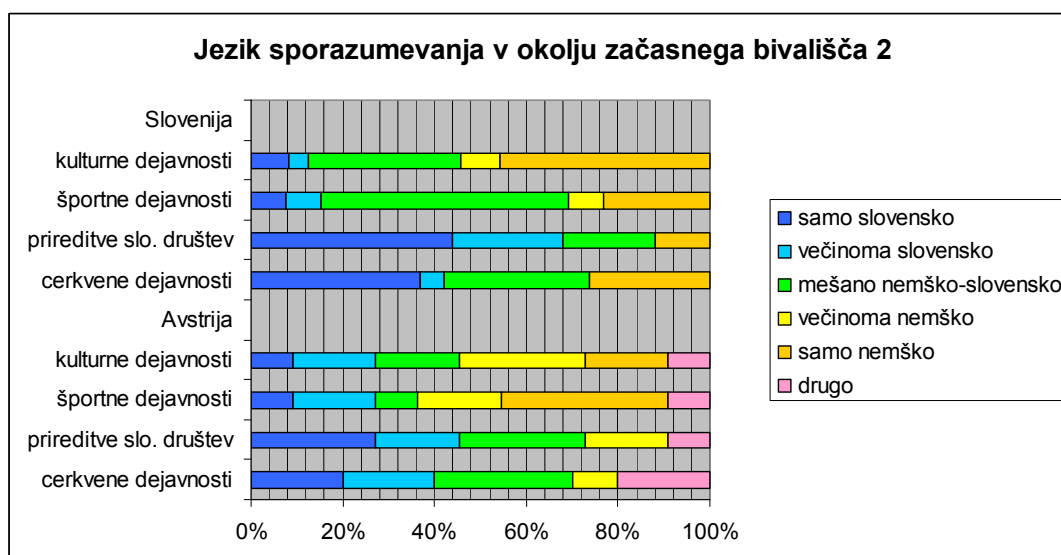
***N₂ – dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji

Slika avstrijskih dijakov pa je bila v primerjavi s slovenskimi mnogo bolj pestra: največ slovenščine uporabljajo, ko se udeležujejo prireditev slovenskih društev (samo ali večinoma slovenščino uporablja 61 % dijakov iz Avstrije), sicer pa sta tako nemščina kot slovenščina v vseh navedenih okoljih prisotna v sorazmernih deležih. Zanimiv je podobno visok delež uporabe obeh jezikov pri kulturnih, športnih in cerkvenih dejavnostih, tj. okoli 30 %. Najmanj slovenščine dijaki uporabljajo pri športnih dejavnostih (samo ali večinoma slovensko 16 %),

kjer pa jih 45 % uporablja nemščino kot prevladujoči jezik. Pri avstrijskih dijakih se med odgovori pojavijo tudi drugi jeziki: nemščina in hrvaščina (pri enem dijak v vseh navedenih okoljih), srbsščina (pri enem od dijakov pri športnih aktivnostih in pri dveh pri cerkvenih dejavnostih), angleščina in slovenščina (pri enem dijaku pri cerkvenih dejavnostih).

Pri analizi odgovorov dijakov z začasnim bivališčem se osredotočamo na dijake iz Slovenije, saj je vzorec 11 dijakov iz Avstrije, še manjši od števila slovenskih dijakov. Pri dijakih, ki začasno bivajo v Avstriji, smo podatke primerjali z rezultati avstrijskih dijakov, ki v Avstriji tudi stalno bivajo in s tem primerjali njihovo odzivanje na jezikovno ponudbo okolja, v katerem se gibajo.

Grafikon 24: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 42* (N₁** = 11, N₂*** = 31)

* Brez dijaka iz Italije, dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja in niso odgovarjali na vprašanje o jeziku sporazumevanja v okolju, kjer začasno bivajo.

**N₁ – dijaki z začasnim bivališčem v Avstriji

***N₂ – dijaki z začasnim bivališčem v Sloveniji

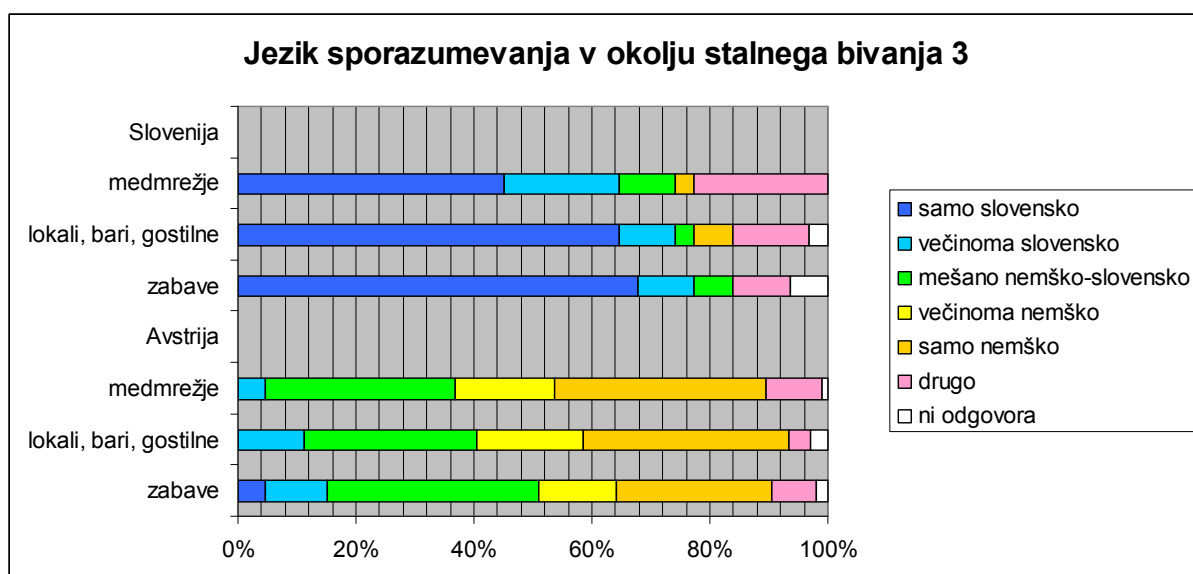
Za oboje velja, da največ slovenščine uporabljajo v okviru prireditev slovenskih društev (slovenski dijaki niso navajali, da se jih ne bi udeleževali), delež pa je pri obeh skupinah visok – 61 % avstrijskih dijakov in 54 % slovenskih (uporabljajo samo ali večinoma slovenščino). Slovenski dijaki primerjalno več slovenščine uporabljajo še pri cerkvenih dejavnostih,

avstrijski pa več kot slovenski pri kulturnih in športnih dejavnostih, kar kaže na to, da avstrijski dijaki tako v kulturi kot športu izrabijo več priložnosti za uporabo slovenščine, kot to veja za slovenske dijake, ko bivajo v Celovcu. Dejstvo je, da avstrijski dijaki prihajajo iz različnih delov avstrijske Koroške, večinoma iz krajev z avtohtono slovensko poselitvijo, kjer se še posebno pri kulturnih prireditvah lahko sporazumevajo v slovenščini, saj v kulturnih društvih, ki so v prvi vrsti namenjena Korošcem s slovenskimi koreninami tudi najdejo sogovorce, medtem ko za Celovec ni več značilna taka homogenost in usmerjenost v tako številne aktivnosti, povezane s slovenstvom. Predvsem na področju športa se dijaki odločajo po svojih interesih in ne toliko na to, kateri jezik v tej dejavnosti jim lahko ponudijo. Največji delež uporabe nemščine pa se kaže pri slovenskih dijakih, in sicer prav pri kulturnih dejavnostih, kjer gre verjetno spet za izbiro krožkov in izvenšolskih dejavnosti glede na interese dijakov. Največ sporazumevanja tako v nemščini kot slovenščini uporabljajo slovenski dijaki na področju športa, kjer je pri avstrijskih dijakih največ uporabe nemščine.

Tretji sklop vprašanj se je nanašal na sporazumevanje v treh okoljih, kjer je komunikacija popolnoma osebna, subjektivna izbira: na medmrežju si lahko (večinoma v pisni obliki) izmenjujemo osebna sporočila, iščemo informacije, ki nas zanimajo, navezujemo stike z novimi ljudmi v virtualnem svetu ipd.; v lokalih, barih in gostilnah se srečujemo z ljudmi, s katerimi nas vežejo osebne vezi, in tudi s tistimi, ki jih ne poznamo (npr. osebje lokala, drugi gostje, s katerimi lahko pridemo v stik), vendar na nek način s svojo prisotnostjo postanejo del našega okolja; na zasebnih zabavah se srečujemo s prijatelji oziroma tistimi, ki so nam blizu, jih želimo srečevati in večinoma niso ljudje, s katerimi nimamo ničesar skupnega. Motivi za druženje so različni, a obseg prijateljev je naš najbolj osebni krog ljudi poleg družine. Pri dijakih je v njihovih letih prijateljska vez še toliko pomembnejša, saj v krogu prijateljev iščejo svojo potrditev, priznanje in pripadnost, včasih še veliko bolj kot v primarni družini. Giles to področje obravnava na podlagi akomodacijske teorije ali teorije prilagajanja, ki izhaja iz domene, da so posamezniki v družbeni interakciji motivirani, da prilagodijo oz. spremenijo svoj govorni stil ali jezik glede na sogovorca z namenom, da bi dosegli enega ali več ciljev – da bi izzvali poslušalčevo priznanje, da bi zmanjšali ali pa poudarili svoje jezikovne (in posredno tudi družbene) razlike, dosegli sporazumevalno učinkovitost med udeleženci interakcije ali ohranili pozitivno družbeno identiteto. Domena torej posledično vodi tudi v sklep, da posameznikova percepcija drugega določa odločitev posameznika v interakciji. Glede na teorijo govorci spreminjajo svojo izbiro jezika ne zaradi konteksta (vsebine), ampak največkrat zaradi osebe, na katero naslavlja govor. (cv: Novak Lukanovič,

2003) Še veliko bolj teorijo lahko prenesemo na mladostnika, ki v svojem adolescentnem obdobju še nekoliko intenzivneje poskuša kazati svojo pripadnost določenim krogom in se tudi z jezikom ali načinom govora prilagajati sogovorcem (npr. uporaba slenga).

Grafikon 25: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 3

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 137* (N₁** = 106, N₂*** = 31)

* Brez dijakov iz Italije in dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja.

**N₁ – dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji

***N₂ – dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji

Spletna besedila so večinoma v pisni obliki, torej gre za pisna besedila, a imajo značilnosti govornega jezika. (Kranjc, 2001) Ker imajo besedila na medmrežju zakonitosti govornega sporazumevanja, pa nimajo enakega ritma – gre za pisni jezik (če govorimo o pisni komunikaciji, ne o videokonferencah ali spletni telefoniji ipd.), torej predpostavljamo, da se na medmrežju dijaki odločajo za izbiro tistega jezika, ki jim je v večini življenjskih situacij bližje (na medmrežju gre za osebno izbiro posameznika, preko medmrežja se sporazumevamo tudi o osebnih področjih, kjer so mnogokrat prisotna čustva, ki prav tako vplivajo na izbiro jezika). Tako kot za sporazumevanje v krogu sovrstnikov in na medmrežju govorimo tudi o jeziku čustvovanja – jezik, ki ga govorec izbere, ko sporoča o svojem čustvenem svetu, je tudi jezik, ki je zanj funkcionalen in ga uporablja.

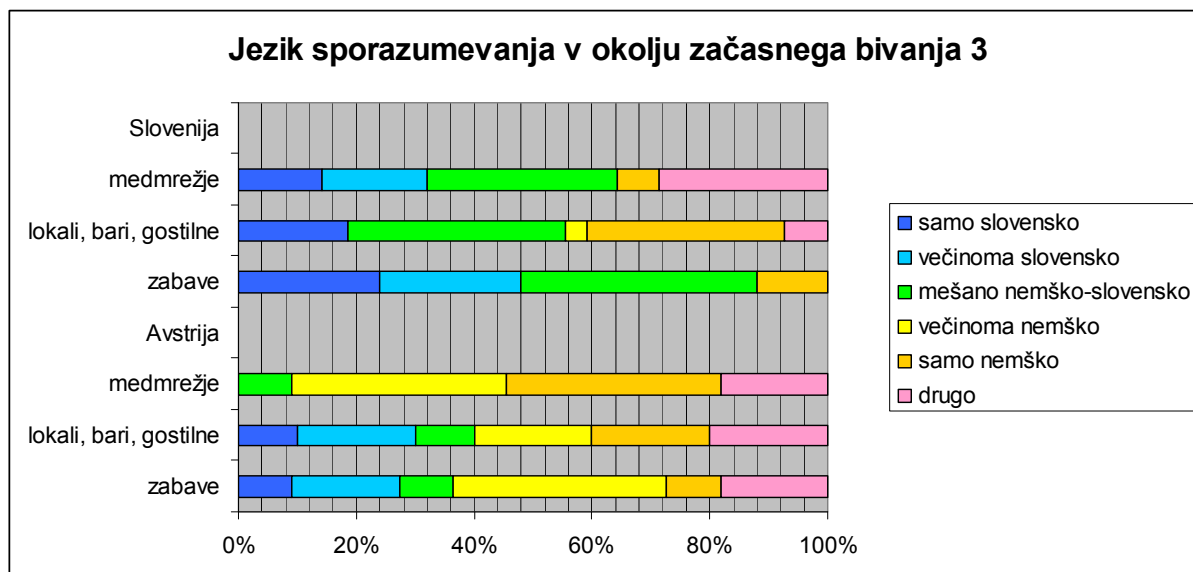
Glede rabe (sprejemanja in tvorjenja skupaj) na medmrežju so se rezultati med dijaki iz Avstrije in Slovenije zelo razlikovali. Slovenski dijaki v Sloveniji na medmrežju uporabljajo sporazumevanje v slovenščini (samo ali večinoma slovensko 64 %), zelo malo mešanega jezika, malo nemškega, 23 % pa jih uporablja zelo mešane jezike: večinoma so odgovarjali, da slovenščino, ob njej pa še hrvaški, angleški in nemški jezik. Med njimi jih največ uporablja kombinacijo slovenščine in angleščine. Avstrijski dijaki pa na medmrežju skoraj ne uporabljajo slovenščine (večinoma le 5 %), največ se sporazumevajo v nemščini (samo ali večinoma nemško 53 %) in v mešanem jeziku (32 %). V drugih jezikih se jih sporazumeva manj kor slovenskih dijakov, med njimi so prav tako kombinacije jezikov slovenščine s srbsščino, nemščine s hrvaščino, bosanskim jezikom, angleščino, nemščino s slovenščino in bosanskim jezikom, samo enega od drugih jezikov pa uporabljata dva dijaka (en samo srbsščino, drugi le angleščino). V primerjavi z avstrijskimi dijaki, ki imajo stalno bivališče na avstrijskem Koroškem, slovenski dijaki, ki začasno bivajo v Celovcu, na medmrežju uporabljajo več slovenščine, a manj kot jo uporabljajo v okolju stalnega bivanja, tj. v Sloveniji, hkrati pa podoben delež obojih uporablja tako slovenščino kot nemščino (32 % avstrijskih dijakov, 29 % slovenskih z začasnim bivališčem v Celovcu). Slovenski dijaki v okolju začasnega bivanja zelo malo uporabljajo samo nemščino (6 %). Med 11 avstrijskimi dijaki, ki imajo začasno bivališče v Avstriji, prevladuje uporaba nemščine.

V okolju gostinskih lokalov so rezultati nekoliko drugačni, a ne bistveno: avstrijski dijaki uporabljajo nemščino v enakem deležu kot na medmrežju (53 %), prav tako tisti, ki izmenično uporabljajo oba koda_[M2] (30 %), le nekoliko več je tistih, ki v gostinskih obratih uporabljajo večinoma slovenščino (11 %). Slovenski dijaki pa uporabljajo še več slovenščine (74 %) in nekoliko več nemščine kot na medmrežju, a jih je kljub temu malo (6 %). Slovenski dijaki v Celovcu se v lokalih v enakem deležu sporazumevajo v mešanem jeziku ali v nemščini (oboje okoli 30 %), v slovenščini pa manj kot na medmrežju (16 %), kategorija večinoma slovensko se sploh ne pojavi. Pri uporabi drugih jezikov so spet prisotne le kombinacije, le da se med njimi razen pri enem dijaku, ki začasno biva v Celovcu, ne pojavi angleščina.

Podatki o jeziku sporazumevanja na zasebnih zabavah postrežejo s še bolj stopnjevanimi podatki kot v okoljih medmrežja in gostinskih lokalov: pri slovenskih dijakih se v okolju stalnega bivanja nihče ne sporazumeva v nemščini, pri avstrijskih dijakih pa se poveča delež tistih, ki se sporazumevajo tudi v slovenščini, podobna pa sta deleža tistih, ki se sporazumevajo v nemščini (40 %) ali v mešanem jeziku (36 %). Slovenski dijaki v okolju začasnega bivališča se na zabavah večinoma pogovarjajo v slovenščini ali v mešanem jeziku, zelo malo pa v samo v nemščini.

Pri vseh treh okoljih je v določenem deležu močno prisotno sporazumevanje v kombinaciji slovenskega/nemškega jezika z enim od južnoslovanskih jezikov (hrvaščina, srbščina, bosanski jezik), na medmrežju pa se pričakovano pojavi komunikacija v globalnem jeziku, tj. angleščini, a zelo redko zgolj v tem jeziku, večinoma v kombinaciji s slovenščino/nemščino.

Grafikon 26: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 42* (N₁** = 11, N₂*** = 31)

* Brez dijakov iz Italije, dijakov, ki niso navedli države stalnega bivanja in niso odgovarjali na vprašanje o jeziku sporazumevanja v okolju, kjer začasno bivajo.

**N₁ – dijaki z začasnim bivališčem v Avstriji

***N₂ – dijaki z začasnim bivališčem v Sloveniji

Zanimive rezultate da primerjava sporazumevanja avstrijskih dijakov v okolju stalnega bivanja (avstrijska Koroška) in slovenskih dijakov v okolju začasnega bivanja (v Celovcu). Uporaba jezikov na uradih in pri zdravniku je pri obojih zelo podobna, medtem ko pri nakupovanju slovenski dijaki uporabljajo več mešanega jezika, avstrijski pa nemškega. Pri kulturnih dejavnostih so razlike večje: Avstrijci se več sporazumevajo v slovenščini, Slovenci v Celovcu pa v nemščini, kar pomeni, da se avstrijski dijaki verjetno bolj udeležujejo kulturnih dejavnosti slovenskih društev v Avstriji kot slovenski dijaki v Avstriji. Pri športu so rezultati podobni, le da Slovenci uporabljajo nekoliko več mešanega jezika, pri prireditvah slovenskih društev in dejavnostih Cerkve pa se rezultati bistveno ne razlikujejo. Na medmrežju več slovenskih dijakov v primerjavi z avstrijskimi uporablja slovenščino, podobno

lahko rečemo tudi za okolje gostinskih prostorov in zasebnih zabav. Zanimiv je tudi podatek, da se pri avstrijskih dijakih delež slovenščine povečuje tudi glede na jezikovno sestavo okolja, v katerem se gibajo – več slovenščine znotraj okolja kulturnih društev, prirediteljev kulturnih društev, gostinskih lokalov in zabav, medtem ko se na uradih, pri nakupovanju in zdravniku redkeje odločijo za uporabo slovenščine. Rezultati za slovenske dijake v okolju Slovenije so bili rezultati pričakovani, presenetile so nas predvsem skupine drugih jezikov, ki so relativno dobro zastopane znotraj sicer večinsko slovensko-nemškega jezikovnega okolja, a so rezultati podkrepljeni z alpsko-jadransko usmeritvijo šole in podatki o maternih jezikih staršev dijakov, ki so dali jezikovno raznolike odgovore.

5.5.4 JEZIK SPORAZUMEVANJA Z NEZNANO OSEBO

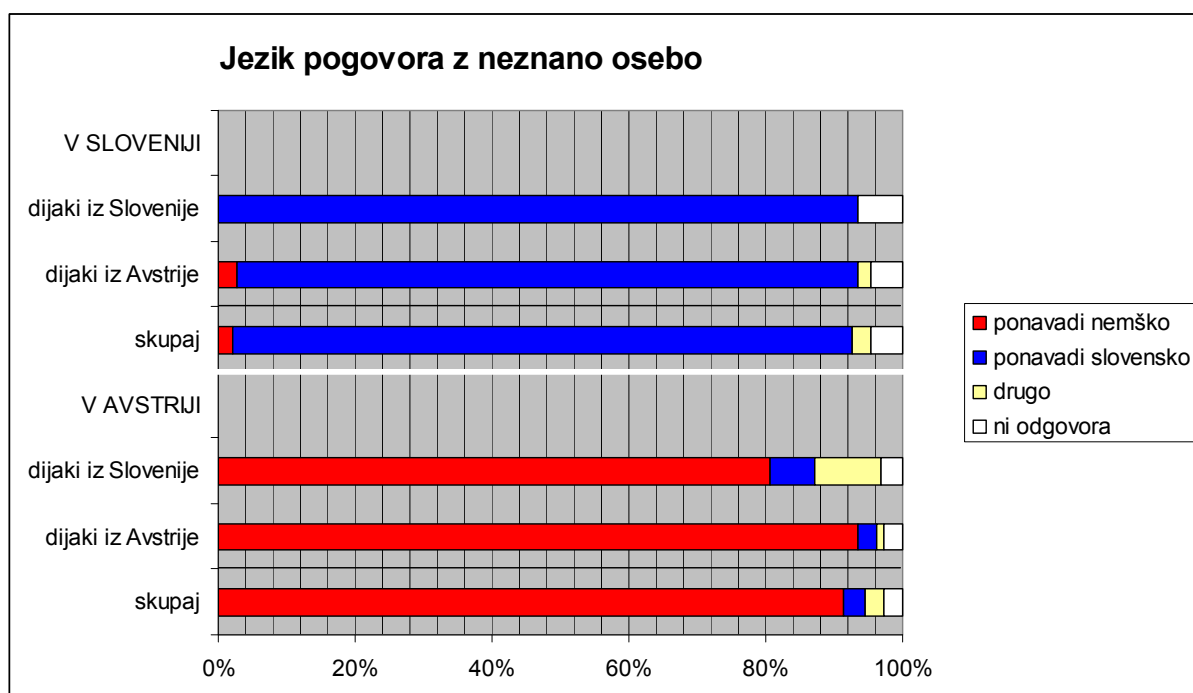
Prvo vprašanje na četrti strani vprašalnika se je nanašalo na jezik pogovora z osebo, za katero dijaki ne vedo, kateri jezik govori. Gre za osebo, ki jo dijaki lahko naključno srečajo kjerkoli v okolju, v katerem se gibajo ali ga obiščejo (avstrijski državljani Slovenijo in slovenski Avstrijo). Najprej so odgovarjali na vprašanje za neznano osebo, ki jo srečajo v Avstriji, nato v Sloveniji. Gre za vprašanje konkretne izbire jezika v določeni situaciji, v tem primeru pri srečanju z neznancem, s čimer smo predpostavili, da na dijaka ne more vplivati družbeni, socialno-ekonomski status ali pogojevanje z narodno pripadnostjo osebe. Po Novak Lukanovič raziskovanje tega vprašanja z izbiro jezika ob prvem stiku opredeljuje posameznikove dejavnike, ki direktno odražajo strategije jezikovnega prilagajanja (objektivna dimenzija) (glej pogl. 3.3.3). (Novak Lukanovič, 2006)

V Avstriji bi največ dijakov od skupaj 149 neznano osebo nagovorilo v nemščini, pet v slovenščini, štirje pa so zapisali, da v drugih jezikih: dva dijaka v nemščini in slovenščini (en iz Slovenije in drugi iz Avstrije), dva pa v angleščini (oba iz Slovenije). V primerjavi odgovorov med dijaki, ki prihajajo iz Slovenije ali Avstrije, je bil večji delež dijakov iz Avstrije, ki bi neznanca nagovorili v nemščini, in obratno – večji delež dijakov iz Slovenije, ki bi ga nagovorili v slovenščini in tudi v drugih kombinacijah, večinoma z angleščino.

V Sloveniji je situacija obrnjena, pri tem pa lahko opazimo, da noben od slovenskih dijakov za nagovor te osebe ne bi uporabil nemščine niti drugega jezika. Jezikovno kompetenco vseh dijakov DTA v slovenščini potrdi tudi podatek, da bi večina dijakov iz Avstrije neznano osebo v Sloveniji nagovorila v slovenščini, za nemščino so se odločili le trije dijaki (med njimi je en dijak dopolnil odgovor, da še ni bil v Sloveniji). Skupno pa za pogovor v Sloveniji velja, da bi en dijak uporabil angleščino ali slovenščino, trije pa hrvaški jezik, česar v

rezultatih za nagovor neznanca v Avstriji ni bilo. Verjetno gre za povezavo s slovanskim svetom, saj sta si hrvaščina in slovenščina bližje kot nemščina in slovenščina. Iz pogovorov z dijaki pa lahko povemo, da bi se jih tudi nekaj iz Slovenije odločilo za uporabo angleščine, če bi sklepali, da je neznanec tujec in ne Slovenec. Za obe državi lahko rečemo, da so bili odgovori zelo podobni, saj povsod prevladujoči jezik nagovora predstavlja več kot 80 % odgovorov dijakov (tako v skupnem številu kot po državah stalnega bivanja).

Grafikon 27: Izbira jezika dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v pogovoru z neznano osebo v Sloveniji in v Avstriji

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149 ($N_1^* = 106$, $N_2^{**} = 31$)

* N_1 – dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji

** N_2 – dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji

5.5.5 ZNANJE KOROŠKIH NAREČIJ

Naslednji dve vprašanji sta dijake spraševali po znanju katerega od koroških slovenskih in nemških narečij ter v primeru, da ga/jih uporabljajo, s kom in o čem se pogovarjajo v izbranih narečjih. Po zadnjih raziskavah namreč v mlajših družinah in bolj urbanem okolju starši z otroki ne govorijo več večinoma v narečju, temveč v slovenskem knjižnem pogovornem jeziku. Pomemben razlog za to je zagotovo socialnoekonomska preobrazba znotraj narodne skupnosti, upočasnitev asimilacije in višja jezikovna kompetenca, ki je povezana z višjo

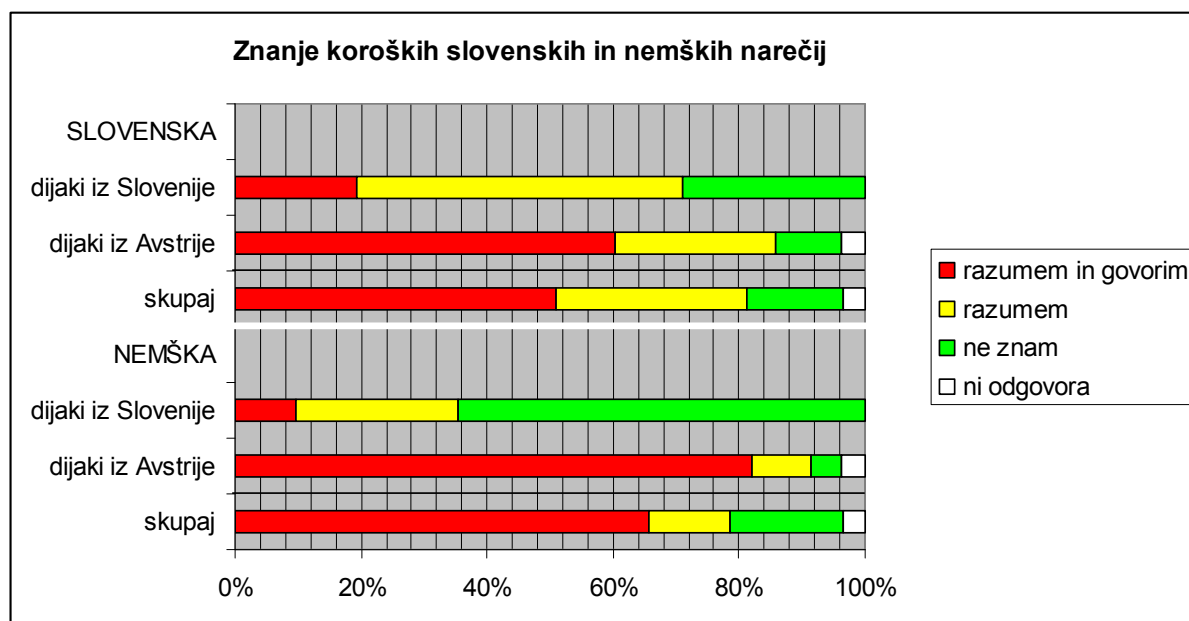
izobrazbo, ter tudi izoblikovanje podobnih socialnih struktur in podobnih trendov kot v večinskem prebivalstvu. (Reiterer et al., 2004) Z vprašalnikom sicer nismo preverjali, kje govorijo narečje, ampak ali ga sploh znajo govoriti. Predvidevamo, da so se narečje dijaki naučili predvsem v svojem primarnem, družinskem okolju in kraju bivanja. V vprašalnik smo sprva vključili le vprašanje o znanju katerega od slovenskih koroških narečjih, a je med prebivalci avstrijske Koroške prav tako prisotno nemško koroško narečje. Opisni del vprašalnika (narečje uporabljam, ko govorim z ... in narečje uporabljam, ko se pogovarjam o ...) je izpolnilo malo dijakov, a so navedli dovolj podobnih odgovorov, da smo dobili vzorec za analizo.

Analiza odgovorov dijakov DTA na vprašanje o znanju koroških narečij kažejo številčno večjo uporabo koroških nemških (66 %) kot slovenskih narečij (51 %) v pomenu razumevanja in govorjenja, torej uporabe za vse tiste sporazumevalne položaje, ki so potrebni za dvosmerno govorno sporazumevanje. Če pa k narečjem prištejemo še delež tistih, ki le razumejo narečje, so rezultati za obe jezika podobni (razume in govori ter le razume koroška nemška narečja 79 % dijakov, slovenska pa 81 %), približno 80 %, a je delež dijakov, ki le razumejo slovenska narečja primerjalno večji od tistih, ki razumejo nemška. Dijaki iz Slovenije so v manjšem številu izrazili, da znajo narečja, ki prihajajo z avstrijske Koroške. Kljub temu, da so slovenska koroška narečja na avstrijskem Koroškem del slovenskih narečnih skupin, pa se bistveno razlikujejo od narečij tistih območij (in celo sama med sabo), od koder prihajajo dijaki iz Slovenije, zato smo takšne rezultate pričakovali. Večina slovenskih dijakov je označila, da ne zna nemških narečij, a jih je več kot tretjina označila, da vsaj razumejo nemška narečja, kar je posledica stalnega sporazumevanja z dijaki iz Avstrije, ki v pogovoru velikokrat uporabljajo tudi koroška nemška narečja. Govorimo o južnonemških narečjih, ki so se v Avstriji razvila v samostojna narečja in jih nekateri imenujejo kar avstrijska nemščina (kar danes označuje tudi avstrijsko standardno nemščino). Le-ta se precej razlikujejo od narečij na drugih območij nemškega jezika, kar dokazuje dejstvo, da jih uporabniki severnih nemških narečij težko razumejo, na televiziji se včasih celo pojavijo podnapisi, saj ne gre le za razlike v glasoslovju, temveč tudi v leksiki (t. i. avstriacizmi kot ena od standardnih oblik nemškega jezikovnega sistema poleg tevtonizmov in helenizmov). (Univerzitetni študijski program Germanistika, 2009)

Presenetili so nas rezultati znanja avstrijskih dijakov: kar 82 % jih razume in govori nemška in 60 % slovenska koroška narečja, torej v vsakdanjem življenju večinoma bolj uporabljajo nemška narečja, slovenska pa aktivno znajo, a morda manj uporabljajo. Vzroke za takšno stanje so dali naslednji rezultati o tem, s kom in ob kakšnih priložnostih jih uporabljajo. V

primerjavi z dijaki iz Slovenije imajo avstrijski več znanja koroških narečij, medtem ko slovenski prihajajo v stik z nemškimi oz. avstrijskimi narečji v času bivanja in gibanja v Republiki Avstriji.

Grafikon 28: Znanje koroških slovenskih in koroških nemških narečij dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149 ($N_1^* = 106$, $N_2^{**} = 31$)

* N_1 – dijaki s stalnim bivališčem v Avstriji

** N_2 – dijaki s stalnim bivališčem v Sloveniji

Dijaki, ki razumejo slovenska koroška narečja, so zapisali, da jih slišijo večinoma v družini, pri sošolcih ali pri starših in prijateljih. Med tistimi, ki pa narečja oz. enega od narečij tudi govorijo, so prevladovali taki, ki ga uporabljajo, ko se sporazumevajo z družino in prijatelji (v pojmu družina so zajeti tako starši kot stari starši ali le eden od njih, npr. dedek, sestre, bratje) – 24 dijakov, ali le z družino – 13 dijakov. Nekaj jih je zapisalo, da ga govorijo samo s prijatelji ali ljudmi v kraju, kjer bivajo. Večinoma so označevali, da se pogovarjajo o vsem (22) ali o različnih stvareh (5), torej narečje uporabljajo v vseh govornih položajih, ki pa se tičejo zasebnega življenja znotraj družinskega, prijateljskega ali bivanjskega okolja v okviru vsakdanjika. Na to sklepamo glede na to, katere osebe so dijaki opredelili kot tiste, s katerimi narečje uporabljajo.

Dijaki z znanjem katerega od nemških koroških narečij so v večini zapisali, da jih uporabljajo s prijatelji/znanci (25 dijakov) ter v družini in s prijatelji (11). Torej ga v primerjavi s slovenskimi narečji več uporabljajo v krogu prijateljev in šele nato v družini. Sedem jih narečje uporablja v pogovoru z vsemi, s katerimi prihajajo v govorno interakcijo. Posamezniki so zapisali, da ga uporabljajo samo s starši, starimi starši, sošolci, tistimi, ki ne znajo slovensko, Korošci idr. Večina se jih pogovarja o vsem (18) ali različnih temah (7), nekaj tudi o osebnih stvareh, šoli, prostem času idr. Tako lahko tudi za nemška koroška narečja zaključimo, da so prisotna v vsakdanjem življenju dijakov in ne predstavljajo tiste zvrsti jezika, ki bi jo uporabljali le v določenih okoliščinah, v določene krogu ljudi ali ob določenih priložnostih.

5.5.6 POGOSTOST RABE SLOVENSKEGA JEZIKA GLEDE NA SPORAZUMEVALNE POLOŽAJE

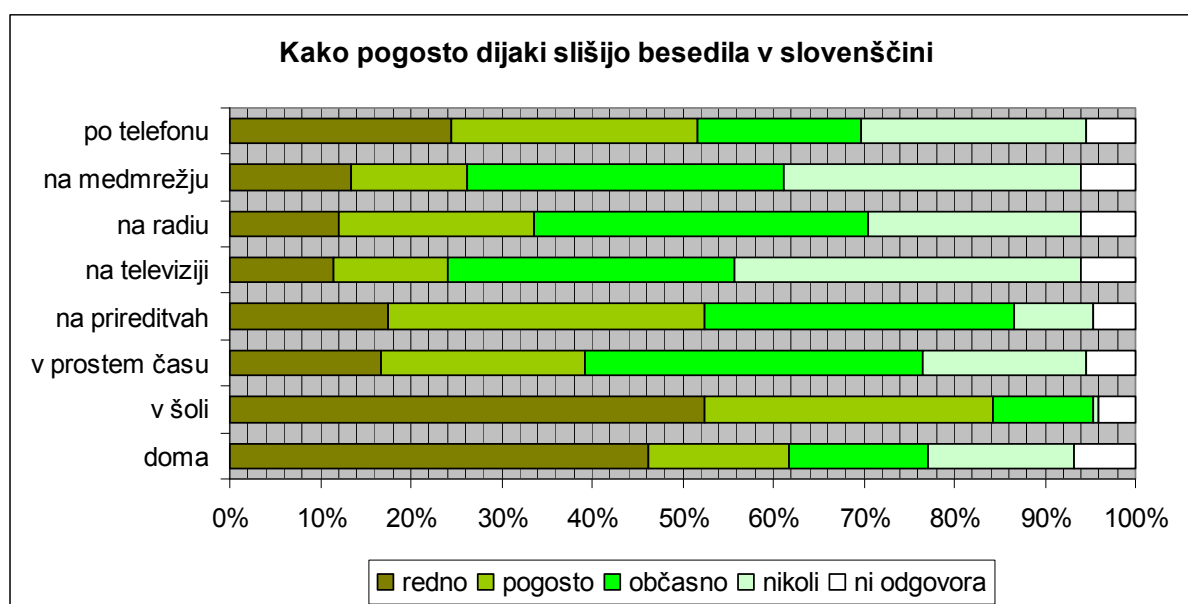
Naslednji sklop vprašanj se je nanašal na pogostnost sporazumevanja v slovenskem jeziku v vsakdanjih okoljih in preko najbolj pogostih medijev in tehnologij v življenju dijakov. Pogostost rabe slovenščine navezujemo na sporazumevalno zmožnost (v pričujočem diplomskem delu v slovenščini), ki jo sestavljata tvorjenje besedil/sporočanje in sprejemanje besedil v dveh prenosnikih – slušnem in vidnem, in je bila prav tako je bila glavni predmet preučevanja. Glede na sporazumevalne položaje samega subjekta smo dijakom v vprašalniku postavili vprašanja na dveh ravneh – dijaki v vlogi sprejemnikov in ločeno v vlogi tvorcev besedil. V vlogi sprejemnikov so odgovarjali na vprašanje pogostosti poslušanja in nato branja besedil v slovenščini. Tretje vprašanje sklopa je dijake postavilo v položaj tvorcev besedil v slovenščini, tokrat opredeljeno skupaj na pisno in govorno sporočanje. Rezultate smo prikazali ločeno v treh grafikonih za posamezno vrsto sporazumevanja: za vse dijake, ki so izpolnjevali vprašalnike ne glede na državo stalnega bivanja (med njimi so bili tudi tisti brez navedbe tega podatka), za dijake, ki imajo stalno prebivališče v Avstriji in tiste, ki ga imajo v Sloveniji. Na vsa vprašanja so zapisovali vrednosti za odgovore: redno, pogosto, občasno, nikoli.

5.5.6.1 POGOSTOST SLIŠANIH BESEDIL

Prvo vprašanje tega sklopa je dijake spraševalo po pogostosti slišanih besedil v slovenščini v določenih okoljih in jezikovnih prenosnikih. Skupna statistika kaže, da največ dijakov besedila v slovenščini redno posluša v šoli (52 %, pogosto pa še dodatnih 32 % dijakov DTA,

ki so izpolnjevali vprašalnike) in doma (46 %, pogosto 15 %). V teh dveh okoljih je bilo daleč največ poslušanja slovenščine, medtem ko je precej manjši delež dijakov označil, da slovenska besedila redno sliši po telefonu (25 %), nato na prireditvah in v prostem času. Največji delež dijakov, ki slovenščine nikoli ne slišijo, je med tistimi, ki so označili kategorijo na televiziji (38 %), podobna je statistika tudi za medmrežje. Dijaki slovenskih besedil pravzaprav ne slišijo velikokrat, največ doma, kjer so v krogu najbližjih, družine, v šoli pa predvsem zaradi dvojezičnega pouka, saj učitelji polovico učnih vsebin posredujejo v slovenščini.

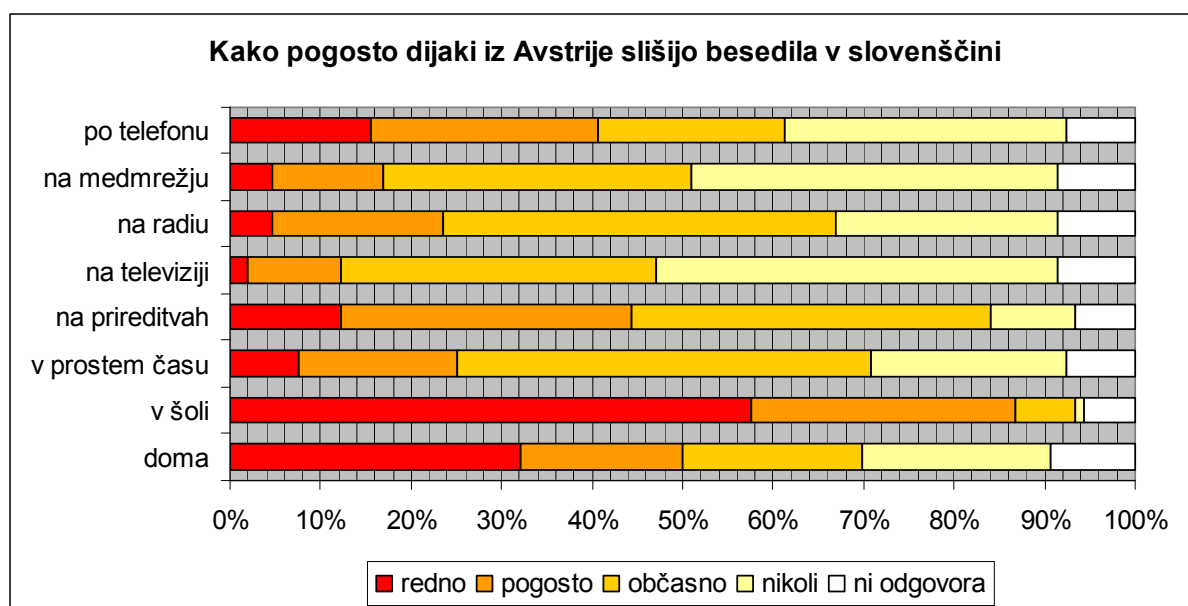
Grafikon 29: Pogostost slišanih besedil v slovenščini dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

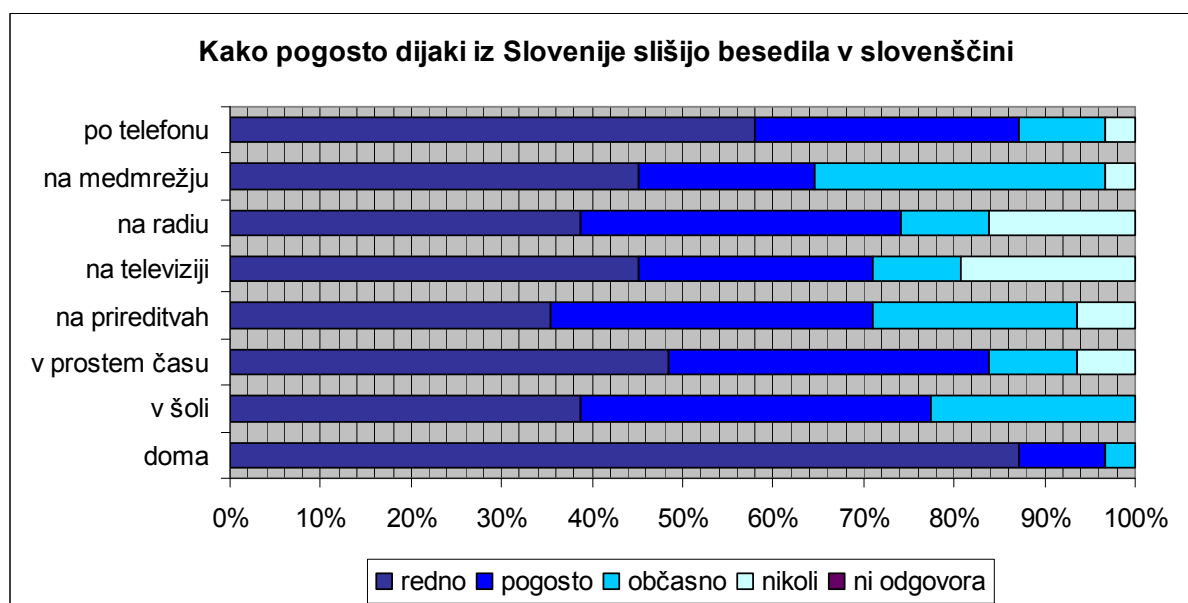
Primerjava med dijaki iz Slovenije in Avstrije pokaže največ razlik ravno v domačem okolju, kar pričakujemo glede na državo bivanja. V ospredje pa prihajajo razlike v pogostosti slišanih besedil v šoli, kjer je delež avstrijskih dijakov, ki slovenščino redno slišijo, večji (58 %) od deleža pri slovenskih dijakih (39 %). Če združimo podatke za tiste, ki slovenščino redno ali pogosto slišijo, so rezultati nekoliko bolj uravnoteženi: 87 % avstrijskih, 77 % slovenskih dijakov, a razlika ostaja – avstrijski dijaki torej delež slovenščine, ki jo slišijo v šoli, ocenjujejo za večjega, kot slovenski dijaki.

Grafikon 30: Pogostost slišanih besedil v slovenščini dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 106

Grafikon 31: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, slišijo besedila v slovenščini.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 31

Rezultati pokažejo močno subjektivnost odgovorov, saj gre objektivno gledano za enako pogostost slišanih besedil v slovenščini, oboji obiskujejo isto šolo. Gre torej za občutek prisotnosti slovenščine znotraj šole – dijaki iz Avstrije tako slovenščino občutijo kot bolj prisotno skozi slišana besedila kot dijaki iz Slovenije, pri čemer gre za subjektiven občutek

prisotnosti nekega jezika v šolskem okolju oziroma za drugačno recepcijo in percepcijo jezika dijakov iz dveh različnih držav. Možni razlogi za tako stanje so tudi v večji občutljivosti avstrijskih dijakov za slovenska besedila, saj živijo v državi z večinskim nemškim jezikom in zato slovenski jezik hitreje zaznajo kot neke vrste spremembo v sporazumevanju in njegovo prisotnost tako bolj opazijo.

Na tem mestu se bomo dotaknili še edinega samo slušnega medija, tj. radia. Zanimivo je, da je pri avstrijskih dijakih slušno spremljanje oddaj v slovenščini malo prisotno, a vsaj občasno jih spremlja več dijakov kot televizijo, prav tako je več dijakov, ki oddaj v slovenščini na televiziji v primerjavi z radijskimi nikoli ne spremljajo. Eden on razlogov za takšno stanje je lahko povezan s tem, da je časovno gledano slovenskega programa na televiziji na avstrijskem Koroškem bistveno manj kot na radiu, kjer deluje več uredništev (med drugim skozi cel dan lahko v okviru nacionalne televizijske hiše spremljamo program radia v živo tudi na medmrežju). V okviru nacionalne televizije ORF ima slovenski spored na frekvenci Radia DVA-Agora na voljo osem ur programa, na medmrežju pa pri programu ORF sodelujeta Radio Dva in Svobodni radio Agora in v živo pokrivajo oddajanje 24 ur na dan. (Slovenski radijski spored, 2009)

Ostali rezultati v primerjavi med državama so pričakovani, saj so dijaki iz Slovenije večinoma označili, da besedila v slovenščini redno ali vsaj pogosto slišijo (največ doma – 97 %), največ pa jih nikoli ne sliši slovenščine na televiziji, kar je posledica spremljanja programov tudi v drugih jezikih, saj danes telekomunikacije omogočajo širok spekter programov v več jezikih. Pod pojmom doma predvidevamo predvsem pogovore med družinskimi člani oziroma pogovore v domačem okolju. Besedila na televiziji dijaki prav tako večinoma slišijo doma, a smo kategoriji ločili, saj gre pri sprejemanju besedil na televiziji za odločitev o tem, kaj radi gledajo in ni njuno vezano na pogovore med družinskimi člani. Podobno je glede slišanih besedil tudi pri avstrijskih dijakih – zelo malo jih slovenska besedila sliši na televiziji (nikoli 44 %) in na medmrežju (nikoli 41 %). Med njimi je med prevladujočimi odgovori za redno poslušanje v slovenščini izstopalo šolsko okolje, sledilo pa je domače okolje (32 %) z že precej manjšim deležem dijakov. V vseh ostalih okoljih pa slovenščine avstrijski dijaki ne slišijo pogosto. Za dijake iz Avstrije torej večinoma velja, da je šolsko okolje zanje pomembno z vidika ohranjanja in učenja slovenskega jezika, saj v njem slišijo slovenska besedila, ki jih sicer v drugih okoljih redkeje spremljajo.

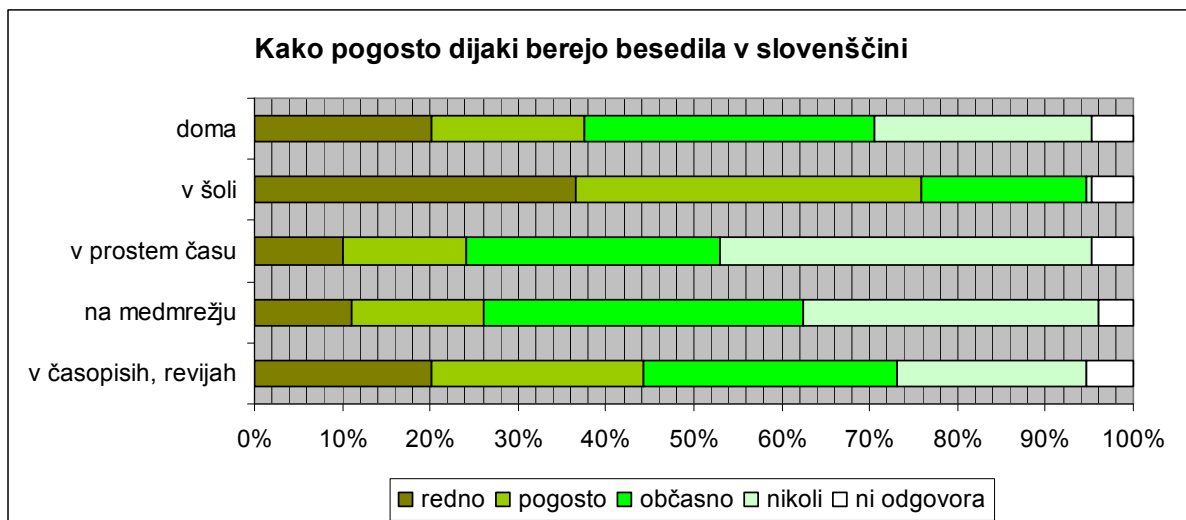
5.5.6.2 POGOSTOST BRANIH BESEDIL

Vprašanje o pogostosti branih besedil v slovenščini se je nanašalo na branje (knjig, revij, sporočil, pisem, obvestil ...) doma, v šoli (šolsko gradivo, kot so učbeniki, zapiski na tabli in v zvezku, obvestila ...), prostem času, na medmrežju in v časopisih ter revijah. Kategoriji doma in v prostem času sta deloma prekrivni, saj dijaki lahko branje znotraj domačega okolja dojemajo kot prosti čas, po drugi strani pa doma lahko berejo tudi besedila, ki so namenjena učenju za šolo. Pri analizi se zato osredotočamo na kategoriji besedil v šoli in doma. Analiza vseh odgovorov kaže, da dijaki najbolj redno berejo besedila v šoli (največ jih meni, da pogosto (39,26 %) in redno (36,58 %)), največji delež dijakov pa je označil, da v slovenščini nikoli ne bere v prostem času (42,28 %). Tudi doma razmeroma redko berejo – največ jih je označilo občasno, enako velja za branje besedil na medmrežju. Kot lahko vidimo iz predhodnih analiz, velja, da doma sicer razmeroma velik delež dijakov vsaj sliši slovenščino, jo pa redkeje uporabljajo kot svoj jezik sporočanja ter redko berejo besedila v njej. Na medmrežju kljub hitremu razvoju videovsebin še vedno prevladujejo pisne vsebine in pri njih se dijaki bolj odločajo za druge jezike (iz predhodnih analiz vidimo, da za besedila v nemškem, angleškem in marsikdaj tudi v svojem maternem ali prvem jeziku), torej na medmrežju slovenščina kot vir informacij ni pogosto izbrana (36,24 % občasno, 33,56 % nikoli). Pri časopisih in revijah pa so deleži dijakov po pogostostnih skupinah zelo enakomerno razporejeni od približno 20 do 29 %, največ občasno, kar pomeni, da so jim potemtakem tiskani mediji v slovenščini dostopni, sicer se ne bi v tako velikem številu opredeljevali vsaj za kategorijo občasno, in se jih tudi poslužujejo kot vir informacij, sprostitve ipd., ne moremo pa reči, da jih večina ta besedila zelo pogosto bere.

Primerjava glede na državo stalnega bivanja kaže, da so rezultati v mnogo čem podobni tistim za slišana besedila v slovenščini: Avstrijski dijaki prav tako največ slovenskih besedil preberejo v šoli, rezultat zelo odstopa od drugih okoljih, v katerih berejo besedila v slovenščini (39 % jih redno bere v šoli, v časopisih in revijah pa le 14 %, v ostalih okoljih in medijih še manj). Razliko najdemo pri kategoriji nikoli – največji delež jih nikoli ne bere v prostem času in na medmrežju (primerjava: pri poslušanju pa na televiziji in medmrežju). Prav tako so podobni rezultati za slovenske dijake: Največ jih v slovenščini redno bere doma (58 % – delež je manjši kot za slišana besedila v domačem okolju), nikoli pa (tako kot pri avstrijskih dijakih) v prostem času (16 %) – ta rezultat od ostalih kategorij ne odstopa bistveno po svoji vrednosti. Prav tako noben slovenski dijak ni označil, da v šoli nikoli ne bere besedil v slovenščini. Podobna je tudi ugotovitev glede primerjave med številom dijakov

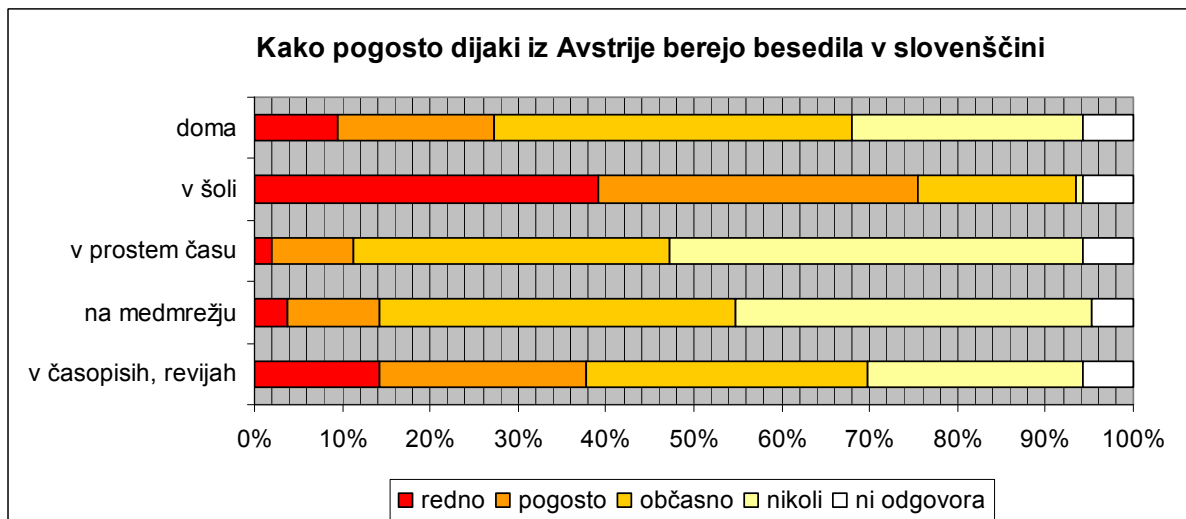
iz Avstrije in Slovenije za branje besedil v šoli – avstrijskih dijakov, ki redno berejo, je več kot slovenskih, pri čemer razloge iščemo podobno kot za slišana besedila v šoli (kot je navedeno zgoraj), torej gre za neke vrste subjektiven občutek prisotnosti slovenščine v šoli.

Grafikon 32: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09 berejo besedila v slovenščini.

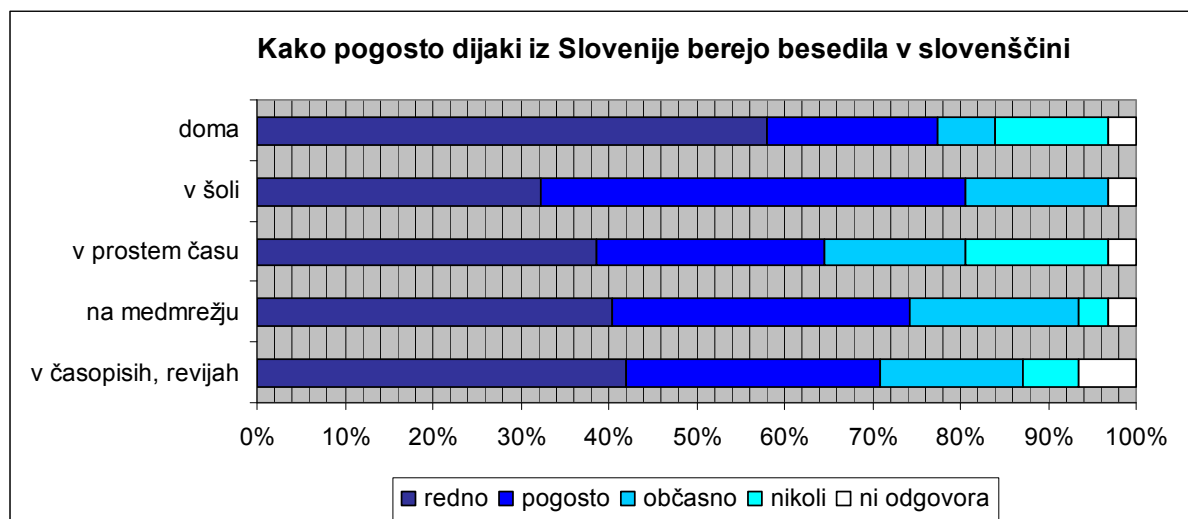
Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Grafikon 33: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Avstriji, berejo besedila v slovenščini.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 106

Grafikon 34: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, berejo besedila v slovenščini.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 31

Prav tako lahko opazimo, da so razlike v razmerjih med posameznimi okolji in mediji precej manjše za slovenske dijake kot za avstrijske, kar pomeni, da avstrijski dijaki slovenska besedila berejo le v določenih okoljih, kjer jih imajo priložnost srečevati, oziroma se z njimi vsakodnevno srečujejo ravno zaradi izbire dvojezične šole, sicer bi bil ta delež verjetno bistveno manjši. Zaključimo lahko, da jim šola daje dobre možnosti za branje v slovenščini in jih k temu s svojo usmeritvijo aktivno spodbuja.

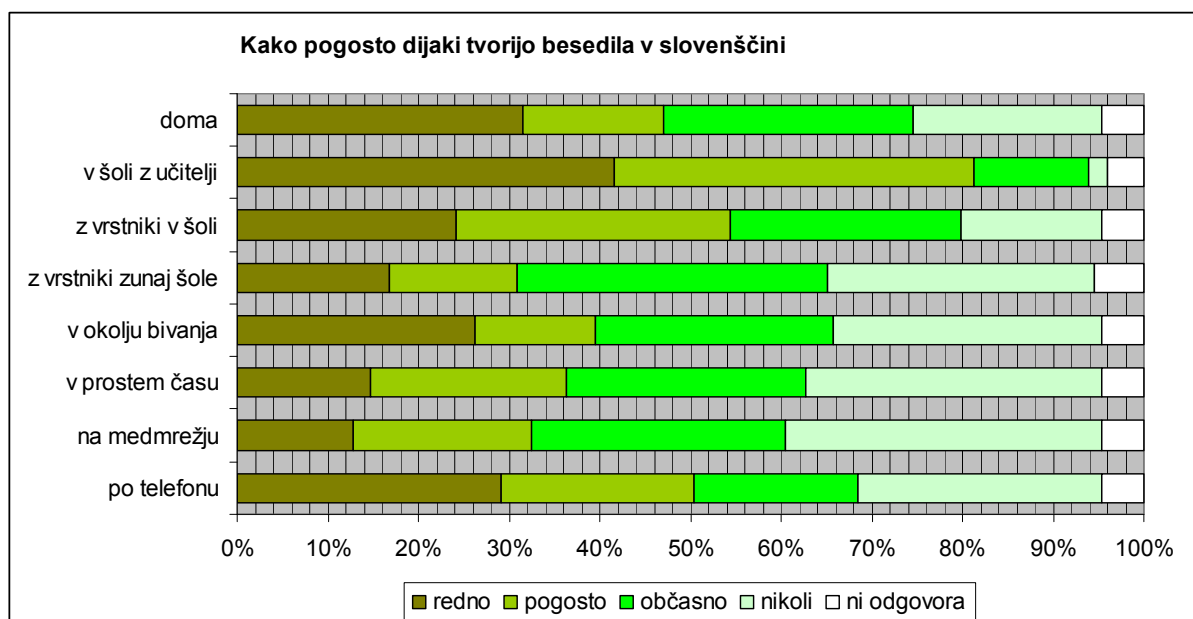
5.5.6.3 POGOSTOST TVORJENJA BESEDIL

Zadnje izmed vprašanj o pogostosti srečevanja z besedili v slovenščini se je nanašalo na tvorjenje besedil, torej produktivno uporabo jezika in ne le recepcijo besedil. Besedila lahko kot tvorci govorijo ali pišejo, to pa počnejo praktično v vseh okoljih, kjer prihajajo v stik z ljudmi, kjer potrebujejo komunikacijo, zato je bilo pri tem vprašanju več navedenih kategorij oziroma okolij kot pri predhodnih vprašanjih: doma, v šoli z učitelji, z vrstniki v šoli, z vrstniki zunaj šole, v okolju, kjer živijo dijaki, pri dejavnostih v prostem času, na medmrežju (elektronska pošta, blogi, forumi, družabna okolja idr.), po telefonu (pogovor, kratka sporočila idr.). V vseh primerih gre lahko tako za govorno kot pisno tvorjenje besedil, npr. na medmrežju lahko pišemo sporočila, lahko pa se sporazumevamo preko medmrežne telefonije, videokonference ipd. Glede na to, da se dijaki niso imeli časa poglobljati v vprašanja, predvidevamo, da so odgovarjali za najbolj pogoste vrste sporazumevanja, npr. doma –

govorno sporočanje med člani družine. V nekaj razredih so dijaki tu naleteli na neznano besedo, in sicer vrstniki. Vsaj za dijake iz Avstrije lahko rečemo, da jim je bila beseda nepoznana, torej je v vsakdanjiku ne uporabljajo.

Med dijaki DTA, ki so izpolnili vprašalnik, je bilo največ takšnih, ki so zapisali, da redno tvorijo slovenska besedila v šolskem okolju z učitelji, kar so nakazovali že rezultati vprašanja izbire jezika z učitelji v prvem delu analize ter tudi pri branju in poslušanju slovenskih besedil. Redno in pogosto jih besedila v slovenščini tvori kar 81 %, torej je šolsko okolje zares tisto, ki spodbuja in v največji meri tudi nudi možnosti za rabo slovenščine. Kljub temu da so pri vprašanju jezika v šoli z učitelji dijaki večinoma navajali, da se pogovarjajo nemško-slovensko, pa vprašanje pogostosti kaže na to, da dijaki slovenščino z učitelji zelo pogosto uporabljajo. Po pogostosti (v kategorijah redno in pogosto skupaj) nato sledi še tvorjenje besedil z vrstniki v šoli (54 %), po telefonu (50 %) in doma (47 %), največ pa jih nikoli ne tvori slovenskih besedil na medmrežju (35 %), pa tudi pri dejavnostih v prostem času (33 %) in enak delež v okolju bivanja ter z vrstniki zunaj šole (30 %). Zopet lahko potrdimo tezo, da sta šola in domače okolje prva, ki nudita in spodbujata rabo slovenskega jezika. Sporazumevanje z učitelji jasno kaže na to, rezultat pri vrstnikih v šoli pa je sicer nekoliko drugačen – dijaki se pogosto odločajo za slovenščino, ne pa vedno, kar kaže na to, da je sporazumevanje bolj mešano nemško-slovensko, dijakom se je lažje pogovarjati tudi v nemščini. Tudi v delu z dijaki petega letnika in ob bežnem vtisu s hodnikov v šoli sem prišla do ugotovitve, da je izbira jezikov mešana, zagotovo pa ne le slovenska ali le nemška. Šola kljub temu očitno nudi neko spodbujajoče okolje za slovenščino, kar potrdi tudi rezultat v komunikaciji zunaj šole – dijaki se še pogovarjajo slovensko, a ne več tako pogosto. Vendar pa je raba slovenščine tudi pogojena z domačim okoljem – delež dijakov, ki tvorijo slovenska besedila doma, je skoraj tretjinski. Rezultat za tvorjenje besedil v slovenščini povezujemo z domačim okoljem – telefon je medij, ki je izrazito usmerjen v osebno, intimno sfero, rezultat pa kaže, da se tudi v takih situacijah dijaki v relativno velikem deležu poslužujejo rabe slovenščine. Delež tistih, ki doma tvorijo slovenska besedila je torej v populaciji dijakov DTA v šolskem letu 2008/09 skoraj tretjinski, a hkrati manjši kot pri vprašanju o tem, kako pogosto slišijo in berejo besedila v istem okolju, kar kaže na to, da so dijaki večkrat sprejemniki besedil v slovenščini, kot pa aktivni tvorci le-teh, hkrati pa rezultat razkriva tudi to, da je domače okolje dostikrat še vedno primarno okolje, kjer dijaki lahko slišijo ali berejo v slovenščini. (Pri rezultatih se osredotočamo na tiste, ki jo tvorijo oz. sprejemajo v določeni obliki, še vedno je delež dijakov, ki le občasno ali nikoli ne slišijo slovenščine doma, 48 %.)

Grafikon 35: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09 tvorijo besedila v slovenščini.

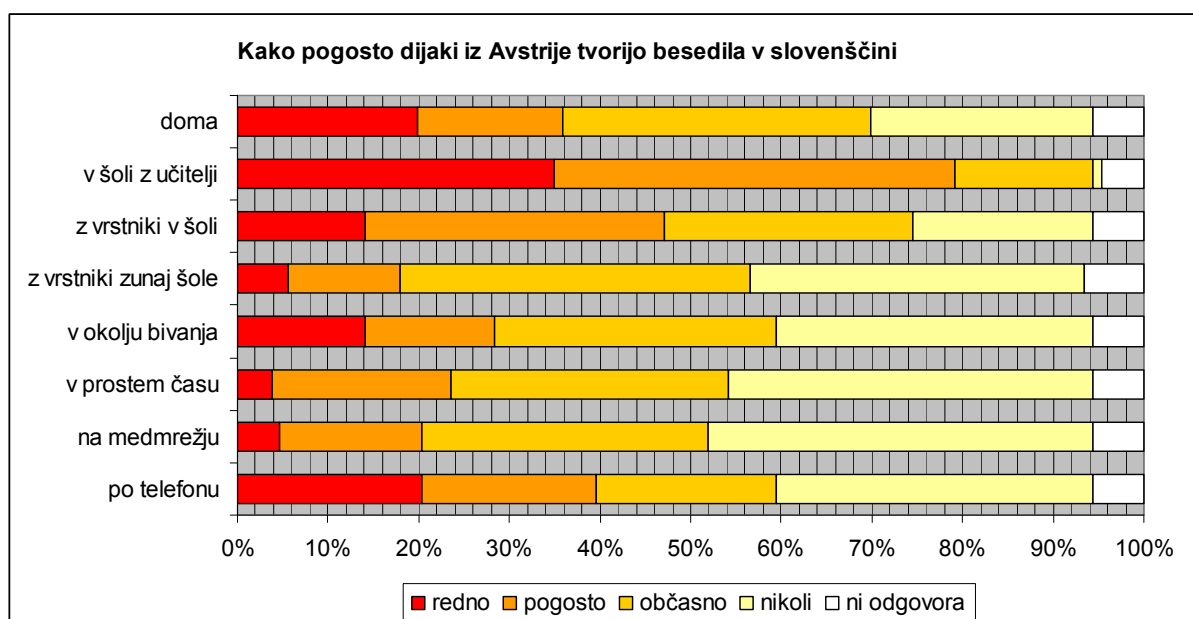

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 14

Naša analiza sporazumevanja dijakov z učitelji kaže, da se največ dijakov iz Slovenije znotraj šole z učitelji pogovarja (tvori besedila) mešano nemško-slovensko (45 %), še večji del pa (skupaj samo in večinoma) slovensko (55 %). Podobni rezultati so za mešano sporazumevanje tudi pri dijakih iz Avstrije (46 %), kar kaže na to, da skoraj polovica vseh dijakov pouk spremlja dvojezično in med njim uporablja tako nemščino kot slovenščino. Razumljivo pa več dijakov iz Slovenije kot iz Avstrije uporablja slovenščino, medtem ko se avstrijski dijaki med poukom z učitelji zelo malo sporazumevajo zgolj ali večinoma v nemščini (okoli 10 %, to pa so dijaki 1. in 2. letnika, ki verjetno nimajo dobrega predznanja slovenščine). Med odmori je stanje zelo podobno, le da je delež slovenščine pri dijakih iz Slovenije še precej večji (87 %), pri avstrijskih pa je nekoliko večji delež nemščine (v primerjavi z uporabo med poukom). Slovenski dijaki se med odmori in zunaj šole z učitelji zelo malo pogovarjajo v nemščini ali mešano, pri dijakih iz Avstrije pa je ta delež večji (največ se sporazumevajo mešano). Večina dijakov, ki med odmori govorijo slovensko, tako govorijo tudi med poukom, podobno velja za sporazumevanje zunaj šole. Zunaj šole se z učitelji avstrijski dijaki presenetljivo največ pogovarjajo v slovenščini ali dvojezično, kar povezujemo s tem, da so večinoma vsi učitelji s slovenskimi koreninami, torej dvojezični (v pravem lingvističnem pomenu besede), zaradi česar se verjetno tudi dijaki večkrat odločajo za sporazumevanje v slovenščini (niso pa zavezani k temu, saj zunaj šole ne veljajo šolska pravila). Zanimiv rezultat glede rabe slovenščine je tudi ta, da raba glede na neformalnost položaja raste – zunaj šole in med

odmori se več dijakov odloči za slovenščino kot med poukom, za nemščino pa velja enako: več dijakov iz Avstrije se zunaj šole odloči za komunikacijo v nemščini (a delež nemščine ostaja manjši glede na slovenščino). Povezave podatkov posameznih dijakov glede na govorni položaj (med poukom, odmori in zunaj šole) kažejo, da se večina dijakov podobno sporazumeva povsod – malo je takih, ki v položajih, povezanih s šolo, bistveno spremenijo izbiro jezika, kar še posebej drži za komunikacijo s sošolci.

Grafikon 36: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Avstriji, tvorijo besedila v slovenščini.

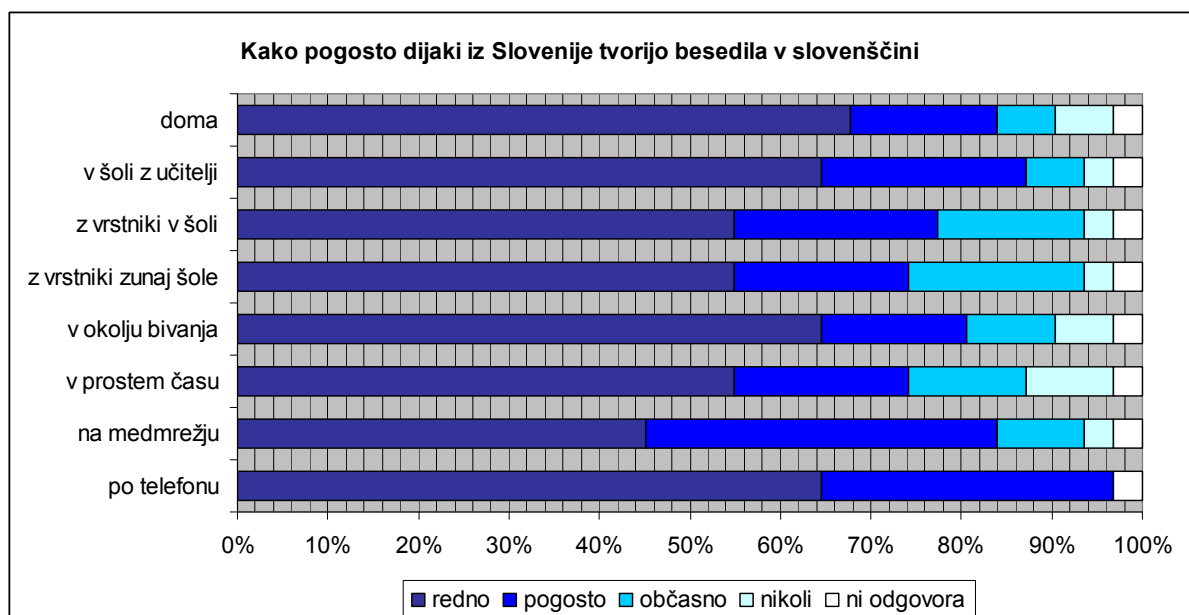

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 106

V primerjavi dijakov iz Avstrije in Slovenije so rezultati podobni kot pri slišanih in branih besedilih v slovenščini: dijaki, ki prihajajo iz Avstrije, so v vprašalniku tako kot za brana in slišana slovenska besedila tudi za tvorjenje izbrali šolo oziroma komunikacijo z učitelji (redno in pogosto 79 %), delež v drugih okoljih pa je za redno tvorbo v slovenščini bistveno manjši, npr. sledi sporazumevanje z vrstniki v šoli – 47 %. Rezultati so tako mnogo bolj podobni za ostala okolja (po telefonu, doma, v okolju bivanja), medtem ko so rezultati za slovenske dijake pričakovano bolj homogeni – redno sporazumevanje v slovenščini pri večini poteka doma in po telefonu (zanimivost rezultata pri tej kategoriji je v tem, da je to edino okolje, kjer nihče od dijakov ni označil, da slovenščino tvori le občasno ali nikoli). Največji delež dijakov iz Avstrije jezika nikoli ne tvori na medmrežju, v prostem času, z vrstniki zunaj šole in po

telefonu. Pri dijakih iz Slovenije tudi pri tvorbi besedil redno in pogosto sporazumevanje v slovenščini pri vseh kategorijah predstavlja večino oziroma več kot 45 %.

Grafikon 37: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, tvorijo besedila v slovenščini.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 31

5.6 ZVRSTNOST IN RABA SLOVENSKEGA JEZIKA DIJAKOV DTA

V predzadnjem delu vprašalnika smo se osredotočali na raziskavo zvrstnosti jezika, ki ga dijaki uporabljajo. Po Slovenskem pravopisu (2001) se socialne zvrsti jezika delijo na knjižni jezik (knjižni zborni, knjižni pogovorni), pokrajinske narečne skupine, narečja in mestne govorice in interesne govorice (sleng, žargon, argo-latovščina). V vprašanjih 10 in 11 smo raziskovali prisotnost dela socialnih zvrsti jezika, npr. ali pri sporazumevanju v slovenščini z vrstniki uporabljajo knjižni jezik ali enega od koroških narečij, ali gre za jezik, ki je značilen za mlade na avstrijskem Koroškem in v Sloveniji, ali morda v sporazumevanju z vrstniki nikoli ne uporabljajo slovenščine (tu smo praktično lahko primerjali avtentičnost odgovorov z vprašanjem 9 c – kako pogosto tvorijo besedila v slovenščini z vrstniki v in zunaj šole). Z vprašanji 12 in 13 smo se dotaknili aktivnosti dijakov znotraj slovenske narodne skupnosti, ali in katerih dejavnosti se udeležujejo. Z vprašanjem 14 smo dijake povprašali za mnenje oziroma subjektiven občutek dijakov, kako pogosto bodo slovenščino uporabljali po končanem šolanju na DTA. S tem smo dobili neko sliko o tem, kako pomembna se jim zdi

slovenščina za nadaljnje šolanje ali udejstvovanje v poklicu, ko bodo zapustili šolanje v dvojezičnem okolju. S 16. vprašanjem smo se dotaknili motivov za vpis na DTA, dijaki so imeli na voljo 15 opisnih odgovorov, lahko pa so dodali tudi katerega izmed drugih, če se v navedenih niso našli. S temi odgovori smo želeli odgovoriti na vprašanje, ali je dvojezična usmeritev šole pomemben dejavnik za vpis nanjo, ali je znanje več jezikov dober motiv za izbiro šole. Zadnje vprašanje (16) pa je dijake spraševalo po mnenju o položaju slovenščine v Avstriji oz. avstrijskem Koroškem po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, ko se je vprašanje meje, narodnosti, jezika in medkulturnega dialoga postavila na novo in spremenila tudi tok razmišljanj v novi, evropski luči, kjer imajo vsi jeziki enako vrednost v smislu uradnih jezikov znotraj Unije.

Deseto vprašanje se je glasilo: Če v sporazumevanju z vrstniki uporabljate tudi slovenščino, za kakšen jezik gre? Dijaki so se lahko odločili med dogovori (in med njimi obkrožili več kot enega, če je bilo potrebno): slovenski knjižni jezik, koroško narečje (po katerem smo spraševali tudi že v vprašanju 8 a), na tem mestu pa se osredotočamo na zvrstnost jezika znotraj skupine vrstnikov), sodoben slovenski jezik mladih na Koroškem, sodoben slovenski jezik mladih v Sloveniji, v sporazumevanju z vrstniki nikoli ne uporabljam slovenščine in drugo. Pri koroškem narečju je šlo za neko splošno znano poimenovanje, ki bi ga dijaki takoj razumeli – dejansko gre za štiri skupine koroških narečij v Avstriji kot delu slovenskih narečij: ziljsko, rožansko, podjunsko, obirsko. Dialektologija ni bila podlaga našega raziskovanja, zato se z razčlenjevanjem narečij nismo ukvarjali. Pod kategorijo sodobne slovenščine mladih na avstrijskem Koroškem smo želeli priti do podatka o tem, ali dijaki sploh čutijo prisotnost slovenskega jezika, ki bi ga kot socialno zvrst razvijali mladi. Značilnost vsakega živega jezika je, da mladi v neformalnih govornih položajih razvijajo svojo govorico, ki se v primerjavi s pogovornim knjižnim jezikom zelo hitro spreminja, sprejema nove lekseme, frazeme idr. ter lahko oblikuje tudi svojo strukturo tudi v skladnji. Rezultati kažejo na to, ali mladi na avstrijskem Koroškem dovolj aktivno uporabljajo slovenščino, da se ta zvrst jezika sploh razvija, ali ne. Pri kategoriji sodoben slovenski jezik mladih v Sloveniji bi za dijake, lahko zapisali tudi sleng, a za koroške dijake nismo vedeli, ali bi to besedo poznali.

Dijaki za sporazumevanje s svojimi vrstniki največ uporabljajo enega od koroških narečij (58 % vseh dijakov je obkrožilo vsaj odgovor koroško narečje). Ta delež je pri avstrijskih dijakih še večji, tj. 73 %, pri slovenskih pa skoraj vsi uporabljajo sodoben slovenski jezik mladih v Sloveniji (94 %). Zaradi omejenosti pri dolžini vprašalnika nismo dobili odgovora, za kakšen jezik dejansko gre – ali gre za sleng ali le pokrajinski pogovorni jezik (neknjižna zvrst), ki ga

navaja tudi Toporišič v Slovenski slovnici: »Pokrajinski pogovorni jeziki nastajajo kot zemljepisno nadnarečje za opravljanje nalog, ki jih ima v vsenarodenm okviru knjižni jezik. Takih pokrajinskih pogovornih jezikov je na Slovenskem nekaj: osrednjeslovenski /.../, južnoštajerski /.../, severnoštajerski /.../, primorski /.../; morebiti bi prišla v poštev še dva: rovtarski /.../ in koroški v Avstriji (kolikor bi se slovenščina začela še bolj uporabljati tudi zunaj šole in cerkve, posebno seveda v gospodarskem in upravnem ustnem poslovanju ter v izobraženi družabnosti« (Toporišič, 2000, str. 21).

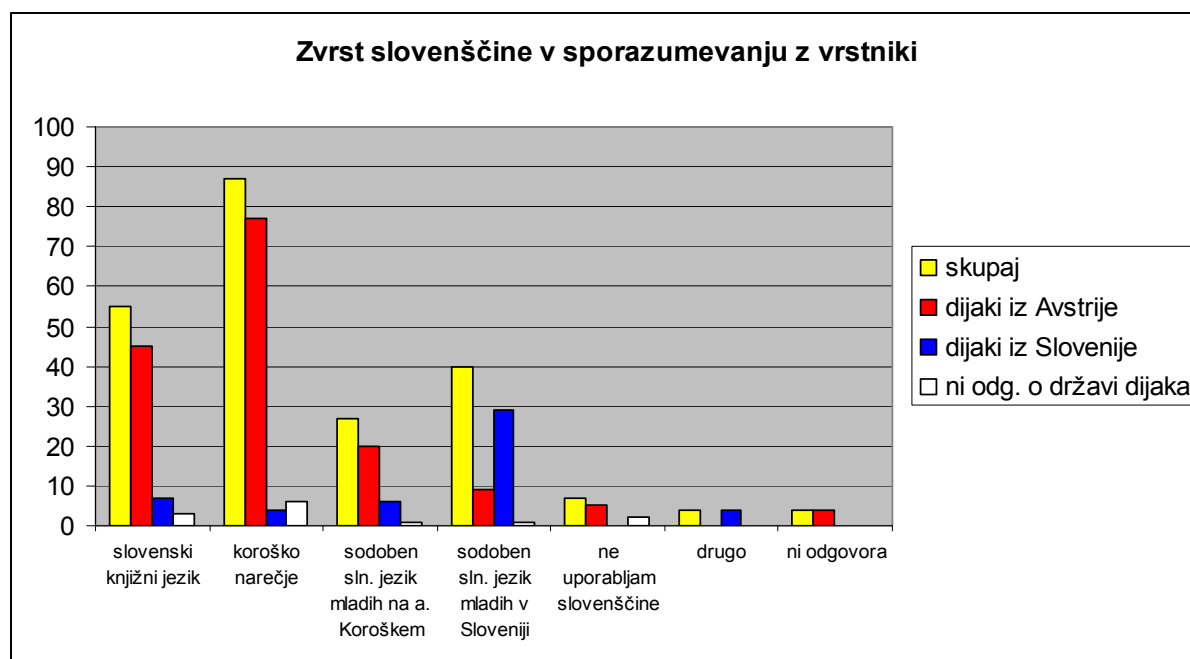
Manjši del avstrijskih dijakov je označilo odgovor, da uporablja sodoben slovenski jezik mladih na avstrijskem Koroškem, eden od dijakov pa je zapisal, da tak jezik sploh ne obstaja. Tudi po pogovorih in opazovanju jezika dijakov lahko rečemo, da gre predvsem za pogovorni jezik, doma pa sodeč po predhodnih rezultatih precej več uporabljajo koroška narečja. Opazili smo, da koroški dijaki nekaterih slengovskih besed mladih iz Slovenije pravzaprav niti ne poznajo, nismo pa opazili, da bi razvijali svoje v slovenskem jeziku. Pri opazovanju pogovorov med dijaki smo opazili predvsem intenzivno mešanje sporazumevanje v slovenskem in nemškem jeziku, za katerega bi lahko rekli, da izkazuje nekatere prvine slenga, a naš preučevani jezik ni bil nemški, temveč slovenski. Več kot tretjina avstrijskih dijakov je označila, da uporablja tudi slovenski knjižni jezik (37 %), ki so se ga naučili v šoli, nekateri tudi drugod (v vrtcu, znotraj družine). Nekaj dijakov je celo označilo, da uporabljajo tako knjižni jezik kot koroško narečje, sodoben slovenski jezik mladih v Sloveniji in na Koroškem. To je lahko tudi posledica druženja in vpliva dijakov iz Slovenije, ki so s seboj prinesli govorico mladih. Po eden izmed slovenskih dijakov so zapisali, da uporabljajo: sleng, gorenjsko narečje in srbo-hrvaški jezik. Gorenjsko narečje smo zares izpustili v vprašalniku, saj smo se osredotočili na iskanje mnenja, ali mladi na avstrijskem Koroškem razvijajo svojo zvrst jezika, ki je sicer za živ jezik nekaj povsem običajnega, ali ne, koroška narečja pa smo vključili zaradi podatkov iz literature, da mnogo Korošcev uporablja le narečje, če niso dlje časa obiskovali dvojezične ali slovenske šole. V pogovorih z dijaki smo izvedeli, da dijaki iz Avstrije, ki se večinoma med poukom pogovarjajo nemško ali mešano, uporabljajo koroška narečja, ki jih slovenski dijaki težko razumejo, če pa se pogovarjajo s slovenskimi dijaki v slovenščini, se trudijo približati knjižnemu jeziku. Gre za pojav konvergence ali primikanja, ki je strategija, kjer se posamezniki prilagodijo drug drugemu v komunikacijskem obnašanju v širokem nizu najrazličnejših oblik (tako jezikovnih kot neverbalnih), poznamo pa tudi divergenco ali odmikanje, ki pa je definirano kot proces odmikanja (jezikovnega ali psihološkega) posameznika od drugega. S tem govorci poudarijo govorne ali neverbalne razlike med njimi in drugimi. Z divergenco se govorec odmakne od sogovorca in ohrani svoj

jezik. Giles je teoriji dodal koncept komplementarnosti, ki pomeni, da jezikovni strategiji primikanja in odmikanja lahko simultano delujeta na različnih jezikovnih dimenzijah (simultano se odmakniti od jezika in se premakniti proti jeziku drugega). Divergenca je pomembna zlasti za pripadnike manjšin na narodno mešanih območjih. Teorija je bila razširjena na podlagi empiričnih raziskav in tudi interdisciplinarno nadgrajena. (Novak Lukanovič, 2003)

Po definiciji Toporišiča je sleng »ena izmed interesnih govoric iz podzvrstnega snopa socialnih zvrsti. Za sleng je značilna nenavadnost (nekonvencionalnost) izražanja, zlasti v poimenovanju predmetnosti, ki jo mladostnik ves čas skuša zajeti z za slengovsko skupnost aktualne strani. Ta aktualnost se razodeva v močni spolni zainteresiranosti in zavzetosti oz. upiranju večji urejenosti, v preziranju družbene, starostne, izobrazbene slojevitosti, v podiranju tabujev in svetega, vzvišenega, sploh pa poze, nepristnosti, skrivanja čustev, moraliziranja, kopičenja dobrin, karierizma itn. Življenje je temu občutju bolj igra kot trda resničnost, kakor da se da vse uravnati na pravo, boljše od sedanjega, medtem ko sta razumskost in načrtovanje potisnjena v ozadje, v ospredju pa je čustvo, čutnost. V izražanju se kaže v večno novih poimenovanjih vsega erotičnega in seksualnega (npr. izrazi za *dekle*, za *ljubiti*, za *spolne organe*), za to, kar telo sprejema vase, za duševna stanja in značajske lastnosti ljudi, za čustvovanja, za družbeno uveljavljanje, pri čemer je vse to rado hipertrofirano, objestno, včasih pa tudi litotizirano, pritišano. To, kar je »in«, pa se zelo hitro menjava, saj je treba ves čas biti čim manj odvisen tudi od svojega lastnega izročila« (Toporišič, 1992). Gjurič, eden prvih jezikoslovcev, ki je v Sloveniji v 70. letih 20. stoletja začel pisati o t. i. interesnih govoricah, sleng opredeli kot »neformalno varianto občevalnega jezika, ki jo označuje poseben slovar, sestojec bodisi iz novih izrazov ali pa iz starih z novim ali drugače zaobrnjenim pomenom. Za sleng je tipična ekspresivnost ali celo afektacija. Poraja ga predvsem hotenje, povedati kaj na nov, ne nujno dober, a presenetljiv način; zato toliko sinonimnih slengizmov, zato se mnogi zdijo ubesedeno veselje nad igrivim jezikovnim ustvarjanjem, zato mnogi kmalu pridejo iz mode in iz rabe ter, spodrinjeni od novih, utonejo v pozabo. Obstoj slenga omogoča največja človekova nagnjenost k posnemanju in pripadanju grupi« (Gjurič, 1974, str. 66). Zanimalo nas je, ali je tak jezik pri mladih na avstrijskem Koroškem sploh razvit in ali z njim lahko potrdimo živost in razvoj slovenskega jezika pri koroških Slovencih oz. Avstrijcih, ki v sporazumevanju uporabljajo slovenski jezik. Po opredelitvi obeh jezikoslovcev je takšna govorica mladih težje razumljiva tistim, ki tej skupini ne pripadajo, npr. starejšim, staršem, v to skupino pa sodijo tudi mladi na avstrijskem Koroškem, saj nimajo neposrednega stika z mladimi v Sloveniji, razen preko sošolcev (ki so v

šoli zastopani v manjšini). Vprašanje je tudi, ali med časom šolskega pouka slovenski dijaki uporabljajo sleng. Po opazovanju v šoli bi lahko rekli, da le deloma, saj na nek način s svojim govorjenjem želijo biti razumljeni tudi pri avstrijskih dijakih in se jim v govornih položajih vsaj deloma primikajo, da je komunikacija dovolj tekoča. Eden od dijakov je celo zapisal, da pri komunikaciji z dijaki iz Avstrije namerno uporablja slovenski knjižni jezik, da ga lahko sošolci sploh razumejo. Torej bi lahko sklepali, da avstrijski dijaki jezika mladih v Sloveniji ne razumejo, a smo to delno ovrgli zaradi rezultatov naslednjega vprašanja v vprašalniku: Kako dobro razumete vrstnike v Sloveniji, ko ne uporabljajo slovenskega knjižnega jezika? S tem smo jim želeli zastaviti vprašanje, ali bi razumeli vrstnike, ki govorijo sleng oziroma jezik, ki se po svojem besedju na prvi pogled najbolj razlikuje od splošno pogovornega jezika v Sloveniji. Dobili smo rezultate, ki veljajo za šolsko okolje. Dijaki namreč večino svojega časa preživijo v šoli, z vrstniki iz Slovenije, ki ne obiskujejo DTA, pa večinoma nimajo stikov.

Grafikon 38: Zvrstnost slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v sporazumevanju z vrstniki

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149*

* dijak iz Italije je vključen le v skupnem vzorcu

Za sošolce iz Slovenije smo ugotovili, da v sporazumevanju v šoli večinoma uporabljajo jezik, ki je razumljiv tudi avstrijskim sošolcem in je tako bližje pogovornemu jeziku kot govoru mladih v Sloveniji. Za razumevanje vrstnikov iz Slovenije, ko ne govorijo knjižnega

jezika, je skoraj polovica (49 %) avstrijskih dijakov označila, da jih dobro razumejo, le en dijak pa, da jih ne razume ter dva, ki nikoli nista v stiku z vrstniki iz Slovenije. Lahko pa preko pogovorov z dijaki zaključimo, da slovenski dijaki težko razumejo avstrijske dijake, ki se v slovenščini večinoma med sabo pogovarjajo v koroških narečjih, s slovenskimi dijaki pa se v pogovoru približajo zborni izreki oz. pokrajinskemu pogovornemu jeziku na avstrijskem Koroškem.

5.7 AKTIVNOST DIJAKOV DTA V ORGANIZACIJAH SLOVENSKE IN AVSTRIJSKE NARODNE SKUPNOSTI

Vprašanje o pogostosti udeleževanja aktivnosti slovenske skupnosti nam je dalo sliko o tem, kako aktivni so dijaki znotraj slovenskih organizacij na avstrijskem Koroškem. Po mnenju večine raziskovalcev je udeležba znotraj organizacij določene narodne skupnosti spodbujevalec pripadnosti kulturi, jeziku, pravzaprav identiteti. Za obstoj in razvoj narodne skupnosti, ki živi znotraj druge (večinske) narodne skupnosti je pomembno, da ji je omogočeno svobodno združevanje v svoje organizacije in primerno udejstvovanje, ki krepi pripadnost določeni narodni skupnosti.

Predvsem smo se pri odgovorih osredotočili na dijake iz Avstrije, saj se slovenski dijaki redkeje udeležujejo aktivnosti slovenskih organizacij na avstrijskem Koroškem. Vprašali smo jih o udeleževanju v kulturnih, športnih, cerkvenih in drugih aktivnostih. Pri zadnjih nismo dobili veliko odgovorov, kar pripisujemo nepopolnemu razumevanju tega dela vprašanja, saj ga po našem mnenju nismo dovolj nazorno opredelili. Dijake naj bi spodbudili, da pod drugo zapišejo še katero od aktivnosti, a tega dijaki niso opazili, ali pa je število teh, ki obiskujejo še katere od drugih dejavnosti slovenske skupnosti, nizko. Dobili smo trinajst odgovorov, od tega je šest dijakov označilo, da se nikoli ne udeležujejo drugih aktivnosti slovenske skupnosti. Dijaki DTA se najpogosteje udeležujejo športnih aktivnosti (redno 23 % vseh dijakov), največ pa jih je označilo, da se občasno udeležijo katere od kulturnih dejavnosti. Manjšinska kulturna dejavnost je na avstrijskem Koroškem sicer dobro razvita, veliko imajo kulturnih društev, ki pripravljajo gledališke igre, literarne večere, likovne, gledališke, glasbene delavnice, koncerte ipd. in imajo v svojih vrstah veliko nadarjenih mladih ustvarjalcev, ki jih slovenska kultura in ustvarjanje dovolj zanimata, da se aktivnosti udeležujejo ali aktivno sooblikujejo njihov program. Enako število kot za kulturne aktivnosti, tj. 29 ali 19 % dijakov, se vseh treh področij aktivnosti pogosto udeležuje. Zanimiv je rezultat udeležbe pri cerkvenih aktivnostih: 40 % se jih nikoli ne udeleži aktivnosti, 27 % pa občasno.

Slovenci na Koroškem so, razen nekaj izjem, rimokatoliki. Čeprav jim je med reformacijo evangeličanska cerkev posredovala kulturne dobrine v neprecenljivem obsegu, ni mogla pridobiti koroških Slovencev za novo vero, kot jih tudi pritisk nacionalsocialističnih oblastnikov ni mogel pripraviti do izstopa iz cerkve. V 19. stoletju so bili predvsem katoliški duhovniki na čelu nacionalnih gibanj in tudi pobudniki gospodarskega razvoja slovenske narodne skupnosti. V zgodovini koroških Slovencev je znanih kar nekaj duhovnikov, ki so bili zaradi svoje zavzetosti za slovenščino in slovensko kulturo znani ne le na Koroškem in tudi v Sloveniji (npr. Urban Jarnik, Andrej Einspieler, Vinko Poljanec idr.), prav tako je bila vloga Cerkve pri ohranjanju jezika in kulture v časih raznarodovalne politike pomemben dejavnik za slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem in pomembna nosilka slovenske kulture. Reiterer in drugi poročajo o tem, da je Katoliška cerkev zelo dejavna na področju dodatnega izobraževanja svojih častnih sodelavcev. Zato deluje tudi v okviru DPU-ja in Katoliške akcije/Katholische Aktion, vodi izobraževalni center "Sodalitas" v Tinjah (Tainach), izdaja tednik v slovenščini Nedelja, je nosilec Šmohorjeve bratovščine in s tem vidno udeležena v založništvu in distribuciji knjig ter publikacij. Glede na vsa prizadevanja lahko rečemo, da je bila vera pomemben temelj etnične in kulturne povezanosti (Reiterer et al., 2004), danes pa je njena vloga glede na število njenih pripadnikov močno zmanjšala.

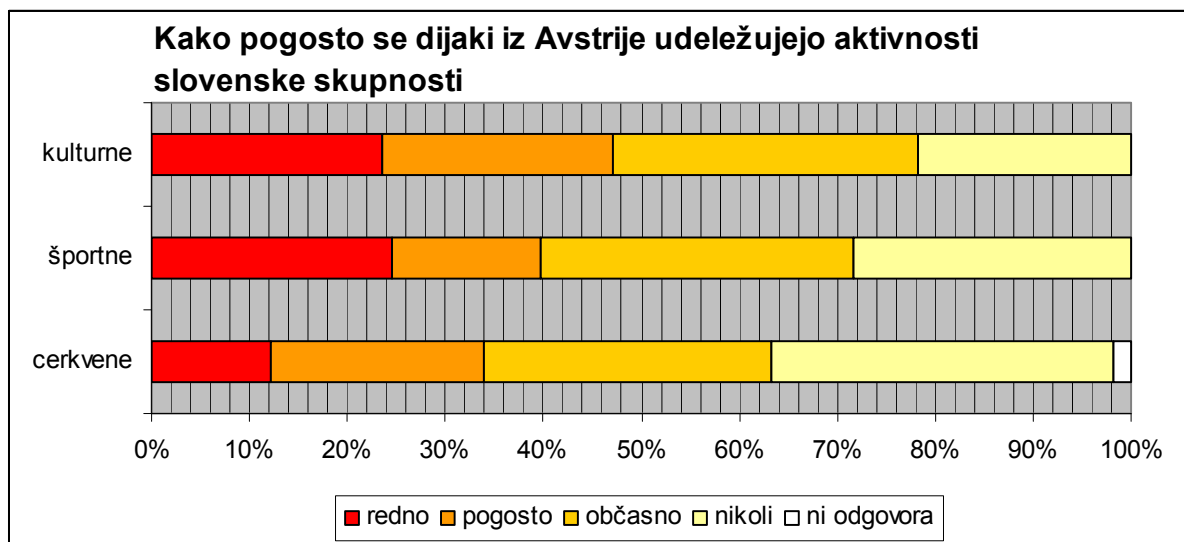
Po rezultatih na DTA v šolskem letu 2008/09 je po udeležbi v tovrstnih dejavnostih v ospredju bolj kulturna kot verska dejavnost, pri čemer ne smemo prezreti dejstva, da je znotraj cerkvene organizacije marsikdaj prisotna močna kulturna dejavnost, tako da meja med tema dvema področjema družbenega življenja znotraj rezultatov vprašalnika ni jasno opredeljiva.

Pri dijakih, ki so označili, da imajo stalno bivališče v Avstriji, se razmerje še nekoliko bolj nagne v smer redne udeležbe pri športnih (32 %) in kulturnih (24 %) dejavnostih, prav tako jih je v primerjavi z vsemi dijaki večji del takšnih, ki nikoli ne obiskujejo športnih aktivnosti (28 %). Največ, približno tretjina, je takšnih, ki se občasno udeležujejo kulturnih in športnih dejavnosti ter nikoli cerkvenih.

Udejstvovanje v samih organizacijah pa je osvetlilo vprašanje: Ste član katerega od slovenskih/avstrijskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem? Vprašanje je bilo razdeljeno na dve področji: eno je vpraševalo po slovenskih, drugo po avstrijskih organizacijah. Dijaki so imeli možnost izbirati med odgovoroma *da* – vprašanje se je nadaljevalo v možne odgovore: kulturne, športne, cerkvenem politične in druge (lahko so dopisali, katere), in *ne*. Pri odgovoru *da* so lahko obkrožili več možnosti naenkrat, ker pa jih je kar nekaj obkrožilo le odgovor *da*, ne da bi izbrali tudi vrsto organizacij, smo v grafikoni ločeno prikazali odgovore za (ne)udeležbo v organizacijah ter število tistih, ki na vprašanje

niso odgovorili in nato še odgovore za vrsto organizacij, katerih člani so dijaki, vse pa v absolutnih številih, saj je veliko dijakov obkrožilo več kot eno vrsto organizacij.

Grafikon 39: Kako pogosto se dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki so označili, da stalno bivajo v Avstriji, udeležujejo aktivnosti slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem.

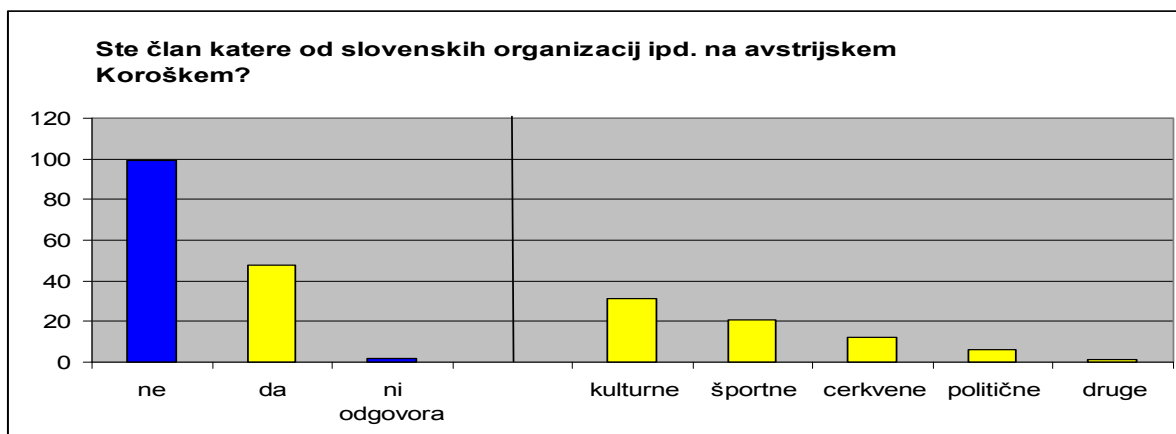

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 106

Za članstvo v slovenskih društvih, skupinah, ustanovah in organizacijah na avstrijskem Koroškem lahko rečemo, da jih več kot polovica (99 dijakov ali 66 %) ni članov nobene od navedenih organizacij, 32 % je označilo odgovor, da so člani le-teh. Največ dijakov se ukvarja s kulturnimi dejavnostmi (21 %), sledijo športne, cerkvene, politične, le en dijak je zapisal, da je član druge organizacije, t. i. prostovoljne požarne brambе. Izmed dijakov iz Slovenije, sta le dva v eni izmed kulturnih in en v eni izmed športnih in cerkvenih, ostali pa niso člani nobene izmed slovenskih organizacij v državi, kjer obiskujejo šolo. V primerjavi s članstvom v avstrijskih organizacijah, v katerih se udeleži več dijakov DTA (šest več kot v slovenskih organizacijah), opazimo bistveno razliko v tem, da se jih precej manj udeleži v kulturnih skupinah (le 12 %) ter organizacijah Cerkve (3 %, v slovenskih 8 %), približno enako kot v slovenskih pa tudi v športnih, političnih in drugih organizacijah. 19 dijakov je članov več kot ene slovenske in 11 več kot ene avstrijske organizacije, kar kaže na to, da so večinoma bolj usmerjeni na eno izmed področij družbenega življenja in manj v različne segmente, ki bi kazali na to, da je določen del dijakov nadpovprečno aktiven v različnih zamejskih organizacijah. Iz tretjinskega članstva v slovenskih kulturnih organizacijah sklepamo tudi na dobro razvitost tovrstnih organizacij, ki s svojo dejavnostjo razvijajo slovensko kulturo in s

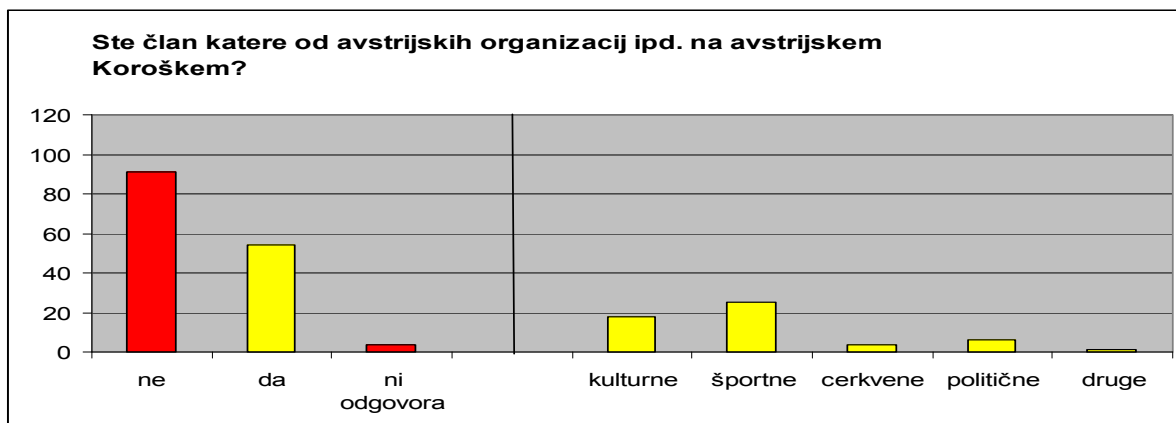
tem tudi ohranjajo jezik, pri avstrijskih pa opazimo, da so v ospredju športne organizacije, katerih prvenstvena vloga ni neposredno usmerjena na področje jezika.

Grafikon 40: Ali so dijaki DTA v šol. letu 2008/09 člani katerega od slovenskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem?

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Grafikon 41: Ali so dijaki DTA v šol. letu 2008/09 člani katerega od avstrijskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem?

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Iskali smo tudi morebitno povezavo aktivnosti dijakov le v organizacijah ene narodne skupnosti in dobili rezultat, da se večina dijakov sploh ne udeležuje aktivnosti organizacij, med tistimi, ki pa se jih, je več takšnih, ki so člani le katere izmed avstrijskih organizacij, manj pa je tistih, ki se člani organizacij obeh narodnih skupnosti.

O pomenu združevanja v manjšinskih organizacija piše Zupančič o tem, da se v strukturi slovenske manjšine izrazito kaže značilna generacijsko pogojena sestava – starejša generacija,

v kateri prevladujejo kmečki in delavski poklici in je prostorsko manj mobilna, ter mlajša generacija, ki je mobilna, integrirana v strukturo večine, z njo v stalnem stiku, bolj izpostavljena asimilaciji, dobro izobražena v obeh jezikih, zaznamuje pa jo izguba komunikativne vloge slovenščine, kar kompenzira z večjo dejavnostjo in vključenostjo v kulturno življenje manjšine, s čimer vzdržuje svojo narodno identiteto, pa čeprav je prisotnost rabe slovenščine relativno nižja kot včasih. (Zupančič, 1992)

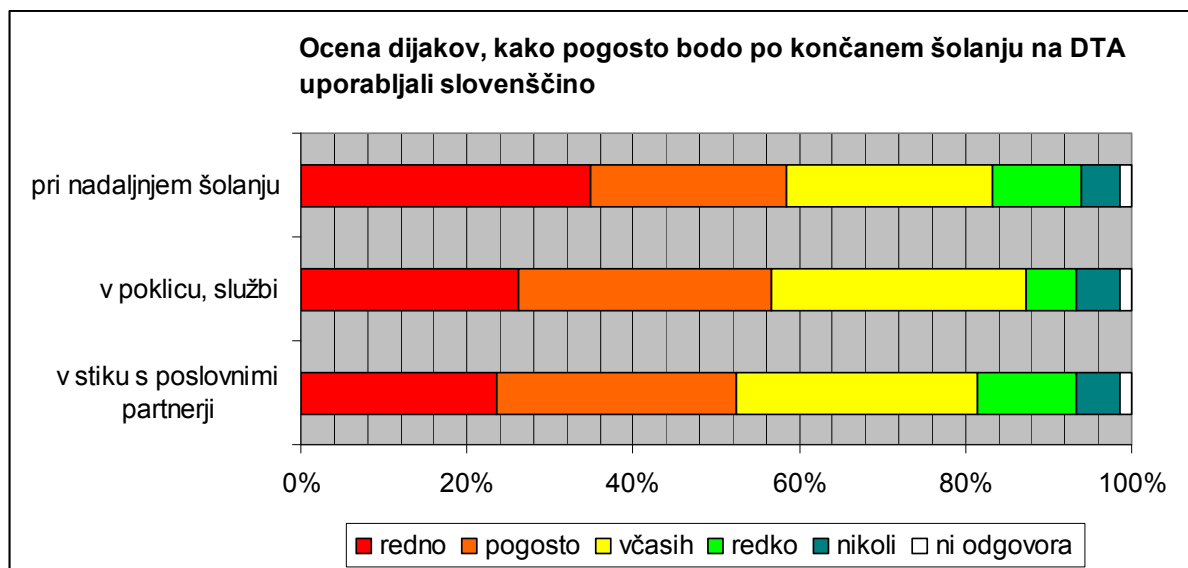
5.8 PREDVIDENA RABA SLOVENŠČINE DIJAKOV PO KONČANEM ŠOLANJU NA DTA

S naslednjim vprašanjem smo iskali odgovore na področju predvidene uporabe slovenščine v prihodnosti dijakov: pri nadaljnjem šolanju, v poklicu, službi in pri morebitnem stiku s poslovnimi partnerji. Glede na to, da je usmeritev šole trgovska, gospodarska in tudi alpsko-jadranska, nas je zanimalo, ali še posebej dijaki višjih letnikov vidijo svojo dvojezičnost kot uporabno dobrino, torej kot nekaj, kar jim bo v bodočnosti koristilo na njihovi življenjski poti, bodisi pri nadaljnjem šolanju, če se bodo odločili za katerega od študijev, kjer bodo za študij zahtevali znanje slovenščine, bodisi v poklicu, ki ga bodo opravljali.

Za uporabo slovenščine pri nadaljnjem šolanju več kot tretjina dijakov (35 %) meni, da jo bodo redno uporabljali, najmanj (5 %) pa, da je ne bodo nikoli več uporabljali. Med avstrijskimi dijaki je prevladovala skupina, ki meni, da bo slovenščino uporabljala le včasih (v skoraj enakem številu pa sledijo tisti, ki jo nameravajo redno in pogosto). V poklicu, službi ter v stiku, sporazumevanju s poslovnimi partnerji jih je med vsemi dijaki nekaj manj kot tretjina mnenja, da bodo slovenščino uporabljali včasih in pogosto. V vseh treh predvidenih okoljih najmanj dijakov meni, da slovenščine ne bodo nikoli potrebovali za sporazumevanje, kar kaže na to, da v učenju slovenščine vidijo smisel in potrebno znanje za svoje delovanje v prihodnosti. Med avstrijskimi dijaki so rezultati podobni, le pri nadaljnjem šolanju jih je manj, ki menijo, da bodo pri tem potrebovali slovenščino. Slovenski dijaki za vsa tri okolja menijo, da bodo slovenščino še naprej redno uporabljali pri svojem sporazumevanju, le dijak, ki namerava študij nadaljevati v Madridu, meni, da slovenščine ne bo več uporabljal.

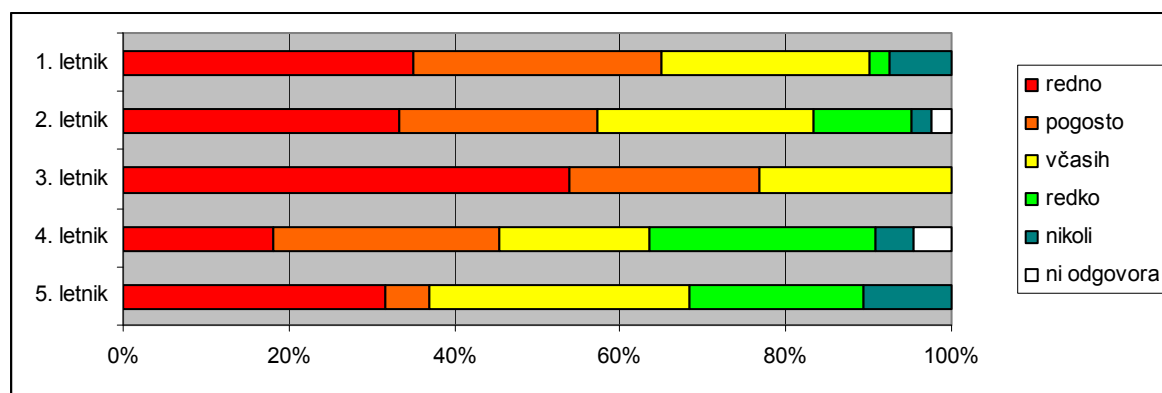
Rezultate smo glede na okolje primerjali za vse dijake, ki so izpolnili vprašalnik, in sicer tudi po letnikih, saj smo domnevali, da dijaki višjih letnikov vidijo večji pomen znanja slovenščine za svoje nadaljnje šolanje in poklic, a so bili rezultati drugačni.

Grafikon 42: Ocena dijakov DTA v šol. letu 2008/09, kako pogosto bodo uporabljali slovenščino po končanem šolanju na DTA.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Grafikon 43: Ocena dijakov DTA v šol. letu 2008/09, kako pogosto bodo uporabljali slovenščino po končanem šolanju na DTA po letniku šolanja.

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Največ dijakov, ki menijo, da bodo slovenščino redno in pogosto uporabljali, je v tretjem letniku, najmanj pa v četrtem letniku. V petem, zadnjem letniku sta največja in podobna deleža tistih, ki so mnenja, da jo bodo redno ali včasih uporabljali, zelo malo pa takšnih, ki menijo, da jo bodo pogosto. Glede na dobljene rezultate lahko rečemo, da je na splošno malo takih, ki ne vidijo uporabne vrednosti slovenščine v prihodnosti. Največ tistih, ki jo nameravajo redno uporabljati, pa prihaja iz tretjega letnika, kjer ni nikogar, ki je ne bo nikoli ali redko uporabljal.

5.9 MOTIVI ZA VPIS DIJAKOV NA DTA

Zadnji dve vprašanji se nanašata na povezavo lingvistike in geografije, saj iščeta vzroke za odločitev za vpis na dvojezično šolo, prav tako pa deloma razkrivata tudi povezavo med področji jezikovnega znanja in gospodarskih priložnosti, ki se ponujajo v prostoru Alpe-Jadran. Prav tako pa vprašanje zadeva raziskavo še treh dejavnikov, ki indirektno vplivajo na strategije jezikovnega prilagajanja (subjektivna dimenzija): oceno prisotnosti jezika v javnem življenju, stališč do pomena znanja večinskega in manjšinskega jezika (v našem primeru nemškega in slovenskega jezika), stališč do dvojezičnosti ter jezika in dvojezičnega izobraževanja. (Novak Lukanovič, 2006)

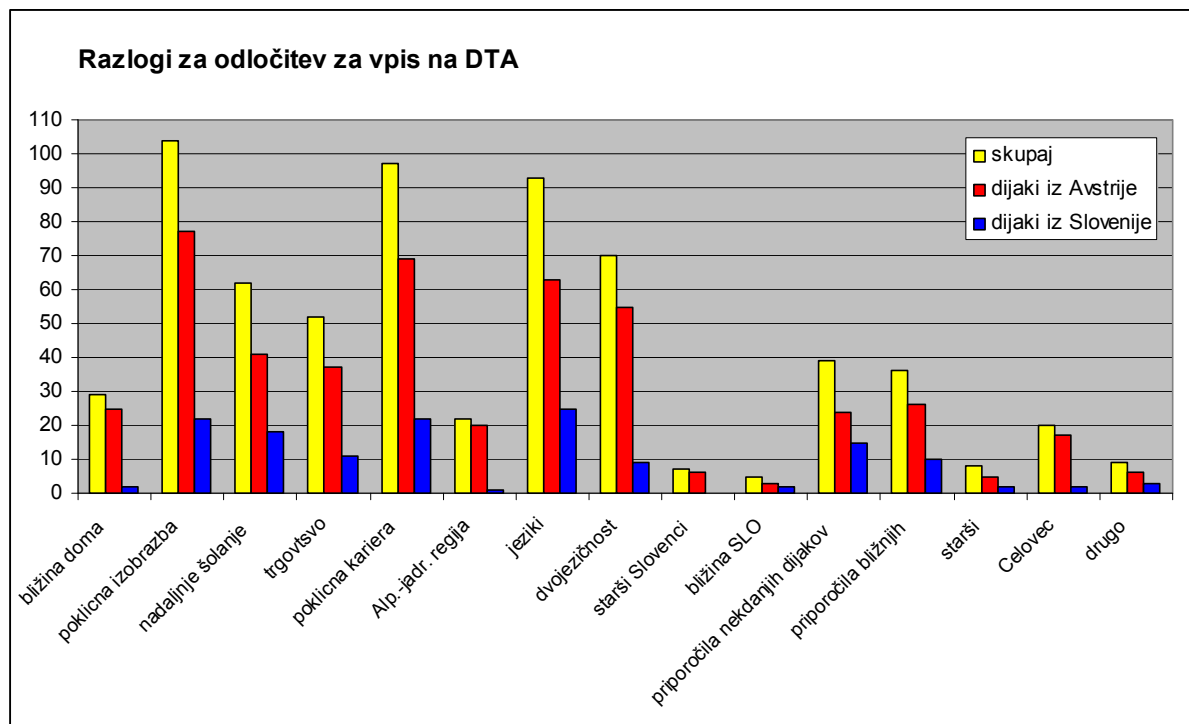
Vprašanje, ki se je navezovalo na samo šolanje in usmerjenost dijakov v izbiro svojega šolanja, je iskalo odgovore za motive, ki so vodili dijake pri izbiri srednje šole. Ponujeni odgovori so bili osnovani na podlagi podobnega vprašanja v diplomskem delu Damjane Kern, ki je vprašalnike opravila na Višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu leta 2005. Dijakom smo ponudili štirinajst odgovorov ter možnost za zapis lastnega odgovora. Večina jih je obkrožila več kot en odgovor.

Dijaki so kot razloge za vpis na DTA lahko izbrali več možnih odgovorov, ki s se jim zdeli najbolj pomembni za njihovo odločitev pri izbiri Dvojezične trgovske akademije in ne katere druge šole. Zanimali so nas predvsem motivi, ki so dijake vodili pri odločitvi za dvojezično šolo, ki v prostoru avstrijske Koroške predstavlja neko drugačnost glede na to, da je večina šol enojezičnih, čeprav imajo isto gospodarsko usmeritev, ter motivi, ki so dijake iz Slovenije spodbudili k temu, da so se na šolanje odpravili v drugo državo Evropske unije.

Največ dijakov se je za vpis na šolo odločilo zaradi dobre poklicne izobrazbe, ki jo bodo pridobili na šoli (70 % vseh dijakov), in ker v tem vidijo dobre možnosti za poklicno kariero ter dobre zaposlitvene možnosti (65 %). V prvi vrsti so tako izpostavili strokovne kompetence, ki jih pridobijo z obiskovanjem šole, in v njih vidijo dobro podlago za uspeh v poklicnem življenju. Kot navajajo v usmeritvi šole, je najpomembnejši cilj strokovnega usposabljanja, ki ga skušajo doseči na DTA, posredovanje sodobne gospodarske kompetence z najnovejšimi spoznanji na področju učnih vsebin in dodajajo, da pri tem pomembno vlogo igrajo jeziki, ki odpirajo dobre možnosti v dvo- ali večjezične okolju, kar je izpostavilo več kot 62 % dijakov (odgovor: zaradi učenja več jezikov). Učenje jezikov je za poslovanje v gospodarskem prostoru, ki leži na stičišču različnih regij, kultur in jezikov, še toliko večjega pomena, kot ga ima v splošnem za uspešno poslovanje znanje jezikov v trgovstvu. Kot četrti najpogostejši odgovor za motiv za vpis na DTA so dijaki navedli dvojezičnost, a se je v

primerjavi s prvimi tremi odgovori, ki jih je posamično izbrala več kot polovica dijakov, za ta odgovor odločila manj kot polovica dijakov, tj. 70 (47 %).

Grafikon 44: Zakaj so se dijaki DTA (šol. leto 2008/09) odločili za vpis na šolo?

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Preverili smo tudi, od kod prihajajo dijaki, ki so izbrali dvojezičnost kot enega izmed vzrokov za vpis na DTA, in kakšen je njihov jezik sporazumevanja v družini, saj predvidevamo, da dvojezičnost predstavlja prednost predvsem za dijake iz Slovenije (priložnost za pridobivanje znanja nemščine) in tiste, ki prihajajo z dvojezičnega območja avstrijske Koroške (to so vsi, razen dijakov iz Slovenije, dijaka iz Italije in 16 dijakov, ki niso zapisali kraja stalnega bivanja). Večina (79 %) dijakov, ki je izbrala odgovor »ker pouk poteka dvojezično, v nemščini in slovenščini«, ima stalno prebivališče v Avstriji in 13 % v Sloveniji. Rezultat dopolni podatek, da se je več kot polovica (52 %) dijakov, ki prihajajo iz Avstrije, in manj kot tretjina (29 %) dijakov iz Slovenije odločila za šolo (tudi) zaradi dvojezičnosti. S tem predpostavko, da je za večino dijakov iz Slovenije dvojezičnost ključnega pomena pri izbiri šole, delno ovržemo in dodamo podatek, da je za večino (81 %) dijakov iz Slovenije najpomembnejše znanje več jezikov. Delno smo predpostavko ovrgli zato, ker tudi dvojezično podajanje učne vsebine pomeni učenje drugih jezikov, v tem primeru nemščine, dodaten motiv pa zanje predstavlja tudi siceršnja jezikovna ponudba šole.

Med dijaki, ki prihajajo z avstrijske Koroške in so se za vpis na DTA odločili tudi zaradi dvojezičnega pouka, jih 76 % v družini vsaj z enim članom govori večinoma ali samo slovensko. Podatek potrdi domnevo, da dijakom s slovenskimi koreninami dvojezični pouk pomeni pomembno vrednoto ter ustrezno obliko ohranjanja in učenja slovenščine, oziroma rezultati kažejo na to, da se dijaki iz družin, v katerih se ohranja slovenščina, tudi odločajo za vpis na dvojezične šole. Zanimivo je tudi dejstvo, da jih je med avstrijskimi dijaki, ki jim dvojezična usmeritev šole pomeni vrednoto, tudi 20 % takih, ki v svojem družinskem okolju govorijo zgolj ali večinoma nemško in tako znanja slovenščine niso prinesli iz svojega najožjega okolja, ampak so ga pridobili bodisi na nižjih stopnjah šolanja bodisi so z učenjem pričeli šele na DTA. Nekaj avstrijskih dijakov, ki jih je pritegnila dvojezičnost, pa prihaja iz družin s hrvaškim (trije dijaki) in tudi bosanskim jezikom (en dijak). Trije dijaki, ki so se za DTA odločili zaradi dvojezičnosti, pred vpisom na šolo niso znali slovenskega jezika, kar predstavlja majhen delež dijakov celotne šole in pomeni, da se na šolo večinoma vpisujejo tisti otroci, ki že imajo neko podlago v znanju slovenščine, redki pa so tisti, ki se za šolo odločijo brez predznanja in jim je dvojezičnost izziv.

Dijaki so obkrožali vse navedene odgovore, za motivom dobre poklicne izobrazbe, ki jo pridobijo na šoli, podlage za poklicno kariero, pridobivanjem znanja več jezikov in dvojezičnosti pa so sledili še drugi odgovori, zakaj so se vpisali na DTA: 42 % dijakov zaradi dobre izobrazbene podlage za nadaljevanje šolanja, 35 %, ker jih zanima področje trgovstva, 26 % zaradi priporočila zdajšnjih in nekdanjih dijakov te šole, 24 % zaradi priporočila prijateljev, sorodnikov in drugih, 19 % zaradi bližine doma, 15 %, ker menijo, da bodo le s tako usmerjeno šolo uspeli na trgih Alpsko-jadranske regije (odstotek je glede na prvenstveno usmeritev šole v alpsko-jadranski prostor nizek) in 13 % (20 dijakov) zaradi lokacije v Celovcu (odgovor ni povezan z motivom bližine doma – le 7 je med njimi takšnih, ki so obkrožili tudi odgovor »zaradi bližine doma«, kar pomeni, da jim Celovec ni bližnja lokacija, a ima druge za dijake pomembne funkcije – je izobraževalno, upravno, gospodarsko ... središče avstrijske Koroške). Zelo malo dijakov je obkrožilo odgovore, da so se za šolo odločili zaradi vpliva staršev ali ker so njihovi starši Slovenci, prav tako se jih je le pet za šolo določilo zaradi bližine Slovenije (po en dijak iz Celovca in občin Rožek, Celje in Domžale).

Odgovor »zaradi bližine doma«, ki ga je izbralo malo dijakov (29), smo pričakovali, saj je glede na obširno gravitacijsko zaledje šole to lahko argument le dijakov iz bližnje okolice šole – Celovec in bližnje občine. Največ teh dijakov prihaja iz Celovca (9), ostali pa so iz bližnjih občin, npr. Sele/Zell Pfarre, Železna Kapla-Bela/Eisenkappel-Vellach, Kotmarava/Köttmannsdorf. Tega odgovora pa nismo pričakovali pri dijakih iz Slovenije, a sta ga

izbrala dva dijaka iz občin, ki glede na položaj drugih slovenskih občin, iz katerih prihajajo dijaki, nista v bližini Celovca (zaradi zaščite podatkov ne omenjamo teh imen občin).

Primerjava odgovorov po državi stalnega bivanja kaže, da je razporeditev odgovorov po številu pri slovenskih dijakih nekoliko drugačna od gornje splošne analize odgovorov, in sicer se na četrtem mestu motivov (prvi trije so namreč enaki kot pri avstrijskih dijakih) pojavi dobra podlaga, ki jim bo pomagala pri nadaljnjem šolanju, sledijo pa priporočila nekdanjih dijakov, kar pomeni, da se šola v Sloveniji večinoma promovira preko ustnega izročila in dobrih izkušenj absolventov šole. Ravnateljica Maja Amrusch Hoja tudi dodaja, da veliko nekdanjih dijakov izpostavlja prednost šolanja na šoli v Celovcu, da jim je šola preko stikov, ki so jih navezali v letih šolanja, dala dobro osnovo za iskanje poslovnih priložnosti v Avstriji. S kontakti, ki jih imajo dijaki DTA, si v alpsko-jadranskem prostoru lažje poiščejo nove poslovne priložnosti preko stikov, ki jih brez šolanja na avstrijskem Koroškem ne bi tako zlahka vzpostavili.

O pomenu dvojezičnega šolstva piše tudi Domej: Razvoj šolstva je slovenski manjšini razmeroma hitro prinesel mnogo sprememb, ki se odražajo tudi v sedanjem stanju. Gre tako za večje možnosti samouresničevanja kot boljšo materialno osnovo, socialno-ekonomski status in končno tudi ugled in vpliv pripadnikov manjšine. Predvsem ustanovitev državne gimnazije za Slovence je sprožila izobraževalni val pri tistih pripadnikih južnih Korošcev, ki so se opredeljevali za Slovence. (Domej, 2000/2001) Dodajamo, da je pomemben del k izobrazbi v gospodarskih poklicih prinesla tudi DTA, ki se poleg jezikovnega izobraževanja usmerja na pomemben segment družbene dejavnosti, ki s svojo izobrazbo usposablja ljudi za delovanje v alpsko-jadranski regiji in posredno dviga socialno-ekonomski status manjšine ter glede na naše rezultate tudi pripadnikov drugih narodnosti, ki v slovensko-nemškem jezikovnem izobraževanju vidijo dovolj veliko priložnost za svojo poklicno kariero.

Do danes je na teh treh dvojezičnih srednjih šolah svoje izobraževanje zaključilo okoli 3000 absolventov. Po spremljanju njihove nadaljnje poklicne oz. karijerne poti je mogoče reči, da so tako v gospodarskem kot družbenem, političnem ali kulturnem življenju manjšine zasedli pomembna mesta, s tem pa pomembno vplivajo na stanje slovenske narodne zavesti na avstrijskem Koroškem. Danes se celo govori o t. i. manjšinski eliti, ki pomembno prispeva k preobrazbi manjšine in tudi južne Koroške na splošno. Po izobrazbeni strukturi je (po podatkih zadnjega popisa leta 2001) manjšina prehitela večinsko prebivalstvo, saj je delež tistih, ki so opravili maturo ali dosegli višjo stopnjo izobrazbe in je njihov pogovorni jezik slovenščina, višji kot pri tistih z nemškim pogovornim jezikom. (Domej, 2000/2001)

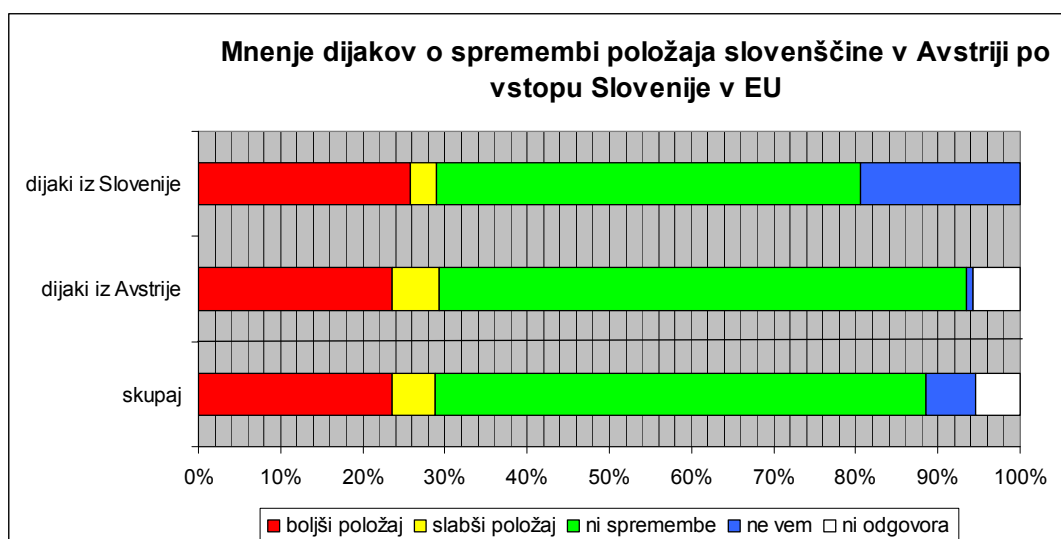
Pomembna je postala tudi nova funkcionalna vloga slovenščine, ki jo na primeru gospodarsko usmerjene šole lahko še bolje povežemo z ugotovitvami drugih raziskovalcev. Zupančič in Steinicke ta proces opredeljujeta kot novo, dodano vrednost slovenščine: Že od osemdesetih let 20. stoletja naprej, ko so se na južnem Koroškem močno razvili turizem, trgovina in promet ter so se stiki s Slovenijo okrepili, je slovenščina začela dobivati ne le vlogo narodnostnega simbola temveč tudi poslovnega jezika, v katerem tako pripadniki manjšine kot večine bolj vidijo dobrino, ki predvsem v ekonomskem smislu lahko prinese koristi, ki je posledica povpraševanja po visokokvalificirani delovni sili, ki je dvojezična. (Steinicke, Zupančič, 1994/95) S tem pa lahko rečemo, da se je vloga slovenščine dodobra spremenila: Slovenski jezik je v tem času postal ekonomsko uporaben jezik. Njegova vloga se je bistveno spremenila: iz manjšinskega jezika, uporabnega za »zidovi doma in cerkve«, se je razvil v uporaben jezik ekonomskih stikov, še posebno zaradi spremenjene socialne strukture manjšine, v kateri je veliko koroških Slovencev zaposlenih v bančništvu, zavarovalništvu, agencijah, menedžmentu in drugih aktivnostih. S pomočjo tovrstnih kontaktov so se razvili različni ekonomski projekti na individualni ravni, ki pa so z leti prerasli v dobro čezmejno sodelovanje. (Zupančič, 1997) S tem se je spremenil tudi status jezika, ki predstavlja enega od dejavnikov, ki vplivajo na uporabnike jezika z vidika ugleda jezika, ki ga ima v družbi: Prav **status jezika** vpliva na njegovo prestižnost pri govornikih. Novak Lukanovič, ki je delala raziskavo pri pripadnikih italijanske manjšine v Sloveniji, je prišla do zaključka, da pragmatično vrednost jezika zaznamujeta ekonomski interes za učenje in znanje jezika (koristi pri poslovanju, vstop v EU). (Novak Lukanovič, 2003)

S tem lahko vprašanje razširimo na temo denacionalizacije in evropeizacije manjših jezikov, o čemer piše Stabej, da je proces obojega možen le, če so ti jeziki dobro opremljeni, hkrati pa morajo biti nosilci zanimivih vsebin in izmenjav z gospodarskega, kulturnega, športnega, umetniškega idr. stališča. »To je predpogoj, ki pa je še vedno povezan zlasti z ozemeljsko razsežnostjo posameznih manj razširjenih jezikov. Z drugimi besedami – slovenščine se bo v veliki meri učil le ta, kdor ima take ali drugačne načrte v zvezi s Slovenijo, in to daljnoročnejše« (Stabej, 2008, str. 64). Tudi za koroške Slovence s tem slovenski jezik postaja več kot le eden od regionalnih jezikov, saj tistim, ki so dvojezični, ponuja dobre možnosti za sodelovanje tako na trgih Slovenije kot tudi širše – na področju Alpsko-jadranske regije in ob tem spreminja tudi status in »uporabno« vrednost jezika.

5.10 POLOŽAJ SLOVENŠČINE V AVSTRIJI PO VSTOPU SLOVENIJE V EVROPSKO UNIJO

Zadnje izmed vprašanj z izbiro navedenih odgovorov, se je nanašalo na položaj slovenščine v Avstriji po vstopu Slovenije v Evropsko unijo leta 2004. Gre za mnenje, splošno predstavo dijakov tem, ali so v štirih letih članstva opazili kakšne spremembe Avstrijcev v odnosu do slovenščine in posledično tudi do manjšine. Večina dijakov (60 %) je bila mnenja, da se položaj slovenščine ni spremenil, 23 % pa jih ne menilo, da se je položaj spremenil na bolje.

Grafikon 45: Mnenje dijakov DTA (šol. leto 2008/09) o spremembi položaja slovenščine v Avstriji po vstopu Slovenije v Evropsko unijo

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Bistvene razlike med mnenjem slovenskimi in avstrijskimi dijaki ni bilo, pri avstrijskih je bil le nekoliko večji delež tistih, ki so menili, da ni spremembe, pri slovenskem pa tistih, ki so pod dodaten odgovor »drugo« večinoma zapisali, da ne vejo, ali je prišlo do nje. Razlog je predvsem v tem, da slovenski dijaki pred vpisom na DTA večinoma niso imeli stikov z Avstrijo in tako tudi niso mogli opazovati odnosa do slovenščine. Noben dijak tudi ni obiskoval šole pred vstopom Slovenije v Unijo (najstarejši so se ravno v času vstopa vpisali na DTA), zato smo takšne rezultate pričakovali. Zelo malo dijakov je menilo, da se je odnos poslabšal (6 % dijakov iz Avstrije in 3 % iz Slovenije).

Pri analizi zadnjega vsebinskega vprašanja gre za kvantitativne podatke, iz katerih nismo dobili odgovora, v čem so opazili spremenjen položaj slovenščine, niti tega ne moremo sklepati po nobenih preteklih političnih dogodkih v času od vstopa Slovenije v Unijo, ki bi po svoji naravi bistveno pozitivno spreminjali odnos do manjšine in slovenščine. S strani dežele Koroške sicer še vedno niso rešena vprašanja dvojezičnih napisov, sodelovanje med deželno vlado in slovenskimi organizacijami ni bistveno drugačno kot prej, sicer pa manjšina nima problemov pri svojem udejstvovanju – številne organizacije slovenske narodne skupnosti so raznolike in aktivne, delovanje dvojezičnega šolstva ni ovirano, prav tako je šolstvo s strani deželne vlade tudi finančno podprto, Korošci imajo tudi možnost spremljanja radia (24 ur dan), oddajo na nacionalni televiziji ..., a ne moremo reči, da so vse to posledice vstopa Slovenije v EU. Manjšinske politične organizacije so sicer ves čas zelo aktivne in sprožajo vprašanja o rešitvi nekaterih za manjšino pomembnih težav, ki še vedno ostajajo nerešena (pobude za notifikacijo Avstrijske državne pogodbe, ki Avstrijo zavezuje k izpolnjevanju manjšinske politike, se pojavljajo ves čas, le da so enkrat bolj, drugič manj opazne in slišane), in kamor sodi tudi odnos do slovenščine (tudi preko vidnih dvojezičnih tabel), a se ta položaj po vstopu Slovenije v Evropsko unijo ni spremenil. V splošnem pa slovenski sogovorniki na avstrijskem Koroškem povejo, da je slovenščina pridobila na ugledu predvsem zaradi njenega zglednega predsedovanja EU, ki je vsaj pri nekaterih Avstrijcih razbila stereotipe o gospodarsko in politično zaostali nekdanji socialistični republiki v Jugoslaviji. Evropska unija pa je s svojimi čezmejnimi projekti gotovo pripomogla k zbliževanju Avstrije s Slovenijo in morda tudi na ta način približala Slovenijo v drugačni luči. Položaj slovenščine se sodeč po vsako leto večjem vpisu učencev in dijakov na dvojezične šole izboljšuje, predvsem pridobiva na svoji uporabni vrednosti, saj se z zanimanjem za gospodarsko sodelovanje večja tudi zanimanje za jezik poslovnih partnerjev. Za slovensko manjšino morda to ni kazalec, ki bi ga opredelili kot neposredno večanje pripadnosti narodnemu telesu, opozarjajo celo na vedno nižjo raven znanja slovenščine pri učencih, lahko pa rečemo, da se zanimanje za jezik povečuje, s tem pa posredno tudi za kulturo, kar običajno pozitivno vpliva na odnose med večinsko in manjšinsko narodno skupnostjo znotraj določene nacionalne države.

Na tem mestu se teorija, ki opredeljuje odnos do identitete, pri analizah za koroške Slovence spreminja. Navedbe Zupančiča iz leta 1998 namreč še ne kažejo sedanjih trendov. Zupančič namreč identiteto opredeli s komponentami, ki jih deli v dve skupini: na zunanje in notranje, objektivne in subjektivne, ter jih razčleni na: kulturno-jezikovno, zgodovinsko (izvor), gospodarsko-socialno in politično komponento identitete. Za Slovence v Avstriji pa zapiše, da je veljalo, da jih je bilo po izvoru, jeziku in kulturi več, kot se jih je subjektivno priznavalo,

kar je na splošno značilnost večine manjšin. Preostale komponente pa so imele višji delež subjektivnih elementov, najskromneje je bilo med Slovenci v Avstriji zastopana gospodarsko-socialna, ki je kazala na močno integracijo v večinsko družbo. Zmanjševanje znakov identitete je kazalo na proces spreminjanja značaja identitete ali celo na njeno okrnitev, morda celo izgubljanje. (Zupančič, 1998) S tega vidika je danes povezava jezikovne kompetence v slovenščini z vidika gospodarske in tudi socialne spremenjena in se nagiba v smer vedno večjega pomena za gospodarsko poslovanje in sodelovanje na alpsko-jadranskih trgih.

5.11 DODATNA MNENJA DIJAKOV

Na koncu smo dijakom dali možnost, da izrazijo še kakšno dodatno mnenje v povezavi z vprašalnikom. Večinoma se zanj niso odločili, nekaj komentarjev pa je bilo zanimivih zlasti z vidika pogleda dijakov na šolo, manjšino in raziskovalne dejavnosti iz Slovenije. S tem so pripomogli k osvetlitvi nekaterih vidikov diplomskega dela, predvsem pa so komentarji veliko bolj osebni in subjektivno izrazijo pogled na teme, ki smo jih predvsem kvantitativno raziskovali z vprašalnikom.

Eden od dijakov je zapisal, da je razočaran nad tem, koliko učne snovi se podaja v nemščini in da šola ni zadostno poskrbela za izobraževanje dijakov iz Slovenije, zaradi česar imajo težave pri ocenah iz nemščine. Gre sicer za mnenje enega od dijakov, lahko pa kaže na to, da je pouk za dijake iz Slovenije vsaj v prvih letnikih težji, če niso govorci nemškega jezika. Gre tudi za dijaka prvega letnika in zelo verjetno je, da bo kasneje, ko bo usvojil nemščino, spremenil svoje mnenje. Drugi dijak je opisal stanje odnosa koroških Slovencev do slovenščine z besedami: »Nekateri Koroški Slovenci ne želijo govoriti slovensko zaradi pritiska družbe, ker naj bi bila slovenščina manj vredna, vendar pa jih je tudi veliko, ki imajo slovenščino zelo radi, in zelo lepo govorijo slovensko.« Mnenje tako v nekem segmentu pritrjuje odgovorom o položaju slovenščine v sedanjosti, deloma pa lahko boljši odnos same manjšine do jezika povežemo tudi z njenim spremenjenim socialnim položajem v zadnjih desetletjih, ko so koroški Slovenci iz pretežno kmečke in industrijske družbe prerasli v izobraženo skupnost, ki ima s tem tudi boljši gmotni položaj, s čimer se večja tudi samozavest in pogum za zunanje kazalce narodne pripadnosti, med njimi uporabo slovenščine v javnem življenju. Tretji dijak je zapisal, da bo za spremembo odnosa do slovenščine potrebno izpolniti člen 7 Avstrijske državne pogodbe, kar kaže na politično empancipiranost dijakov in angažiranost za rešitev nerešenih vprašanj med Republiko Slovenijo in Avstrijo. Eden izmed dijakov pa nas je presenetil s svojo neposredno kritiko raziskovanja koroške manjšine, ki je

zelo intenzivno, a hkrati neprijetno, saj imajo koroški Slovenci ob tem občutek, da jih »s takimi vprašalniki raziskujemo kot kake eksotične opice v Afriki« (Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009). Dejstvo je, da je raziskav v manjšinah in izseljenskih skupnostih zunaj meja Slovenije veliko, da so aktivne tudi različne organizacije na državni ravni in ravni civilne družbe, a če je včasih slišati očitek, da ljudje iz Slovenije premalo poznajo, spoznavajo in vidijo pozitivno dogajanje v teh skupnostih, so tudi raziskave tiste, ki lahko v slovenski prostor prinašajo informacije in osvetljujejo položaj Slovencev zunaj meja Slovenije, s tem pa povečujejo možnost za zanimanje in povezovanje ljudi, ki so nosilci slovenske identitete. Iz medijev je največkrat namreč moč dobiti le novice z negativno konotacijo, npr. o tem, da se na Koroškem ne morejo zediniti glede postavitve dvojezičnih napisov, da koroški Slovenci zaradi fragmentacije manjšinskih organizacij ne najdejo skupnega jezika in tako praktično ne nastopajo kot ena narodna skupnost ipd., zato so tudi raziskave in njihove objave pomembne pri gradnji bolj realne podobe dogajanja in stanja slovenske narodne skupnosti v Avstriji in znotraj tega avstrijske Koroške (poleg avstrijske Štajerske).

6 SKLEPI

V diplomskem delu smo se interdisciplinarno, in sicer z vidika geografije manjšin in sociolingvistike lotili preučevanja enega najbolj vidnih elementov narodne identitete, tj. jezika, na vzorcu 149 dijakov Dvojezične trgovske akademije v Celovcu. V teoretičnem delu smo geografsko opredelili prostor in značilnosti naselitve avtohtone slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem, podali znanstvene pristope pri preučevanju narodnih manjšin, identitete, jezika, opredelili vlogo sociolingvistike in znotraj nje predstavili dvojezičnost ter teorije o izbiri in ohranjanju jezika znotraj dvojezičnega okolja, zgodovino manjšinskega šolstva na avstrijskem Koroškem in delovanje Dvojezične trgovske akademije v Celovcu. V empiričnem delu smo z analizo rezultatov vprašalnikov za dijake šole skušali potrditi, zavreči ali spremeniti delovne hipoteze, ki smo jih postavili v uvodu, in odgovoriti na temeljna vprašanja, ki se na stiku geografije in sociolingvistike pojavljajo ob aktualnih in dinamičnih procesih znotraj dela slovenske narodnega telesa, ki živi in deluje na avstrijskem Koroškem.

Namen diplomskega dela je bil raziskati teoretične vidike preučevanja manjšin in jezika, dosedanje dogajanje na področju manjšinskega srednjega šolstva na območju bivanja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem ter preko analize anketnih vprašalnikov in opravljenih pogovorov dobiti kvantitativne in kvalitativne rezultate o stanju jezikovne pripadnosti, identitete dijakov, rabe slovenskega jezika znotraj šolskega, družinskega in družbenega življenja dijakov, prisotnosti jezika mladih med koroškimi Slovenci, socialnem in izobrazbenem statusu družin dijakov, aktivnosti v slovenskih organizacijah ter vplivu, gravitacijskem zaledju šole, učinku dvojezičnega šolanja na uporabo jezika v prihodnosti dijakov idr. Preko pogovorov z dijaki in osebjem šole smo imeli priložnost marsikaterega od kvantitativnih rezultatov tudi dodatno vsebinsko osvetliti ter izpostaviti nekatere vidike rabe jezika, ki se kažejo v življenju sodobnega manjšinca in niso vedno prekrivni s splošnim mnenjem ali sliko stanja, ki jo oblikujejo mediji, ko izhajajo iz statistik in poročajo o slovenski manjšini v Avstriji.

Cilj diplomskega dela je bil poleg teoretične preučitve literature s področja slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem tudi empirično preveriti naslednje hipoteze:

1. *Gravitacijsko zaledje DTA ne obsega le dvojezičnega območja avstrijske Koroške in Celovca, temveč tudi bližnje regije Republike Slovenije (Gorenjsko in Osrednjeslovensko statistično regijo), s čimer se potrjuje alpsko-jadransko usmeritev šole.*

Zaledje šole ima gravitacijsko središče v Celovcu in njegovi okolici, razteza pa se tudi v bližnjo in širšo okolico: na vzhodu avstrijske Koroške do občine Suha, na zahodu do Bekštanja, na severu do Štalenske gore, na jugu pa v čezmejno območje petnajstih občin v Sloveniji in ene v Italiji. Šola pokriva večino občin dvojezičnega ozemlja in Celovec, ki ni del uradno opredeljenega dvojezičnega ozemlja. Hipotezo potrdimo in dodajamo, da območje poleg avstrijske Koroške ne obsega le bližnjih, temveč tudi do 260 km oddaljene občine v Sloveniji in poleg Gorenjske in Osrednjeslovenske tudi Savinjsko, Pomursko, Obalno-kraško in Koroško statistično regijo, kar kaže na to, da šola dosega enega od svojih ciljev, tj. odpiranje in delovanje v alpsko-jadranskem prostoru. Gravitacijsko zaledje na avstrijskem Koroškem obsega večinoma območja na dvojezičnem ozemlju in v Celovcu, ne pa tudi drugih zveznih dežel ali območij, kjer se slovenstvo kot avtohtona oblika poselitve slovenske narodne skupnosti ne pojavlja. Pojav lahko pomeni, da jih učenje jezikov državnih sosedov ne zanima, v njem ne vidijo uporabne dobrine, jim ne predstavlja uporabne vrednosti ali ker se morda bojijo negativnih oznak in predsodkov o Slovencih, ki so se dolgo pojavljali v zgodovini večinsko-manjšinskih odnosov v Avstriji.

2. *Socialno-ekonomski status koroških Slovencev je soliden, zato manjšinsko prebivalstvo večinoma ni več umeščeno v primarnem in sekundarnem sektorju dejavnosti, temveč terciarnem in kvartarnem, kar je tudi posledica boljše izobrazbe.*

Socialno-ekonomskega statusa koroških Slovencev ne moremo omejiti le na sektorje v gospodarstvu ali z vidika posameznika na poklice, temveč ga nujno povezujemo tudi z izobrazbeno sestavo, ki prav tako pomembno opredeljuje razvoj manjšine. V literaturi beremo, da se je tako izobrazbena kot zaposlitvena sestava slovenske manjšine glede na avstrijsko povprečje dvignila ali ga je celo preseгла, na vzorcu staršev dijakov DTA, ki imajo stalno bivališče v Avstriji (le njih namreč lahko opredelimo kot avstrijske Korošce, ne pa tudi dijakov, ki stalno bivajo v Sloveniji), pa se na področju izobraženosti kaže, da je največji delež staršev s poklicno izobrazbo, kar se na poklicni strukturi ne odrazi popolnoma – največji delež jih je sicer zaposlenih kot delavcev, a je tudi zastopanost med

nameščenci in uradniki velika. Vendar pa iz teh podatkov težko izluščimo, v katerih sektorjih so delavci zaposleni – lahko gre tako za sekundarni kot terciarni sektor. Predvidevamo, da gre za oba sektorja, tako da drugo hipotezo lahko z vidika preučevanja vzorca dijakov DTA le delno potrdimo: socialno-ekonomska struktura, kot jo opisujejo drugi raziskovalci manjšinskega prostora, se na vzorcu staršev dijakov DTA odraža le delno, saj naj bi bil presežek Slovencev na Koroškem glede na večinsko prebivalstvo ravno v zahtevnem poklicnem razredu (vodilni kader, učitelji, tehnični in medicinski kader ...), po naših raziskavah, pa je največji delež staršev DTA v poklicnem razredu, nato pa med nameščenci in uradniki.

3. *Znanje slovenščine kot jezika »sosed« v alpsko-jadranskem prostoru predstavlja ekonomsko in kulturno dobrino, zaradi katere se vedno več ljudi odloča za učenje slovenščine.*

Po aktualnih statistikah je število prijav k dvojezičnemu pouku na avstrijskem Koroškem v šolskem letu 2007/08 prvič preseglo mejo 40 %, odkar so leta 1958 na pritisk nemškonacionalnih sil ukinili obvezen nemško-slovenski pouk za vse otroke na ozemlju veljavnosti zakona o dvojezičnem šolstvu in se kaže tudi trend nadaljnjega naraščanja. Zadnjih petnajst let se številu prijavljenih otrok iz leta v leto povečuje, opazno je tudi zanimanje učencev, ki ne prihajajo iz dvojezičnih družin. Rezultati raziskave na DTA, v kateri so dijaki kot prva razloga za vpis na šolo večinoma opredelili dobro poklicno izobrazbo, ki jo lahko pridobijo, in dobre možnosti za poklicno kariero in zaposlitev, kažejo na to, da strokovne kompetence na področju trgovstva privlačijo več dijakov kot dvojezični pouk. Na tretjem mestu po pogostosti odgovora so dijaki navajali učenje več jezikov, na četrtem pa dvojezičnost (47 %). Glede na odgovor, ki ga je izpostavilo največ dijakov, lahko dvojezično izobrazbo opredelimo kot dobro podlago, ki dijakom ponuja dobre kompetence na poslovnem področju, torej res predstavlja tudi ekonomsko dobrino, za tiste, ki so dvojezični, pa pomeni še dodatno konkurenčno prednost za poslovanje v alpsko-jadranski regiji. Med dijaki je tudi nekaj takšnih, ki prihajajo iz dvojezičnih družin z enim od slovanskih jezikov, kar zaledje šole razširi tudi na pripadnike drugih slovanskih jezikovnih skupnosti, ki v znanju slovenščine vidijo priložnost za svoje delovanje v regiji. Znanje slovenščine poleg nemščine predstavlja kulturno dobrino predvsem za dijake, ki prihajajo z območja avstrijske Koroške in znotraj družine ter ožjega okolja ohranjajo sporazumevanje v slovenščini (s starši se jih več kot polovica pogovarja večinoma ali samo slovensko), saj jim dvojezični pouk ponuja stalen stik z manjšinskim jezikom in

večanje jezikovne kompetence v jeziku, ki so ga prinesli iz svoje družine, hkrati pa odpira pot v kulturno delovanje znotraj svojega okolja v slovenskem jeziku (npr. v slovenskih društvih).

4. *Mladi koroški Slovenci so aktivni člani slovenskih organizacij na avstrijskem Koroškem, a svoje rabe slovenščine ne enačijo s pripadnostjo slovenskemu narodu – jezika se ne oprijemajo nujno kot identifikatorja narodne identitete, zato le-ta ostaja na ravni uporabe knjižnega jezika v šoli in narečja v domačem okolju.*

Manjšinska organizacijska struktura na avstrijskem Koroškem je dobro razvita, vse od kulturnih, političnih, športnih in cerkvenih dejavnosti. Predvsem kulturna dejavnost je med prevladujočimi – veliko je kulturnih društev, ki se ukvarjajo z gledališkimi igrami, literarnimi in glasbenimi večeri, likovnimi, gledališkimi, glasbenimi delavnicami, koncerti, folklornimi dejavnostmi ipd., in imajo v svojih vrstah veliko mladih ustvarjalcev, ki jih slovenska kultura in ustvarjanje dovolj zanimata, da se aktivnosti udeležujejo ali aktivno sooblikujejo njihov program. Na vzorcu dijakov DTA se je pokazalo, da se jih največ (okrog 80 %) vsaj občasno udeleži katere od kulturnih dejavnosti, sledijo pa športne in cerkvene dejavnosti (pasivna participacija), aktivno soudeležbo pa so izkazali predvsem tisti, ki so člani katere od slovenskih koroških organizacij – takih je približno tretjina, ostali pa niso člani nobene od omenjenih organizacij. Med aktivnimi je največ dijakov, ki se ukvarjajo s kulturnimi dejavnostmi slovenskih organizacij. Pri več kot polovici dijakov (61 %), ki stalno bivajo v Avstriji, je značilna uporaba slovenščine, ko se udeležujejo prireditev slovenskih društev. Prvi del hipoteze torej zavračamo, saj jih niti polovica ni članov slovenskih organizacij, jih pa večina vsaj občasno obiskuje kulturne dejavnosti, torej lahko govorimo o pasivni participaciji, kjer dijaki vidijo priložnosti za rabo slovenščine – glede na vrsto organizacije pa dijaki največ slovenščine uporabljajo v okviru udeleževanja prireditev slovenskih društev (najmanj v okviru športnih), s čimer bi lahko potrdili povezavo med udeležbo na slovenskih prireditvah in jezikom kot identifikatorjem identitete. Vendar pa so rezultati glede zvrsti jezika, ki ga uporabljajo dijaki iz Avstrije v sporazumevanju med sabo (med mladimi) pokazali, da jih največ (73 %) uporablja enega od koroških narečij predvsem doma, v šoli pa se pojavlja mešana komunikacija, pri kateri je zvrst slovenskega jezika večinoma narečje ali knjižni jezik (tretjina dijakov iz Avstrije), saj jezika mladih ali celo slenga ne razvijajo (ga pa do določene mere razumejo, saj v razredih sobivajo z dijaki iz Slovenije, ki to govorico prinesejo s seboj). Knjižni jezik uporabljajo predvsem v komunikaciji z učitelji, z vrstniki

pa zato, da jih dijaki, ki prihajajo iz Slovenije, lahko razumejo – gre za pojav konvergence ali primikanja, ki je strategija, kjer se posamezniki prilagodijo drug drugemu v komunikacijskem obnašanju v širokem nizu najrazličnejših oblik (tako jezikovnih kot neverbalnih).

Zaključimo lahko, da koroški dijaki aktivno uporabljajo slovenski jezik predvsem doma in v šoli, kjer sporazumevanje večinoma poteka tako v večinskem kot manjšinskem jeziku, ki pa večinoma ostaja na ravni narečja ali knjižnega jezika (predvsem ko gre za pojav konvergence v šolskem okolju). Sodeč po opazovanju govorce dijakov med odmori lahko hipotezo razširimo na vprašanje za nadaljnjo analizo, ki bi se lotila raziskave govorce mladih na avstrijskem Koroškem, predvsem z vidika funkcijske razvejanosti – ali je slovenščina tudi t. i. »jezik čustvovanja« dijakov in ali lahko govorimo o pojavu mladostniške dvojezične govorce.

Poleg hipotez so vprašalniki zajeli še nekaj drugih raziskovanih področij, od katerih lahko izpostavimo še uporabo jezika v družinskem in družbenem življenju dijakov. Pri dijakih iz slovenskega družinskega okolja pri dejavnostih družbe in subjektivne presoje o svoji vlogi v družbi opazimo izbirno odločanje za enega od jezikov na dvojezičnem ozemlju. Dejavnik nemščine je po rezultatih vprašalnikov močno prisoten v sporazumevanju s prijatelji, zunaj šole, slovenski pa znotraj družine (s starši, brati in sestrami ter intenzivneje tudi s starimi starši), pri udejstvovanju znotraj manjšinskih organizacij in v šoli, ki dijake v dvojezično situacijo s svojo dvojezično usmeritvijo pravzaprav »sili« (podatek obligatorno velja vsaj znotraj spremljanja pouka, ki velja tako za slišana, brana in tvorjena govorna in pisana besedila). Priložnosti za rabo slovenščine ima tako dijak več, kot če bi obiskoval avstrijsko enojezično šolo in bi se za sporazumevanje v slovenščini zaradi pomembnega vpliva sovrstnikov in družbe verjetno redkeje odločal. Pri tem sežemo tudi na področje vpliva statusa jezika, ki je eden od dejavnikov, ki tudi vpliva na odločanje o izbiri jezika znotraj danih možnosti v avstrijski družbi – le-ta se po mnenju večine (60 %) dijakov v zadnjem času (vzeli smo obdobje po vstopu Slovenije v EU) ni bistveno spremenil (da se je spremenil na bolje, je menilo 23 % dijakov), pomemben podatek pa je tudi, da se ni poslabšal.

Rezultati vprašalnikov so že pri opredelitvi državljanstva dijakov in njihovih staršev ter pogovornega jezika med dijaki in starši dali slutiti, da naša vprašanja in preverjanje hipotez ne morejo vzdržati le sklepov o Slovencih na avstrijskem Koroškem in šolajočih se dijakov iz Slovenije, ampak se rezultati nanašajo na dijake in njihove družine, ki prihajajo vsaj še iz

južnoslovanskega območja. Pred izvajanjem terenskega dela smo predvidevali, da bomo dobili predvsem rezultate o koroških Slovencih, a so rezultati pokazali, da je na šoli del dijakov tudi iz Slovenije in po jeziku staršev ter rezultatih samoocenjevalne lestvice za jezike tudi mnogo takih, ki ne izvirajo z območja avtohtone poselitve Slovencev na avstrijskem Koroškem. S tem so bili ogovori na zastavljene hipoteze potrebni dodatne razčlenitve, a smo ob tem prišli tudi do podatkov, ki manjšinsko problematiko precej razširijo in v sociolingvistično preučevanje zaobjamejo tudi širši krog, ki ga na slovenski jezik ne veže le koroška pripadnost slovenski manjšini. S tem pa se jezik kaže v novi luči – ne le kot prezentacija jezikovne pripadnosti, ki bi jo enačili z narodno, temveč tudi z vidika jezikovne funkcionalnosti in ekonomske ter kulturne dobrine, ki v pomensko polje identitete vnašata novo sestavino. Tako je precej bolj tvegano oziroma celo nepravilno rezultate navezovati zgolj na slovensko identiteto, temveč se še toliko bolj kaže funkcija jezika, ki ni več le notranje narodnopovezovalna, ampak tudi ekonomska, celo poslovna, če izhajamo vsaj iz trgovske usmeritve šole. Šolajoči se dijaki na šoli namreč niso vsi pripadniki slovenskega narodnega telesa, ampak jih veliko izhaja iz mešanih zakonov ali družin, ki imajo svoj jezikovni izvor v drugih državah predvsem južnoslovanskega, pa tudi alpsko-jadranskega območja. Rezultati in posploševanja pridobljenih podatkov seveda pomenijo tudi delno anomalijo raziskovalnih parametrov, a dajejo neko osnovno sliko o statistični populaciji, v našem primeru dijakov DTA, za nadaljnje raziskovanje preučevanih področij pa bi bilo smiselno metodologijo osnovati bolj kvalitativno preko vodenih in spontanov intervjujev, ki bi dala poglobljene rezultate o kvantitativnih rezultatih naše raziskave, ter oblikovati podrobnejše analize komunikacijske produkcije in posredno tudi jezikovne kompetence preiskovane populacije.

V primerjavi z drugima dvema manjšinskima srednjima šolama Slovensko gimnazijo in Višjo šolo za gospodarske poklice Dvojezična trgovska akademija izobražuje predvsem kader, ki se bo predvidoma zaposloval na področju gospodarstva in trgovine, po spremljanju nadaljnega šolanja nekdanjih dijakov pa tudi nadaljeval šolanje na visokošolskih ustanovah, a ne nujno na gospodarskem področju, s čimer se po strukturi visokošolsko izobraženih pripadnikov manjšine približa vzorcu tistih, ki šolanje zaključijo na Slovenski gimnaziji. V grobem lahko rečemo, da z delovanjem vseh treh srednjih šol manjšina pokriva izobrazbo in s tem nadaljnje zaposlovanje na družbenih področjih tako gospodarstva, trgovine kot turizma, pomanjkanje pa čutijo predvsem na področju naravoslovja in tehnike, s čimer že odpiramo nova področja raziskovanja in vprašanja, ki bodo morda predmet katerega drugega raziskovanja.

7 LITERATURA IN VIRI

1. Baloh, B., 1995. Položaj slovenščine pri italijanski narodni skupnosti v Slovenski Istri. V: Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo, 19, 170/171, str. 449–453
2. Južnič, S., 1993. Identiteta. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 399 str.
3. Pogorelec, B., 1984. K vprašanju bilingvizma in diglosije iz slovenske izkušnje. V: Dvojezičnost. Individualne in družbene razsežnosti. Prispevki konference »Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti«, Ljubljana, 13.–15. sept. 1984. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, str. 67–71
4. Baša, M., 1990. Sociolingvistična raziskava; slovenščina kot jezik okolja na Tržaškem. V: Razprave in gradivo. Ljubljana, Inštitut z narodnostna vprašanja, str. 57–59
5. Belšak, K., 2007. Jezikovne pravice slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem: diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 104 str.
6. Beltram, P., 1984. Dvojezičnost in narodnostna identiteta. V: Dvojezičnost. Individualne in družbene razsežnosti. Prispevki konference »Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti«, Ljubljana, 13.–15. sept. 1984. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, str. 11–16
7. Bernjak, E., 2003. Vloga manjšinskih jezikov v združeni Evropi: Perspektive razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika v »Evropi regij«. V: Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje; ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 127–13
8. Bevölkerungsstand, 1. 1. 2008, Statistik Austria, Die Informationsmanager. Wien, Bundesanstalt Statistik Österreich, 2008. URL: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/index.html (citirano 8. 12. 2008)
9. Bufon, M., 1997. Države, narodi, manjšine: političnogeografski oris. V: Geografski vestnik, 69. Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, str. 93–114
10. Černe, A., 1999. Prostorska identiteta – koncept različnosti. V: Anthropos, 31, 4/6. Ljubljana, Društvo psihologov Slovenije, Slovensko filozofsko društvo, str. 296–300
11. D. M., Koroška se ogreva za slovenščino, 2008. URL: <http://www.zurnal24.si/cms/novice/svet/index.html?id=73776> (citirano 27. 4. 2009)
12. Destovnik, I., 2008. Sto let organiziranega kulturnega delovanja koroških Slovencev. V: Koroški koledar 2008. Celovec, Založba Drava, str. 18–29
13. Dmitrijevič Duličenko, A., Išče se svetovni jezik ali interlingvistika za vsakogar. URL: <http://www.slokongres.com/dejavnosti/veceri/vecerikong07.htm> (citirano 5. 5. 2009)
14. Domej, T., 2000/2001. Šolstvo za prebivalstvo jugovzhodne avstrijske Koroške. V: Koroški Slovenci 1900–2000. Bilanca 20. stoletja. Celovec–Ljubljana–Dunaj, Mohorjeva založba, str. 25–56
15. Dvojezična vzgoja in izobraževanje na Koroškem. URL: <http://www.landesschulrat-kaernten.at/> (citirano 14. 3. 2009)

16. Dvojezični zemljevid avstrijske Koroške. URL: <http://www.nsk.at/viewkarta.html> (citirano 8. 12. 2008)
17. Egger, C., Minderheitenschulwesen – Schülerzahlen im Schuljahr 2008/09. Celovec/Klagenfurt (osebni vir, september 2009)
18. Feinig, A., 1995. Kratka zgodovina slovenskega šolstva na Koroškem. V: Podoba našega otroka na Koroškem. Trst, Slovenski raziskovalni inštitut, str. 5–7
19. Fenkart, A., 2008. Bilingualer Sachfachunterricht – Curriculumanspruch und Unterrichtswirklichkeit am Beispiel der zweisprachigen Handelsakademie in Klagenfurt. Wien, Wirtschaftsuniversität Wien, 114 str.
20. Friehs, B., 2005. Državno poročilo – Avstrija. URL: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/workshop/tesee/dokumenti/tesee-report-austria-sl.pdf (citirano 18. 12. 2008)
21. Gams, I., 1971. Kako je nastal relief Celovške kotline. V: Koroška in koroški Slovenci. Maribor, Založba Obzorja Maribor, str. 29–38
22. Geografija Slovenije. 1998. Gams, I., Vrišer, I. (ur.). Ljubljana, Slovenska matica, 501 str.
23. Geografija. 2001. Tržič, Učila International, 682 str. (Zbirka tematski leksikoni)
24. Geografski atlas Slovenije. 1998. Fridl, J. (gl. ur.). Ljubljana, DZS, 360 str.
25. Gjurin, V. 1974. Interesne govorice sleng, žargon, argo. Slavistična revija, 22, 1, str. 65–81
26. Gombos, G, 2007. Mit Babylon leben lernen. Klagenfurt/Celovec, Drava Verlag, 149 str.
27. Ilešič, S., 1971. Pokrajinsko okolje na slovenskem Koroškem. V: Koroška in koroški Slovenci. Maribor, Založba Obzorja Maribor, str. 11–28
28. Kärnten, 2009. URL: <http://www.ktn.gv.a> (citirano 7. 12. 2009)
29. Kellas, J. G. 1991. The Politics of Nationalism and Ethnicity. London, Macmillan Press Ltd, 246 str.
30. Kern, D., 2006. Regionalni učinki manjšinske šole na primeru Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu: diplomska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 127 str.
31. Klagenfurt am Wörthersee, Wikipedia. URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Klagenfurt_am_W%C3%B6rthersee (citirano 30. 10. 2008)
32. Klagenfurter Becken, Wikipedia. URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Klagenfurter_Becken (citirano 30. 10. 2008)
33. Klemenčič, M., Klemenčič, V., 2006/2007. Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni. Celovec–Ljubljana–Dunaj, Mohorjeva založba, 368 str.
34. Klemenčič, V., 1993. Narodne manjšine kot element demografske in prostorske stvarnosti v alpsko-jadransko-panonskem prostoru. V: Geographica Slovenica, 24. Ljubljana, str. 19–31

35. Klopčič, V., 1990. Nekatere realizacije pravnega vidika etnične problematike. V: Razprave in gradivo, 23. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 36
36. Košnjek, J., 2008. Med sosedi 110. Gorenjski glas (spletna izdaja, 6. 10. 2008). URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi_-_snovanja/index.php?action=clanek&id=25453 (citirano 27. 4. 2009)
37. Košnjek, J., 2008. Med sosedi 116. Gorenjski glas (spletna izdaja, 17. 11. 2008). URL: http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi_-_snovanja/index.php?action=clanek&id=26524 (citirano 14. 3. 2009)
38. Kranjc, S., 2000. Zavedanje jezika kot temelja lastne identitete. V: Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje, str. 53–60
39. Kranjc, S., 2001. Jezik v elektronskih medijih. V: Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. (Obdobja. Metode iz zvrsti; 20, str. 435–446)
40. Kumer, S., 2009. »Visoko število prijav je lepo, kakovost pouka pa mora imeti prednost«. Novice, Slovenski tednik za Koroško, 34, (4. 9. 2009), str. 1, 2
41. Kurzdarstellung des österreichischen Bildungssystems. URL: <http://www.ibw.at/en/component/content/article/37-allgemein/120-bbs> (citirano 18. 12. 2008)
42. Kymlicka, W. 1995. Multicultural citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford, Oxford University Press, 280 str. URL: http://wikisum.com/w/Kymlicka:_Multicultural_citizenship (24. 4. 2009)
43. Malle, A., 2000/2001. Gospodarski vidiki življenja koroških Slovencev. V: Koroški Slovenci 1900–2000. Bilanca 20. stoletja. Celovec–Ljubljana–Dunaj, Mohorjeva založba, str. 103–136
44. Mikolič, V., 2004. Jezik v zrcalu kultur. Jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v slovenski Istri. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 338 str.
45. Nacionalni atlas Slovenije. 2001. Bogataj, J. et al. Ljubljana, Rokus, 191 str.
46. Nacionalni atlas Slovenije. 2001. Fridl., J., Kladnik, D., Orožen Adamič, M., Perko, D., Zupančič, J. (ur.). Ljubljana, Založba Rokus, 191 str.
47. Natek, K., Natek, M., 2000. Države sveta 2000. Ljubljana, Mladinska knjiga, 704 str.
48. Nečak Lük, A., 1994. Sporazumevanje v večkulturnem okolju. V: Manjšine v prostoru Alpe-Jadran. Zbornik referatov. Ljubljana, Delovna skupnost Alpe-Jadran, Vlada Republike Slovenije, str. 194–204
49. Novak Lukanovič, S., 2003. Jezikovno prilagajanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. V: Razprave in gradivo. Ljubljana, Inštitut z narodnostna vprašanja, str. 38–62
50. Novak Lukanovič, S., 2006. Jezik in kultura v raziskovanju medetničnih odnosov – predstavitev izbranih vidikov. V: Razprave in gradivo. Ljubljana, Inštitut z narodnostna vprašanja, str. 298–311

51. O položaju koroških Slovencev 2006 v letu predsedovanja EU Republike Avstrije. 2006. Celovec, Narodni svet koroških Slovencev, 23 str.
52. Ovsenik, D., 2009. V srednjo šolo k sosedom. Gorenjski glas, 62, 90, str. 13
53. Radio ORF, Volksgruppen, Slovenci, Radio v živo. URL: <http://volksgruppen.orf.at/slovenci/novice>, prispevki: <http://volksgruppen.orf.at/slovenci/novice?page=2> (citirano 14. 9. 2009)
54. Raecke, J., 2003. Weshalb es zwar slowenisch ohne Slowenen geben kann, aber keine Slowenen ohne slowenisch. V: Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje; ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 177–183
55. Reiterer, A. F., Sturm, F., Valentin, H., Anderwald, K., Novak Trampusch, M., 2004. Koroška. V: Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran. Trento, Delovna skupnost Alpe-Jadran, str. 229–261
56. Report HAK-TAK (18.), Letno poročilo Dvojezične zvezne trgovske akademije. 2007/08. Celovec, vodstvo Dvojezične zvezne trgovske akademije v Celovcu, 126 str.
57. Samoocenjevalna lestvica Evropskega sveta. URL: http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/?L=E&M=/main_pages/levels.html (7. 5. 2009)
58. Sedmak, D., Sussi, E., 2000. Osnovnošolci in slovenski jezik: težave v matici, zamejstvu in zdomstvu. V: Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje, str. 161–170
59. Self-assessment checklists from the Swiss Version of the European Language Portfolio. URL: <http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/documents/appendix2.pdf> (7. 5. 2009)
60. Slovenski radijski spored, Radio ORF, Volksgruppen, Slovenci. URL: <http://volksgruppen.orf.at/slovenci/stories/radijskispored/> (citirano 3. 11. 2009)
61. Stabej, M., 1999. Spod materinega krila v lastne hlače (materni jezik, državni jezik – med intimnim in javnim). V: Materni jezik na pragu 21. stoletja. Zbornik Mednarodnega simpozija Materni jezik na pragu 21. stoletja v Portorožu, 2. decembra 1999. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 20–31
62. Stabej, M., 2001. Bo en jezik dovolj? Večjezičnost v enojezičnosti. V: Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje; Obdobja. Metode iz zvrsti, 20. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, str. 51–70
63. Stabej, M., 2001a. Slovenščina v Evropi, Evropa v slovenščini. V: 37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 25. 6.–14. 7. 2001. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, str. 261–270
64. Stabej, M., 2001b. Slovenščina: v obrambo ali napad? V: Telekomunikacije 01 telecommunications / Mednarodna konferenca Človeku prijazna, tehnološko popolna, informacijska družba, Nova Gorica, 19.–21. september 2001. Ljubljana, Inštitut za telekomunikacije, str. 254–259
65. Stabej, M., 2003a. Slovenščina v Evropski uniji, Evropska unija v slovenščini. V: Zbornik referatov z Drugega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja, ki je bilo v

- Šmarjeških Toplicah od 5. do 6. aprila 2001 / Drugo slovensko-hrvaško slavistično Srečanje. Ljubljana, Oddelek za slavistiko, Filozofska fakulteta, str. 57–68
66. Stabej, M., 2003b. Slovenščina: kaj še ostane velikim? *Lětopis*, 50, 1 (2003). Budyšin, Domowina, str. 60–72
 67. Stabej, M., 2003c. Slovenščina od pet do glave. V: Slovenski jezik, literatura in kultura v izobraževanju / 39. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 30. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 83–90
 68. Stabej, M., 2003č. Ga bomo živeli ali samo kazali? (O sodobni slovenski jezikovni situaciji) 2000, revija za krščanstvo in kulturo, 156/157/158. Ljubljana, Društvo 2000, str. 15–20
 69. Stabej, M., 2003d. Različnost: potreba ali razkošje? (Slovenska jezikovna situacija danes in jutri). V: Logopedija za vsa življenjska obdobja / 1. slovenski kongres logopedov z mednarodno udeležbo, Bled, 19.–21. 3. 2003. Ljubljana, Zavod za gluhe in naglušne, str. 9–12
 70. Stabej, M., 2004a. Kaj je to, slovenščina? (slovenščina v narodni in mednarodni razsežnosti). V: Poučevanje materinščine – načrtovanje pouka ter preverjanje in ocenjevanje znanja. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 14–22
 71. Stabej, M., 2004b. Slovenščina kot drugi/tuji jezik in slovensko jezikovno načrtovanje. *Jezik in slovstvo*, 49, 3/4 (maj–avg. 2004), str. 5–16
 72. Stabej, M., 2007. Jaz v nas. Nekaj tez o jeziku, identiteti in jezikoslovju na Slovenskem. V: Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi; 43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, str. 13–24
 73. Stabej, M., 2008. Večjezičnost: vojna, tekma, sožitje? V: Jeziki v izobraževanju. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo, str. 61–69
 74. Steinicke, E., Zupančič, J., 1994/95. Koroški Slovenci v luči sodobnih prostorskih, socialnih in etničnih procesov. *Razprave in gradivo*, 29–30. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 111–126
 75. Šolska psihologija, Izobraževalno svetovanje (zgibanka). 2000. Dunaj, Oddelek za šolsko psihologijo in poklicno svetovanje v Zveznem ministrstvu za pouk in kulturne zadeve.
 76. The European Bureau for Lesser Used Languages. URL: <http://www.eblul.org> (citirano 20. 1. 2010)
 77. Toporišič, J., 1992. Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana, Cankarjeva založba, 384 str.
 78. Toporišič, J., 2000. Slovenska slovnica. 4. izd. Maribor, Založba Obzorja, 923 str.
 79. Univerzitetni študijski program Germanistika. URL: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=13462> (citirano 20. 10. 2009)
 80. Unuk, D., 1997. Osnove sociolingvistike. Maribor, Pedagoška fakulteta, 65 str.
 81. URL: <http://www.ethnologue.com/> (citirano 19. 11. 2009)
 82. Veliki splošni leksikon. Knj. 3. 1997. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1860 str.

83. Veliki splošni leksikon. Knj. 4. 1997. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2478 str.
84. Vertot, J., 21. februar, mednarodni dan materinščine. URL: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=1465 (citirano 19. 11. 2009)
85. Vidovič Muha, A., 2003. Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. V: Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje; ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 5–25
86. Vospernik, R., Zaščita narodnih skupnosti in jezikov: regionalna – evropska – svetovna (Uvodno predavanje na 19. Evropskem kongresu narodnih skupnosti 19. novembra 2008 v Celovcu) URL: http://www.skupnost.at/akt/akt_a_009.htm (citirano 27. 11. 2008)
87. Vospernik, R., 2009. Zaščita narodnih skupnosti in jezikov: regionalna – evropska – svetovna. V: Volksgruppen im Spannungsfeld von Globalisierung und Regionalisierung. Klagenfurt am Wörthersee, Volksgruppenbüro. Kärnten Dokumentation, 25, str. 152–164
88. Vratuša, A., 1990. Nekatere značilnosti današnjega položaja Slovencev v Avstriji in Italiji. V: Narodne manjšine: zbornik referatov in razprav na znanstvenem srečanju, 30. in 31. marca 1989. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 173–186
89. Vršaj, E., 2004. Slovenija in evroregije, Trst, Mladika, 281 str.
90. Wakounig, V., 2008. Der heimliche Lehrplan der Minderheitenbildung. Celovec, Založba Drava, 379 str.
91. Začetek šolskega leta. URL: <http://volksgruppen.orf.at/slovinci/novice?page=2> (14. 9. 2009)
92. Zakon o državljanstvu Republike Slovenije. URL: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1991-01-0008?OpenDocument (1. 9. 2009)
93. Zelinsky, W., 1993. What do we mean by »ethnicity«? Toward a definition and typology. V: Geographica Slovenica, 24. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, str. 115–122
94. Zgodovina koroških Slovencev. 1985. Inzko, V. (ur.). Klagenfurt/Celovec, Mohorjeva založba, 184 str.
95. Zupančič, J., 1992. Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem: magistrska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 331 str.
96. Zupančič, J., 1993. Socilanogeografska transformacija in narodna identiteta – primer slovenske manjšine na Koroškem. V: Geographica Slovenica, 24. Ljubljana, str. 65–72
97. Zupančič, J., 1997. Slovene border cities along the Slovene-Austrian border – a new geopolitical and spatial situation. V: Small European regions during transition period; transformation of the settlement systems. Opole, Silesian Institute in Opole, str. 83–90
98. Zupančič, J., 1998. Identiteta je merljiva; prispevek k metodologiji proučevanja etnične identitete. Razprave in gradivo, 33. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 253–267

99. Zupančič, J., 1999. Slovenci v Avstriji. *Geographica Slovenica*, 32. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 246 str.
100. Zupančič, J., 2007. Sodobni socialni in etnični procesi med koroškimi Slovenci. *Razprave in gradivo*, 53–54. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 141–164

8 SEZNAM PREGLEDNIC, GRAFIKONOV, ZEMLJEVIDOV, FOTOGRAFIJ IN PRILOG

8.1 PREGLEDNICE

Preglednica 1: Shema avstrijskega izobraževalnega sistema

Preglednica 2: Statistika števila učencev Dvojezične trgovske akademije

Preglednica 3: Občine stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Preglednica 4: Po kriteriju državljanstva homogene družine dijakov DTA v šol. l. 2008/09*

Preglednica 5: Po kriteriju državljanstva nehomogene družine dijakov DTA v šol. l. 2008/09*

8.2 GRAFIKONI

Grafikon 1: Število izpolnjenih vprašalnikov dijakov, ki so bili v šol. letu 2008/09 vpisani na DTA

Grafikon 2: Dijaki Dvojezične trgovske akademije glede na državo stalnega bivališča v šolskem letu 2008/09

Grafikon 3: Starostna struktura prebivalcev zvezne dežele Koroške (leto 2008)

Grafikon 4: Gibanje števila učencev Dvojezične trgovske akademije od šol. leta 1990/91 do 2008/09

Grafikon 5: Število krajev, v katerih so dijaki bivali v času svojega življenja (šol. leto 2008/09)

Grafikon 6: Dijaki DTA v šol. letu 2008/09 glede na državljanstvo

Grafikon 7: Zaključena izobrazba staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Grafikon 8: Zaključena izobrazba staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja dijakov

Grafikon 9: Poklic ali zaposlitveni položaj staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Grafikon 10: Poklic ali zaposlitveni položaj staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja dijaka

Grafikon 11: Materni jezik staršev dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Grafikon 12: Samoocena znanja jezikov, ki se jih dijaki DTA učijo pri pouku v šol. letu 2008/09

Grafikon 13: Samoocena znanja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 14: Samoocena znanja nemščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 15: Čas pričetka učenja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 16: Okolje učenja slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Grafikon 17: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 z družino in prijatelji

Grafikon 18: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v družini in s prijatelji glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 19: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 z učitelji glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 20: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 s sošolci glede na državo stalnega bivanja

Grafikon 21: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 1

Grafikon 22: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 1

Grafikon 23: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Grafikon 24: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Grafikon 25: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju stalnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 3

Grafikon 26: Jezik sporazumevanja dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v okolju začasnega bivališča glede na državo stalnega bivanja 2

Grafikon 27: Izbira jezika dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v pogovoru z neznano osebo v Sloveniji in v Avstriji

Grafikon 28: Znanje koroških slovenskih in koroških nemških narečij dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Grafikon 29: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09 slišijo besedila v slovenščini.

Grafikon 30: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Avstriji, slišijo besedila v slovenščini.

Grafikon 31: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, slišijo besedila v slovenščini.

Grafikon 32: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09 berejo besedila v slovenščini.

Grafikon 33: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Avstriji, berejo besedila v slovenščini.

Grafikon 34: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, berejo besedila v slovenščini.

Grafikon 35: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09 tvorijo besedila v slovenščini.

Grafikon 36: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Avstriji, tvorijo besedila v slovenščini.

Grafikon 37: Kako pogosto dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, tvorijo besedila v slovenščini.

Grafikon 38: Zvrstnost slovenščine dijakov DTA v šol. letu 2008/09 v sporazumevanju z vrstniki

Grafikon 39: Kako pogosto se dijaki DTA v šol. letu 2008/09, ki so označili, da stalno bivajo v Avstriji, udeležujejo aktivnosti slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem.

Grafikon 40: Ali so dijaki DTA v šol. letu 2008/09 člani katerega od slovenskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem?

Grafikon 41: Ali so dijaki DTA v šol. letu 2008/09 člani katerega od avstrijskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem?

Grafikon 42: Ocena dijakov DTA v šol. letu 2008/09, kako pogosto bodo uporabljali slovenščino po končanem šolanju na DTA.

Grafikon 43: Ocena dijakov DTA v šol. letu 2008/09, kako pogosto bodo uporabljali slovenščino po končanem šolanju na DTA po letniku šolanja.

Grafikon 44: Zakaj so se dijaki DTA (šol. leto 2008/09) odločili za vpis na šolo?

Grafikon 45: Mnenje dijakov DTA (šol. leto 2008/09) o spremembi položaja slovenščine v Avstriji po vstopu Slovenije v Evropsko unijo

8.3 ZEMLJEVIDI

Zemljevid 1: Območja, kjer so udeleženci popisa leta 2001 kot občevalni jezik izbrali slovenščino

Zemljevid 2: Območje veljavnosti šolskega zakona o dvojezičnem pouku na avstrijskem Koroškem

Zemljevid 3: Občine stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

8.4 FOTOGRAFIJE

Fotografija 1: Pogled na železniški most čez Dravo v Spodnjem Rožu in naselje Struga (Strau)

Fotografija 2: Celovška kotlina

Fotografija 3: Zaprti trgovski in gostinski lokali ob cesti Ljubelj–Celovec so slika časov, ko je bil nakupovalni turizem Slovencev na avstrijskem Koroškem v 80. letih 20. stoletja cvetoča gospodarska panoga.

Fotografija 4: Ljudska šola v Slovenjem Plajberku (Windisch Bleiberg), kjer so bili leta 2001 k dvojezičnemu pouku vpisani vsi učenci šole.

Fotografija 5: Stavba, v kateri sta dvojezični gimnazija in trgovska akademija.

8.5 PRILOGE

Priloga 1: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu

Priloga 2: Dvojezični zemljevid avstrijske Koroške

Priloga 3: Zemljevid ožjega območja Celovca z občinami stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Priloga 4: Zgoščenka z diplomskim delom v elektronski obliki in podatkovnimi preglednicami z rezultati vprašalnikov

VPRAŠALNIK ZA DIJAKE DVOJEZIČNE TRGOVSKE AKADEMIJE V CELOVCU

Vprašalnik je anonimen.

OSEBNI IN DRUŽINSKI PODATKI					
Spol: moški ženski			Letnik šolanja: 1. 2. 3. 4. 5.		
Kraj stalnega bivanja:			Kraj začasnega bivanja:		
V katerih krajih ste bivali v svojem življenju?					
Vaše državljanstvo:			Državljanstvo staršev: oče: _____ mati: _____		
Zaključena izobrazba: (<i>Obkrožite en odgovor.</i>) oče: j) ljudska / osnovna šola k) glavna šola ali nižja stopnja gimnazije l) poklicna šola in vajeništvo m) poklicno izobraževalna srednja šola (1-, 2-, 3-, 4-letna) n) poklicno izobraževalna višja šola z maturo (5-letna) o) gimnazija z maturo p) visoka šola ali pedagoška akademija q) univerza r) drugo: _____ mati: a) ljudska / osnovna šola b) glavna šola ali nižja stopnja gimnazije c) poklicna šola in vajeništvo d) poklicno izobraževalna srednja šola (1-, 2-, 3-, 4-letna) e) poklicno izobraževalna višja šola z maturo (5-letna) f) gimnazija z maturo g) visoka šola ali pedagoška akademija h) univerza i) drugo: _____					
Poklic: (<i>Obkrožite en odgovor.</i>) oče: a) samostojni podjetnik (lastnik podjetja, obrtnik) b) vodstveni delavec (direktor podjetja) c) nameščeneec, uradnik d) svobodni poklic e) delavec f) kmet g) brezposeln h) upokojenec i) drugo: _____ mati: a) samostojni podjetnik (lastnik podjetja, obrtnik) b) vodstveni delavec (direktor podjetja) c) nameščeneec, uradnik d) svobodni poklic e) delavec f) kmet g) brezposeln h) upokojenec i) drugo: _____					

1. Ocenite svoje znanje jezikov. (Za vsak jezik se ocenite z X, A1, A2, B1, B2, C1 ali C2.)

X: Ne znam in ne razumem tega jezika.

A1: Razumem in uporabljam pogosto rabljene, vsakodnevne besede in enostavne stavke (lahko predstavim samega sebe – kje živim, kaj delam ...). Znam se preprosto pogovarjati, če sogovornik počasi in razločno govori.

A2: Razumem in uporabljam preproste besede, s katerimi na preprost način opišem svojo družino, izobrazbo, okolje, kjer živim, in stvari, ki jih trenutno potrebujem. Sporazumevam se v preprostih situacijah, ko govorimo o vsakodnevnih stvareh, čeprav ne razumem vsega.

B1: Razumem glavne točke, ko nekdo uporablja knjižni jezik o znanih rečeh, s katerimi se srečujem v šoli ali prostem času. Preprosto in povezano se izražam (govorim in pišem) o tem, kar me zanima, in o znanih temah (npr. o vsebini filma).

B2: Razumem daljše govorjenje in predavanje, npr. zapleten pogovor o splošni temi ali večino filmov v knjižnem jeziku. Razumem literarno prozo, članke in poročila o aktualnih temah. Lahko se tekoče pogovarjam z rojenimi govorci tega jezika. Jasno znam opisati stvari s področij, ki me zanimajo.

C1: Razumem različne daljše tekste, zahtevnejše vsebine in dojamem pomen. Brez napora razumem televizijske oddaje, filme in literarna besedila. Lahko se tekoče in spontano izražam o vseh temah, oblikujem svoje misli. Znam tvoriti (govoriti in pisati) jasna besedila o zahtevnih vsebinah.

C2: Razumem vse, kar slišim ali berem brez posebnega napora (tudi hiter ali nerazločen govor, narečje). Z lahkoto berem vse vrste besedil, tudi abstraktna in zapletena besedila (npr. priročnike, članke). Znam tvoriti jasna, tekoča, tudi zahtevna besedila.

samoocena	nemščina	slovenščina	angleščina	italijanščina	hrvaščina	drugo (jezik):
X						
A1						
A2						
B1						
B2						
C1						
C2						

2. Kdaj ste se učili slovenskega jezika? (Obkrožite.)

- f) Preden sem znal nemški jezik.
- g) Učil sem se ga istočasno kot nemški jezik.
- h) Najprej sem znal nemški jezik, nato sem se začel učiti slovenskega.
- i) Do vpisa na HAK-TAK nisem znal slovenskega jezika.
- j) Drugo: _____

3. Kje oz. od koga ste se učili slovenskega jezika? (Možnih je več odgovorov. Označite.)

- ☐ od staršev
- ☐ od starih staršev
- ☐ v okolju, kjer živim
- ☐ v vrtcu
- ☐ v ljudski šoli
- ☐ na tečaju slovenščine
- ☐ na HAK-TAK
- ☐ preko medijev (interneta, televizije, radia, časopisov)
- ☐ drugo: _____

4. Kateri je materni jezik: (Obkrožite ali dopišite.)

očeta?	nemški	slovenski	drugo:
matere?	nemški	slovenski	drugo:

5. a) V katerem/ih jeziku/ih se sporazumevate? (Označite. Če se s kom nikoli ne sporazumevate, prečrtajte v tabeli.)

	samo slovensko	samo nemško	večinoma slovensko	večinoma nemško	mešano nemško-slovensko	drugo: _____
z očetom						
z materjo						
z brati/sestrami						
s starimi starši						
s prijatelji						

5. b) V katerem jeziku se sporazumevate v šoli? (Označite. Če se s kom nikoli ne sporazumevate, prečrtajte v tabeli.)

	samo slovensko	samo nemško	večinoma slovensko	večinoma nemško	mešano nemško-slovensko	drugo: _____
z učitelji med poukom						
z učitelji med odmori						
z učitelji zunaj šole						
s sošolci med poukom						
s sošolci med odmori						
s sošolci zunaj šole						

6. a) V katerem jeziku se sporazumevate v okolju, kjer stalno bivate? (Označite. Če se kje nikoli ne sporazumevate, prečrtajte v tabeli.)

	samo slovensko	samo nemško	večinoma slovensko	večinoma nemško	mešano nemško-slovensko	drugo: _____
na uradih (pošti, banki, občini, policiji ...)						
pri nakupovanju						
pri zdravniku						
pri kulturnih prostočasnih dejavnostih (glasba, gledališče, ples, oblikovalne dejavnosti)						
pri športnih prostočasnih dejavnostih						
na prireditvah slovenskih društev (kulturnih, športnih idr.)						
pri cerkvenih dejavnostih						
na internetu (e-mail, blog, facebook ...)						
v lokalih, barih, gostilnah						
na zasebnih zabavah						

6. b) V katerem jeziku se sporazumevate v okolju, kjer začasno bivate? (Označite. Če se kje nikoli ne sporazumevate, prečrtajte v tabeli.)

Če nimate začasnega prebivališča, nadaljujte z vprašanjem 7.

	samo slovensko	samo nemško	večinoma slovensko	večinoma nemško	mešano nemško-slovensko	drugo: (Dopišite.)
na uradih (pošti, banki, občini, policiji ...)						
pri nakupovanju						
pri zdravniku						
pri kulturnih prostočasnih dejavnostih (glasba, gledališče, ples, oblikovalne dejavnosti)						
pri športnih prostočasnih dejavnostih						
na prireditvah slovenskih društev (kulturnih, športnih idr.)						
pri cerkvenih dejavnostih						
na internetu (e-mail, blog, facebook ...)						
v lokalih, barih, gostilnah						
na zasebnih zabavah						

7. V katerem jeziku začnete pogovor z osebo, za katero ne veste, kateri jezik govori: (Obkrožite ali dopišite.)

v Avstriji: ponavadi nemško, ponavadi slovensko, drugo: _____

v Sloveniji: ponavadi nemško, ponavadi slovensko, drugo: _____

8. a) Znete katerega od koroških slovenskih narečij? (Obkrožite in dopišite.)

a) Ne. (Nadaljujte z vprašanjem 8. b.)

b) Da, razumem.

c) Da, razumem in govorim.

Narečje uporabljam, ko govorim z: _____

Narečje uporabljam, ko se pogovarjam npr. o: _____

8. b) Znete katerega od koroških nemških narečij? (Obkrožite in dopišite.)

a) Ne. (Nadaljujte z vprašanjem 9. a.)

b) Da, razumem.

c) Da, razumem in govorim.

Narečje uporabljam, ko govorim z: _____

Narečje uporabljam, ko se pogovarjam npr. o: _____

9. a) Kako pogosto slišite besedila v slovenščini?

(Označite s števkami: 1 – nikoli, 2 – občasno, 3 – pogosto, 4 – redno.)

doma	
v šoli	
pri dejavnostih v prostem času	
na prireditvah	
na televiziji	
na radiu	
na internetu	
po telefonu	

9. b) Kako pogosto berete besedila v slovenščini?

(Označite s števkami: 1 – nikoli, 2 – občasno, 3 – pogosto, 4 – redno.)

doma	
v šoli	
pri dejavnostih v prostem času	
na internetu (spremljanje spletnih vsebin)	
v časopisih, revijah	

9. c) Kako pogosto sami tvorite besedila (govorite, pišete) v slovenščini?

(Označite s števkami: 1 – nikoli, 2 – občasno, 3 – pogosto, 4 – redno.)

doma	
v šoli z učitelji	
z vrstniki v šoli	
z vrstniki zunaj šole	
v okolju, kjer živite	
pri dejavnostih v prostem času	
na internetu (e-mail, blog, forum, facebook ...)	
po telefonu (pogovor, SMS ...)	

10. Če v sporazumevanju z vrstniki uporabljate tudi slovenščino, za kakšen jezik gre? (Možnih je več odgovorov.)

- ☐ slovenski knjižni jezik
- ☐ koroško narečje
- ☐ sodoben slovenski jezik mladih na Koroškem
- ☐ sodoben slovenski jezik mladih v Sloveniji
- ☐ v sporazumevanju z vrstniki nikoli ne uporabljam slovenščine
- ☐ drugo: _____

11. Kako dobro razumete vrstnike iz Slovenije, ko ne uporabljajo slovenskega knjižnega jezika? (Obkrožite.)

- a) dobro
- b) delno
- c) slabo
- d) ne razumem
- e) nisem v stiku z vrstniki v Sloveniji

12. Kako pogosto se udeležujete aktivnosti slovenske skupnosti? (Označite.)

aktivnosti	redno	pogosto	občasno	nikoli
kulturne				
športne				
cerkvene				
druge:				

13. a) Ste član katerega od slovenskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem? (Obkrožite.)

- a) da (Možnih je več odgovorov.): kulturnih, športnih, cerkvenih, političnih, drugih: _____
- b) ne

13. b) Ste član katerega od avstrijskih društev, skupin, ustanov ali organizacij na avstrijskem Koroškem? (Obkrožite.)

- a) da (Možnih je več odgovorov.): kulturnih, športnih, cerkvenih, političnih, drugih: _____
- b) ne

14. Ocenite, kako pogosto boste uporabljali slovenščino po končanem šolanju na HAK-TAK. (Označite.)

	redno	pogosto	včasih	redko	nikoli
pri nadaljnjem šolanju					
v poklicu, službi					
pri stiku s poslovnimi partnerji					

15. Zakaj ste se odločili za vpis na HAK-TAK? (Možnih je več odgovorov. Označite.)

1. Zaradi bližine doma.
2. Zaradi dobre poklicne izobrazbe, ki jo bom pridobil/a.
3. Zaradi dobre izobrazbene podlage za nadaljevanje šolanja.
4. Ker me področje trgovstva zanima.
5. Ker imam s to šolo dobre možnosti za poklicno kariero in dobre zaposlitvene možnosti.
6. Ker bom le s tako šolo uspel na trgih Alpsko-jadranske regije.
7. Zaradi učenja več jezikov.
8. Ker pouk poteka dvojezično: v nemščini in slovenščini.
9. Ker sta oče in/ali mati Slovenca.
10. Zaradi bližine Slovenije.
11. Zaradi priporočila zdajšnjih in nekdanjih dijakov te šole.
12. Zaradi priporočila prijateljev, sorodnikov in drugih.
13. Največji vpliv na mojo odločitev so imeli starši.
14. Zaradi lokacije v Celovcu.
15. Drugo: _____

16. Se je po vašem mnenju položaj slovenščine v Avstriji po vstopu Slovenije v EU spremenil? (Obkrožite.)

a) Da, bolj je upoštevana, spoštovana.

b) Da, njen položaj je slabši.

c) Ni spremembe.

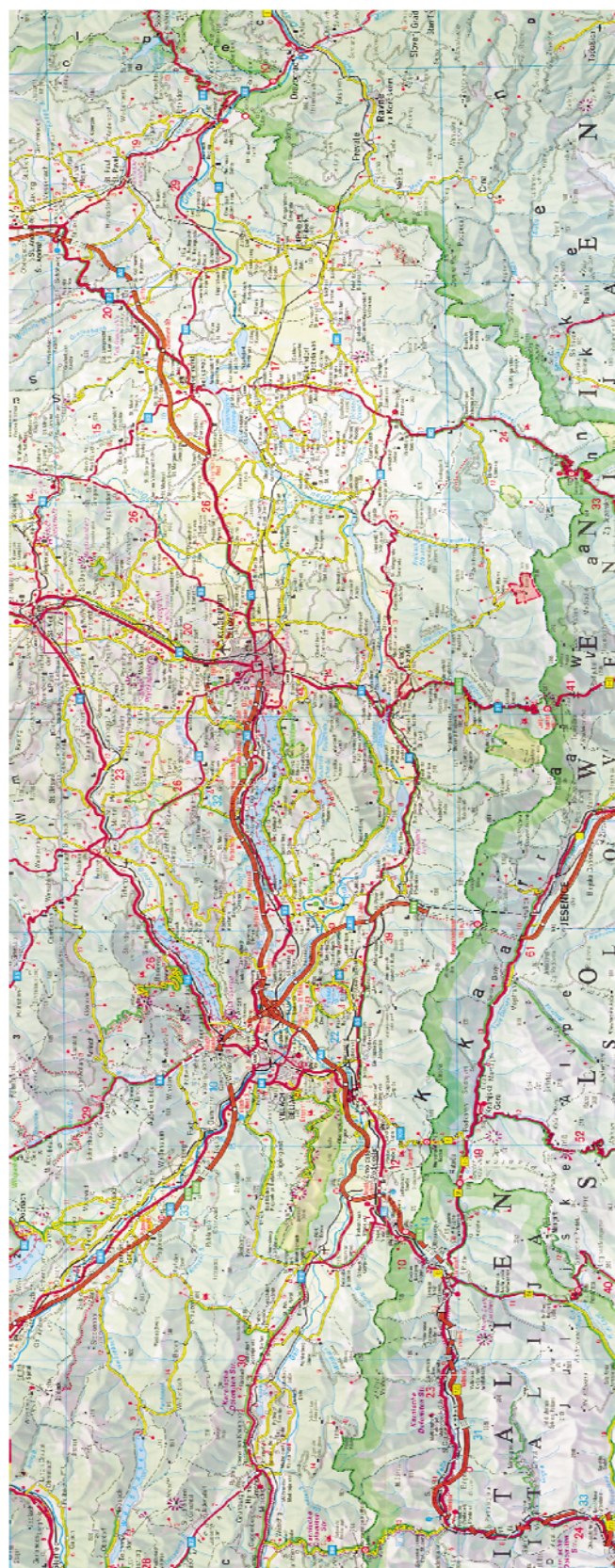
d) Drugo: _____

17. Želite še kaj dodati?

Hvala za vaše zaupanje in trud!

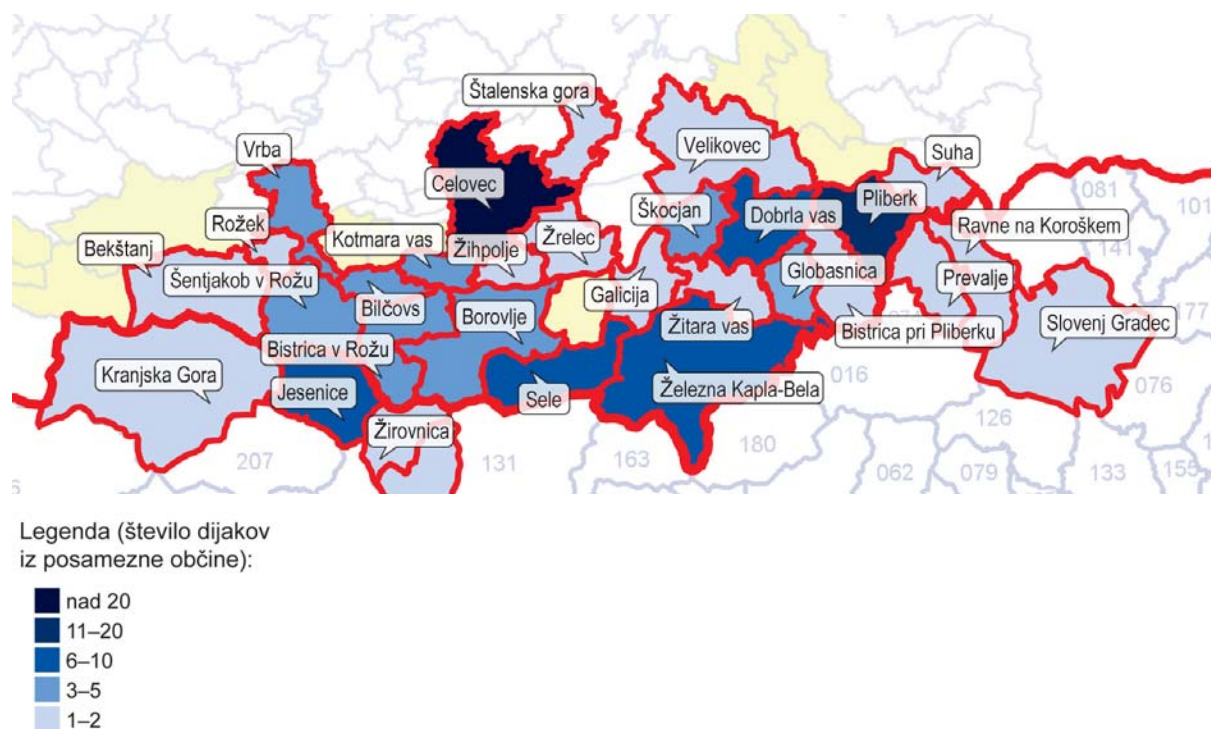
Darja Ovsenik

Priloga 2: Dvojezični zemljevid avstrijske Koroške

Vir: <http://www.nsk.at/viewkarta.html> (citirano 8. 12. 2008)

Priloga 3: Zemljevid ožjega območja Celovca z občinami stalnega bivališča dijakov DTA v šol. letu 2008/09

Vir: Vprašalnik za dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu, 2009; N = 149

Avtor: Ovsenik, 2009